

131009

کتابت از بیرون
وقت کار ساز
بوی طبع و زنده

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 شرح کلشن
 معراج الاعجاز
 مؤلفه نغمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

باسمک الاعظم الشامل فیہما المقدس لکل موجود المنور ظلمات الوهم العذب بانوار
 الوجود امی محمود بھرتانی و امی معبود بھرتانی امی مذکور بھرتانی و امی معروف بھرتانی امی
 عنایت مزین کلشن دلہاسی اولیا بازار اسرار عرفان و امی نعمات لطف بی عنایت مروج میا
 سر اسرار عرفان ایقان امی خورشید ذات نور بخش ظلمات مکانات را بانوار تجلی و جو
 چون ماہ غیر منور گردانیدہ و امی رحمت عامت ساکنان عرصہ امکان را از حسیض نیستی
 باوج ہستی رسانیدہ شعر ستر وحدت در نیاید ہیچ پس حیرت آمد حاصل دانا و بس
 کردہ توحید تو سنجو نیم ما ہم تو دانا نی کہ نادانیم ما امی منزہ ذات از فہم عقول و ز صفت
 دور عقل بو فضل و افضول امی بر حمت رحیمی کل نسبتا و ہدایہ اولیا را از قید ہستی موموم رہانیدہ
 و جان ایشان را بعد از تجرّع مرارت فنا شربت شیرین بقا چشایندہ و وجود شریف این
 گروه باشکوہ را سبب ہدایت ظلماتی ساختہ و آیات معارف و کمال آن اقطاب
 و او تابد بافاق عالم افراختہ و در بدایات و نہایات متمم این کلمات آیات محکمات
 کائنات و سرور موجودات بحکم و ما ان سلناک الا رحمة للعالمین و کنت نبیاً

فَمَا أَدَمَ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ بِرِذَاخَةِ شَعْرٍ أَوْسَتْ إِجَادَ جِهَانَ رَاوِاسِطَةَ دَرْمِيَانَ خَلْقِ وَنَحَاتِ
 رَابِطَةَ شَاهِبَارِ لَا مَكَانِي جَانِ أَوْ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ دَرِشَانَ أَوْ عَارِفَ طَوَارِ سَرِجِزِ وَ
 كَلَّ خَلْقِ أَوَّلِ رُوحِ عَظْمِ عَقْلِ كَلَّ عِلَّتْ غَائِي زَمْرُ كُنْ فِكَاكَانِ غَيْسِيَهْ تَاغْيِيرِ اَزْدَاتِ
 أَنْ صَاحِبِ قِرَانَ رَهْنَامِي خَلْقِ وَ هَادِي سُبُلِ مَقْتَدَامِي نَسِيَا خْتَمِ رَسُلِ عَلَيْهِ سَلَامُ الصَّلَاةِ
 اَزْكَاهَا وَمِنَ التَّحِيَّاتِ اَصْفَاهَا أَمَا لَعَلَّ حَمْدَ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى نِعْمَانِهِ وَالصَّلَاةِ
 وَالسَّلَامِ عَلَى أَفْضَلِ أَنْبِيَاءِهِ وَأَوْلِيَاءِهِ حَسْبُنَا كُوَيْدِ فَخِيرِ حَقِيرِ خَادِمِ الْفُقَرَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ
 وَالْعُرَفَاءِ الْمُقْبِسِ نَوَارِ الْوَلَايَةِ مِنْ سَكَاةِ خَاتَمِ الْأَوْلِيَاءِ مُحَمَّدِ بْنِ حَسْبِي بْنِ عَلِيٍّ الْحَبِيبِ
 اللَّابِئِيِّ النَّوْرِ الْبَشِيِّ وَفَقْدِ اللَّهِ لَمَّا يُجْتَبَى وَيَرْضَاهُ وَيَخْتِيبُهُ عَمَّا يَبْغِضُهُ وَيَنْهَاهُ كَمَا مَدَى
 بُوَدُكَ جَمَاعَتِ سَالِكَانَ طَرِيقِ مَوَدَّتِ وَسَاكِنَانَ مَقَامِ مَحَبَّتِ سَتَدَعَا يَمْنُودَنْدُو
 مَسَالِفَهُ مَيْفَرُ مَوَدَّتِ كَمَا تَشْرَحِي بِرِ كِتَابِ كَلْشَنْ رَاوِ نَسْخَةِ جَامِعَةِ نَكَاتِ حَقِيقَةِ بِي مَجَازِ مِنْ تَسْمِيَةِ
 فَتْحِ الْعُرَفَاءِ وَالْمُتَحَقِّقِينَ خَمْسِيَارِ الْأَوْلِيَاءِ الْوَالصَّلِينَ أَكْمَلِ الْمَدْقَقِينَ وَالْمَوْجِدِينَ لَشَيْخِ
 الْكَامِلِ نَجْمِ الْمَدَّةِ وَالِدِينَ مُحَمَّدِ التَّبْرِيذِيِّ الْجَبْتَرِيِّ قَدَسَ سَلْتَهُ رُوحَهُ وَكَثُرَ مِنْ غَمْدِهِ فَمَوْجِدِ
 مِي بَايِدِ نَوْشْتِ وَأِيْنَ فُقَيْرِ اَزْجَهْتِ قَلْبِهِ بَصَاعَتِ خُودِ رَالَا يُقِي اِقْدَامِ بَرَايِنْ مَعْنِي مَبِيدَانَسْتِ وَ
 الْحَاجِ بَرَادِرَانَ دِينِي زِيَادَةَ شَدَّ اسْتِجَارَةَ وَاسْتِجَارَةَ اَزْ حَضْرَتِ تَامَمِ اَلْغَوَابِ مَنُودَةَ اَشَارَتِ
 بِاَبْسَارَتِ بَا سَعَا فِ مَمْسُ اَشْيَانِ بِنُوحِي رَسِيدِ كَمَا تَكَلَّفَ اَزَانَ مَسِيرِ نَبُو دِيَوْمِ الْاَثْنِينَ
 نَوَزْدِهِمْ شَهْرِ ذِي الْحِجَّةِ سَنَةِ سَبْعِ وَسَبْعِينَ وَثَمَانِيَةَ اِبْتِدَائِي تَسْوِيدِ بِيَاضِ مَالِهَامِ
 مَبِيدِي فَيَاضِ مَنُودَةَ شَدَّ بِسُرْطَانِكُمْ اَزْ تَكَلَّفِ دَرِ عِبَارَتِ وَتَصْلَفِ دَرِ اسْتِعَارَتِ مَعْنِي
 بَاشَدُ وَدَرِ اَشْيَانِي هَرَبْتِي اَزْ كَلْشَنْ اَنجِي زَبَانَ وَقْتِ اَلْمَانِيَةِ بَعْبَارَتِ رَهْ كَلْشَنْ نَوْشْتِ شُودِ
 چُو غَرَضِ اَهْلِ فِقْرِ خُودِ مَنَانِي نَسِيَتِ بَلْكَ مَقْصُودِ كَلِّ اَشْيَانِ كَمَا بَدَانَ بَرَايَتِ بَقْدَرِ سَتَعْدَادِ خُودِ
 اَزْ حَالَاتِ وَكَاشَفَاتِ اِيْنَ طَلَايِفِهِ مَحْطُوهْ فَكَرْدَنْدِ مَبِيدِ بَرْمِ وَاجِبِ الْعَطَا يَا حَبِيبَانِ
 كَمَا مَطَالَعَا اِيْنَ نَوْعِ مَعَارِفِ رَا سَبَبِ اَنْ كَرْدَانِدْ كَمَا جَمَاعَتِي رَا كَمَا لَبِغَا مِي فَضَلَتِ بَاتِي مَانِدِ

باشند موجب توفیق مسلك مستقیم گردد و بواسطه تصفیة باطن بر سر اثر فاعل گردند و آنچه شنیده باشند بعد باین تعبیرت مشایخه نمایند و بعد از شهود نام کامل یعنی این معانی بر نشان روشن گردد چو وجدانیات را بتعمیر و تعلم در یافتن نیستیت مع کس لذت این باده چه داند که نخورده است و هانا انا شرع فی المقصود مستعینا بالملك المعبود مستوثقا انه ولی التوفیق و بیده از حد المتحقق هر نفسی که از فیاض مطلق فایض میشود چون متوسط اسما الهیه است ابتدای کتاب بنام علم حکیم همه تین و اقدما بحديث نبی کریم نموده مفریبا

بنام آنکه جان را فکرت اموخت | چراغ دل بنور جان برافروخت

چون مطلب اعلی با اتفاق ارباب ملل معرفت الهی است و حصول آن خواص را با استدلال است و خصیصه انجشفا که عبارت از انفصال و اتصال است و باصطلاح این هر دو فریق این دو طریق معتبر بفکر است که مضمون است از ظاهر باطن جان روح انسانی است که مدرک معانیست و معلم علوم خداوند است که علوم ملاء اعلی و اسبیا و اولیا قطره از علم بی پایان اوست و او عظمت این نعمت که معرفت بطریق فکرت است فرمود بنام آنکه و تصریح با سما حسنی نکرد و چون صفات کمال و نعمان تسلیم تجرید بود ذکر اصل نعم که بحقیقت حمد و ثنا با تم توجه است نمود فلذا اظهار بلفظ تجرید فرمود و چون انسانیت انسان بیست چه دل محل تفضل علم و کمالات روحیست و منظر تقاب ظهورات الهی و شیوانات ذاتی است فرمود چراغ دل بنور جان برافروخت و چون دل واسطه است میان روح و نفس و کمالات هر دو برزخیت در و ظهور یافته و از روح مستفیض و بنفس مفیض است گفت که چراغ دل بنور جان اشارت بآنکه قلب مستفیض از روح و دل را چراغ از ان نسبت کرده چنانکه در ظلمت ادراک هشیار بواسطه نور چراغ میتوان نمود رویت جمال و حده حقیقی در تارگی کثرت بجز بصفای دل حاصل نمیشود و نور را بجان از ان نسبت داد که بصفای تجرد مجلی است و از که ورت تعلق معرا چون نشاء انسان کامل اول الفکار آخر العمل است ذکر منعم اولاً بنعمتی فرمود که مخصوص انسان است و ثانیاً ذکر نعمتی نمود

مراد از آخر علم اول فکر است

که شامل عالم و آدم است تا خصوصیت آدم و تقدم ذاتی او بر عالم معلوم شود گفت

ز فیضش خالق آدم گشت روشن

تجلی ظهوری دو نوع است عام و خاص عام را تجلی رحمانی نامند که افاضه وجود و کمالات تابع او بر تمامت موجودات و این را رحمت استنافی خوانند چنانچه سابقه عمل بر همه افاضه فرمود و منحل عبارت ازین تجلی است و هر دو عالم غیب و شهادت که دینی و عقوبی است بدین تجلی بانوار وجود روشن ساخت خاصی از تجلی رحیمی گویند که فیضان کمالات معنویه بر مؤمنان و صدقیان و از باب القاب میفرماید و ازین تجلی تعبیر نقیض نمود درین تجلی کافر از مؤمن و غاصی از مطیع و ناقص از کامل ممتاز گشته اند و این فیض خاص است که طینت انسانی را گلشن گردانید و صد هزاران هزار گل را رنگ معارف و تعنیات در آن گلشن شکوفانیده است چون اظہار کمال ذاتی و اسمائی بقدرت و ارادت قدیر سرمد کمال الاله ادره واقع است فرمود که

و انما خلقک دریک طرفنا لعین | انکاف و نون پدید آورد کونین

یعنی قادری که بیک طرفه نظر جالی که عبارت از مقصای ذاتی است حسب ظهور و انظار از انکاف و نون که صورت اراده کلیه است پدید آورد کونین یعنی اعیان ثابته جمیع موجودات غیب و شهادت که آن را صورت علمیه حق نامند تجلی دوم که تجلی واحدیه و الیه است تفصیل یافته ممتاز شدند و این مرتبه تنزل است از مرتبه احدیت ذات برتره اسما و معنای و علاقه سخن نسبت که ذات احدیت چون اقتضای تعیین اول کرد که برین جامع است بیان وجوب و امکان احدیت باعث بار این شیون اسمائی واحدیه و المیه است تعیین اول عقل کل و علم و روح عظم و هم لکناب و حقیقه محمدی صلی الله علیه و آله و سلم بر این اعیان جمیع اشیا از غیبت و شهادت بصورت این تعیین اول بسبیل امتیاز در علم حق ثبوت یافتند و بدین تجلی نفس رحمانی عبارت از ظهور حقیقت بصورت کمالات این تجلی است که افاضه وجود جمیع موجودات فرمود و اول مرتبه که قبول این فیض نمود تعیین اول است

چو قاف قدرتش در بر قلم زد

هزاران نقش بر لوح عدم زد

یعنی بر اوه الہی و قدرت نامتناہی نفس رحمانی چون ایجاد و تعیین اول کرد کہ قلم عبارت از دست نقوش اعیان غیر متناہیہ روحانی و جسمانی بر لوح عدم زد و مراد از عدم اضافی است بہ اعیان ثابتہ را نسبت با وجود خارجی عدم نامند و قاف قدرت تشبیہ است ہر آنکہ اول مقدورسی کہ قدرت باو متعلق شود تعیین اول است کہ قلم است و چون اشارت کرد کہ قدرت سبحانی بنور رحمانی اظہار اعیان در علم فرمود تحقیق صور علیتہ بوجود خارجی تواند بود و انھم بمقتضای نفس رحمانی است فرمود کہ

ازان در کشت پیدا ہر دو عالم | و ازان دم شد ہویدا جان آدم

یعنی ازان نفس رحمانی کہ افاضہ وجود اضافی بصورت معانی کہ اعیان ثابتہ اند نمایند و از علم بین می آورد ہر دو عالم تجلی شود می یافتند و این ظہور حق را در صور مظاہر گویند نفس رحمانیہ کہ قلم تشبیہ نفس انسانی کہ چنانچہ نفس انسانی ہوائی ساذجست و چون بخارج حروف میرسد متلبہا بلباس صور حروف میگرد و ذات احدیت کہ منزہ از کثرت است چون در مراتب مظاہر ہر کلمات تجلی نمایند بحسب اظہار اسما و صفات بلباس کثرت متلبس میشود و چون آدم را بحجت جامعیت مراتب خصوصیتی ہست با آنکہ از جملہ عالمین است تخصیص بذر نمود کہ ہم ازان تجلی کہ نفس رحمانی است جان و حقیقت آدم کہ جامع الکمالات و جوبی و امکانیت ہویدا کشت چون آدم مجلای ذات و اینہ جمع اسما و صفات الہی بود ہر آئینہ عقل و تیزی کہ مستلزم معرفت نامہ باشد در نشا را و بطہور آمد و ازان حجت فرمود

در آدم شد پیدا این عقل تمیز

کہ قاد است ازان اصل ہمہ چیز

چون مقصود از ایجاد و شناخت موجود است کہ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ و این عباس تفسیر لعیبون بلعیرفون فرمود بنا برین نکتہ کہ عرفان بدو طریق است ہر اول سہللال کہ مخصوص علم است دوم صفای باطن خاصہ عرفاست و این معرفت کشفی و شہودی میسرست

که سبب طاعت قلبی و نفس و قلبی و روحی و خفی پس ذکر سبب کرد و اراده سبب نمود تا یقین دانند
 که غرض از ایجاد معرفت شهود است که سبب عبادت حاصل میشود نه استدلالی و مقتضای
 حکمت بالغه الهی بجهت اظهار اسما و صفات نامتناهی آن بود که نشاء مراتب کلیه و ایجاد
 مظاهر جزوئی غیر متناهیته نماید تا هر یک ازین مراتب کلیه و جزئی آهی معلوم گردد و حکام سلطنت
 آن اسم که رب و مدبر آن مرتبه است در آن مظاهر تمام و کمال ظهور یابد و مجموع آنها بنفس رحمانی
 از کرب کون بروج بروز متروح کردند و چون روح انسان بنفس زدن و جمیع کالاتی که در مرتبه
 جمیع مجل است در مقام فرق مفصل کرد و مقرر است که هر کس نصیبی از علمی و صفتی نباشد نداند
 که دیگری آن صفت دارد و موجودات با ستر با که مظاهر اسما، الهی اند هر یک منظر بعضی اسما دارند
 چنانکه ملائکه فرمودند وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ وَشَيْطَانُ كَفَتْ فَبِعِزَّتِكَ لَئِنْ كُنَّا
 جَمْعًا لَشَاءُنَا وَمَنْ يُرِيدِ الْإِنْسَانَ فَلْيَعْبُدْهُ وَهُوَ رَءِيسٌ فَلْيَتَّخِذْ لِحُكْمِهِ
 الشَّانِ كَالْإِنْسَانِ يَتَّخِذْ لِحُكْمِهِ وَهُوَ رَءِيسٌ فَلْيَتَّخِذْ لِحُكْمِهِ الشَّانِ كَالْإِنْسَانِ
 بِمَنْظَرِ جَمْعِ اسما و صفات بود این عقل و تمیز که لازم جامعیت در و ظهور پوست تابان دانست
 که اصل هر چیز زیرا که برب خود که الله است عارف شده عارف جمیع اسما کشته به مجموع اسما در
 تحت اسم کلی الله مذربست همچون اندراج جزئیات در تحت کلیات و از این معنی که آداب
 مُتَفَرِّقُونَ خَيْرًا أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَهُوَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ وَصَفَاتِ سَجَانِي بِمَا
 صورت و معنی تو عرش حمانی کتاب جامع آیات کائنات تولى و از آنکه نسخه کاتب فی سبب
 تراست با همه اینی از آنکه تو همه ازین تو سبب با سبب انی اگر کینه کمال حقیقت برین
 شومی آن صدای سبحانی و چون انسان انتخاب جمیع خواست و کلیات و جزئیات
 حیاتی در صورت شخصی او مجتمع کشته و مبداء و منتهی است که میرا الله است فرمود

چو خود را دید یک شخص معین | تفکر کرد تا خود چیست در من

بدانکه بر عینی از اعیان موجوده را در و عتبار است کی من حیث الحقیقه و آن معنی عبارت است

از ظهور حق در صور مظاہر ممکنات و این را تجلی شہود می بخوانند و دوم من حیث التعمین و تشخیص
و بدین اعتبار شمار از خلق و ممکن مینامند و جمیع نقایص موجودات ممکنه ازین دیرہ منسوب
میدارند و ما عندک کہ دینند اشارت باعتبار دوم است و ما عند اللہ باقی اشارت
باعتبار اول و تعین اشیا کہ امر غیبی است پرده جمال آن جمیلی است کہ در مریای مطاہر موجود است
جلوه نموده و میان دو چیز کہ مناسب باین نباشد معرفت متصور نیست و چون معرفت کہ حق
است کہ واحد الذات کثیر الصفات مقتضای حکمت الہی آن بود کہ انسان نیز کہ عارف حقیقی است
و احد شخص و کثیر صفات و افعال و قوی باشد تا بحکم جامعیت معرفت کاملہ کہ غایت ایجاد ممکنات
است در و حصول رسد و آنکہ در عبارت عرفا آمده کہ بین الواحدین عبارت بوحده حقیقی حق و
وحدت حقیقی انسان است و اول چیزی کہ مدرکہ انسان میشود تعین شخصی خود است کہ نہایت
تزازات نصف نزولی دایره وجود است و بدایرہ نصف عروجی و مبداء سیر رجوعی عروجی مرتب
انسانیست و بی تفکر کہ حرکت معنویت از کثرت بوحده این سیر متی نیست فرمود کہ خود را دید
یک شخص معین معین تعین خاص کہ تمامت حقایق و کالات کونیه و الہیہ بحکم اشیا منظر و مظاہر
در ان تعین مندرجست تفکر کرد تا خود حلیم من یعنی تعین خود را منسوب بامکان و سیدہ و مقدمہ
شناخت واجب کرد این از جهت مشابہت من حیث الجامعیت و لان الاشیاء انما
تذبتین باضداد ہا ہا ہا کہ لشکر و سیر و سلوک کہ موجدان میگویند کشفی خیالی میجویند نہ استدلالی
چہ آن نسبت با کشفی کالجمل است و تراز احدیت را در مراتب کثرات امکانیہ از جہت اطہار حکام
اسما و صفات سیر مطلق در مقید و کلی در جزئی میگویند و این سیر ظهوری الباطن است اما سیر
رجوعی کہ عکس سیر نزولی است و نشانی مبداء آن و نہایت این سیر وصول انسان است
بنقطہ اول کہ احدیت است این سیر مقید بجانب مطلق و جزوی بسوی کلی نامند سیر شعور سے
انقباضی است و بحقیقت این سیر است کہ مستلزم معرفت کشفی مشہود است لہذا فرمود کہ
ز جزوی سوی کلی یک سفر کرد | و ذانجا باز بر عالم گذر کرد

بجہت

یعنی از جزوی که تعیین آدم است که خلاصه تعینات و کثرات است سوی کلی که واحد مطلق است
 یک سفر کرد یعنی انسان کامل که آدم است بسیر شعوری و رجوعی بمقام احدیت وصول یافت
 و سیر الی الله بانجام رسید و بعد از فنا و اتصال بمقام اطلاق از آنجا بجهت تکمیل ناقصان بمقتضای
 حکمت عالی باز بر عالم که مرتبه تقید است گذر کرد یعنی بسیر بالله رجوع نمود و درین سیر با
 بر سالک و اصل عارف ظاهر شد که یک حقیقه بود که بصورت کثرت اشیا تجلی نمود و در
 تعینی از تعینات بصفتی خاص ظاهر گشته و نمودن کثرات از مقتضای کثرت صفات
 و از کثرت صفات کثرت در ذات واحد لازم نمیشاید و ازین جهت فرمود

جهان را دید مرا اعتباری | چو واحد کشته در اعداد سائر

یعنی عارف در سیر بالله جمیع کثرات عالم را قایم بوجود واحد دید و معلومش شد که غیر از وجود
 هیچ موجود حقیقی دیگر نیست و نمود کثرات بی غایت و کلیه و اطلاق و قید به اعتبارات
 آن حقیقت اند و غیرت اشیا مجرد اعتباری بیش نیست و سیر آن وجود واحد مطلق در
 کثرات گویند بچو سیر این واحد است در اعداد چه کثرت مراتب اعداد بحقیقت غیر از تکرار
 واحد نیست و چنانچه مراتب اعداد غیر متناسبه شرط ظهور خواص دانسته در سه عداوت
 انبیر چهار در چهار با هم تمیز ولیکن از جهت جمله خاصه احد است مظهرش عقد رتبه عدد است مراتب
 موجودات امکانیه نیز که عالمش میخوانی شرائط ظهور احکام اسما را الهیه اند چه اگر چه مجرم مجرم نباشد
 احکام عفو و رؤف و رحیم و ضار و متقمم را ظهور نباشد و چون آدم که انسان کامل است
 کثرات موجودات را قایم گنجی یافت و در شهودش غیر مانند فرمود که

جهان خلق و امر از یک نفس شد | که هم اندم که اسما با ذلیل شد

خلق عالمی است که بوجود با دره شده باشد و امر عالمی است که با موجودی ماده و ماده موجود
 کشته باشد و این هر دو عالم از یک نفس همانی که عبارت از یک تجلی حق است در مجال کثرات
 ظهور یافته است که هم آدم که آمد یعنی هم آدم نفس همانی که افانسه وجود عام بر موجودات

مکنه سیر نزولی فرمود و اینها نیست تراتات که مرتبه انسانی است رسید باز همان نفس از مرتبه انسانی بسیر رجوعی باز پس شد یعنی قید و کثرت را گذاشته فقط آخر با اول رسید و مطلق گشت و چنانچه مراتب کثرت امر است شمار می آید شد نه همین اعتبار می باشد نیست تنبیه بر معنی نمود میفرماید ولی آن جایکه آمد شد نیست | شدن چون بندگی جز آمد نیست

مقرر شد که غیر از وجود و ان مطلق حقیقی موجودی نیست وجود اشیا عبارت از تجلی حق است بصورت اشیا و چنانچه کثرت مراتب از امور اعتباری اند آمد شدن آن حقیقت نیز امر است که سبب آن را از نسبت مراتب موجودات با یکدیگر و از تقدم بعضی بالبعضی ملاحظه میگردد و اگر آمد و شد حقیقی بودی بالیتی که سیر نزولی از هر مرتبه دیگر که تنزل کردی مرتبه اول بکلی منعدم شدی و در سیر رجوعی که از مرتبه انسانی است تا مقام طلاق تمام موجودات منعدم گشتی و حال آنکه اشیا همان نمود هستی که داشتند دارند از اینجا معلوم میشود که آمد و شد عبارت تجدد تجلیات رحمانیت و حقیقت این سخن آنست که چون جلای ظهور ذات است لذاته فی ذاته و استجلا که ظهور ذات است لذاته فی تعیناته لازم ذات احدیت لذات فیض تجلی رحمانی علی الذوام بر موجودات فایض است و اشیا انما فانا بمقتضای امکانیه ذاتیه نیست میشوند و بقیض تجلی حق هست میگردند و سرخت تجدد فیض رحمانی بنوعیت که ادراک رفتن و آمدن نمیتوان کرد بلکه آمدنش عین رفتن است و رفتنش عین آمدن و فی الحقیقت آمد و شد اعتبار معتبر است نه امر محقق الوقوع و چون در شود یک شود نیست یا

باصول خویش مراجع گشت اشیا | همدیک چیز شد پنهان و پیدا

اشیا کثرت عالم است که حقیقت عدم است و اصل همه حق است چه اصل هریشی فی الحقیقت هستی اوست و عالم که نیستی است تجلی که هستی است هست گشته و رجوع همه بدوست بلکه در حقیقت همه خود اوست و پنهان عالم غیب و امر است و پیدا عالم شهادت و خلقی و یک چیز شد یعنی غیرت که میسر بود در تجلی احدیت که موجب رفع شکیبایی است و همی است محو گشت وحدت صرف ظاهر شده چون ظهور وحدت بنقش کثرت و باز گشت کثرت بوحده هم از آثار نفس رحمانی است فرمود که

غایب

تعالی الله قد بیتی کو بیکدم کند آغاز انجام مرد و عالم

یعنی رفیع و عظیم است خداوندی که بیکدم که نفس رحمانیت کند آغاز یعنی مکانات عالم را از کتم عدم بوجود می آورد بهماندم انجام که قلاشی کثرت بنور وحدت است از هر دو عالم میفرماید چون کثرت عبارت از اعتبارات وحدت است که گفتم

جهان امر و خلق اینجا یکی شد یکی بسیار و بسیار اندکی شد

یعنی کثرات عالم غیب و شهادت در مقام وحدت وجود مطلق حکیت و در تجلی ظهور آن یکی که وجود واحد است بسیار نمود و در سیر عروجی بسیار که نمود کثرت است اندکی شد یعنی بوخت حقیقی بازگشت و بجهت روانکار منکر که تعدد اشیاء حقیقی پیدا نمیکنند میفرماید که

همه از و هم تست این صورتها که نقطه دایره است از سرعت سیر

یعنی نمود غیرت کثرت از و هم خیال است و الا فی الحقیقه یک نقطه وحدت است که از سرعت حرکت با و تجد تعینات قیاسیه بحسب اختلاف صفات مانند خط مستقیم صورت است و از تجد تعینات حسی حرکت مصور شده و از کثرت تعینات متواتر زمان در و هم آمده و کثرت موجود غیرت است نمودن گرفته و چون نظر کنی غیر از یک نقطه نیست قیاس معقول محسوس کرده میفرماید که چون نقطه که پس را بهر حرکت دوری دهند صورت دایره میسازد و فی الحقیقه غیر از این چیزی دیگر نیست همچنین نقطه وحدت که بجهت تجد تعینات غیرت است بصورت دایره موجودات ممکن ظاهر کرده است و چون چنین است فرموده

یکی خط است از اول تا باخر بر و خلق جهان کثرت است

از اول موجودات که عقل اول است تا آخر ترات که مرتبه انسانی است و از مرتبه انسانی تا مرتبه الهیه که نقطه آخرین دایره با و متصل میشود یک خط مستقیم است که از تجد تعینات نقطه وحدت نموده میشود برین معانی خلق عالم میسازد که از بطون ظهور می آیند و از ظهور بطون سیر و بعد از معاد و تقدم و تاخر و جان جسم و عقول و نفوس بحسب قلت و کثرت بر این نقطه

و حدت نموده میشود چون مقتضای حکمت درین راه اشیرا بهی که بحال اعتدال صبحی الهی
باشد تیسر مکر و دفس نمود که

درین ره انبیا چون ساربانند | دلیل و رهنمای کاروانند

یعنی درین ره میدار و معاد بسیار که بحسب کمال ذاتی اطلاع بر حقایق امور و منازل و منزلت و مقامات
و موانع بروجه حقیقت یافته اند چون ساربانند و در تشبیه بسیار بان اشارت است دقیق که
نفس انسانی را گاهی که مستعد ریاضت و مخالفت هوا بوده باشد در اصطلاح صوفیه بقبره می
بعد از اشغال سلوک بدنه میخوانند و بدنه شریست که روز عید صبحی در مکه و حج میسینمانند خلاصه
سخن آن است که چون انبیا علیهم السلام جهت هدایت خلق اند و هدایت حقیقی که رجوع بمسار است آن
جماعتی را سزا است بدنه نفس به تیغ مخالفت هوا و موت ختمیاری ذبح نموده باشند گانه
که بعثت انبیا علیهم السلام بحجه ایصال نفوس این جماعتست بمنزل رسول هر چند که حکم نبوت شامل فرمود

و ذایشان سید ما گشت سالار | همو اول همو آخر درین کار

یعنی از بسیار که سید ما که حضرت محمد است صلی الله علیه و آله و سلم گشته سالار یعنی
مقدم و بزرگ و مقتدای خلائق از انبیا و غیر هم و درین کار یعنی نبوت فرمود که

احد دریم احمد گشت ظاهر | درین دورا اول عین آخر

احد اسم ذات است باعتبار انتفاء تعدد اسما و صفات و نسب و تعینات دریم احمد که
تعین محمد است صلی الله علیه و آله و سلم چه امتیاز احمد از احد است میم که عبارت از
تعین اول است که ظاهر گشته چه منظر حقیقی احد حقیقت احد است علیه الصلوة و السلام و میم
احد اشارت بدایره موجودات است که منظر حقیقت محمدی علیه الصلوة و السلام و میم احمد از آن
جهت فرمود که جمع مراتب کونیه جزای حقیقت محمدی اند صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که

ز احمد تا احد یک مہم فرق است | جہانی اندران یک مہم فرق است

و حرف میم در عدد چهل است و مراتب موجودات از روی کلیمه هم چهل در صورت هم معنی شکر است که ظهور یافته

بد و ختم امدۀ پایان این سراه | بد و منزل شدۀ ادعوا الی الله

راه دعوت انبیا علیهم السلام متحتم بوجود مبارک آنحضرت است تا ناخبر بهر ادیان شد و نبوت آنحضرت چنانچه ازلی بود ابدی باشد و چون نشان محمدی صلی الله علیه و آله وسلم منظر اسم جامع است است در شان آنحضرت نازل شد که قل هدیه سبیلی ادعوا الی الله علی بصیرة یعنی بگو ای محمد صلی الله علیه و آله وسلم که طریق توحید ذاتی که صراط مستقیم عبارت از دست راه حقیقی من است که محمد و من خلائق را با اسم جامع الله که من بنظر آن اسم بصیرت میخوانم چه آنحضرت بحسب جامعیت بمبار و معاد همه طلاع حقیقی یافته یقین میداند که هر شخصی از اشخاص عالم در تحت ربوبیت اسمی اند از اسماء الهیه و بنده و مرئوب همان اسم اند که منظر آنند پس دعوت ایشان از ان اسماء متفرقه با اسم الله که جامع جمیع اسماء است مینماید که آداب متفرقون خیر و امر الله الواحد القیاد دعوت بر بصیرت این است که از اسمی با اسم اعلی از ان بخواند و الا بربوت احدیت با جمیع اشیا علی السواء است و چون مقام هر سالکی را در حال نگرست فرمود که

مقام دلکشایش جمع جمعیت | جمال جانفزایش شمع جمعیت

هر چه بجنس موهبت بر دل پاک سالک از جانب حق وارد میشود و بی عمل سالک با لطف و لطف نازل میگردد این را حال میگویند و چون جمال دائمی و ملکه سالک است مقام سچو اند لاقاته سالک فی و چون حال و مقام از خواص ارباب قلوب است فرمود که مقام دلکشانی آنحضرت جمع جمعیت و جمیع در اصطلاح اینطایفه مقابل فرقی است و فرق حجاب است از حق بخلق یعنی بهر خاطر است حق را که من کل الوجوه غیر دانند و جمع مشاهده حق است بی خلق و جمع البین شود خلق است یا حق یعنی حق را در جمع موجودات مشاهده مینماید و این مقام را فرق بعد الجمع و فرق ثانی نیز میگویند و صحو بعد الموحی خوانند و ازین اعلی مقامی نیست کل را جمال با لفرش یعنی سعادت کلمات جمیع صفات و اسماء که جمال جانفزایش عبارت از ان است شمع جمع است یعنی روشنی انجمن های قلوب و ارواح جمیع کاطالان است فرمود که

شده او پیش در لها جمله در پی کفر نذر دست جانم داد امن و می

یعنی آن حضرت در کمال نبوت و ولایت پیش و پیش از همه است و بکلیه متوجه عالم اطلاق است و دلها را انبیا و اولیا تابع گشته در پی آن حضرت روانه مقام عمل اند و ارواح مقدسه ایشان که جانها عبارت از ان است دست متابعت و مباحثت در دامن آن حضرت زده از حجاب کثرت خلاص یافته اند چون وارث انبیا و اولیا اند

درین راه اولیا باز از پس و پیش نشانی میدهند از منزل خویش

یعنی درین راه خطاستدیر مو بهوم که از عتبار مبداء و معاد بادیه گشته اولیا که وصل مقام بی نشانی اند مبتابعت بسیار باز از پس و پیش یعنی چنانچه انبیا را تقدم و تاخر بجهت کمال مرتبه واقع خواهد بود اولیا نیز که بر قدم انبیا اند از جهت تفاوت مراتب دارند که هر یک از ان عال و مقامی که سیر ایشان بطریق مکاشفه با بنجار سیده بزبان اشارت چسبی از ان میدهند فرموده که

بحد خویش تن گشتند واقف سخن گفتند در معرفت عارف

عارف عبارت از سالک است که از مقام تقید بمقام اطلاق میریزد و معروف حق مطلب است که مبداء و معاد

یکی از بحر وحدت گفت انا الحق یکی از قرب و بعد و سیر زورق

قرب عبارت است از سیر قطره بجانب دریا و وصول بمقصد حقیقی و اتصاف صفات الهی و بعد عبارت است از تقید بقی صفات بشری و لذت نفسانی که موجب بعد است از مبداء حقیقی و عدم اطلاع بر حقیقت حال و سیر زورق عبارت از عبور نشاء انسانی است از منازل هواج کثرت و رسیدن بمقام وحدت مراد از زورق کشتی تعیین نشاء انسانی است و تعیین انسان را مخصوص بزورق از آن جهت که در سیر دریای توحید عیانی غیر از نشاء انسانی هیچ مرتبه دیگر را نیست و الا فی الحقیقه سیر تعیین از تعیینات صورتی معنوی زورق است در بحر وحدت

یکی را علم ظاهر بود حاصل نشانی داد از خشکی بساحل

یعنی یکی را علم شریعت حاصل بود یعنی با وجود کمال معنوی حکام علم ظاهر بنا بر قسمت ازلی

برو غالب بود بر مقتضای علم مقتضای حال نشانی داد از خشکی ساجل که شریعت باشد چه
سلامت در خشکی حاصل است

یکی گوهر بر او زد و همدگشتند | یکی بگذاشت ان نزد صد گشتند

یعنی جماعتی از غواصان بحر حقیقت کوهر اسرار از اصناف احکام ظاهر بر آوردند و اظهار آن
نمودند و نشانه تیر طعن و ملامت خلاق گشتند و جماعتی دیگر از اولیا کوهر اسرار همچنان در اصدا
مخفی داشتند و هر چه گفتند از بیان و شرح صدف شریعت و طریقت فرمودند و بعضی
دیگر از اولیا که از مکاشفات و مشاهدات میخواستند که بنوعی اظهار کنند که هر کس راه معنی نبرد
ادا عبارتی و اشارتی فرمودند که بتامل مناسبی و مشاهد بهیستوان یافت از آن جمله
چون موجودات مکرر نسبت با وجود واحد مطلق نسبت جزو با کل است

یکی در جزو کل گفت این سخن باز | یکی کرد از قدیم و محدث آغاز

یعنی بعد از اطلاع اولیا را آنکه مقرران درگاه اند بر حقیقت حال سربل از مراتب طلاق نقد
و ظهورات و شیونات الهی عبارتی و اشارتی تعبیر نمودند و اندام فرمودند که

یکی از ذلف و خال و خط بیان کرد | شراب و شمع و شاهد را عینا کرد

بدانکه کثرت را بر لطف و خط از آن جهت که عاجب روی و صند شبیه کرده و نقطه و حده را
نجال شبیه داده اند از دیده کوتاه نظران پنهان باشد و شش و ذوق و سکر را شراب و برقه
انوار الهی را که در دل سالک با ظهور ظهور منیاید شمع و تجل جمال ذات مطلق را در لب و زبان و ناله

یکی از هستی خود گفت پندار | یکی هست غرق بت گشتند

سالکان که راه طریقت بقدم سعی نموده اند و بمقام حقیقت رسیده اند و سوال اول
مراودنی و سبکه نفی و اثبات میسر نکردند سالک را اول تلقین ذکر لا اله الا الله نماید تا بعد
لا جمع اختیار را که نموده اند نفی نماید و بجز لا اله الا الله اثبات وحدت حقیقی فرماید و هیچ مانع مالک را چون بیان
هستی پندار خودی نیست از این سبب بیشتر اولیا اول انجبات هستی پندار خودی با سالکان نخستین فرمودند

با وجود استغراق در توحید که بت اشارت بدان است ز تار خدمت بر میان جان بستند و چون تجلی
الهی بنا بر اختلاف استعداد قوایل مخالف واقع شده لاجرم هر سالکی راه دیگر پدید و هر عارفی زندگانی
دیگر منزل گوید لهذا فرمود که

سخنهای چون بوفوق منزل افتاد | در افهام خلاقی مشکل افتاد

یعنی چون هر یکی از اولیای بنا بر خصوصیت فیضی که مخصوص بانند که تغییر از وجدان خود بنوعی که
سوافق موفق ایشان است فرموده اند درین کلشن هر طبعی لغز دیگری سرافرازی تفاوت مراتب چون موجب
حکالات بود و دانش آن بر افهام خلاقی بنا بر عدم اطلاع بر مقدمات اولیا مشکل افتاد پس طالب
قابل که داعیه طلبش دامن گیر شود و از عبارت حیرتی داشته باشد و نسبت آن اصطلاح نزد وی
از ضروریات است از این فرمود که

کسی را کاند درین معنیست حیران | ضرورت باشد شرح السنن ان

هر چند علوم و معارف این طایفه از وجدانیات است و مجرد بابع اصطلاح ایشان موجب اطلاع بر
حالات این جماعت نمیکرد تا چون معانی مستفاد از الفاظ میشود گاه باشد که دانش این عبارات
و اشارات سبب آن شود که قابل اباحت تحصیل آن حالات گردد و از کمالات بهره مند شود و مقصود
خبرش حاصل کند پس عارف کامل که مشرف بر تامت منازل مقامات کشته و بعین البقین دیده و دست
که هر یک از اولیا از کجا خبر میدهند طالب قابل که حیرتی داشته باشد شاید که دفع شبهات نفرماید
مقام حیرت بگذارد لهذا شروع در سبب نظم کن ب که تبیین این معانی میکند نموده میفرماید

گذشته هفتده از هفتصد سال | ز هجرت تا کجماں در گناه شوال

رسولی با هنر اسرار لطف و احسان | رسید از خدمت اهل خراسان

چون رسول مناسب مرسل تواند بود هر آنکه صاحب لطف الهی و احسان با قنای بی بوده باشد

بزرگی کاند دران جاهست مشهور | باقسام هنر چون چشم نمود

جهان و جان و تن زانو رعینے | امام سالکان سید حسینی

ط
آغاز
شعر

یکی گفتا ولی بگو و فوق مسکئول
پس از آن صاحب ایشان کردیم اغنا
بیک لحظه میان جمع بسیار
کنون از لطف و احسانی که دارند
همه دانند کاین کس در همه چیز

ز تو منظوم میداریم مامول
جواب نامه در لفظ ایجاز
بگفتم این سخن بی فکر و تکرار
ز ما این خورده کسری دو کز اند
نگرده هیچ قصه گفتن شعر

اگر باور نداری بشو که عمر و شعر درین بیت بقافیة آورده هر که صاحب ذوق سلیم است غایت
لطف طبع مستقیم این صاحب کمال ازین بیت مکتوم درسیا بد

بران طبعم اگر چه بود قادر
ز نثر از چه کتب بسیار
عروض و قافیه معنی نسجد
معانی هرگز اندر حرف ناید
چو ما از حرف خود در تنگنایم

ولی گفتن نبود الا بنا در
بنظم و مثنوی هرگز نپرداخت
که هر طرفی درو معنی نکند
که بحر قلزم اندر طرف ناید
چرا چیزی ذکر بر روی فزایم

یعنی آن معانی که بطریق مکاشفه شود باشد تعبیر از آن با الفاظ و حروف چنانچه می باید نثر
منبت و اینم نمود و از تنگنای ظروف و الفاظ و عبارات از تعبیر آن معانی در مضیق اشارتیم چرا
چیزی دیگر که عروض و قافیه است که ظروف و الفاظ و حروف را تنگ تر میکند و از آن تنگنای
لفظ و حروف افزایم و بجهت دفع توهم مفاخرت بجواب در یک لفظ میفرمایم که

نه فخر است این سخن کز ناب شکر شک

بندگد اهل دل تمهید علی راست

یعنی آن سخنان که ذکر کرده شد از نوشتن جواب نامه در یک لحظه و تصنیف کتب بسیار و عدم
تلفات بنظم برسدیل مفاخرت بلکه تذکار این نعمتهاست بحکم و آقا بنعمه ربک فحید و از باب شکر

مرا از شاعری خود عار ناید
اگر چه زین نمک صند عالم اسرار

که در صد قرن چون عطار ناید
بود یک شمت را زدگان عطار

و

نه چون دیو از فرشته استرس است	ولی این بر کسی پیدا اتفاق است
اشارت بآنست که هر معنی که درین کتاب کرده مجموع بر سبیل اتفاق دم و بقدم شهود و وی کشته نه انکه به تقلید از دیگران گرفت	
بگفتم يك بيك بيش و نه كم و زان راهی که آمد باز شد باز مرا گفتا بزبان چپزی بیقرای ز عین علم بد عین عیان از	علی الجمله جواب نامزد دردمر سوالان نامد مرا بسند باعزاز دگر باره عزیز کار فرمای همان معنی که گفتی در بیان از
پس طریق مطالعه کنند این کتاب است که در عقب جواب هر سوال تامل تمام نماید تا شاید بتوفیق الهی هر یک از علم لائقین و عین لائقین بجای خود بداند فرمود که	
که پرند از دم بد از دو حال که حاصل میگردد اندکان چه حالت نکرد و در سوال سائلین	فیلیم در اوقات آن بجای آن که و صفا و بگفت و کمال است ولی بر وفق قول قائل دین
یعنی با وجود عدم مجال بی واسطه حسن موافقت قول عالین که حضرت مجتهد صادق است سالی الله علیه و آله وسلم حیث قال و اما السائل فلا تنه من سوال سائلین که فرمود که بر آن جواب بفرمایند	
در امد طوطی نطقه بگفتا	پس آن تا شود روشن تر است
یعنی بجواب اول که گفته بودم روشن گشته بود اما روشن تر شود طوطی نطقه من بگفتا	
بگفتم جملداد در ساعی چند جواب آمد بدل کان کلشن است شود در و جملداد لها چشم روشن	بعون و فضل تو فوق خداوند دل از حضرت چون نام ناصد در خواست چو حضرت کرد نام ناصد کلشن
چون از مقدمات کتاب فارغ شد برین در سوال و جواب فرموده که میگردد سوال اول	
چه چیز است آنکه گویند شر تفکر	نخست از فکر خویشم در تحبیر

چرا گفتی بگو چه بود تفکر
تفکر و فتن از باطل سوی حق

کزین معنی بماند مرد و خیر
بجز و اندک بدیدن گل مطلق

معنی بیت آن است که تفکر باصطلاح این طایفه رفتن بسالک است بسیر کشفی از کثرت تعین است که بحقیقت باطل اند یعنی بجانب عدت وجود مطلق که حق حقیقی است و این رفتن عبارت از وصول سالک است بمقام فنا فی الله و محو و متلاشی گشتن ذرات کاینات در اشعه نور وحدت ذاتی کمال القدره فی الیم و چون تعین و شخص مانع مشاهدت وحدت حقیقی میگردد فرمود که لبان از باب اشارت تفکر که وسیله معرفت است است آنست که سالک اهل حقیقت تعین خود و جمیع تعینات را در بحر وحدت مستغرق یابد و بعد از فنا و رجوع بعدم اصلی متحقق بقیاس باشد گذشته اشیا را غیبا و شهادتاً مظهر یک حقیقت بنید و شناسد هر جانوعی و طورسی ظهور کرده و در جمیع مظاهر مکنه او را ظاهر بنماید و در هر یک از افراد تعینات که بحقیقت جزوی از اجزای کل حقیقی است بدیده حق بین مشاهده کل مطلق نماید بی مزاحمت غیرت چه بهره مقید است چون نظر بدیده بصیرت نهائی همان مطلق است باقیه تعین تعین بحقیقت امر اعتباریست که در خارج تحقق ندارد و بحر هست مطلق هیچ موجودی حقیقی نیست و این مرتبه نهایت شهود کاملان است و چون بیان تفکر باصطلاح اهل تحقیق از باب کشف و شهود فرمود بطریق صحاب نظر و استدلال نیز اشارت فرموده

حکیمان کاندین کردند تصنیف
چنین گفتند در هنگام تعریف

حکیم نیست که بطریق استدلال شیاء موجوده را چنانچه شیاء است بقدر طاقت بشیری دانسته باشد و عمل بر مقتضای علم نموده باشد یعنی دانایانکه در بیان معنی تفکر تصنیف فرموده اند در وقتی تعریف تفکر چنین گفته اند

که چون در دل شود حاصل تصور
نخستین نام او باشد تذکر

یعنی هرگاه که در دل که نزد این طایفه نفس باطنه است و محل تقضیل سعادت صورتی حاصل شود یعنی حضور کند نخستین نام وی تذکر باشد یعنی اول نام آن تصور تذکر است چون شخصی

خواهد که مجهولی بطریق استدلال معلوم کند اول مبادی مطلوب حاصل باید نمود پس آن مبادی معلوم آن مجهول معلوم نماید پس هرگاه که تصور مبادی نماید آن تصور را تذکره آن نزد چه از آن غافل بوده اکنون بیاد آورده بآن معنی که ادراک معلومات بوجه کلی نفس ناطقه انسانی را قلب عبارت از دست ذاتی است و بواسطه غواشی آن معلوم را فراموش کرده بود و بواسطه توجه تمام و اعراض موانعی آن معلومات دریافت و متذکر شد بانکه درین نشاء مبادی او را حاصل بود و بجهت عدم التفات فراموش شده بود اکنون کرخیته بجهت استحضار مطلوب توجه نموده آنرا بیاد آورد و چون مجرد تذکر آن مبادی در استعلام مطلوب کافی نیست فرمود:

و ذو چون بگذری هنگام فکرت | بود نام وی اندر عارف عبرت

یعنی از تصور مبادی هنگام فکرت بجهت استعلام مطلوب بگذری و قابل نمایی که اگر مطلوب تصور است ترتیب آعم و ختم کیفیت باید نمود که مودی مطلوب کرده و اگر تصدیق بریت است متدین در قیاس چه شرایط میجواید تا نتیجه ده نام آن تصور که اول موصوف بتذکر بود باین عبارت در عرف ایشان معروف بعبرت از عبور که در گذشتن است چه از عبور است تصور مبادی در گذشت و بترتیب خاص ملاحظه نمود و چون تصور مبادی بطریق مذکور عمل مطلوب بود پس فرمود:

تصور کان بود بطرقت بدین | بنزد اهل عقل اند تفکر

یعنی تصور که موصوف بتدریج و ملاحظه ترتیب مذکور واقع شد آن نشاء و بیان عموم آن در باب استدلال که اشیاء را بطریق فواید عقلی می شناسند و هم بتفکر است که در این باب عقل اشارت بعرف تفکر نمود پس فرمود:

در ترتیب تصورهای معلوم | شود تصدیق نام مفهوم مفهوم

چه تعریف فکر ترتیب امور معلوم است که تمامی مجهول کرده و تصور مبادی معلوم مبادی مطلوب است و از ترتیب خاص مطلوب نام مفهوم میشود یعنی معلوم و تصدیق میشود و تصدیق

لغوی مراد است و چون هنگام کتاب مجهول به تصدیق ترتیب تصدیقات معلوم باید نمود
و هر اوجه بینها در حد اوسط باید داد تا نتیجه تصدیق مطلوب گردد و سیف باید

مقدم چون پدر ناله چون مادر
نتیجه هست فرزندان ای برادر

در قضایای جهتی مقدمه صغری و مقدمه کبری که مقدم و تالی لغوی در شرطیه مقدمین که
مقدم و تالی اصطلاحی اند منزه مادر و پدر اند که در اوسط از دو واج میسببند و نتیجه که از این
تولد می باید مشابیه فرزند است و چون بیان تفکر بر طبق قوانین حکمانه میسر

و لے ترتیب مذکور از چه چون
بود محتاج استعمال قانون

یعنی کیفیت ترتیب مذکور که عبارت از تفکر است بطریق حکیم استعمال قانون است یعنی
علم منطق و چون یقین حقیقی جزئی باشد که مرتبه عین یقین و حق الیقین است تیر
نیشود و فرموده

دگر باره در آن چون نیست تا بیاید
هر آینه که باشد محض تقلید

یعنی در آن ترتیب مخصوص اگر چه آنچه تا یزیدات الهی که عبارت از استعداد
فطری و صفای باطن است منظم نباشد و دل با نوار تجلیات الهی منور نگردد و از آن
ترتیب غیر از تقلید محض حاصل نخواهد شد و فرموده

ره دور در آن است آن رها کن
چو موسی بگنجان ترک عصا کن

چون بطریق استدلال با اتفاق حکما و متکلمین ادراک حقایق اشیا در غایت صحت
است چه در تحصیل مطلوب میباید که ذهن متحرک شود بجانب معلومات محزون در وی
و از معلوم بمعلوم دیگر عبور نماید تا معلومات مناسبه مطلوب خود بیاید که مبادی اند
و باز ترتیب خاص در مودی مطلوب شود و این مستلزم توجیه مطلوب و تجرید ذهن از غفلت
و تحذیق عقل لوای معقولات است و فرق میان ذاتیات و عرضیات که این یعنی
باید نمود و الا حقایق مخفی می ماند از آنجه فرموده که ره دور در آن است این را کن زیرا

که بعد از رحمت بی نهایت اکثر آن است که ادراک حقایق اشیا، بعوارض و خواص مستوی
نمود و این علم خالی از مشکوک و شبهات نخواهد بود و مراد بعضا اینجا دلیل است و نسبت
روشن است و چون راهی که رده بدوست برد راه عاشق است که ارباب تصفیه اند
که بطریق کشف و شهود راه توحید میروند

دُرِّ آدِوادی پهن کز ناکله | درختی کوی دکت انی انا الله

اینجا مراد بوادی همین تصفیه دل است و درخت حقیقت انسانی است مجلای تجلی ذات و
صفات ربانیت یعنی از طریق تصفیه قلب و تجلیه روح در بقعه مبارکه منشاء انسان
کامل از شجره جاسعیت که حقیقت وی است مذاکره شد که یا موسی بدرستی که منم الله که پرورد
عالیایم شعر مائی و منی حجاب ره بود مائی چو برفت مانم ما یم شیخ سیفر ماید که در طریق
تصفیه نانا بکلم غلبه تجلی احدی از حقیقت خود بسمع وی مذاکرتنوبی و چون عارف منتهی
بی مزاحمت و هم در همه اشیا وحدت واحد مطلق مشاهده می نماید فرمود که

محقق ترا که از وحدت شهود است | نخستین چشم بر نور و بود است

محقق کاملی است که حقیقت اشیا کما یبغی بر او منکشف شده باشد چشم حق بین بجز حق
نمی تواند دیدن باطل اندر نظر مردم باطل بین است و از وحدت یگانگی حق مراد است
که در مجال کثرت جلوه نمود و شهود رویت حق است بجز یعنی کاملی که از کثرت موهوم که نشسته
بتوحید عیانی رسیده در صورت موجودات بیدیده حق مشاهده حق نماید لفظ اولش بر
وجود واحد مطلق است و صاحب این شهود ذوالعین است که حق را ظاهر بیند و غیب را بین
خلق مرز و می مرآت حق است و حق ظاهر و خلق در وی نمایان است چنانچه آیه در صورت
مخفی ماند و چون حق وجود مطلق اشارت بر او فلفطین فرموده میفرماید که

دلے کو معرفت نور صفا دید | از حد چینی که دید اول خدا دید

اشارت بان است که در یابنده و حقایق در اشارت انسانی دلیر است که به معرفت الهی منور

باشد و انسانیت انسان باوست عارف کسی بود که حضرت الهی او را بر تبه شهود ذات و هما
وصفات خود رسانیده باشد بطریق حال و مکاشفه نه مجرد علم و معرفت حال آن عارف
است و آن دل که باین کمال متصف گشته از همه چیز اول خدا را می بیند مرتبه ذوالعین است
زیرا که اظهر اشیا هستی حق است که بخود پیدا است و پیدای اشیا باوست نمی بینی که
صورتی از دور مشاهده میشود اول موجودیت او مفهوم میگردد لهذا محقق میفرماید
که الحق محسوس و الخلق معقول روسی تو ظاهر است بعالم جهان کجاست که او کجا
بود جهان خود عیان کجاست عالم شده است مظهر حسن و جمال تو ای جان بگو که منظر جان
جهان کجاست و چون مکاشفات بحسب ختلاف مشارب مختلف است یکی میفرماید که ما ذاکت
شیدنا الا و رایت الله قبله و بیان این مرتبه گذشت و دیگری میگوید که ما رایت شیدنا
الا و رایت الله بعد چه حقیقت پرده تعینات مستتر گشته اول نظر بنقاب می افتد
نگاه بر مشاهده یاری است مرا و رای پرده حسن رخ او برای پرده این پرده مرا
ز توجدا کرد این است خود قضای پرده فیانی که میان ما جدائی هرگز نگذرد عظامی پرده
و این مرتبه ذوالعقل است که خلق را ظاهر می بیند و حق را باطن و حق نزد وی مرات خلق است و مرتبه
که در آن ظاهر گشته مختفی است ختفای مطلق در مقید و این عکس ذوالعین است و دیگری فرمود
که و ذاکت الله فینه چه صور اعیان بشمال عالم آن معنی حقیقی اند که معبر بیا دیده گشته و دیگری
میگوید که و ذاکت الله معذ چه حکم اتحاد منظر و ظاهر عاشق و معشوق در خارج از یکدیگر ممتاز
نیستند اگر چه عقل حکم تمایز بینماید که عاشق و معشوق زبیم بار شناسی یعنی یقین شاه و کدا
هم نفسانند و صاحب این دو مرتبه فیه و معبر از ذوالعقل و لعین خوانند که حق در خلق و خلق را
در حق مشاهده نمایند و بشهود هر یکی از دیگری محجب نشوند بلکه وجود واحد را از وجهی حق بینند و
از وجهی خلق و چون رسیدن مطلوب بتفکرند و هم موقوف بر تجرید ذهن است از بوانع فرمود که

بود فکر نکور اشراط تجرید

پس آنکه کلمه از کبرق تا پند

نزو ابل استدلال تفکر که ترتیب خاص است مستلزم توجه مطلوب و تجرید ذهن از عقلاط
و نزو ارباب شهود تفکر که سیرالی اند و سیرانی اند و سیرابته موقوف است تجرید ظاهر و تقرید
باطن از موانع و غیر حق و نزو اهر دو طایفه مجرد تجرید کافی نیست بلکه لبعه از برق امداد الهی نماید
چون تاثیر فاعل را کمال بالقوه در قابل ظاهر نمیشود و چون بی هدایت الهی راه سیر اوقات
انحضرت نمیتوان یافت پس بود

هر ان کس را که ایزد راه ننمود | از استعمال منطوق هیچ نکشود

معرفت الهی بوسید بر این حاصل نمیشود ان نمود نظم امی دوست حدیث عشق
دیگر کون است و زکیل حروف این سخن افزون است گردیده دل بازگشائی نفسی معلوم
شود که این حکایت چون است و در مرتبه عشق که مقام فنا، جته عبدانی است و منزل بقا و
تصاف بصفات کمال با عقل و عاقل را راه نیست و جمال و حده حقیقی بید و شهود مشابه
نموان نمود و چون نهایت مدارک عقل حیرت است میسر نماید

حکیمی فلسفی چون هکس جیران | اینک بپند کنرا اشیدا غیر امکان

جماعتی که من عند الله بعنایت از لیه مخصوص شده اند بوفیق آئی ایشان از حیض
استدلال از اثر بوثر با وج شهود مؤثر در اثر رسانیده بید و حتی من بشاید نموده که ذات
واحد مطلق از عالم غیب هویته لبراتب اسما و صفات و آثار تنزل نموده و همه شیا قایم
بوجود حق اند نظم کج پنهان است زیر بر طاسم پیش عارف شد ستمی عین هم در
بین اگر بودی تو را اورخ هر ذره بنمودی ترا و جماعتی که بان مرتبه رسیدند
غیر از امکان معلوم ایشان نشده از وجود ممکنات استدلال بر وجود واجب می نماید
انذاف بود که

زامکان میکنند اثبات واجب | از ان خبران شده در ذات واجب

واجب الوجود آن است که وجود او مقتضای ذات او باشد و ممکن الوجود آنست که ذات

موجودیت محتاج بغير باشد و پیش حکما علت احتیاج ممکن بموثر امکان است لهذا فرمود
 که از امکان میکند اثبات واجب چه وجود و عدم نظر با ذات ستما و یا نند و ترجیح احد الطرفين
 بواسطه امر مغایر است که علت او باشد و نزد تکلم علت احتیاج ممکن بموثر از جهت خروج است
 از عدم بوجود و آن حدوث است مقصود آنست که صحاب استدلال مطلق میگویند که ممکن از
 جهت امکان و حدوث محتاج بعلت است و آن علت اگر واجب است ثبوت المذعی و اگر
 ممکن است محتاج خواهد بود بعلت و اگر آن واجب است ثبوت المذعی و اگر ممکن است
 یا ممکن اول خواهد بود و دریا ممکن دیگر و ان یا منتهی بواجب فهو المقصود یا تسلسل و محال
 و چون اثبات ذات واجب ممکن مینماید در معرفت ذات واجب حیران باشد چه لابد است
 که در دلیل از دلایل چیزی باشد لهذا مقدمات عقلیه مشتمل بر تخییر اند و چون ذات ممکن نزد
 ایشان من کل الوجوه خلاف ذات واجب پس دلیل بر هیچ چیز از دلایل اشتمال نداشته باشد
 و مادام که چیزی در شخص نباشد مقرر است که آن چیز را برای دیگری نتواند دانست و این
 جهت حیران باشد و چون بطریق استدلال بر یقین حاصل نمیشود فرمود که

تھی انک و در دارد سیر معکوس | تھی انک و در دارد سیر معکوس

و در توقف الی شی علی ما یوقف علیه است و تسلسل ستینا ممکن است بسلسله علل لا نهایت
 و هر دو مذکور شد و چون لزوم تسلسل از جهت ترتیب امور موجوده غیر متناهی و واقع است فرمود که

چو عقاش کرد در هستی تو غل | فر و پیچید پایش در تسلسل

یعنی چون عقل فلسفی در هستی که امور موجوده فی الخارج مراد است دور در وقت قابل گشت
 که واجب الوجود است و الا ازین دو باطل که دور تسلسل است یکی لازم آید و از این
 استدلال او را معلوم گشت که واجب الوجود مینماید معرفت حقیقی که علم بحقیقت حال است
 حاصل نشد چه این معنی منفی غیر مستیر است نه باثبات هر که جزا بوسید شیا میداند
 بحقیقت جاهل است و هر که شیا را بحق داند عارف است از حضرت رسالت پناه صلی الله

علیه وآله وسلم پس میدند که بمعرفت الله فرمود که عرفت الاشياء بالله یعنی حق را بحق دانستم و اشیا را در کرایه بحق دانستم نظم خویش را بخیران کن از فضل ای فضول ترک خود کن تا کنز رحمت فضول زیر کی ضد شکست است و نیاز زیر کی بگذار با کولی بساز و چون معرفت چیزی بخیری یا بمثلتی در ذات است تو اند بود یا بشا هستی در صفات بسفیر تا که

ظهور جملاً اشیا بصد است | و حق را ندانند و نه ندانند

یعنی حق و الوهیت مماثلتی و مماثلتی نیست بلکه در وجود شریک نه آرد و بغیر او هیچ موجودی نیست تا او بواسطه تضاد و مماثلت سبب ظهور حق گردد چون بحقیقت غیر نمی نیست که سبب ظهور حق گردد و مقرر است که الاشياء انما لتبیت باخذها پس عدسیت ذاتی ما ائمه وجود حق است و بحر و افتقار ما ائمه قدرت و غناسی حق است نظم هستی اندر نیستی نتوان نمود مالداران بر فقیر اند وجود خواجہ شکره بند انجا رود که در انجا پاسه شکره بود دلیل هستی حق جز حق نتواند که هیچ گونه کثرت را بستی او را نیست و دلیل را از بستی ناکریر است و چون عدم ضد قدسیتی موجب خفا شستی است فرموده

چون بود ذات حق را ضاد همدا | ندانم کجا چسکونه داندا او را

یعنی چون ذات حق را مشابستی و مماثلتی نیست چه بر چه است به او است طلب دلیل فلسفی بر ذات حق چون طلب دلیل مابسی است بر وجود آب و چون ذات واجب را با ممکن باه الا شکر آن نیست که وسایه معرفت او کرد و میف باه

ندانم کرد ممکن از واجب نمونه | چگونه اندک مثل احدی که

ذات واجب الوجود متعلق است و ذات ممکن عدم و در انصاف این دلیل اولی و ذات چیزی در نفس داننده باشد محال است و بستی ممکن بر انصافه نیست و ذات صفات و افعال بسیار هم عکس ذات و صفات و افعال آنرا در مرتبه اولی و ثانیه جلوه نموده اند و چون بعین العیان نظر کنی آنچه تو دلیل افور کرده عین مدلول است و

چیزی را عین دلیل نفس خود کرد ایندن غیر جمل نیست چه دلیل باید که علی و اظہار از اول
باشد لظم عارف آن باشد که از عین العیان ہر چه بینی حق در او بینی عیان حق جو
جان و جملہ عالم چون تن است ہچو خورد در کائنات این روشن است و چون ظہور
اشیا بنور و وجود حق است میفرماید کہ

زہی نادان کہ او خورد شہد تابان | بنور شمع جوید در بیابان

چون وجود ممکن بر تو نور وجود واجب است و جمیع اشیا بنور آن حضرت ظاہرند مثل
شمعی کہ وجود واجب را ممکن بشناسد ہمانست کہ کسی آفتاب تابان را در بیابان یعنی
جای حایلی نباشد بنور شمع طلب نماید علی الخصوص کہ نور آن شمع نیز مقتبسی از آن
آفتاب باشد چون تجلی نور الہی علی الذواہم و غایت شدہ ظہور آن سبب خفا باشد
اشارت ہا آن کردہ میفرماید

اگر خورد شہد بزرگ حال بودی | شعاع او بیک منوال بودی

یعنی اگر خورد شہد جهان را حرکت و انتقال و طلوع و غروب و زوال نبود یعنی بر
یکنوع بودی بخلاف آنچه حالیا واقع است در عالم

ندانستی کسی کہین سایہ اوست | نبودی هیچ فرق از معرنا پست

یعنی هیچ کس معلوم نکردی کہ این روشنائی کہ در عالم است مستفاد از غیر است
و چون این ظاہر نبود می هیچ از تمیز از مغز و اصل کہ آفتاب است تا پست و فرع کہ
عالم است نبود می و پنداشتی کہ عالم بنور خود روشن است و چون ایراد تمثیل را
سبب آن بود کہ دوام ظہور سطوت نور الہی است کہ موجب خفا حق کہ میفرماید

جهان جملہ فروع نور اودان | حق اندر روی ز پیکر پست پنہان

جهان من حیث الذات ظلمت و عدم است و ہستی کہ در عالم مینماید فروع نور وجود
حق است چه بحقیقت چنانکہ میان موجود و معدوم واسطہ نیست میان وجود و عدم

میشد
قاعا

نیز واسطه نیست و وجود حق است پس عالم که غیر باشد البته عدم است و عدم ناشی از محض است و چنانچه استتار موجب خفاست غایت ظهور نیز خفاست و چون تغییر و انتقال سبب نور خورشید گشته میسر ماید که

چون بود حق ندارد که نقل و تحویل | نیابد آنکه در و تغییر و تبدل

یعنی چون نور وجود حق علی التوالی تجلی شود می در مریای مهبیات ممکنات تا بان است و فیض این تجلی بر هر منقطع نمیکرد و چه مقتضای ذات از ذات جدا نیست لهذا نقل و تحویل کرد سر اوقات ظهور و اظهار آنحضرت را در دنیا مایه بود در نور الهی تغییر و تبدل نیست تا از ان معلوم شود که نور وجود ممکن بر تو آفتاب وجود واجب است لهذا فرمود که

تو پنداری جهان خود هست دیم | بذات خویش تن پیوسته قائم

نشا، این پندار چنانچه فرمود و اعم ظهور نور تجلی الهی است بر تیره واحد در صورت تعینات و چون مطلوب با بحقیقت با نزدیکتر است و از غایت قربت که دور مینماید و اطلاع برین معنی موقوف بفسامی هستی طالب است پس چندانکه اوله بشیه بجهنمی آورد از منقاد و در ترمیم کرد و از ان همه میفرماید

کسی کو عقل دور اندیش دارد | بسنی سکه کشنکی در پیش دارد

اینجا قوت عاقله نظیر بر اداست که ادران حقایق است با استلال مینماید و وجه دور اندیشی سابقا گذشت چون تو هم اثبیت وجود واجب و وجود ممکن که سبب است عقل گشته میسر ماید

زدور اندیشه عقل فضولی | یکی شد فاسفی دیگر جلوی

جماعتی که بعلیت وجود واجب و معلولیت وجود ممکن قابل گشته اند ایشان فاسفی مینماید و گروهی میگویند که حق بذات و صفات عال در نشا انسان کامل میشود مثل نشا و انصریه و بعضی از صوفیه نادان ایشان باطلوی می نامند و بحقیقت موجب این مذاب

تو هم غیرت وجود واجب و ممکن است و ادراک تو حقیقی هر یک نسبت به نسبت عقل
با کمشوفات نسبت حواس است با معقولات نظم امی برتر از آنکه عقل کوید بالاتر از آنکه
روح جوید امی آنکه در امی این و آنی کیفیت خویش را تو دانی و چون عقل از ادراک
نور وحدت حقیقی عاجز است فرمود که

خورد مرا بنیست ناب نور آن روی | بر کو از بصر او چشمی در کوی

ب دیده استدلال اورا نمیتوان دید آن دیده که ادراک حق تواند نمود دیده دل است که
منتهی بصیرت است و یا کج کل الجواهر ریاضت و سلوک و تزکیه نفس و تصفیه
قلب است و تجلیه روح منور نکرد مشاهد جمال دوست بطریق شهود نمیتواند نمود
و نمحضی با اتفاق جز بارشاد کامل حقین حاصل نمیتوان کرد و چون مانع ادراک نور وحدت
حقیقی هر طایفه را مرض خاصی است اشارت بدان نموده فرمود که

رو چشمه فلسفی چون بود احوال | ز وحدت دیدن حق گشت معطل

احوال آنرا گویند که یکپیر را دو بیند چون چشم فلسفی وجود ممکن را غیر وجود واجب دیده و بیک
حقیقت را دو تصور نموده و ندانسته که نور وجود واجب است که بر اعیان ممکنه نافه لاجرم
وحدت حقیقی حق ندیده و چون در ظاهر و باطن غیر آن حضرت چیزی نیست بفرماید

زنا بینایی آمد گرای تشکیبها | ز باب چشمی است ادراکات تقریبها

مشبهه طایفه اند که قایل بان شده که حق مانند جسمی است و بجهت فوق ماس عرش است
و بعضی محاذی گفته اند نه ماس و تتریه ذاتی حق ندانسته اند و منتشر را می انجامت نا
بینایی است و تتریه تقدس ذات حق است از صفات نقص یا از صفات ممکنات
مطلق و منزله را بیک جسم خوانده زیرا که ذات حق بصفت تتریه دانسته است و اما از
حیثیت ظهور در مظاهیر ندیده و ندانسته و تتریه تنها و مشبهه تنها از معرفت الله قاهر
است و آنکه میان تتریه و تشبیه جمع کند عارف است و بگرد چشم بینا و چون بکلم

کَلَّ يَوْمَ هَوِيٌّ مِثْلَ نَسَانٍ هر لحظه را ظهور دیگر است و تکرار در تحت نیست میفرماید

تناسخ زان سبب شد کفر باطل | که ان از ننگ چشمی کشت حاصل

جماعتی بران رفته اند که روح انسانی قائم بنفس خود نیست و زوال و عدم بروایت
و طاری نمرد پس لابد است آن روح را از مظهر جسمانی عنصری که قیاس آن مظهر باشد
و هر وقت که آن مظهر خراب گردد باید که مظهری عنصری مستوی دیگر باشد که بی انقطاع متعلق
باو گردد و تناسخ همثال روح است از بدن عنصری بدن عنصری دیگر خواه اعلی خواه ادنی
میفرماید که تناسخ زان سبب کفر گشته که از ننگ چشمی وسعت میدان فیض و ظهورات الهی ندیده
چون کمال معرفت آنست که موثر غیر از حق نبیند و نداند میفرماید که

چو اگه بپنجه نصیب از هر کجا گشت | کسی کو بر اطراف بق اعتراف گشت

معتزله از طوایف اسلامند و یکی از اصول مذہب ایشان این است که بنده خالق افعال خود است
درین بیت میفرماید که همچنان چه کور مادر زاد قابلیت رویت اشیا ندارد و علاج پذیر نیست طایفه
معتزله از رویت حقایق اشیا که کمال نفس انسانی بآن است محرومند و کوری بصیرت علاج
پذیر نیست و آنکه کور مادر زاد است و اکثر اصول معتقد ایشان مخالف اعتقاد اهل ذوق است
چنان طایفه مطلق منکر لغز اند و سالک ترکیه و تصفیه هم درین عالم بتمام مشاهده و تکلی
بیدار معنی میرسد دیگر کالی و بدان ارباب کشف آنست که غیر موجودی نیست فلیف که آن
غیر خالق افعال با سبب اثر ثابت دارند و چون غایت کلمات نفس انسانی آنست که نه از
الهی بر تقدیر غیرت اشیا را از پیش دیده بصیرت و می دور گرداند میفرماید

کلامی کو ندارد ذوق تو حید | بنادریکی دداست از کعبه تشدید

کلامی طایفه که منسوب بعلم کلامند و کلام عبارت از معرفت عقاید است با دل عقیده مویده نقل
یعنی تکلمان که ذوق توحید حقیقی عیان نیافته اند و در وحدت حقیقی بیدارند و کاشف ندیده
دلایل اعلی را بقلیله فر گرفته بحقیقت آن مطلق نمانده اند بواسطه برآفتاب و تاریکی سکون

و شبهات مانده اند و چون تصور هر طایفه بیان نموده بسبیل عموم میفرماید که

سرمه داند و چشم اهل ظاهر | که از ظاهرند ببینند جز منظر

رند از امراض عین است که دیده از دیدن اشیا چنانچه باید قاصر است میفرماید که دو چشم ظاهر و باطن اهل ظاهر یعنی جماعتی که بکلمه مظهریت اسم الظاهر احکام ظاهر بر ایشان غالب است و از سر حد علوم ظاهره که قشر علوم باطنیه است در غیبه اندک داشت و بمغز علوم نرسیده اند و اراک اسرار غیبی نمیتوانند نمود زیرا که از ظاهر ممکنات همین مظاهر می بیند و حق با تجلی اسم الظاهر در این مظاهر ظاهری بیند و چون معرفت هر طایفه بقدر قابلیت ایشان است میفرماید

انزوه هر چه بگفتند از کرم و بیش | نشانی داده اند از دیده خویش

یعنی طوائف مختلفه در معتقدات هر چه از حق گفته اند از کم و بیش چه دانش بعضی زیاده است به نشان از دیده خود داده اند و هر چه دیده اند در خور استعداد ایشانست زیرا که تجلی حق بر بنده بقدر قابلیت بنده است و تفاوت صفت قابلیت و الا ظهور حق با جمیع علی السواء و بجهت اختلاف مشاهده هر یک منکر خدای معتقدان دیگر است و حقیقت حال آنکه همه خدای یکی است وَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْوَاحِدِ وَ عَارِفِ الْاَنْتَ كَ حَقِّ رَادِ جَمِيعِ صُورِ مَشَاهِدِهِ كَنْزِ وَ بَحْ لَقِيْنِ مَقِيْدِ نَسَا زِدِ وَ چُونِ هِرْ كَسِ رَا نَظْرَ بَرْتَبِ اَزْ ظُهْرَاتِ افْتَا دِهْ وَ اَزْ حَقِيْقَتِ حَالِ خَيْرِ نَزَارِ دِ مِیْفِرْ مَیْدِ كِ

منزه ذاتش از چند چه و چون | تعالی شانند عما یقولون

یعنی ذات حق منزه از کم و کیف است و او را با هیچ شیئی نسبت نیست و شیئی را با او نسبت نیست زیرا که در آنحضرت هیچ شیئی نیست پس هر آینه ذات کاملش از معتقدات و معقولات طوائف شیئی منزه و متعالیست و اگر توفیق الهی رهبر گردد و ظهورات او در مراتب مشاهده نمائی یقین بدانی که هر طایفه از طوائف مختلفه هر چه در معرفت استکفرت اند به راه جبهه ترا هست و هر کس را نظر بر مرتبه افتاده و چون منحصر داشته منع لازم آمده چون در اول سوال از مطلق فکر بود ثانیاً از فکر که شرط روندگان راه طریقت است استفاده نموده میفرماید که

سوال دوم | چرا که طاعت و کاهنی گناه است

کد لپهن فکر ما را شرط راه است
سایل می پرسد که کدام فکر شرط راه طریق است و سبب چیست که فکر که طاعت است و ما مورا
بآن کاهنی گناه است نهی از آن کرده اند چون در سوال بر دو قسم فکر اشارت کرده شیخ میفرماید که

دکرا لا فکر کردن شرط راه است | جواب اولی در ذرات حق محض گناه است

مراد به الا اسما و صفات و فعال الهی که مشاء جمیع نعمتهای ظاهرو باطن اند و تقارین
نعمت شرط راه است لظم شکر نعمت واجب آمد در خرد و رزق بکشاید در خشم باید شکر
نعمت نعمت افزون کند صد هزاران گل رخاری سر کند نعمت آید پیش تو علت شود
طعمه در بیماری قوت شود چه سالک را از مرتبه غفلت بمقام انبیاه میکشد و قدر در دست
حق محض گناه است چه شمول ذات متعالیه از آن اعلی است که غیر او توان یافت تا و سید معرفت در کرد

میفرماید که بود در ذرات حق اندیشه باطل | محال محض دان تحصیل حاصل

چون ذات حق عبارت از هستی مطلق است و دلیل را از هستی کز نیست پس چیزی که در زمین
یا در خارج تصور آن نمایند و وسایل معرفت حق سازند ذات او تعالی شانه بنیة از آن
چیز حاضر و تحصیل حاصل باشد و این باطل محال است و چون هستی او تبارک و تعالی
لی اثر از همه هستی است که بخود پیدا است و پیدا است همه باوست میفرماید که

چو ایاست که کشن کشند از دست | نکرده ذرات او در کشن از ذرات

چه مصدر نور روشن تر از پر تو آن است و چون با حقیقه نظر کنی بر ذرات از ذرات
ایستی یعنی علامتی از آیات الهی است که دلالت بر وجود آنحضرت میکند و در کتب
و منور گشته اند با و نموده شد چون تجلی ذات است که میان حکایت انبیا و خلفاء

سبب نور شایسته فرماید

محمد عالمی بنور افست پیدا | کجا او کج کرد ذات انبیا که همونان

بر چند نموده ذره بنور افست اما ذره مرکب است یا کجا مرتبه است که وسایل آنست

که دو و چون تجلی نور ذات است که محو تعینات میشود فرمود که

نکنند نور ذات اندر مظاهر | که سبحات جلالش هست قاهر

بدانکه چنانکه تجلی حق با سمار و صفات سبب ظهور تعینات است نور تجلی ذاتی الهی است که موجب رفع تعینات است میفرماید که عقل و علم و سید معرفت آنحضرت نتواند شد که نور ذات در مطابرت کنجائی ندارد زیرا که تجلی ذات که ظهور بصفت اطلاق است مقتضی آنست که کثرت تعینات که نقاب وجه وحدت اطلاق بود مرفوع گردد و فانی شود زیرا که سبحات جلالش یعنی انوار عظمت و کبریا فی حق قاهر است نه عقل مانند عاقل و نه از مستدلنه اثر تو ان یافت و نه از دلیل پس لهذا میفرماید که

رها کن عقل را با حق همی باش | که تاب خود ندانم چشم خفاش

یعنی چون معرفت حق بدلائل حاصل نمیشود و عقل وسیله جوی رارها کن و پیوسته بارشاد کامل بیاد حق باش و یک نفس غافل باش تا بواسطه تجلیه سر از غیر آینه دل از رنگ کثرت مصطفی گردد و مجامی تجلی الهی شود که همچنانکه دیده خفاش طاقت دیدن آفتاب ندارد چشم عقل نیز ادراک وحدت حقیقی نمیتواند نمود و چون خبر نور هدایت الهی و لجلال نمیتواند

میفرماید که در آن موضع که نور حق دلیل است | چه جای گفت و گوی جبرئیل است

جبرئیل که صورت ستمش عقل و مظهر علم است در مقام فاراه ندارد زیرا که در مرتبه فار فی الله عمده عقل و سایر صفات محو گردد پس هر آینه جبرئیل را در آن مقام که نور الهی دلیل میشود راه نباشد و چون مرتبه کمال انسان کمال اعلی ازان است که هیچ فردی از افراد موجودات از غلویات و سفلیات رادست رسی بدان باشد میفرماید که

فرشته که چید دارد قریب درگاه | نکنند در مقامی مع الله

چون قریب عبارت از ارتعاع یا قلق یا یط است میان شیئی موجودان بنا بر این ترتیب موجودات ملائکه که عقول و نفوس و ارواح و قوای اندهر آینه قریب درگاه داشته باشند فاما از جهت

بساطت و تجرد در مرتبه خاص انسان کامل که مرتبه فنا فی الله است راه نذر مذنبان بر این معنی مذکور ملائکه را هر چند شرافتی بست فاما کمال که عبارت از حصول جمعیت جمیع اسماء الحسیه و حقایق کونیّه است انسان کامل است و چون نور ذات مقتضی اخفاء اسماء و صفات است و استتار اسماء و صفات موجب انعدام مظاهر میگردد و میفرماید که

چون نور او ملک را پیر بسوزد | خرد را جمله پاوسر بسوزد

یعنی چون نور تجلی ذاتی مقتضی انطواء مطلق مظاهر است هر آینه ملک را پروبال بسوزد و خرد که وسیله ادراک و شعور است محو سازد و چون نور عقل در تاب نورالانوار تارک میگردد و

بود نور خرد در ذات انور | بسان چشمه سر در چشمه خود

یعنی چنانچه شعاع آفتاب دین را خیره و تارک میسازد نور تجلی ذاتی دیده عقل تارک میسازد

چون مبصر در بصر نزد تک کردد | بصر نزد سراك او تا لب کس کردد

یعنی چنانچه غایت مرئی نسبت با دیده ظاهر سبب تارکی بصر و عدم ادراک بقوه میگردد نسبت با دیده باطن نیز همین حکم دارد و جماعتی که ازین احوال نصیب نیافته اند نیز آفتاب حقیقت این حال نمیرسند و چون حقیقت نظر کنی عدم ادراک عقل نیز از مایه نزدیک است نه بواسطه دوری چه هر چه رنگ و بوی مستی گرفته بود در کمال تشریف نه و نه بواسطه ایشانی نمی یابد و چون از غایت نزدیک تارکی در دیده می آید و او کس نیست باید بیفتد و

سیاهی که بدان نور ذاتت | بتا در یکی درون آب حیاتت

سیاهی و تارکی بیک معنی است یعنی سیاهی که در مراتب مشاهدات است و کس نیست در دین بصیرت سالک می آید نور ذات مطلق است که از غایت نزدیک تارکی در دیده باطن او پیدا آمده و در درون آن تارکی نور ذات که مقتضی فنا است آب حیات بقا را باند که موجب بقای سردست پنهان است نظیر به گونه بزمین مقام جا کرد دعوی قنونی خطا کرد این فقر حقیقی است الحق انجم است مواده به طلب تمسیر فنا و این است

آن نور سیه در این مقام است تا و وس تو پر بریزد اینجا هر چه کفر خیر و اینجا باید دانست که مراد باین فنا که اولیاً را بحسب حال دست میدهند آن فنا علمی است که جماعت عارفان که نه از اهل شهوانند حاصل است با وجود بقای عین و صف ایشان تواند که مراد بسیاری کثرت تعینات باشد که بحسب ذات خود عظمت اندوختی و وجود کثرات که سینا میگوید است حق است که باسم النور بصورت جمیع شیا ظاهر گشته و خود را بر تک عالم بخود نموده و در درون این ظلمات کثرت آب حیات و وجود واحد مطلق پنهان است که هستی و حیات همه اشیا را برت چون در مقام فنا مذکور که در مدركات ادراک و شعور راه نمیباید و از غایت اتحاد معنوی و قرب نور بصر نمایاند و مبصر و بصیرت هم نمی ماند

حادث
وجود کثرت
لا یقاس
بها

سینه جز قاض نور بصیرت نیست | نظر بکن سر کین جای نظر نیست

یعنی نور سیه که از غایت افراط قریب قبض نور بصر میکند و بصیرت در آن حال بی ادراک میشود و نور محض و ظلمت محض مری نمیشود و آنچه مری میکرد نور مخلوط با ظلمت که مستی بضیاء است و در مرتبه که ذات بکمال نور است و بساطت من کل الوجوه تجلی کند کثرت بی نهایت ظلمت ذاتی خود که عدم است عاید کردند و چون نظر امر نسبتی است و متبیین که مانع و منظور اند می طلبد این مقام نظر نیست چه مرتبه فنا و محو رفع ثنویت است و ظهور کمال و حدت حقیقی اطلاق و چون علم و جمیع صفات تابع وجود اند و متبوع که نباشد تابع نخواهد

بوی فرماید چه نسبت خاک را با عالم پاک | که ادراک است عجز از ادراک ادراک

یعنی ممکن را که خاک پستی است هیچ مناسبت نیست با عالم پاک هستی مطلق منزله از لوث کثرت تا ادراک ذات حق و مشاهده جمال وجود واجب غایب نماید از آنجه گفته اند که العجز عن ادراک الادراک چه بنهایت ادراک کمال ممکن آن است که بعدیت اصلی خود باز گردد و یقین داند که غایت علم ادراک عدم ادراک است چه مذکور حقیقی غیر متناهی است و چون ممکن را اعتبار است که عقل از ادراک وجود و عدم ترکیب میکند و فی نفس الامر غیر وجود

عدم و ترکیب بین الضدین محال پس ممکن از روی امکانیه دایمانیت و ظلمت باشد لهذا میفرمایند

سید مردی من ممکن در کن و عالم که جدا هرگز نشد و الله اعلم

سید روی یعنی ظلمت و تیشی در دو عالم صورت و معنی و ظاهر و باطن هرگز جدا نمیشود و نه چنان است که هست و بود و نیست شد زیرا که نیست هست نمیکرد و هست نیست نمیشود و فناء و بقا در امر اعتبارند که از تجردات تعینات متباینه و متواقعه نموده میشود یعنی ممکن دایمانیت و وجه هستی او دایمانی باقی پس نیستی وجه امکانی هرگز از ممکن جدا نباشد انشاک شئی از نفس خود محال است و هستی ممکن ظهور و اجابت بصورت او و آن وجه است که باقی است ما عندکم یفقد و ما عند الله باقی و چون کمال ظهور توحید در فحاشی مظاہر کثرات است میفرماید که

سواد الوجه فی الدارین در ویش | سواد اعظم الامد بنی کمد و بلیش

در اصطلاح صوفیه فخر عبارت از فحاشی فی الله است و الفکر سواد الوجه فی الدارین عبارت از آن است که سالک فانی فی الله شود بحیثیتی که او را در ظاهر و باطن در دنیا و آخرت وجود نماند و این سواد الوجه سواد اعظم است زیرا که سواد اعظم نسبت که بر وجه خوابند و باشد و هر چه در تمامت موجودات مفصل است درین مرتبه بطریق اجمال است کالتجرب فی النواة ولی کم ویش بیان واقع است و اعلی ازین مرتبه نیست و سالک تا به این مقام که فحاشی مطلق است متحقق نمیکرد هستی مطلق که بقای با الله است متحقق نیست و سواد الوجه که فحاشی با الکلیه است سواد اعظم باشد که بقای با الله است و درین مرتبه عشق تو من جان نشان شدم بجان شدم و لیک جهان بجان شدم و زهر که در دل و جان در تمام عشق از هر چه عمل فرض کن بیش از آن که در دنیا هستی نباشد نیست آدم در عالم بقا جدا جاودان شدم اما فهم کس او را که این عالم فانی است و آنچه میفرماید که چه میگویم که هست این نکند با | شب و کسک بیان من و ذناب

این نیز در غایت نازکی است که شب روشن میان روز تار یک و آن شب بدین محل است
 که مراد شب روشن نور سیاه باشد که نور ذات است و تجلی ذاتی مقتضی فنا راست و تشبیه
 شب از جهت سیاهی و عدم ادراک کرده روشن از آن جهت گفته که بدین تجلی آن حقیقت از
 حجاب کثرت بیرون می آید و میان روز تار یک یعنی میان الوان انوار معنوی که شب بود
 سالکان است بیدیه بصیرت و تجلیات اسمائی و صفاتی و افعالی که روز اند زیرا که روشن
 و ظاهراً در باطن ادراک آن میتواند کرد ولیکن روز تار یک اند چه همه حجاب ذاتند نظم
 خوابی که نماید جهان مومن و کافر لطفی بنا پرده بر اندازد ز رخسار حقا که اگر پرده ز روی تو
 برفتد و ز غیر تو نه عین توان یافت نه آثار و مسیبت تواند بود که مراد شب روشن ذات
 احدیت باشد که از جهت بی تعینی شب تشبیه کرده زیرا که چنانچه در شب ادراک چیزی نمیتوان
 کرد در این مرتبه ذات نیز که فانی مظاهر شعور نمیباشد و روشن است که بخود پدید است
 و میان روز تار یک یعنی این تعینات امکانی که چون روز نمود دارند و تار یک اند که
 فی حد ذاتها عدم اند و چون اظهار تجلیات موجب انکار میگردند فرمود که

در این هشتصد که انوار تجلی است | سخن دارم ولی ناکفتن اولی است

مشهد محل شهود است و تجلی ماینکشف القلوب من انوار الغیوب و هر گاه که دل
 سالک مصفی میگردد انوار الهی در او متمثل جمیع الوان نماید چه حق را مثل نسبت ولی مثال
 هست و ازین قبیل است تجلی موسی علیه السلام از شجره وادی این در کتاب کاشن بهرجا
 که لفظ تجلی واقع است اکثر باین معنی است نه آن تجلی اول و ثانی و تجلی شهودی که مصطلح
 صوفیه متعارف است و ناکفتن اولی است زیرا که وجدانیت و زینالش زیاد از سودا
 و چون بیان نمود که فانی کلی در ویش سواد اعظم است زیرا که هستی مطلق جز در نیستی
 مطلق نمونده میشود و در توضیح این معنی میفرماید که

اگر چه خود بچرخ چار چین است | شعاع نور ذاتش بر زمین است

مشهد

اگر خواهی که بینی چشم خود | ترا حاجت فتد باجر مردی که

بر روشنی که غایت روشنی او مانع ادراک او باشد تا چیزی دیگر میان رانی و مرئی واسطه
نگردد رویت آن روشنی نتوان نمود مثل آفتاب که از غایت شدت ظهور نور در مشاهد
او ظلمتی بیدیه میرسد منع ادراک میفرماید اگر خواهی که آفتاب را بینیم با ضرورتی محتاج
می شویم جرم دیگر که از حیثیت و قیاس است همچو آینه قابلیت انعکاس آفتاب داشته باشد تا
اشراق نور آفتاب در آن جرم کمره گردد ادراک میسر شود و چون رویت آفتاب بواسطه
نیست تواند بود لهذا فرمود که

چو چشم سحر ندارد طاق و تاب | تو آن خود بشپد تا بان دید در آب

چون در آب اشراق نور کمتر است بر آینه ادراک میسر باشد چنانکه فرمود که

از چون سر روشنی کمتر نماید | در آدراک تو حالی میفرماید

یعنی چون روشنی آفتاب در آب کمتر است در ادراک تو در زمان میفرماید با سالی جرم آفتاب
مدرک میشود و چون عرض از مثل قیاس معقول بحسوس بود شروع در مقصود کرده میفرماید

عدم انبینه هستی است مطلق | کن و پیدا است عکس تا بشحق

چنانکه دیده ظاهر طاقت رویت آفتاب ندارد ولی متقابل بستی مطلق که نور مطلق است
اگر در مقابل چیزی نباشد که اشراق در آن نماید بجهت وجود مدرک نگردد مستقر است
بر چه هست بحد ظاهر میشود و تعادل میان نمانده و نمود جهت نماند و رست و ظاهر

بستی خبریستی نیست پس عدم آینه وجود باشد و آنچه آینه وجود حق است این است
که عدم اضافی اند چه نسبت با وجود خارجی عدم اند و وجود علمی و حیثیت ثبوتی و این

ثابت اند در علم حق بر عدتیت که بر کز وجود غیب تحقیق نمیکردند و خاصیت آینه آن است که
عکس در و بمقتضای او ظاهر میشود چنانچه در آینه کج عکس کج و در طویل آن طویل و در آن

شخص محاذی بان یک شخص است پس این همه مختلف از آثار و احکام آینه باشد که

آینه بان صورت که درو سینما یا بتصف نمیشود و نمیکوید که آینه صورت یا آن صورت در آینه است بلکه آینه سبب ظهور او شده و همچنان اعیان ثابت حکم آینه دارند که چون حق با جلالت ایشان ظاهر شده بصورت ایشان نموده پس نقص که مینماید همه عاید با عیان باشد و در اصطلاحات مولانا عبدالرزاق کاشی این مسئله را غایب کوه کوه از عقل و نقل دور است و هزار باب کشف مینماید و چون مقابل میان آینه و شخص شرط است فرموده که

عدم چون کشت هستی مقابل | در و عکسی شدن در حال حاصل

یعنی عدم که اعیان ثابت است چون از روی عدمیت مقابل شتی شده بواسطه مقابل در آینه عدم عکس وجود در حال حاصل شد و عکس متکثر بحسب تکثر مرایای اعیان نمودن گرفت لهذا

فرمود که شدن و کشت از بین کشت پدید آید | یکی مرا چون شمردنی کشت بسینا

یعنی آن وحدت حقیقی که هستی مطلق است ازین کثرت مرایا مقتضای شیوات ذاتیه که متکثر جدا و استجلا است پدیدار شد و ظاهر کشت با وجود ظهور در صورت کثرت هیچ کثرتی در حقیقت آن وحدت لازم نیاید مثل واحد که دو بار می شمرد و شود و سه بار سه و غلی هذا و چون این ظهور جهت اظهار کمالات صفات غایبه پذیر نیست میفرماید که

عدد که چه یکی دارد بدایت | ولیکن نبودش هرگز نهایت

بدانکه یک که مبدأ جمع اعداد است و در هر مرتبه از مراتب عددی با همی و صفتی دیگر تجلی مینماید و در تجلی اول دو میخوانند و در دیگر سه مینامند نمودار است بر اساس وجود مطلق و ظهور او در مراتب تعینات مع بقایه علی الوحدة الحقیقه واحد عد نیست و منشا جمع اعداد است بلکه عین است و عدد بحقیقت اعتبار تکثر تجلی واحد است و اگر فی مثل یکی از هزار برد آید هزار نماند و اگر بصیرتی داریم نظربان ارتباط کن و تجلی وحدت مطلقه را در مراتب کثرت مشاهده و تا ولین بدان که غیر از یک حقیقت نیست که بحسب تکرار مرایا کثیر نموده و این نمود قاضی وحدت نیست میفرماید که اگر چه بدایت عدد یکی است اما عدد را نهایت نیست چه عدد از اعتبار

تکرار واحد ظاهر میگردد و اعتبارات بی نهایت است و این اشارت است بعدم انحصار
ظهورات الهی در مظاہر و دوام تنوعات آن ظهورات بحسب شیون ذاتی که از حیثیت
خصوصیات غیر منحصرانده این است سرافریدگاری حق مرمخوقات را علی الذوام در
غوام مختلفه ابدالآباد و چون آینه اگر پاک نباشد نمایندگی ندارد فرموده که

علم در ذات خود چون بود صافی | از تو تا ظاهر آمد کج مخفی

یعنی اعیان ثابته که ظل شیونات ذاتیه اند در ذات خود یعنی قطع نظر از ظهور و وجود بصورت
ایشان صافی بودند و از هستی خالی و بصفای نیستی متصف و چون نماینده هستی خزنه نیستی است
از کج مخفی که هستی مطلق است تا ظاهر آمد و چون کج هستی مطلق در خزانه اعیان ممکنات پیدا نمیشد

فرمود که حدیث کنت کثر اسراف و خوان | که تا پیدا به بینی کج پنهان

یعنی ذات حق در کمال نوریت خود مخفی بود و ظهور کلی و قوف بود تجلی شود در کعبه
از ظهور حق است بصورت اعیان ثابته و این ظهور تفصیل گامی است که جمیع شیونات ظاہر
شود و این بی مظاہر که خلق است صورت نمی بندد و ظهور و تنفاس امری نسبتی است و لا اودا
و شعور هرگز از ذات منفک نیست و چون نمعنی در صورت عکس که عالم است از غیر اشیان

نمی آید فرمود علم آینه عالم عکس انسانا | چو چشمه عکس در نهی شخص پنهان

یعنی اعیان ثابته آینه وجود حق اند و عالم عکس آن وجود است و ظل نیز چون آینه
که بنور ظاہر است و این انسان چون جسم این عکس است چه همچنانچه پیرماکت در آینه
اسرار الهی و معارف حقیقی با انسان ظهور می یابد در انسان که چشم عکس است و در آن
که حق باشد چه حق مردکت این چشم عکس است و از کمال لطافت منقش است و در آن نمیکرد
و چون بحقیقت در صورت انسانی که چشم عالم است حق است که شایده بهمان خود بین بود

تو چشمه عکسی و او نور دیدار | سایه دیدار داد دیدار که دیدار

یعنی انسان چشم عالم است و حق نور این چشم است یعنی انسان العین است و پنهان آن

دیده نکرده تمام صورت عکس منطبع است در دیده منطبعه و در دیده عکس که نور دیده است باز دیده دارد چنانچه صورت اصل ناظر صورت عکس خود است چشم عکس هم دیده اصلی ناظر همان اصل است پس حاصل معنی مصراع دوم چنین باشد که دیده یقین چشم عکس که انسان است دیده را یعنی انسان العین را که حق است و نور دیده چه دیده باومی بیند یعنی دیده انسان که در انسان پنهان است دیده است یعنی با انسان حق را دیده حق دیده و خود بخود نکرده خود می خود است

نظم ز چشم من چو قوی

بر جمال خود مکران چرا جمال خود از من همی کنی پنهان چو حسن روی ترا کس ندیده جز چشمت پس از چه روی من خسته گشته ام حیران چگونه غیر تو بیند کسی که غیر تو نیست بدان سبب که تو عین جمله اعیان این نکته عجیبت که حق از وجهی انسان بعین است و از وجهی نهان همان بعین و چون عالم با انسان که دیده است یک شخص است مستی با انسان الکبیر و انسان که منتخب اوست جهانیست علاوه و فی الواقع نسبت که حق را با انسان است انسان را با جهان هست فرمود که

جهان انسان شد انسان جهانتان | ازین پاکیزه تر نبود بیایه

یعنی جهان با انسان انسان کبیر شد و نهان که خلاصه همه است جهانیست علاوه چنانچه حق در نهان ظاهر گشته و دیده وی شده و دیده خود خود را مشاهده نموده انسان در جهان پیدا شده و دیده جهان گشته و بخود خود را مفضلاً مشاهده کرده و بحقیقت آینه حق حقیقت انسانیست که جامع جمیع مراتب است و عالم با کبیر مراتب حقیقت انسان کامل است که تفصیل آن اجابت و چون بر همه است همی حق است

چه نیکو بنگری در اصل این کار | همرا و پندند هم دین است بد

یعنی چون در اصل این کار که هستی مطلق حق است نیکو بنگری بدانی که شخص نکرده و دیده که انسان است و دیدار که مرئیت که عکس باشد بلکه آینه دیگر اعیان اند همه یکی است و حق است که در تجلی اقدس بصورت اعیان ثابت که صورت معقوله اسرار الهی اند که در علمند بصفت قابلیت

ظهور یافته و تجلی مقدس که شهود است بصورت آن اعیان در عین بحسب استعداد ایشان ظاهر شده نظم عشق هر دم ظهور دیگر داشت زان کند نقش مختلف پیدا هر دم از گوی سر بر برون آرد و روی دیگر نماید او هر جا و این مقام احدیت الجمع بمقام محمد صلی الله علیه و آله که وحدانیت در مظهر شرف انانیت ظاهر شود و ما ربکمیت اذ سر مینت و لکن الله صریحی ان الذین یبایعون الله و چون احکام کشفیات بشوایان

است فرمود حدیث قدسی این معنی بیان کرد

یعنی این حدیث قدسی بیان آمیختنی نمود که دیده بیننده هم بحقیقت اوست زیرا که از آن بحقیقت همین قومی و عهدنا و جوارح است که حق بخود منسوب داشته پس به او باشد نظم این سعادت هر گز ادر بر گرفت خاک پایش فلک بر سر گرفت هر که او از خود بجلی و از دست ناپیش در می این دریا بدست خود محبت فارغ از ما و من است هر که او را دوست خود را دشمن است قلند افرمود

جهان را بسر بسرا بپند دان

بصیرتک ذرعه دگر نهی محضر تابان

بدانکه عالم من حیث المجموع مثال آینه است که حق بتماست و جوه عالمی بتفصیل آن نمود و هر ذره ازین عالم باز آینه است که حق بیک وجه از آن وجود در آن منعکس شد و چه هر ذره صورت اسمی است از اسم الهی جزئیة یا کلیة وجه آن اسم در آن صورت ظاهر شد و مقرر است که هر اسمی از اسماء جزئیة یا کلیة منعکس است جمیع اسماء زیرا که نام است احدیت متحد اند و از یکدیگر متمایز بخصوصیات معنات نسبت اند و در این صفات نسبت بالقوة لا رقم ذاتی و منفک نیست و پس در هر چیزی که پیدا شد یا نه در منزلت است موجودات بحقیقت است فاما لغیر او مانع ظهور است و این را تشریحیات میگویی که عارف مشاهده علی همه اشیا در هر شیئی نماید نظم جهان روی تو به که نقاب کتب بدست نذیر پرده هر ذره مکه نماید و چون جزو کل در حقیقت متحد و ما ربکمیت است

اگر يك قطره دادل بر شكافی | بدون اینک از و صد بجز صافی

یعنی اگر دل یک قطره شکافه شود تا هر چه در باطن مخفی است ظاهر گردد و تعیین قطره بر خیزد
و صد بجز صافی بیرون آید و چون حقیقت اعلی و اسفل یک شئی است و ظهور او در جزو کل یکسان است

فرمود که بطرف جزوی بخاک از بندگی ^{است} | هزاران آدم اند روی هوندی

خاک تیره در غایت پستی است و صفات کمال صلا در و ظهور ندارد و مجهول و کثافت در غایت

و آدم خلایق موجودات است او بحسب جامعیت از همه تم و اعلی است و با وجود بعد و عدم

که بحسب ظاهر خاک را آدم است در هر جزوی از اجزای خاک اگر نیکو نگاه کنی معلوم نمائی

که هزاران آدم اند هر جزوی از خاک بالقوه ظاهر و پدید است و میتوانی که بعقل آید بحسب

اشتیاق و حقیقت و چون خسروی و بزرگی را در اتحاد ذاتی مدخل نیست فرمود که

بعضا پیشه همه چند پیل است | در اسماء قطره طائفتان پیل است

این همه تفصیل همان معنی است که گفته شد

در فن حبه صد خرمن آمد | جهانی در دل يك از زن آمد

چه در قوت یک حبه هست که اگر بکارند و تعدد نمایند چه صد خرمن که هزار و بیشتر باشد نظم

از سبب سازش من سودا نیم و ز خیالاتش جو سوظطائیم و چون ظهور و صحت در همه است

به پریشتر در جائے جائے | درون نقطه چشم آسمانی

جان همه شبها بحقیقت حق است و پریشتر نیز از فیض شامل او خالی نیست با وجود خوردی ^{نقطه}

مردمک چشم تو بواسطه منظریت آن حقیقت جرم بزرگ آسمانی درو کنجیده و چون دل انسان

منظر الوهیت است بحقیقت استعدا و میفرماید که

بدان خوردی که آمد حبه دل | خداوند دُو عالم است منزل

حبه دل آن نقطه خون سیاه است که درون دل میباشد اصل صورت است و از وفیض حیات

جمع اعضا میرسد و بان خوردی محل ظهور عظمت و کبر مائی حق است و دل منظر هم بعد است

و اعتدال بدن و نفس و جمیع قوای نفسانی و روحانی بنویسند با دست و پاچ چیز در مراتب
وجود قایم با حکام ظاهر و باطن نشد مگر دل که او صورت احدیته الجمع میان ظاهر و باطن
و بدین سبب منظر جمیع شیوانات الهیه واقع شده نظم در حقیقت دان که دل شد جام
جمینا بداند و هر پیش و کم دل بود مرات ذات و ذلجلال در دل صافی نماید حق جل
حق بکنجد در زمین آسمان در دل مومن بکنجد این آن منظرشان آلهی دل بود منظرشان
کماهی دل بود و چون دل مجمع اضداد و متقابلات است فرمود که

درد در جمع کشنده هر دو عالم که | کھی ابلهس کردد گاه ادم که

چون تمامست اسمای مقابله از جلال و جمال در دل حسب قابلیت ظهور یافته کماهی بکم
غلبه اسماء جلال ابلهس میگردد که منظر مخصوص اسماء جلالیه است و وقتی که مقتضای حکام
اسماء جمالی آدم میشود که در وصفات جمالی غالب و بنا بر این جامعیت دو ساعت دل
بر یک حال نیست نظم هست در هر گوشه اش صدمت که هر طرف صد کعبه و صد
که بطوف عالم علوی رود که مقامش عالم سفلی بود که مجر و میشود که منطبع گاه و اصل
کرد و که منقطع که ملک میگردد و دیو بخش گاه مخضر عقل باشد گاه نفس و چون هر
جمالی را جلالی و در پس پرده هر جلالی جمالی است فرمود که

به بین عالم همه در هم سرشته | ملک دس دیو و شیطان در فرشته

یعنی به بین همه عالم در هم سرشته در عالم آفاق در دیو ملک است زیرا با به چه است
بمراه است و با هر فرشته شیطان است چنانکه مشهور است که شیطان در میان
بود در عالم نفس عقل و نفس و روح و طبیعت به یکدیگر مترتبه و به وجود واقع
به عین کمال است و چون مراتب با هم مترتبه اند فرمود که

همه با هم بجهت چون دانه و بزرگ | از مومن کافر و مومن کافر

یعنی خیر و شر و نفع و ضرر با هم مترتبه اند و در نظام عالم این معانی ملاحظ می توان

نمود که از عقل نفس و از نفس حیا م لطیفه و از لطایف کثایف و از بسایط مرکبات و انتهای
مرکبات با انسان که اصل و خلاصه همه است ظاهر میگرد و نظم کفر و ایمان قرین یکدیگرند
برگر آفرینیت ایمان نیست و چون در مراتب عالم هر چه هست برور ظهور میاید
و همه بدفعه واحد در حضرت الهیه بحضور علمی حاضرند فرمود که

بهمه جمع اسله و ذنقطه خال | همد دورن زمان و نوز و مه مال

یعنی در نقطه خال که عبارت از حضرت الهیه است و سبب مهتاد معنی که در حضور
آنحضرت ملاحظه است آزاد ایم بخوانند و بحسب مرتبه نهایت غیب مطلق و بدایت شهادت
مطلقه است که معبر با ضمی و تقبل اند بجمع آمده یعنی یکی دفعه و واحده بی ملاحظه
تقدم و تاخوردان نقطه حال حاضرند هم دور گذشته و آینده و از ازل تا ابد و بسبب
تقدم و تاخر نسبت با آنحضرت هیچ تفاوت نیست اول و آخر چون نسبت با علم حق یکسان

فرمود که اذل عین ابد افناد با هم | نزول عیسی و ایجاد آدم

یعنی حضرت الهیه ازل و ابد که عبارت از اولیة و آخریة شیا موجوده اند با هم اند و همه در
علم و می مساویند و وقایع نیز کذاک چون ایجاد آدم که در ابتداست و نزول عیسی که در
آخر الزمان است نظم آنچه رفت آنچه هست آنچه آید همه داند چنانچه میباید دور و
نزدیک و آشکار و نهان همه در علم آن مساوی ان چون شان الهی و هر تدبیری درو

سیفر باید که زهر یک نقطه زین دو کسلسل | هزاران شکل میگرد که مشکل

بدانکه دایره که از حرکت دوری وجود صورت می بندد و در مسلسل عبارت از آن است زیرا که علی
الدوام از تنزل فیض مبداء بر مراتب اعلی و اسفل تا مرتبه انسانی که خیرتر است و ترقی
آن فیض بسیر رجوع از مرتبه انسانی تا بجهان مبداء متصل میشود این دایره بی نقطه با زوید
میگردد و هر مرتبه از مراتب موجودات یک نقطه اند و از هر نقطه بحسب کلیته که دارند
شتمل اند بر جزئیات بی نهایت هزاران شکل غیر مکرر مشکل میگرد و مثل عقل کل که منشعب

بعقول لایتناهی میگردد و نفس کل که شامل بر نفوس جزیره غیر متناهیست و فزادگی
 اشکال بر حوادث جزیره زمانیه غیر متناهیست دارند و باز عناصر که هر یکی اشکال بی غایت
 ظاهر میگردد و باز مراتب موالیده که بسبب ترکیب افراد ایشان غایت نیست و باز مرتبه
 انسانی که نهایت مرتبه تنزل است اشخاص او را حد نمیبستوان کرد پیوسته درین دایره
 مسلسل بمقتضای حسب ظهور و ظهور شیوانات مختلف غیر متناهیست از مرتبه علم
 بعین آینه و باز خود باصل خود مینمایند و چنانچه وحدت حقیقی را ظهور با شمار کلیه در مراتب
 است اسما کلیه را نیز ظهور با شمار جزیره است که در اصناف و اشخاص ظاهر میگردد و بر
 اسمی ادور و زمانیهست و در بروز مکون هر یکی صورت دایره اند نظم از ذات اوست
 این همه شمار عیان شده از نور اوست این همه انوار آمده این نقشها که هست هر یک
 نمایش است اندر نظر چه صورت بسیار آمده این کثرت است لیک ز وحدت عیان شده
 وین وحدت است لیک باطوار آمده لهذا فیه بود که

مزهکریک نقطه در سوی کشت دهر | هسومرکز گهمود کرد و رسا بر

چون بسته هر شیبی را باز کشت بهمل خود تواند بود عقل و نفوس جزیره را که بر تو عقل
 کل و نفس کل اند باز کشت با ایشان باشد و از ظهور و خفا دایره نموده شود و موالیده که
 از عناصر بعد از انحلال ترکیب چون هر جزیره باصل خود راجع شود صورت دو ایر
 نماید و چون آنها جزیره که زب حوادث کونیته زمانیه اند اشخاص مراتب اند باحوال خود
 که اسما کلیه اند رجوع نمایند و ایر بی نهایت از مجموع ظاهر شود و از این جهت
 کلیه بوحدت حقیقی طلاق از هر دایره مستصور شود و چون همیشه متناهیست ایر با
 کلیه اند و ایر بذات واحد پس هر آینه مرکز این دایره جزیره متناهیست و سایر دایره
 و ایر همه او باشد و غیر او موجودی بحقیقت نباشد نظم از نفس و حکما نیست از
 نقش دومین چشم حول در نقش دوم چه باز بینی رخساره نقش بند اول

گفتی که اوست موجود باقی بر هفتشها فنجیل و چون ترتیب و نظام عالم بر مقتضای
حکمت کامله واقع است پس فرماید که

اکس بک ذره را بر کبری از جای | خلل یابد همه عالم را پای

چون مقتضای علم ازلی ترتیب موجودات بر یکدیگر بطریق تاثیر و تاثیر و معلولیت و معلولیت واقع
آمده و هر چه در مراتب موجودات می بینی نسبت با فوق معلولیت می و مربوطیتی
دارد و نسبت با تحت خود غلیظت می و مربوطیتی چنانچه علت و ربوبیت من کل الوجوه
غیر حضرت الوهیت را نیست و معلولیت و مربوطیت مطلق غیر آن را نیست
پس اگر فرض کنند که یک ذره ازین عالم منعدم شود با لغام ذره انعدم جمیع عالم
لازم آید زیرا که عدم معلول و احد چنانچه گفته اند مستلزم عدم تمام علل و معلولات
است دیگر آنکه حقیقت یک ذره و مجموع عالم شی و احد است اگر بالغرض حقیقت
ذره منعدم شود همه عالم منعدم گردد دیگر آنکه آن مجموع جزای عالم را که ترتیبی که
واقع است وضعی خاص است و هر گاه که یک ذره از جای خود برگیرد آن وضع
نماند و ترتیب عالم که واقع بود مختل شود پس همه عالم ضلال یافته باشد و چون ممکنات
که معتبر بعالم اند منظر حسب ظهور اند و حیرت زده عشق اند فرمود که

همه سرگشته و یک جزو از ایشان | بیرون ننهاد پا از حد امکان

یعنی همه عالم سرگشته و جویای آن مقتصد حقیقی اند و یک جزو از جرای عالم با وجود ظهور
حقیقت الحقایق بصورت ایشان پای از حد امکان بیرون نمیتوانند نهاد زیرا که تا در قید
تعین اند امکانیه لازم ایشان است و چون تعین مانع اطلاع است بر حقیقت باطلاقی که شای

مظاهر اند تعین هر یکی را که که مجبوس | بجزویند ز کله کشته مایوس

یعنی تعین که بواسطه نسب عارض وجود و احده شده هر یک بخودی خود گرفتار اند و باطلاق
و جوبلی اصل نمیتوانند رسید و چون تعین و نسب اعتبار می اند و پیوسته متحرک بسوی

مرکز خود که عدم است میفرماید که

تو کوئی دایماد سرشهر و حبسند | که پیوسته میان خلع و لبسند

یعنی ممکنات چون بحسب اقتضای ذاتی سایر بجانب عدمند پس گویا دایم در سیر باشند و چون از نفس رحمانی بی لفظ امداد وجودی با ایشان میرسد ایشان بقید وجود مجوس می آید پس گویا نظر بوجد دایم در حبس اند زیرا که پیوسته مجموع عالم بر مقتضای خلع وجود از خود میکنند تا بعدم ذاتی برگردند و علی الذوام بنفس رحمانی لبس لباس وجود می نمایند و در هر آن خلق جدید اند زیرا که نسبت وجود با هر ممکن در هر آنی و زمانی مختلف است و چون عالم را نظر با ذات خود نظر بوجد این دو امر مخالف باز دید می کرد و فرمود که

همد در جنبش دایم در اسرام | نه آغاز یکی مبداء نه انجام

یعنی همه عالم بمقتضای ذاتی خود در جنبش اند و روانه عدم چه مقتضای ذاتی از ذات منفک است و دایما با مداد نفس رحمانی در مقام هستی آرمیده و ساکنند و نه آغاز یکی ازین هم پدید است نه انجام و هیچ کس نمیداند که ابتدای یکی ازین مراتب کی بوده و نهایت کی خواهد بود و چون تمام موجودات مظهر آن حقیقت اند و علم لازم آن حقیقت است و فرمود که

همنا شکر ذات خود پیوسته آگاه | و کنان بخار راه برده تا بدست گاه

چون هر جا که وجود هست حیوة و علم هست زیرا که لازم ذات وجود اند غایب از محلی است و اعتدالی که موجب ظهور حیوة و علم است محض می نمایند همچون شخص معنی غایب پس اشیا در این عالم و حیوة باشد و هر چه حیوة باشد نسبت به نفس خواهد بود و مقدر است که هر نفس که در این عالم بفعل بالقوت مدد که هستی خود است و آن مستلزم ادراک است و این مطلق است ایام روشن از خاص است پس همه عالم از ذات خود آگاه باشد بالقوة یا بالفعل و از بخار راه آگاه اند راه بدر گاه حضرت آرا برده اند چه ذات حق بصورت همه ظاهر است ششم اطلاق است و اطلاق خاک و اطلاق هست محسوس حواس اول فلسفی گمان نگریخته است از حواس اولی گمانه است

و چون همه مرایای و به الله اند فرمود که

بزی پرده هسر که ذره پنجهان | جمال جانفزای روی جانان

و از شیوانات الهی المنت که در عین ظهور مخفی است و در عین خفا ظاهر و چون در بیان تفکر بعد و رکثرت از وحدت در کثرت اشارتی فرمود و که چون جهت تنبیه و تشویق میفرماید که این قاعده شایسته است بانکه مراتب ظهورات الهی منحصر باین عالم شهادت نیست و این عالم در جنب عوالم غیبیه معنویه نمودار است و حتی را در هر یک از ان عوالم تجلی و ظهوری و اطلاع بر ان جز بکشف مراتب کلیه حاصل نمیکرد و از ان جهت فرمود که

توان عالم که همین لفظی شنیدید | بپای تو که در عالم چه دیدید

میفرماید تو دانسته که عالم بسیار است غیر محسوس و کثرت عوالم در خوار آمده و اشارت بمفصل آن

چند دانستی ز صورت یا ز معنی | چه باشد آخرت چون گشت دینی

میفرماید که از عالم صورت و معنی که میگویند دانسته بدانکه آنچه ادراک آن ببدن ظاهر میتوان بود صورت است و آنچه ادراک آن ببدن ظاهر نمیتوان نمود معنی است و ایامی در آنجا آیات دنیا و آخرت خواهد شد و چون غرض تخریف است که میفرماید

بگو سیمرخ کوه قاف چه بود | بهشت و دوزخ و اعراق چه بود

بدانکه در سیمرخ حکایت بسیار بحسب تاویل که گفته اند و آنچه بجا طرین فقیر میرسد است که سیمرخ عبارت از ذات مطلق است و قاف که مقرأ است عبارت از حقیقت انسانی است که مظهر تام حقیقت است و آنچه گفته اند که کوه قاف از غایت بزرگی کرد عالم بر آمده عبارت از شمال انسان است بر نامت حقایق عالم و چنانچه هر کوه قاف رسید سیمرخ رسید هر که حقیقت انسانی رسید شناخت حق او را میرسد که من عرف نفسه فقد عرف ربه و بدانکه بهشت و دوزخ را مظاهر در جمیع عوالم الهی است و شکان در وجود ایشان نیست و در صورت علمیه بهشت در عالم روحانی پیش از جسمانی است و خراج آدم و حوا از بهشت

قاعده تمسید

اشارت بدست و حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله وسلم ثبات وجود ایشان در
 دار دنیا فرمود که **الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِينَ وَجَنَّةُ الْكَافِرِينَ** و باز در برزخ مشایخ فرمود
 که **الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رَبِّ الْجَنَّةِ وَحُفْرَةٌ مِنْ حُفْرِ النَّارِ** و در عالم نسانی نیز
 وجود دارند چه مرتبه روح و دل و کمالات ایشان عین نبیست و مقام نفس و هوا و مقضیات
 ایشان نفس مجیم است و آخر مراتب مظاهر ایشان در دار آخرت است که عالم مجازات است
 نظم زینهارا می جان من صد زینهار نیک کن پیوسته دست از بیدار زانکه هر چه اینجا کنی
 از نیک و بد مونس خواهد شدن اندر لیل و اعراف جمیع عرف است و عرف مکان مرتفع
 که بر جوانب شرف باشد و نیز به سابق آنست **جمع** رسیده اند و این اثر است بر احوال
وَعَلَى الْأَعْرَافِ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ و چون اشارت بعضی از عوالم نمود عبارتی دیگر نیز

کدامست آن جهان کونست پیدا | که بگردد زانش بود یک سال اینجا

یعنی کدامست آن عالم که محسوس نیست و بگردان آن جهان یکسال این جهان است و این عالم است
 برزخ مشایخست که فاصل است میان شب و شهادت و جامع حکام هر دو عالم است
 و درین عالم جسمانی تعقید بزمان و مکان و کواکب و درازمی بواسطه کثافت است و هر چند
 کثافت کمتر باشد تعقید و ملاحظه بعد میان ازل و ابد کمتر باشد و نظیر عالم و انکشاف
 معلومات و حقایق هر روزیاده و لهذا یک روز عالم برزخ یکسال اینجا است و یک روز عالم نبوت
 هزار سال اینجا است و بگردان عالم الوهیت پنجاه هزار سال اینجا است و به در ذات حق تعالی
 تعیین راه نیست چه کثرت است عبارتی نیز در آنحضرت منتفی است **لَقَدْ تَمَّ ذَاتُ الْعَدْنِ**
 برو احدیت که مشاء تعینات است تعبیر بسته سر مدی است و چون اشارت بعوالم غیر
 محسوس فرموده و جهت آنکه مستمع بیفرماید که

همین بود که جهان اخز که دیدی | نه ما لا تبصرون اخز شنیدی

یعنی عالم محسوس است و در کلام الحسین **لَا تَبْصُرُونَ** شنیده یعنی آن عالم که چشم سر دیده نمیشود

بپای نما که جا بلقا کد امست | جهان شهر جا بلسا چند نامست

در تواریخ مذکور است که جا بلقا مشهور شهر است در غایت بزرگی در مشرق و جا بلسا شهر است
 بغایت عظیم در مغرب و در باب تاویل درین باب همچنان گفته و آنچه بر خاطر فقیر قرار گرفته بی
 تعلیق غیره و موجه است مگر آنکه جا بلقا عالم شمال است که در جانب مشرق ارواح واقع است
 و جا بلسا عالم برزخی است که ارواح بعد از مفارقت نثار دنیوی اینجا با میسند و این عالم در
 جانب مغرب اجسام واقع است و کثر خلایق را تصور است که این هر دو برزخ یکی است
 اما باید دانست که برزخی که بعد از مفارقت نثاره دنیا ارواح اینجا خواهند بود غیر برزخی
 است که میان ارواح مجرد و جسمان واقع است زیرا که مراتب تنزلات وجود و معارج
 او دومی است و آن برزخ که قبل از نثاره دنیوی است از مراتب تنزلات است و این برزخ از
 مراتب معارج و صورتی که لاحق ارواح در برزخ آخر می شود صور اعمال است بخلاف صور برزخ
 اول اما هر دو روحانی و جوهری و زانی غیر مادی اند و مثل بر مثال صور عالم وجود دوم
 آنکه جا بلقا مرتبه مجمع البحرین و جویت و مکان است باشد و جا بلسا نثاره انسانی که مجلاسی
 جمیع خلایق آلیته و کویته است و هر چه از مشرق ذات طلوع کرده در مغرب تعیین آنی غرض
 نموده و چون هر عالمی بلکه هر فردی را مشرق و مغرب است میفرماید که

مشا سرق با مغارب هم یکند پیش | چو این عالم نندان از یکی پیش

بدانکه عالم الوهیت نسبت با عالم ربوبیت مشرقی است که فیض او با عالم ربوبیت میرسد و عالم
 ربوبیت نسبت با برزخ شمال شرقیست و برزخ شمال نسبت با شهادت مشرقیست
 که فیض از هر یک با تحت میرسد و هر مرتبه و هر فردی از افراد مشرقیست که قناب
 اسمی از اسماء الهی از و طالع شده و باعتبار دیگر مغرب است که در تعیین آن نور آن اسم
 مخفی گشته و دل انسانی صد هزار مشرق و مغرب پیش دارد و نظم عالم دل انسانی دیگر است
 بر و بحر و کار و شانی دیگر است صد هزار آن آسمان و قناب مشتری تیز و زهره آفتاب

هر یکی تا بنده تر از دیگری نور هر یک در گذشته اثر هر یکی ابرج دیگر نزل است این کسی دانند که از ابل دل است بفرماید که مشارق و مغارب که در قرآن وارد شده جمع است و حال آنکه این عالم محسوس یکی بیش دارد و از اینجا بندیش که عالم منحصری درین محسوس نیست و چون اکثر خلق این معرفت غافل اند

بپان مثلهم انرا بن عباس

ابن عباس رضی اللہ تعالی عنہ میفرماید که اگر تفسیر است اللہ الذی خلق سبع سموات و زمین الارض مثلهم بکم مرا کا فر گویند یعنی آنچه این عباس گفته بشنو و خوشتر از آنست بشناس که آنچه حقیقت امر است تو میدانی و چون پندار وجود و غیرتیه عالم از خواب غفلت است

تو در خوابی و این دیدن خواب

یعنی همچنانکه در خواب شخص صورتی چند بنید غیر مطابق و آنرا مستحق مستحق الوجود پندارد و نداند که آنها صور خالیته اند که در خارج وجود ندارند تو که عالم را وجودی حقیقی می پنداری در خواب غفلتی و میدانی که هر چه تو دیده بحقیقت عکس و مثال وجود حق است و غیر حق او وجود نیست نظم این نقشها که هست سر اسر نایش است اندر نظر چو صورت بسیار آمده عالم مثال ذات و ظلال و صفات اوست نقشش دوتی چو صورت پندار آمده و چون در قیاس است هر چه مخفی است ظاهر خواهد شد فرموده که

بصبح حشر چون کودی تو بیدار

یعنی بروت ارادی چون از خواب غفلت بیدار گویی و تعینات برخیزد از خواب بیدار شود بدانی که وجود واحد بوده آنها که تو تصور غیرت کرده ای این حقیقی و بنیادستی هر چه بود

چو بر خیزد خیال آن چشم احوال

یعنی آسمان و زمین باشد آسمان و زمین اول باشد زیرا که آن خیال که در شب غم خواب غفلت میدید که غیر است بصبح حشر نمود که به عین بود و غیرت خیال چشم احوال است

شهور و صفت موجب اختفاء کثرت است فرمود که

چو خورد مشید عیان بنماید کت چمبر | نماند نور نا هید و مه و مهر

یعنی چون تجلی ذات احدی که خورشید عیان عبارت از دست در آینه قلب سلیم
ساکت رخ نماید و تاب نور قاهره او نور زهره و ماه و آفتاب بعدم بازگردند هم درین معنی فرمود که

فند بکتاب از و بر سنگ خاره | شود چون پشم رنگین پاره پاره

یعنی تاب از آن نور بزرگ سخت آفتابی یا انفسی تا به پشم رنگین پاره پاره و محو شود و چون تحصیل
کمال درین نشانه است میفرماید که

بدان اکنون که گردن مینوانی | چون توانی چه سود آنکه که دانی

یعنی این زمان که سرمایه عمر عزیز و اسباب سلوک مهیا داری بدانکه نشان را میسر است که
آنچنان کمالاتی که طلاع بر عوالم مذکوره است حاصل شود بلکه برای همین مخلوق است و آن
زمان که قوت بدنی بضعف مبدل شود فرصت فوت شود و نتوانی که با دای حقوق این
عمل نمائی و دستن که ترا تحصیل این کمالات میسر بوده و نکرده هیچ فایده نخواهد داد
الآن زیادتی حسرت و چون منبع کمالات دل این است میفرماید

چه بگویم حدیث عالم دل | ترا ای سرکش شب و پای در کل

یعنی حدیث عالم دل که عروج بعوالم لطیفه است و مشاهدات انوار تجلیات الهی با تو چگونه که
سرکش شده از علوم مراتب کمالات قلبی و روحی و باسفل است فلین طبیعت افتاده و
پای سیر و سلوک تو در کل لذات جسمانی مانده نظم اهل دل شویا که بنده اهل دل و زنده چون
خرفرو مانده بکل تکرار دل نیست او بی بهره است در جهان از بی نوانی شره است رو
باسفل ارد او چون کاو و خر نیستش کاری بجز از خواب و خور و چون عالم بجهت معرفت
بطفیل نشان مخلوق شده میفرماید

جهان آن تو و تو مانند عاجز | ز تو محروم ترکس دید هر کس

یعنی جهان بجهت تو که انسانی آفریده اند تا همه آلات و اسباب تو آباد شود و ترا برای معرفت خود آفریده و تو بذات طبیعی گرفتاری و منیت توانی که دور و نزدیک ذات جسمانی زلفانی نموده کلمات جلوه دانی که در ضمن معرفت است بدست آرمی و خود را از حرمان ابدی نگاهداری پس بواسطه این دنات بهمت محروم تر و واپس تر از تو در موجودات کسی ندیده زیرا که باقی موجودات بجهت آنچه مخلوق شده اند از آن مجاوز ندارند و منیت دارند که غیر از آن کمالی که ایشان دارند هست و معذور اند تو که میدانی که بجهت آن مخلوق شده اسیر لذات نفسانی گشته از مقصود و جهانی باز میمانی نظم این چه نادانی است یکدم با خود آبی سود سخاوتی ازین سود برای و چون از لذات نفسانی خلاص میسایا بدی میفرماید که

چو محبوسان بیک منزل نشیند | بدست عجز پای خویش بسکندر

یعنی چون کسی که قید کران برپای وی نهاده باشد نتواند که از اسباب که گشته بیرون رود تو در منزل طبیعت گرفتاری پای سیر و سلوک خود بدست عجز بسته و چون بود طبع و هوا بر افریز زمان غالب است فرمود که

نشینی چون زنان در گوی ارباب | نمیداری ز جهل خویش تن عاز

یعنی چون زنان پشت بدولت معرفت کرده و روی بهوای نفس آورده و بگوی بدبختی متظاهر ساخته و از جهل خود شرم نداری چون حصول کلمات و البته مخالفت نفس است میفرماید

دلبران جهان اغشته در خون | تو سر پوشیده نهی پای ایشان

یعنی طالبان قرب مولی از غایت سجاقت پیوسته با نفس خود که دشمنین است بنامه شغولند و از هر غضب او غشته خون جگر اند و تو پرده تقایب بر نهاده اند و چون زمان از خانه طبیعت پای بهمت در میدان طلب نمی بینی و از چاه بیرون نمی آئی نظم نفس و نوا

زیر دستی تا یکی شو مسلمان بت پرستی تا یکی همچو یوسف خوشش بر از فقر چاه تا نوی

ملک عزت پادشاه و چون تقاب مستحسن نسبت میداند که

چه کردی فهم از بن دین عجاپز | که بر خود جهل مبداری تو جاپز

یعنی از حدیث علیکم بدین عجایز چه فهم کرده که بر خود جهل جابز میداری و در معرفت جهل خود نمی کنی بدان حقیقت که معنی این حدیث آنست که در جمیع احکام شرعی که درین عبارت از آن است در طریق انقیاد و متابعت چون عجایز باشند و بفعل و بهوامی نفس تصریح نکنند مراد از حدیث نه آنست که بجز تقلید اکتفا نماند

زنان چون ناقصان عقل دینند | چرا مردان سر ایشان گزینند

چون در حدیث آمده که زنان در عقل و دین نقصان دارند پس علیکم بدین عجایز همین نباشد که شما در دین تابع عجایز باشید و بسبیل ارشاد میفرماید که

اگر مردی بیرون ای و سفر کن | هر آنچه ابد به پیشتران گذر کن

یعنی اگر مردی و صفت زمان مذاری عجمه سفر عالم معنی و قرب مولی مهیا شو و هر چه از راه دینی و عقبی پیش آید و ترا از حق مشغول دارد و از همه بگذر فرمود که

میاسا روز و شب اندر مراحل | مشوم موقوف همراه و سراحل

یعنی شوق سالک میباید که بر تبه باشد که در هیچ منزل از منازل که میان بنده و حق است توقف نماید و آسایش نفس در منازل نهد و موقوف همراه و کاروان نشود بجز کمال که مرئی او باشد و چون روش ولی بطریق متابعت نبی میباید فرمود که

خلیل اما برو حق مرا طلب کن | شبی سراد و روز و روزی را شب کن

یعنی در طلب حق همچو ابراهیم خلیل الله علیه الصلوٰه و السلام میباش و مقید بتقلید انا وجدنا آباءنا مشوم و بتوجه و طلب حق و یاد او روز را شب کن شب را روز یعنی مگر زمان از حق غافل باش نظم مرد باید که طلب و ز منتظار هر زمان صد جان کند بروی نثار فی زمانی از طلب ساکن شود فی دمی آسودنش ممکن شود کفر و استزد زمانی از طلب مُردمی باشد در این راه بی ادب و چون حجاب نورانی چون ظلمانی مانع وصول است فرمود که

سناره بامد و خورشید اکبر	بود حس و خیال و عقل و انوار
ذکر این کوکب بنا سبت هم ظلیل اند و کوکب صورت متمثله حس مشترکست و ماه صورت متمثله قوت خیال است و آفتاب صورت متمثله عقل است و سالک را در مشاهده این صورت دو حال است یکی آنکه همین ستاره و ماه و آفتاب بیند و این محتاج تعبیر است که از صورت در گذشته نظر کند که کم معنی است که متلبس باین صورت گشته دوم آنکه در حین بویته میداند که ستاره یا ماه یا آفتاب حق است این داخل در تجلیات آثار است و چون در آیه کریمه اشارت بمعنی اول است فرمود که	
بگردان زان همه ای راه روی	همیشه لا احب الا فلین کوسے
یعنی در راه آله بر چه پیش آید از مراتب نورانی از ان رومی باید کرد و ایند چون ظلمانی و سنا بت ظلیل علیه صلوة و سلام عراض از همه بکلم لا احب الا فلین بسیار مذکور و چون مشاهده ذات مطلق در تجلیات اسماء و صفات آسان تر است فرمود که	
و یا چون موسی عمران در بن راه	بر کوناب نشوئی ای انا الله
یا مانند موسی علیه صلوة و سلام در راه حق چندان برو که تجلی حق در صورتها هر چه مشاهده نمائی و چون با وجود حق سالک است هدیه ذات محال است فرمود که	
ترا نا کوه هستی پیش با فست	جواب لفظ اسرین لکن ترا نیست
چون حجاب سالک هستی موهوم اوست میفرماید که تا هستی تو بانی است و تویی تو با نیستی بسته حق محجب بر پرده اسماء و صفات خواهد بود لکنم از هستی خود چیست کنی همه حجابها که هستی چون حجاب تو از حق بین هستی تویی نیست و الا حق بوزن تو کم نیست	
حقیقت که با ذات تو گاه هست	اگر کوه تویی بنو که چه راه هست
یعنی انجذاب تو بجان او در غایت آسانی است اما تعیین تو سزا هست اگر کوه تویی بنو میان تو و حق هیچ راهی نیست لکنم قریب لبی بالانگه هستی رفتن است قریب حق از هستی خود	

رستن است خویش را بگذار و بخود شود را اندرون برزم وصل جان فرانیستی از
خویش عین وصل است بگذار از هستی دلت که وصل جوست چون محو هستی سالک
جز حجبی الهی نیست فرموده

تجلی کر مرسد بزرگوه هستی | شود چون خاک سره هستی زبستی

یعنی اگر نور تجلی ذاتی حق برکوه هستی سالک بنا به ظلمت هستی او چون خاک راه پست و نا
چیز و محو شود چون سلوک و ریاضت بواسطه آنست که استعداد جذبیه الهی شوند فرموده

کدانی کرده داسز بک جذب شاهی | بپک لحظه دهد کوهی بگامی

یعنی جذبیه من جذبات الحق نوازی عمل الثقلین نظم در این دریای فک خود را بگریزی
بدست آری کزین دریای بی پایان کعبه بسیار بر خیزد و چون وصول با علی مقامات در
متابعت حضرت محمدی است صلی الله علیه و آله وسلم فرموده

بسرو اندک سپ خواجه باسری | تفریح کن همه ایات کبری

میفرماید که در متابعت خواجه که حضرت رسالت محمدی صلی الله علیه و آله وسلم است زیرا که خوابه
حقیقی اوست و دیگران ظنیل اویند با سرتی رو که سعراج است یعنی خود را از قیود صوری و
معنوی خلاص کن تا ببرکت متابعت حضرت صلی الله علیه و آله وسلم بیالای عرش عروج نمای
و آیات کبری را که ظهورات الهی است تفریح کنی و چون تعلقات جسمانی مانع است میفرماید

برون ای از سرای افرها پنی | بسکو مطلق حدیث من را پنی

یعنی از سرای طبع و هوا برون آئی و از تعلقات منقطع شو و در مشاهده جمال مطلق
فانی گشته و ببقای حق متحقق شده و وارث کمال معنوی حضرت پیغمبر صلی الله علیه و
آله وسلم بوده حدیث من را پنی فقط برای الحق بگو این اشارتست ببقای با الله و هم
در قطع تعلقی می فرماید که

کناری کن ز کاف کنج کونین | نشین در قاف قریب قونین

یعنی از عالم صورت و معنی گذر کن و در مقام قاب قوسین که مقام واحدیه و الوهیه است
و محیط قوسین و جوب و امکان محمدی است صلی الله علیه و آله و سلم متمکن شود و چون سالک
تحقق بمقام واحدیت حاصل شود علم و اراده او سکن می شود سیفر مایه که

دهد حق مگر ترا هر چه تو خواهی | نمایندگت همه اشیا کماهی

یعنی بعد از تحقق و تصاف بصفات الهی هر چه مقصود شماست حاصل شود و آثار و حکام جمیع
اسماء و صفات الهی در خود مشاهده نماید و بورااثت قایل اللهم ارنا الاشياء کما هی
حقایق بیه اشیا را چنانچه هست بوی نماید نظم یا چون با یا خوش منبثه شد صد
هزاران لوح سرد استه شد و چون عالم با سیرا کتابی است که بحسب مراتب کلیه و اشخاص
جزئیة حامل صور اسماء کلیه و جزئیة الهی است فرمود که قاعده و این قاعده است در بیان تفسیر
کتاب عالم با قرآن عزیز چون سالک بعد از قرار در تجلی ذاتی بقیاس سرمدی متحقق شد و در
مقام قاب قوسین که مقام واحدیت و علم است متمکن گشته نقش دولی از پیش روی او
برخواست پس مجموع عالم نسبت با سالک تجلی کتابی شد کلی که مشتمل بر جمیع حکام
بنزد آنکه جاننش در تجلی است

همه عالم که کتاب حق تعالی است

یعنی پیش آنکه جان و دلش مجلای تجلی الهی شده از اوراق ذرات موجودات حکام هر
ارتجلیات حق بخواند مجموع از عالم غیب و شهادت کتاب حق تعالی است بر فرد ز فرهاد موجود است
کلمه است از کلمات الهی که دلالت بر معنی خاص از اسماء جزئیة حق دارد و بواسطه نفس حجاب
که از بطن نفس منبث گشته از غیب بشهود آمده اند نظم ما جوی جهان منبث ذات است
از برورنی آیت و صفت خویم با آنکه از سیم در کتب عشق و معرفت کند تو ما نادیم
و به شایسته می فرماید که

عرض اعراب و جوهر چون حس است | سرانجام حکم ایاں و وقوف است

یعنی چنانچه جوهر و عرض دو ماهیت اند که شامل اند هر چه را که در کتاب عالم است از مراتب

قوله
الفکر فی
اشغال
الذات

و موجودات اشخاص و افراد حروف و اعراب نیز در کتاب منزل و حقیقت اند که شامل کشته
و هر چه درین کتاب از سوره و آیات است و چنانچه آنجا عرض تابع جوهر است اینجا اعراب
تابع حروف است و چنانچه در اینجا موجودات از جوهر و اعراف حاصل شده اند این کلمات
آیات از حروف و اعراب بظهور آمده و چون مراتب در تحت عوامل کلیه است میفرماید که

از وهس عالمی چون سوره خاص | یکی بزبان فاتحه دامن دیگر اخلاص

یعنی از کتاب عالم هر عالمی چون سوره خاص است که در کتاب منزل واقع است و چون سوره
آیتی چند است متضمن بیان حکام و احوال مختلفه هر عالمی مرتبه چند است که هر یکی منظر اسم
کلی اند که در تحت هر یکی از آن اسماء آتی چند مختلفه الاحکام اند و اشارت بهمین تطبیق میفرماید که

خستین آیتی عقل کل آمد | که در وی هیچو بای بسمل آمد

یعنی اول آیتی از آیات کتاب عالم عقل کل است و در مراتب موجودات بجای بای بسمل است
و کتاب اسمانی که قرآن است پس عقل کل در مقابل بسم الله الرحمن الرحیم باشد که اجمالاً
مشتمل است بر جمیع قرآن چنانچه عقل کل نیز اجمالاً مشتمل است بر جمیع مراتب عالم و مرتبه دوم فرمود که

دوم نفس کل آمد ایت نور | که چون معبأح شد در خانه نور

یعنی آیت دوم از کتاب نفس کل است که در مرتبه دوم از عقل کل واقع است و چنانچه
عقل کل احدیت و حامل احکام اجمالی است نفس کل مظهر احدیت و حامل احکام تفصیلی است
و از انجمله در برابر آیت نور داسته که بمثل شیاء بنور ظهور دارند و در نفس کل که مظهر علم
حق است نیز بمثل ظاهرند و این نفس کل چون چراغی است که عالم با و نور است و انوار حیوة
و دانش اوست که بر مراتب عالم تافته و هر یکی بقدر استعداد او نور ساخته و چون
بعد از نفس کل عالم جسمانی است فرمود که

سپوم ایت درو شد عرش رحمان | چهارم ایت الکرسی هسوی خوان

یعنی آیت سوم از کتاب عالم عرش است که فلک طلسم خوانند و از آیات قرآنی در مقابل این

این آیت الرحمن علی العرش استوی و آیه چهارم فلک شمی که گرسی گویند و از آیات قرآنی آیات آیه الکرسی و چون بنفت فلک و دیگر آیه شریفه باید که

پس از وی جریمهای استانبندست | که در وی سوره سبعه المثنی است

یعنی سبع سموات در مقابل سبع المثنی است یعنی سوره فاتحه هر یکی در مقابل یک آیه است و چون عرض اشاری است ترتیب لازم نیست و چون بعد از افراک عناصر فریب که

نظر کن باز در جرم عناصر | که هر یک آبتی هستند با هر

عناصر آتش و هوا و آب و خاکست که هر یک در کتاب عالم آبتی روشن است بر اولوالالبصا و در مقابل آیت قرآنیست و چون عناصر موالید است که از مرکب شده و غیر باید که

پس از عنصر بود جرم سه مولود | که نتوان کرد این آیات معدود

جامد و نبات و حیوان موالید از جمله آن گویند که از عناصر زاینده اند و بحسب هوا و صفا و افراد که دارند شماره نمیتوان کرد و چون انسان غایت و نهایت تراست لکن افزون که

باخر کشک نازل نفس انسان | که بر ناس آمد آخر ختم قرآن

یعنی بعد از بیخ نیافرید و از کتاب عالم آخرین آیه که نازل شده است نفس انسانی است یعنی حقیقت و همیشه جماعی انسان و غرض ایجاد با او تمام شد و چون کتاب قرآنی که ختم بر

قرآنیست و چون در میان تفکر در آلاء اشارت پیدا کند ظهور هستی است درستی و تنبیه بر عوالم و مرغیب در تحصیل کمالات معنوی و حصول معاد که ظهوریست باید در پیش و

نقطه آخرین قوس معارج بر نقطه اول قوس مدارج و اتمام دایره وجود انسانیست کتاب عالم آبتی است قرآنی فرموده که در حکام آفاق کتاب عالم ایمانی نمود و نیز باید که قاعده فی الفکر فی

الآفاق این قاعده اشارت بدانست که بنظر عیب بسیار در فلک و اجرام و تفاوت سبب و اشکال ایشان و اثرها که از ایشان بعالم نفس میرسد بسیار است و تا کمال قدرت الهی که در

او در انتظام عالم مشاهده رود تا سبب کمال کرد و چون بنظر عیب در عالم مندرج است از آنست

مشو محبوس از کان طبابع
برون ای و نظر کن در صنایع

رکان عناصر اند که بر یکی رکنی اند در ترکیب و طبایع حرارت و رطوبت و برودت و یسوت است میفرماید که بطریق اشارت گرفتار اینها مشو و قدم فراتر نه و در صنایع الهی تدبیر نمایی تا از خاصیت انسان بی بهره نمایی و چون اعظم موجودات محسوسه سموات است و اثرها از ایشان بسفل میرسد فرمود که

تفکر کن تو در خلق سموات
که تا ممدوح حق کردی در آیات

یعنی در آفرینش آسمانها و حرکت دائمی ایشان و خدای حرکت و اثرها تفکر کن تا در آیات قرآنی ممدوح بحق کردی و نسو فرمود که

به بین بگوه که ناخود عرش اعظم
چگونه شد محیط هر دو عالم

مراد دنیا و آخرت است که ارض الجنۃ الکوسی و سقفا عرش الرحمن منها تفتح الالهناد پس البتة جنت در اندرون او باشد پس دوزخ نیز داخل او خواهد بود محیط هر دو عالم باشد

چرا کردند نامش عرش رحمان
چند نسبت داد او را قلب انسان

بدانکه رحمان اسم حق است باعتبار جامعیت اسم الهی و افاضه وجود و لوازم وجود هر ممکنات و مظهر این اسم در عالم شهادت عرش است که بجزکت او جناس و انواع و صفات و افراد و اشخاص بیغایت از فتراح عناصر در مراتب و بطور بنا برین وجه تشبیه عرش الرحمن ظاهر است که مقتضای اسم الرحمن بگردش فلک الافلاک بروجه کمال پیدا میشود چنانچه در آفاق عرش مظهر اسم الرحمن است در نفس دل انسان نیز مستوی اسم الرحمن است بلکه ظهورات رحمانی در دل زیاده از عرش است زیرا که دل برزخی است میان غیب و شهادت و مشتمل بر حکام هر دو و عرش بر احکام شهادت نقطه و مسکن است بنیها با نوع است و چون دل عباد بپن اکا صبعین من اصابع الرحمن یقلبها کیف یشاء پیوسته مانند عرش در حرکت است فرمود که

چرا در جنبش اند این هر دو مادام
که یک لحظه نمیگیرند آرام

یعنی دل انسان و عرش رحمن علی الدوام چنانچه پیش از ذکر سبب آن است که شان الهی
تقاضای دوام ظهور میکند و واسطه ظهور کل بوم هویتی شان در آفاق و نفس این دو
مفرازند و حرکت دائمی از مقتضای حبت ظهورات بجهت اظهار حقایق مختلفه و چون حرکت
عرش دوری است و تابع حرکت مرکز واقع است پس بود که

مگردان مرکز عرش بسیط است | که این چون نقطه آن دور محیط است

بسیط آن است که مرکب از اجزای محیط طبع نباشد پس نسبت دل انسان با عرش نسبت
مرکز باشد با محیط و حرکت عرش دوریست و حرکت قلب بر نفس مرکز است و چون مراد
باین دل که مرکز عرش گفته است بحکم قلب العباد بین اصبعهن و قلب المؤمنین عرش الله
الاعظمه بحقیقت دل کامل است پس بود که

بگو ایاد در شبان روزی که و پیش | سراپای تو عرش ای مرد در پیش

یعنی عرش کرد سراپای تو که در مدت یک شبان روزی بر می آید و طواف صاحب دل میکند
و اشارت است با آنکه مقصود حقیقی از حرکت افلاک ارباب قلوب و حجاب مکاشفات و
مشاهدات مدار افلاک بر ایشان و کم و بیش تفاوتی است که میان حرکت فلک الافلاک
و حرکت خاصه شمس است که دوره فلک تمام میشود و هنوز شبان روزی تمام نشده که آفتاب
بسیر فاصه خود دیرتر بجهان نقطه میرسد که مبداء دور خویش و پس فرض کنیم و چون باقی فلک
بجراحت فلک افلاک متحرک بود که

از دور جنبش اجسام مدور | چرا گشتند یکدیگر که نیک باشد

یعنی فلک و کواکب که گردوی از عرش در جنبش دور اند بدان سبب است که نفس اول
در قوت تاثیر بر تریک همه میدهد و بعضی گفته اند از دور حرکت خود است بر حرکت فلک
و اشارت بحسب حرکت نیست باید که

بمشرق تا مغرب هم چو دولا ب | همی گردند دایم بی خود و خواب

یعنی این حرکت از مشرق بسوی مغرب است و از غایت عشق تحصیل کمال که برای آن مخلوق
بروای خور و خواب نذارند فرمود که

بهر روز و شبی این چرخ اعظم	کند دور تمامی کرد عالم
----------------------------	------------------------

یان سرعت حرکت عرش است و ز فاریاب حکمت ثابت شد که هشتاد هزار سال کبری
را هست که یک شب از زمی قطع میکند و با این حرکت چون باقی افلاک را حرکت میدهد فرمود

وزو افلاک دیگر هم بدین سان	بچرخ اندر همی باشند گردان
ولی بزدور عکس چرخ اطلس	همی کردند این هشت مقوس

یعنی این هشت فلک بی اختیار حرکت فلک اطلس از مشرق حرکت بمغرب میکنند و اختیار
برعکس آن از مغرب بمشرق میگردند و چون معدل لنهار منطقه فلک اعظم است که محیط
فلک البروج است میفرماید که

معدل کرسی ذات البروج است	که اوردانی تفاوتی فروج است
--------------------------	----------------------------

یعنی معدل لنهار که منطقه فلک هم است کرسی ذات البروج یعنی کرسی فلک هشتم است که بروج
دارد مفروض شد و تفاوت در لغت با عدالت یعنی ذات البروج از معدل دور نمی شود
از اینها فروج و خلافت و اشارت بروج کرده میفرماید که

حمل با ثور و با جوزا و خمرچنگ	بر و برهمچو شیر و خوشه اوردنک
دگر مپزان و عقرب پس کمانست	ز جدای و دلو و حوت اینچانشان است

اینها اسامی دوازده برج است

ثوابت پهلزار و بلیست چارند	که بر کرسی مقام خویش دارند
بهنم چرخ کبوان پاسباشک	ششم برج پس راجای و مکان است
بود پنجم فلک مریخ راجای	بچارم افتاب عالم را ای
سوم زهره دویم جای عطارد	منزله چرخ دنیا کشک دارد

<p>زحل را جدی و دلو و مشتری باذ حمل با عقرب آمد جای طهرام چون هره نور میزان ساختن کوشه قمر چرخ چنگ را همچنان خود دید قمر ابدست و هشت آمد منار پس از وی همچو عرا چون قدم است اگر در فکر کردی سرگرد کامل</p>	<p>بقوس و حوت کرد انجام و آغاز اسد خورشید را شد جای ادا عطارد در فند در جوزا و خوشه دنب چون راس شد بکعبه بگرد شود با افتاب انکه مقابل ز نقتد بر عزیزی کو علیهم اسب هر اینه که کوئی نیست باطل</p>
<p>یعنی اگر در فکر مرد کامل باشی و تفکر درین مصنوعات چنانچه باید نمائی به منی افلاک و کواکب باین عظیمی و مختلف حرکات هر یکی که انظار و استراحتات کواکب بنا بر حکمتها که اطلاع برین کامین یعنی خارج از طوق بشر است و آثار حکام ایشان که در عالم سفلی ظاهر میگردد که بتزل الامر بپنهان بجهت است و چگونه منظر کل بگویم هتوفی شان شده اند البته کونی که اینجا باطل نیستند و حاشا که از حکیم حسینی بی حکمت صادر شود</p>	
<p>کلام حق همنی ناطق برین است</p>	<p>که باطل دیدن از ضعف یقین است</p>
<p>بلکه از عدم ایمان است که و ما خلقنا السماء و الارض و ما بینهما باطلا ذلک ظن الذین کفرو اقول للذین کفرو امین النار چو ایشان را که ایمان یقینی حاصل سیدانند که در ضمن آفرینش هر ذره علمتی و ظهور است</p>	
<p>وجودی باشد در حکمت ای خام</p>	<p>نباشد در وجودت هر چه</p>
<p>و فی خلقکم و ما یبیت من دایم ایات لقوم یوقنون و چون کیفیت تاثیر افلاک و کواکب است تقدیر است بلکه با مرفاعل محنت را است من بود که</p>	
<p>ولی چون بتکری در اصل این کار</p>	<p>فلک را بینی اندر حکم جبار</p>
<p>یعنی اگر چه اثر از افلاک و اینچشم میشود و عوام است اما در مهمل این کار که بجا دات</p>	

چون بنکره چون با سستی مخلوقات محکوم جبار اندازد میفرماید که

منجحه کو ز ایمان بی نصیب است | اثر گوید کزین شکل غریب است

ختم سالی اند که نجوم را مورخ حقیقی گفته اند و تصدیق بوجدت حق بی نصیب و راه میدان
نیافته اند لهذا برای اسناد باین شکل غریب می کنند که فلاح و انجم است از نامهای بصیرت فرود

نمی بیند که این چرخ مدور | ز حکم و امر حق گشته مستور

یعنی سخر امر حق است و اختیار ندارد نظم در کوشش دلم گفت فلک پنهانی کاری که خدا
گذرن میدانی بر کار خودم اگر بدی دستری خود را بخردی ز سر کردانی و چون
منع طرفین افراط و تفریط فرمود که فلاح و انجم باطل و عبث نیستند بلکه حکمت بی غایت
در ایشان مندرج است و موثر به استقلال نیستند سخرانند آنکه اکنون بواقع نموده میفرماید
که تمثیل و این اشارت بان است که در جمیع اشیا فاعل حق است و اینها آلت اند

تو کوئی هست این افلاک دور | بگردش روز و شب چون چرخ بخار

یعنی چنانچه صرخ کوزه کرات ساعتی ظروف است و بی اختیار پذیرد که افلاک نیز چنین است می فرماید

دو هر لحظه دانه دانه | ز آب و گل کند یک ظرف دیگر

یعنی از عناصر کل ظرف دیگر یعنی تعیین دیگر در افراد موالید بسیار و چنانچه فخار از ماده آب
و گل ظروف میسازد حضرت حق از ماده عناصر میسازد

هر آنچه در زمان دور مکاشف است | ز یک اسناد دانند کارخانه است

یعنی هر چه در زمان و مکان واقع است از عناصر و موالید و اشخاص بلانهایت آنهمه از یک
اسناد که حق است و از یک کارخانه ایجاد حاصل شده و دلیل بی اختیار می آلت میفرماید

کواکب گر همه اهل کمالند | چرا هر لحظه در نقص و بالند

و بال در مقابل خانه کواکب است که آنجا غایت قوه دارد و در خانه و بال غایت ضعف و این
نقص است یعنی اگر آن حالتی که کواکب در خانه های خود دارند کمال است و اختیار میدارند

تمثیل
بدان
افلاک نام کن
خالک نمناک

و مستقل اند نه مجبور حسی را هر لحظه بنقص که و باطل است گرفتار میگرداند

همه درجا و سبب و در فلک اشکال | چرا گشتند آخر مختلف حال

یعنی اگر کوکب مستقل اند چرا درین امور مختلفند و بیک سوال نیستند و این خلاف دلیل محذوره

چرا که بر حسی بنیض و که بر او جند | گهی تنها فناده گاه زو جند

حسیض در مقابل او جست و اوج لفظ است بر سطح ممثل کوکب که چون کوکب انجا رسیده

بعد از او مرکز زمین بیشتر از همه جاست و اوج کمی از قوت تمامی کوکب است و حسیض عکس این

دل چرخ از چه شد آخر بر آتش | و نشوق کبست او اندر کشاکش

چکه ز ما رود درون فلک ثم واقع است یعنی اگر فلک نه جوای و شتاق مجیب حسیض است

پس چرا آتشی در دل دارد و آتشی ندارد و از شوق که در کشاکش سر کشکی است

همه انجم بر و گردان پیاده | گهی بالا و که شیب او فناده

یعنی همه ستارها بر فلک از بی مطلوب پیاده میگردند و در غلب و کاهای بالای زمین میگردند

عناصر باد و آب و آتش و خاک | گرفتند جای خود در زیر افلاک

بالا نشینی میطلبند و در عین عجز جوینده است لطم از می عشقت عناصر سر خوشند از هوای

رومی تو در آتشند آب بر سوا زمین گشته روان خاک زمین سودا فناده در میان زمین

ملازم هر یکی در مرکز خویش | که نشیند پای یک ذره پیش پیش

یعنی عناصر هر چنان طبع هر الهی اند که ملازم مرکز خویش اند و یک ذره پس و پیش از فساد نیستند

همه را اند و چون کمال القیاد امر عالم اجتماع اضداد است و

چهار اضداد در طبیع و سزاگز | بقیم جمیع امانت کس در پناه هر کس

یعنی چهار ضد که عناصر اند و طبیع و مرکز آن بیرون از هر چهار است و بدین پی

کنند در سوال این نیست که مجبور می شیان

مخالف هر یکی در گردان و صورت | شده یک چیز از خاک ضرورت

بدانکه تشخّص خفیف مطلق است که محیط می نماید و خاک ثقیل مطلق است که طلب مرکز نماید و هو خفیف مضاف و آب ثقیل مضاف و صورت هر یک غیر آن دیگر و باین تخالف بکلی ضرورت در صورت مرکبات موالیه یک چیز شده اند

موالیه سه گانه کشتن از ایشان | جماد افکه نبات انگاه حیوان

بدانکه عناصر در کیفیات متخالفند چون اجزای ایشان مصغر شود و بیکدیگر مختلط گردد و باختلاط تمام صورت هر یک از ایشان بواسطه فعل آن دیگر زایل شود و تشابه نفس الامری میان اجزای عناصر حاصل شود آن کیفیت تشابه را مزاج خوانند و مرکبات که مزاج دارند یا آنست که نفس دارند یا نه اگرند جماد و معدن می خوانند و اگر نفس دارند یا جس و حرکت اراد می دارند یا نه اگرند نبات و اگر در حیوان نامند شیخ میفرماید با وجود تخالفی که میان عناصر واقع است نگاه کن که بحسب مزاج در نباتات اجتماعی تصالح پیدا کرده اند و بواسطه این تصالح مرکبات که موالیه سه گانه اند حاصل گشته

هیولی لطفا ده در میانند | از صورت کشته صافی صوفیانه

هیولی جوهریست که محل صورت است و صورت جوهریست حال است در و نزه حکما حیوان مرکب ازین دو جوهر اند یعنی عناصر بعد مزاج هیولی که محل است در میان نهاده از صورت مخصوصه خود چون صوفیان پاکدل صافی گشته تا هیولائی ایشان بکمال اشکال و لباس صورت واحد پوشیده و کثرت تعینات برنگ و عدت برآمد و برکت این نیستی در عالم موالیه از ایشان این همه انوار کمال بظهور می رسد

همه از حکم و امیر داد آورده | بجا اسناده و کشته مسخره

چون اشارت بشوق و طاعت بسایط افلاک و عناصر نمود اکنون تشبیه بشوق و انقیاد مرکب نمود می فرماید که

جماد از قهر بر خاک او فناده | نباتان از مهر بر پایستاده

یعنی تجلی جلالی که جلالی است از آن جهت بی شعور بر خاک مذلت افتاده سر از زمین بر
نمیستواند و از جام تجلی ذات دایما بخود ولی ادراک است و نبات از پر تو مهر محبت
فانجیب است که بروی تافته برپای استاده منتظر است نظم ریختی تکبیره در دوش بر جواد
ست و بخود گشت بر خاک او افتاد چون نبات مرده از نومی نوش کرد سر بر آورد از
زمین و جوش کرد هر گویا هی کو بر آمد از زمین مست عشقت دیدم از عین لایقین و چون
میل حیوانات بالطبع با جفت خود از مقتضای حرکت حسی است بنا بر حکمت ظهور و انوار فرموده

فروع جانور از صدق و اخلاص | لیا بقای جنس و نوع اشخاص

یعنی شتیاق میل جانوران با جفت خود از سر رعیت تمام عبث شماری که انرا برای بقای
جنس و نوع و افراد است و چون موجودات شاهد ربوبیت و مقرب الوهیت و احد مطلق اند فرموده که

همه بر حکم داد کرده اقرار | مگر او دار و زو شب گشته طلبکار

چون اشیا معرفت فطری دارند بر ربوبیت حق همه در عبادت او نیند و پیوسته جوایمی و
هر یک رومی بجهت دارند رومی ایشان بحق است اگر دانند و اگر ندانند و هر که را دیده غیبی
داده اند بعبیان می بیند که همه اشیا حسی و عارف و عابد و مطیع حق اند و هستی ایشان تسبیح
و عبادت و اقرار است نظم کرتورا از غیب چشمی باز شد با تو ذرات جهان در ساز شد
چون از بیان آیات آفاق فارغ شد شروع در احکام نفسی نموده میفرماید که قاعده فی الفکر
فی النفس آن قاعده است مشتمل بر بیان جامعیت و حقیقت انسانی نسو جامع است
میان آیات متعارف بود که

بأصل خویش بکره نیک بنکر | که ماد در ایدر شد باز ماد در

یعنی باصل خود که عقل کل است یکبار نیک بزمین که مادر که نفس کل است پدر شد و باز از وی
دیگر ماد است جانکه عقل کل که اصل حقیقت انسانی است از آن جهت که منفیض و واسطه ظهور
نفس کل است نسبت با نفس کل از عقل کل زائیده شده است عقل کل نسبت با نفس

کل ما در است و چون عقل کل بر رخ و جوب و امکان و محیط طرفین است و جوب جانب
 این است و امکان این پس نفس کل از جانب اسیر حاصل شده باشد و از روی حقیقت
 آدم صورت عقل کل است و حوا صورت نفس کل و از این معنی طالب متنبه میگردد و
 کیفیت ظهور حوا از جانب اسیر آدم و چون مجموع عالم صورت حقیقت انسانی است که عقل کل است

جهان را سر بسزود که خویش می بیند | هر آنچه ابتدا با خرد پیش می بیند

بدانکه انسان عبارت از مجموع روح و جسد و هیات اجتماعی و حقیقت او روح عظم است که عقل
 کل و مخلوق اول است و در مرتبه دوم از وجود واقع طه اشارت بحرف بی است و ذات احدیت
 بحرف الف که مرتبه اول وجود است و چنانچه حرف الف بصورت بی ظاهر گشته بی بصورت
 باقی حروف ظاهر گشته و ذات احدیت اول بصورت حقیقت انسانی تجلی نموده و تمام است
 احوال و صفات خود را بتفصیل علمی در و مشاهده نموده و بجهت تحقیق کمالات علمی در عین آن
 آن مرتبه علم بصورت انشایی در مراتب ممکنات عالم ظاهر گشته تا منتهی شده بر مرتبه
 انسانی که منصف بصیغ جمع مراتب گشته و درین نشانه حسیه انسانیه بشهود عینی خود را
 تمام کمالات انسانی و صفاتی مشاهده نموده و هر کالی را که مخفی بوده درین نشانه آخرین بجهت
 ظهور رسیده میفرماید که جمیع عالم را در خود مشاهده نماید و بین که همه صورت حقیقت
 تواند و تویی که من حیث الحقیقت در مراتب عالم ظهور نموده و همه عالم اجزای تواند پس
 علت غائی تویی که در ذمین مقدمی اگر در خارج مؤخری که سخن الاخر وون السابقون

در آخر گشتن پیدا نفس آدم | طفیل ذات او شد هر دو عالم

یعنی ذات نفس آدم که هیات اجتماعی مراد است در آخر پیدا گشته و هر دو عالم غیب و شهادت
 طفیل ذات آدم است و همه اسباب و آلات او بند و تا آخر غالی موجب شرف است لهذا

نه آخر علت غائی در آخر | همین گردد بد ذات خویش ظاهر

یعنی تا آخر وجود انسانی بسبب نیست که او علت غائی است که با وجود اولیة و تقدم ذاتی در

آخر بذات خود ظاهر میگردد چه پنهان مقصود بالذات پس او بذات ظاهر باشد و عالم بسبب آن
 اول نظم عالم بطیفیل است موجود ما نیمی ز کاینات مقصود هم مبداء اولیم و غیر هم غایب
 باطنیم و طاهر و چون آخر تر است و یک وجه او ظلمانی عدمی است و از تجربه حاصل حقیقت
 ظهور وجود کشته نشود که

ظلومی و جهولی ضد نور اند | ولیکن مظهر عین ظهور اند

اشارت بآیه کریمه اِنَّا عَرَضْنَا الْاٰمَانَتَ است یعنی امانت جاسیت که موجب معرفت
 تاته و مقصود ایجاد است عرض بر آسمان ارواح و اراضی جهام و جبال کردیم یعنی موازنه
 با استعداد ایشان نموده شد و از حمل ابا کردند که در استعداد ایشان نبود و انسان
 حامل شد که در استعداد وی بود بدستی که انسان ظلوم و جهول است و این غایت
 مدح است اگر چه بدم میماند چه تو اند بود که ما خود باشد ظلوم از ظلمت نه ظلم لحد ضد نور شود
 حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله وسلم الظلم ظلمات یوم القیامه یعنی چون
 انسانی که یک طرف او ظلمانی عدمی است که بعد از وسیع چیز خلق نشد قابلیت آن است
 که حامل امانت شود و جهول است که بر چه سبب از حق میداند و غیر حق فراموش میکند و نمیداند
 اما مراتب مکانات غیر از مرتبه انسانی هر دو طرف محض بود کشته اند که با که ظلمت ندارد
 پس ضد نور گویا همین ظلمت انسانی است و ازین سبب حامل حقیقت ظهور وجود کشته عین
 و حقیقت ظهور اوست

چو پشت آینه باشد مکن در | نما بد روی شخص اند

شرایط انعکاس آینه که پشت او ظلمانی باشد روی نماید یعنی یک طرف انسان اگر ظلمانی
 عدمی بودی و همچو مراتب دیگر هر دو طرف مختلف بود بودی پس تمام صفات در انعکاس

شعاع آفتاب از چهارم افلاک | نگرده منعکس جز بر سر خاک

یعنی شعاع آفتاب از فلک چهارم جز بر سر خاک منعکس نشود و با وجود آنکه افلاک کلاه اند

تحت اویند با عناصر سه گانه با آفتاب قریب از خاک اند و شعاع اول با ایشان میرسد اما چون ظلمت و کدورت نداشتند انعکاس از ایشان حاصل نیست و از خاک حاصل است

تو بودی عکس معبود ملائک | ازان کشتند تو مستبود ملائک

چون ذات و صفات الهی در آینه ایشان منعکس شده عکس معبود ملائک بکلم جامعیت تو بود و چون صورت معبود خود در تو دیدند همه سجده کردند یعنی اطاعت نمودند نظم ابرو و عالم کشته است اجزاء تو بر ترازگون و مکان ماوای تو لامکان اندر مکان کرده مکان بی نشان کشته مقید در نشان چون حقیقت انسانی جامع حقایق است فرمود

بود از هر کتنی پیش تو جانے | و زود کسند با تو در شیمانی

یعنی موجودات منظم حقیقت انسان اند و اصل نشان است که بصورت همه ظهور یافته پس نسبت اشیا را با انسان چون بدن باشد و انسان جان همه پدیدور لیکن عبارت از علقه که بدن را با روح است همه موجودات ارتباطی معنوی با انسان دارند نظم جمله عالم هست حاجتمند تو تو که ایانه چه کردی کو بگو مانع راه تو هم هستی تو هست نیست شوماره بنجود یابی درست خون جان جهان نشان است و بدن سخن جان است می فرماید

ازان کشتند امترک را مستخرک | که جانی هر یکی در کشت منضمک

یعنی چون جان و روح موجودات پر تو حقیقت انسانی است و حیوة و علم و شعور همه مستفید بدو و مستفاض ازوست لاجرم همه مستخرک انسان کامل اند اصل همه اوست

تو مغز عالمی زان در میانی | بدان خود را که تو جان جهانے

یعنی انسان چون خلاصه عالم است نسبت باد و ایر افلاک مجسم کریمت و چون مغز او در اندرون عالم واقع شده تو خود را بشناس که حیفاست که این همه کمالات در صل تو باشد و تو خود را بشناس

ترا ربع شمالی کشت مسکن | کرد دل در جانب چپ باشد ازین

زمین چهار قسمت فرض کرده اند و یک قسم جانب چپ و بنات لبعش است شمالی گفته اند

و غارت آنجا واقع است و پس سفیر ماید که ترا که انسانی بجهت ریح شمالی مسکن شده که تو
 دل عالمی و دل در جانب چپ که شمالی است می باشد و انسان را دل بدان جهت گفته اند
 که زبده و محل استعاش علوم و معارف است و فیض از او بعالم برسد چون حیات از دل با اعضا تمام

جهان عقل و جان سر مایه است | زمین و آسمان پیرایه است

یعنی عالم عقل کل که حقیقت انسان است و نفس کل که حیات اشیا بدوست سرمایه
 است که در تو ظهور یافته تا سود معرفت الهی ترا میسر شده و زمین و آسمان زیور تو شده
 که تو میگردی و در نشاء تو بحال خود میگردی نظم و بباد دارند ذرات جهان چشمه خورشید
 رحمتانی منم هر دو عالم شد کار جان ما شاهباز دست سلطانی منم صحیف آیات جمله
 کاینات چون امیری که همی خوانی منم چون انسان کامل بر رخ هست فرمود که

به بین آن ناپستی کو عین هستی است | بلند ی را فکر که ذات پستی است

بسیل تعجب سفیر ماید که بدیده اعتبار نظاره انسان کن که از جهت عدمیت امکان که دارد
 نیستی است عین هستی و ذات واجب بجمع هما و صفات بصورت انسان ظاهر شده و
 در آینه نپستی و می پستی مطلق نموده شده و بلندی را یعنی روح عظیم که جامع و جوب و همگانی
 بر بین که ذات پستی و حقیقت خرم مراتب وجود که بیات اجتماعی انسان است شده نظم آن
 امانت کاسمالش بر نداشت و ز قبول او زمین هم روی تافت در دل میگذره ما و می مسکن
 در درون جنبه جامی کند آنچه مظلوم جهان شد در جهان هم تو داری باز جواز خود را از
 من عرف زمین گفت شاه اولیا عارف خود شو که بشناسی خدا چون زبان انسانی

طبیعی قوت توده هزار است | ارادی بزرگ از کون و شهادت است

قوت عبارت از مبداء اما و افعال است و طبیعتی انجاری است و عمل قوی طبیعتی
 ده اند غایب نامیه مولده ممتوجه جاذبه با غایب نامیه تا کند افعاله که محکم و چون در انواع
 و اصناف و افراد حیوانات اینسان ماید و بحد بحال بر یک ازین دو اصل نه از یک زیاده

می تواند بود مراد بیان کثرت است نه انحصار یعنی قوت طبع تو که انسانی ده هزار است و ارادی برتر از حصر و شمار بسبب کثر اختلاف ارادت و کمالات و فعال و خستباری و آیمعی و جدانی است و محتاج تفصیل نیست و چون صدور افعال از مادی موقوف است

و زان هر یک شده موقوف الی ذلک | از اعضا و جوارح و زرباطات

یعنی از قوای طبعی و ارادی جهت صدور فعل موقوف باعضا و جوارح مثل سر و دست و پا و رباطات مراد عروق و اعضای است که موجب رباط عضو است بعضو دیگر و در هر یکی حق را با سبب خاص تجلی است و اطلاع بر تمام حکمت های ایشان مقدور بشر نیست و چون از شرح بدن انسان که از فنون طب است مختلف واقع شد اطهار را فرمود که

پزشکان اند زین کشند خبران | فر و مانند نند در شرح انسان

پزشک در لفظ فرس طیب را گویند یعنی طبیبان در تعداد و تفصیل رباطات حیرت آورده شرح بدن انسانی عاجز اند و مستحیر اند

نبرده هتچکس ده سوی این گاد | بجز خویش هر یک کرده اقرار

یعنی هیچکس حقیقت کمال شرح بدن انسان و تفصیل قوی جزئیة و رباطات کمال یعنی واقف نشده و حقیقت حال آن است که چنانچه حضرت الوهیت مدرک بکنه نمی شود انسان که مظهر جامعیت است نیز مدرک بکنه نشود

ز حق با هر یکی خطی و قسمیست | معاد و مبداء هر یک را همیست

یعنی حضرت حق با هر یکی ازین مذکورات نفسی با موجودات آفاق بخصوصیت صفتی و اسمی تجلی فرموده و مبداء و معاد هر یک همچنان است چه عیان ممکنات که اعیان ثابت اند از صور معقوله اسماء الهیه دانند که در عالم حق اند و بر عینی از اعیان در علم و عین مربوط همان اسمی است که خود صورت او است بلکه حقیقت آن شئی همان اسم است و بدون آن اسم آن شئی معدوم است و چون قوایم بسیار با اسم است فرمود که

ازان اسمند موجودان قائم	بدان اسمند در سبب دایم
ایمان باینه چون صور اسمای الهیه اند همچون ابدانند و ارواح ایشان آن اسماء و چنانچه بدن قائم بروح است موجودات قائم باسماء الهیه اند و چنانچه اعضا و جوارح بدنی مستحق و منزله روح اند از نقایص که ضد کالات ایشان است هر یکی از صور موجودات نفسی و آفاقی و ایما تسلیح و تنزیه آن سببی که مظهر آند میاید هر یکی عارف حق همان اسمند و هر یکی را با او سر می دیگر است	
بمبداء هر یکی ازان مظهری شد	بوقت باز که شکر چون دردی شد
یعنی هر یکی ازان اسماء الهیه مصدر موجودی خاص نفسی یا آفاقی شده اند در وقت بازگشتن آن موجود و رجوع بمبدأ خویش همان اسم که مصدر بوده همچون دردی باشد که چنانکه ازان بیرون آمده ظهور کرده بود بپس مان درون رود و مخفی شود	
ازان در کلام اول هم بدگشتند	اگر چه در معاش از در بدگشتند
مبداء عبارت از مرتبه وجود علمی است و معاش مرتبه وجود عینی و معاد رجوع بمبداء یعنی چنانچه از خلوتخانه وحدت به تعینی از تعینات نفسی یا آفاقی در اول که مبداء است از در سببی بصحرا می ظهور آمده بود و هم ازان در بدر شده باز بوحدهت اصلی رجوع نمود اگر چه بواسطه ظهور قوت باطنه مبداء در معاش که در نشانه دنیا است بسبب غلبه حکام کثرت از در بدر شد و مبداء اصلی خود فراموش کرد و بکلم شمال هر اسمی بجمع اسماء به ساعت نشانی و ظهوری جلوه نمود نظم چند روزی هر یکجا خواهی برو بازگشت آخر کارت منم چون نشان خاست	
ازان دانستند توجمله اسماء	که هستی صورت عکس است
انسان بحسب جامعیت صورتیست که عکس منتهی یعنی حق که جمیع اسماء است پس او نیز جامع باشد	
ظهور قدرت و علم و ارادت	به نسبت بندگ صاحب سعادت
سبب و بصیرت و وحی و دانستن	بقاداری نه از خود لیک از اینجا
یعنی ماست اسماء و صفات ذاتیه در نشانه تو که انسانی ظهور یافته و بقاداری و بقای تو از حق است	

یعنی انسان بخود عمدت ذات دارد و صفات قابلیت آن دارد که ذات و صفات
الطبی در آیینه منعکس گردد و همه را در خود مشاهده کنند و چون بر رخ ظهور و بطون است فرمود که

زهی اول که عین آخر آمد | زهی باطن که عین ظاهر آمد

تعبیر میفرماید که زهی اول که الوهیت مراد است عین آخر آمد یعنی حقیقت انسان که آخر مراتب
وجودات است و انسان باعتبار آخر ظهور آخر کثرت زهی باطن که الله مراد است
عین ظاهر آمد یعنی حقیقت روح انسان شد و عین ثابته انسانی منظر هم الله و چون در کمال
معرفت نشاء انسانی نظار اولوالباب حیران است فرمود که

تو از خود روز و شب اندکمانی | همان بهتر که خود را می ندانی

یعنی تو در معرفت خود بدلائل و شواهد بر تبه یعنی نمیتوانی رسید و در مقام ظن مانده همان بهتر
که در پی معرفت خود زومی و نام شناخت و دانشی بر خود نه بندی چه بر طریق نظر و فکر
اطلاع بر حقیقت این امر غیر ممکن عالمست مگر جاعثی که صاحب نفوس قدسیه و مؤید من
عند الله اند بعضی موهبت و امداد عنایت الهی حقیقت امری تصرف ایشان بر ایشان
منکشف کرد و عارف خود و حق کردند

چه انجام تفکر شد تحیر | بدین جا ختم شد بحث فکر

چون بیان نمود که ظهور جمله اسماء و صفات الهی در نشاء انسانی بصورت همیشه است و ذات
و صفات الهی در آیینه حقیقت انسانی منعکس شده و ازین جهت انسان سجده ملائک شده
است میفرماید چه انجام تفکر شد تحیر یعنی چون تفکر درین قاعده که در فکر نفسی یاد کرده شد
تعمیر شده بگیری که حاصل از توالی تجلیات ذاتی و صفاتی الهی تعالی بارات انوار اسماء
نامتناهی است در نشاء انسانی و نشاء این حیرت عدم استیاز حکام عبودیت و ربوبیت
بی لایح و بی سیر است و رب زونی تحیر اشاره بان معنی است نظم من ندانم من منم یا
من ویم در خجایب حالت من من نیم عاشقم معشوقم و عشقم حیم مست جام حیرتم من منم

من چهیم عقیابی بی نام و نشان من بقباب قرمتم من من نیم من سجان فانی سجانان
 یافتم من باوج رفتم من من نیم زیر پا ارم اسیری باد و کون شاهباز بهتم من من سجان
 بدانجا که مقام اتصال نقطه آخر با اول است ختم بحث تفکر شد و فکر آخر انجا سید سوال نهم
 این سوال در حقیقت انانیت مشاربانا است

که باشم من مرا از کمن خبر کن | چه معنی دارد اندر خود سفر کن

یعنی مشاربانا که است و چون مطلوب حاضر است سفر معنی دارد جواب

دگر کردی سوال از کمن که من چیست | مرا از کمن خبر کن تا که من کس است

چو هست مطلق امد در اشارت | بلفظ من کنند از وی عبارت

میفرماید که چون هست مطلق بواسطه نسبتی از نسبت متعین کرد و چندی تعین اشارت
 محال است و مشاربانا اشاره شود تعبیر از ان مطلق متعین بلفظ من میکند خواه تعین روح
 خواه جسمانی و بنا بر این هر فردی از افراد موجودات من میکند جهت استوار کار فردی

حقیقت کن تعین شد معین | تو اوراد در عبارت کفنه من

بدانکه مشاربانی من و تو و او در حقیقت حقیقت طاقه واحد است که بسبب عبارات مختلفه
 با عبارات مختلفه میگردد و گاهی باعتبار آنکه درونی را در مقام توحید راه نیست تعبیر من و او
 میکند و گاهی باعتبار آن حقیقت که در صور تعینات ظاهری و باطنی ظاهر است

بما حظه صور مشاربانی تو و او است میگردد و گاهی باعتبار آن حقیقت باطنی و باطنی
 رای بر تعینات است و بسبب کفنه غایب از ادراک معنی ما و او و میگوید انانیت است

نیاید کس محرم این سخن نیاید امی برتر از آنکه برتر است | چه در تعینات و باطنی و ظاهری

ز بهر فراز و پستی هستی نه بگفت ما که هستی | چون بعد از غایت باطنی و ظاهری

من و تو عارض ذات وجودی | شبکهای مشکات وجودی

یعنی من و تو که عبارت از تعینات خاص است بمقتضای تعینات و باطنی و ظاهری

و هر یک بشایه لقبها و روزنها مشکوة وجودیم که نور مصباح وجود این روزنهای
تعیینات خاص تابان است فرمود که

همه يك نوران اشباح و ارواح	که از آن پند پیدا که از مصباح
تو کوئی لفظ من در هر عبارت	بسوی روح مباح شد اشارت

معنی انواری که از مشنگهای مشکوة تعینات اشباح و ارواح تابان است یک نور است
که گاه از آینه اجساد پیدا است و گاه از مصباح ارواح الله نور السموات و الارض و
چون حکما بر آنند که مشارالیه بآنا نفس ناطقه است رد قول ایشان کرده میفرماید که

چو کردی پیشوای خود خرد را	نمیدانی جزو خویش خود را
---------------------------	-------------------------

یعنی چون عقل خود را پیشوای خود ساخته قایل برانی که مقبول عقل مقبول است و در آن
مردود و حال آنکه عقل در ادراک مشکوفات بمشابه حس است در ادراک معقولات و از
جزو خویش که روح است خود را که عبارت از من است نمیدانی و پنداری که من عبارت از
روح است و حال آنکه در نظر اهل کشف و تحقیق من عبارت از حقیقتی است که شامل تمامت
حقایق و هویات است و روح و بدن هر یک مظهری اند از مظاهر آن حقیقت

بروای خواجده خود را بیک شناس	که نبود فریبی مانند ما س
------------------------------	--------------------------

یعنی آنچه معلوم عقلا و حکما گشته اما اشارت بروح است نه حق معرفت است خود را که
عبارت از من است نیک نیاید شناخت و سعی نمود که از ارباب شهود گشته عارف
بحقایق اشیا بطریق کشف شوند که معرفت کشفی مانند فریبی است یعنی چنانچه میباید
واقع است و معرفت استدلالی همچو ما س که آنچه میباید که عالم و عارف بحقایق امور
بیان واقع نیست

من و تو برتر از جان و تن آمد	که این هر دو جزای من آمد
------------------------------	--------------------------

یعنی من که در عبارت میگوئی برتر از جان و تن است نه آنکه اشارت بروح تنهاست چه مراد

بمن ذات واحد است اعم از جسم و جان و این هر دو مشابه جزوی اند از اجزای آن حقیقت
نظم کرده در هر منظری نوعی ظهور گاه ظلمت می نماید گاه نور که کیف محض گردد که
لطیف می نماید که وضع و که شریف چون آن حقیقت مطلقه واحده در هر نفس شار
بلفظ انا و من است نه آنکه مخصوص لمبرته از مراتب تعینات است فرمود

بلفظ من نه انسانیت مخصوص | که تا کوئی بدو جانست مخصوص

یعنی آن حقیقت در هر فرد از تعینات معبرین میشود انسان تنها بلفظ من مخصوص نیست
نظم گفتی که از جسم و جان بروم پوشیده لباس و جسم و جان کیست انگس که بعد از
صورت هر لحظه می شود عیان کیست کوئی که نه نام از دو عالم پیدا شده در یگان گان
کیست و چون اطلاع حقیقی بر وحدت ذاتی بر رفع تعینات اکوانی است فرمود که

یکی رهبر تو از کون مکان شو | جهان بگذارد و خود در خود جهان شو

این بیت ما با ابیات دیگر که می آید اشارت بجواب و سوال دوم است که فرموده بود که چه
معنی دارد اندر خود سفر کن یعنی یکبار بطریق سیر معنوی از کون و مکان یعنی از اسما و صفات
که عالم سطرانند بالاتر شو و از سر حد کثرت در گذر و عروج بمقام هلاک ذاتی نما و تعین
جسمانی و روحانی فانی گشته باقی بماند شو و خود در خود جهان شو و بدین که عالم همه توانی
که آن زمان کما یعنی بر حقیقتی که مشارالیه من است مطلع گردی بطریق شهود و چون ذات
بملاحظه صفات و افعال مقتضی کثرت است فرمود که

ز خطا و همتی های هسویت | دو چشمی میشو در دو دینت رویت

یعنی های هسویت که تعین ذات مطلق است بسبب خط و بهمی بینی که عارض او شده دایره
بار ابد و قسم نموده و دو چشم میشود و در هنگام دیدن یکی را دو بیناید زیرا که ذات باعتبار
انتقال نسبت مخصوص با سم باطن و غیب است و باعتبار انتشار نسبت منسوب با سم ظاهر
و شهادت و مفرد هم یک مختلف است و کثرت اسما از تقایر و معانی و اعتبارات

تشریح و تفسیر و تبارت از صفات است و ویسی بدان جهت فرمود که خیریت او بر اعتباری نیست زیرا که موجودی غیر ذات که وجود مطلق است نیست و آنند بود و دو چشمی هاء هموت نمود غیرت و جوه کثرت است که بتوسط صفات حاصل گشت

مانند در میان راه دور راه | چوهای هوشود مملوق بالله

هرگاه که دو چشم هاء هموت که اشارت بان دو مفهوم من و او و کثرت و وحدت بالله که ذات توصیف جمیع صفات ملحق شود و آن دو چشمی در اندک چشم شود و خواهی مرفوع گردد و راه رو و مسالک و سلوک در میان مانند کثرت اعتباری که می نمود محو گردد و توضیح حقیقی ظاهر گردد و چون تعینات بر رخ هستی نیستی است فرمود که

بود هستی بهشت امکان چود دوزخ | من و تو در میان مانند بر رخ

یعنی هستی که وجود است بهشت است که عبارت از ادراک ملامت و جمع کمالات چون لازم ذات هستی است بر آینه نقایص و ناملایم در مرتبه وجود قطع نظر از ظهور او در مظاهر امکانیه کردنی است و امکان مثال دوزخ است که عبارت است از ادراک ناملایم و جمع کمالات تضاد و تقابل و قیود و صفات نقص که در وجود واقع است که دوزخ نتایج است از لوازم امکان است و من و تو که عبارت از تعینات است مانند بر رخ یعنی حایل میان هستی که وجوب و صفت خاص است و امکان که صفت ممکن است واقع شده ایم چه حقیقت اینان مجمع طرفین وجوب و امکان است نظم چون شود اوصاف و اخلاق که بهشت جنت خود لوتی امی نیک خو کر گرفتار صفات بد شدی هم تو دوزخ هم عذاب سردی هر که دارد در جهان خلق نگو مخزن هر ارحم شد جان او مایه دوزخ چه باشد خلق بد خلق بد آمد پناه دوست سده جمله اخلاق و اوصاف ای سپهر هر زمان کرد و مثل در صورت گاه نارت نماید گاه نور گاه دوزخ گاه جنات است و حور بنه آنچه گفتیم هست اگر عین تقیین بی ز استلال تقلید است این و چون تکالیف

شرعی لازم یقین ماست و تویی است فرمود که	
و بر خیزد ترا این پرده از پیش	نماند نیز حکم مکن هب و گیش
نی چون پرده مانی و تویی در مقام فنا فی الہداری پس نظر عارف بر خیزد و علم ست که متفرع بر من و است نیز نماند	
همه حکم شریعت از من و است	که ان بر کسبند جان و تن است
بدانکه فیض از بسدائ تزل نماید با حاق و سطر میرسد عروج صورت نمی بندد و چو ظهور رقت از مظاہر لازم است و چون ثبت بکلمه فعل آید بعثت و تکمیل نفوس و وعوت بعد صورت می بندد و چون حاق و سطر مرتبه نماند است که نہایت اول و بدایت عروج است ہر آئینہ حکام شرعیہ بر بستہ تعیین و بیہات اجتماع ہنایان باشد و من است بطریق اضافہ یعنی نشان است کہ جامع جمیع من و ہاست کہ اگر بیہات اجتماعی جان و تن نبودی ایشان تکلف نکشتی	
من و تو چون نماند در میانما	چہ کہ چہ چہ کشش چہ در پستان
یعنی تعیین من و تو کہ پرده جمال حقیقت مطلق اند و بحسب مضامی حیاتیات ہر تعیینات ادیان و مذہب مختلفہ روی نموده چون آن تعیین در شی و حد است اطلاقی مچو کردہ قبلا سلمان وجودی کہ در نظم بی نشان شوارز ہر نام و نشان تابد روی جانان اعیان از خمار ماہ و من بر کو بر است از شراب و سدر و ہر ست کی سقید و ہسل مطلق شود عارف حق آن بود کہ حق شود و ہر من سدر ہست من نکوید ہر کہ از حق اگر است	
تعیین نقطہ و ہمہ است در عیان	چو عیانیت کشش صافانہاں
چنانچہ ہر حرف فیہ از حرف نہیں نقطہ ہست ہر حرف از مکن از ہر حرف تعیین است و تعیین امر اعتباری و ہی است کہ وجو حقیقی دارد ہر حرف ہر حرف	

بیش از نقطه و همی است که عارض آن حقیقت شده و عین بسبب آن نقطه عین نموده به واسطه آن تعین مطلق مستقیم و واجب ممکن نموده هرگاه که حجاب تعین بر خیزد عین که کثرت عین شود مراد بعین بصراع اول حقیقت است و عین در عینیت که در هر صفت دوم است معنی ششم است و عین خسر صرف عین مراد است

دو خطوه با پیش نبود راه سالک | و کر چند از دین چندین ممالک

یعنی راه سالک بمطلوب حقیقی دو کام پیش نیست یکی آنکه همه اشیا را حق بیند و دوم آنکه صحرای هستی مجازی سالک در نور دیده شود اما درین دو کام ممالک و نزول اقدام آفاقی و لغنی لاجسی است و کلیات آنرا اکابر طریقه نوشته اند و بیان دو کام سفر را که

یک ازهای هویت در گذشتن | دوم صحرای هستی در نوشتن

های هویت تعینات ذات معلوم آداست یعنی کام اول از تعینات عبور نماید و دوم هستی بنده خود و جمیع اشیا را محوفانی باید سیف نماید که

درین مشهد یکی شد جمع افراد | چو واحد ساری اندر عین اعداد

یعنی درین مشهد که سالک بساط هستی مجازی که وجود تعینات است طی کرده و دیده که هر چه هست اوست یکی شد جمع و افراد یعنی اگر میکونی که باعتبار آنها همه اوست است هست و سرمان واحد مطلق درین مراتب کثرت واحد است که در جمیع مراتب اعداد ساریست و چون ساری ذات عاریست میفرماید که

توان جمعی که عین وحدت آمدن | توان واحد که عین کثرت آمدن

یعنی عارف تو که انسانی بحسب اجتماع صورت و معنی و قوی روحانی و جسمانی آن جمعی که بواسطه ترقی و وصول بمقام احدیت و فنا فی الله عین وحدت گشته و تو که انسانی آن واحدی که بعد از تحقیق ببقار بالله از مقام احدیت در مراتب اسما و صفات تنزل نموده عین کثرت شده و بصورت جمیع اشیا ظهور یافته

کسی این سرشناسد گوید کرد | ز جزوی سوی کلی بکسفر کرد

یعنی این سر که انسان کامل جمع در عین و عدت و واحد در عین کثرت است کسی اند
که از خودی خود موجب تقدیر است در گذرد و از جزوی که بشخص اوست سوی کلی
که حقیقت وحدت مطلق است سفر تو اند کرد و خود را در جمیع ظهورات مشاهده تواند
سوال چهارم در تحقیق کیفیت مسافران بفرماید

مسافر چون بود ز کلام است | اگر آگوئیم گوهر کرد تمام است

جواب که در مصراع اول است سفر

دگر گفتی مسافر کجاست در راه | کسی کوشد حاصل کار و نگاه

یعنی مسافر بهایک کسی را نامند که بمقامی رسد که از اصل و حقیقت خود آگاه شود و بداند
که او همین صورتی که بنماییش نبوده و حاصل و حقیقت از بدتیه با معرفت الوهیت است
من آفتاب و حدتم تابان بالنسان آمده من نور هم عظیم شین این و جان آمده هم
نور سجانی منم کوه کانی منم هم بجزرمانی منم در قطره پنجان آمده هم نور و هم پر تو
منم هم سایه هم پر تو منم هم راه و هم ره رو منم هم پیر و دان آمده چون اطلاع
بر حقیقت حال و فنی میسر میسر تواند شد که اصل انسانی که حقیقت مطلقه است
از قید تعیین معز او سبزا کرد و فرمود

مسافران بود کوبند ز دزدان | ز خود صافی شود چون آتش از دانه

یعنی از منازل شهوات طبیعی و نفسانی عبور نماید و از لباس صفات این عالم
کرد و از ظلمت تعیین خود می صافی کرد و چون آتش از دانه جدا شود و بیفتد

سلوکش سیر کشتی در آن راهکان | سویی واجب بترک شدن نقصان

یعنی قطع منازل که عبارت از سلوک است از راهکان و تعبدات بجانب واجب است یعنی
است که ترک شین و غیب قوال و اعمال قبیحه و ترک نقصان و صفات زویه و قیاس است

بعکس سبب اول در منازل	روڈنا کرڈد او انسان کامل
یعنی سالک سافر بعکس سیر مبداء از مطلق بقید سیر الی اللہ کہ رفتن باطلاق است رود تا انسان کامل گردد و آن مقام فنا فی اللہ است نظم کشف این معنی اگر خوبی بیام تیغ لارن بر سر غیر خدا بعد نفی خلق کن اثبات حق بنا کہ گرد می غرق بجز ذات حق و جہت توضیح این سرفرمود قاعدہ در بیان خروج فیض اتصال لفظہ آخر اول سیر اول	
بدان اول کہ تا چون کشت موجود	کہ تا انسان کامل کشت مولود
یعنی اول بدانکہ انسان تکوینہ موجود کشت و ابتداء نشاء او چہ نوع بودہ تا زمانی کہ کامل الخلقیت موجود شد و یعنی از مادہ متولد شدہ در جہ نشأت و ظہور است و نظور است عبور نمودہ و وجود صورت انسانی کہ اعدل مرکبات است از لفظہ متکون سیر کرد و از ابتدای تکون جنین در رحم تا زمان ولادہ تا اورا حال الی حید و واقع است ^{نمودہ} بران	
در اطوار جمادی بود پیدا	پس از ذوق اضافی کشت دانا
بدانکہ ارباب تجربہ گفتہ اند کہ چون لفظہ در رحم قرار یابد کرد شود مثل بیضہ و اول حالی کہ اورا واقع شود زبندیت یعنی بجز قوہ مصوره آن منی کف بر آورد و درین حالت تحریک قوت مصوره سہ لفظہ در و باز دید کرد کی در وسط کہ محل دل است دوم در جانب پس کہ محل حکر است و سیم بالای ایشان کہ محل دماغ است و بعد از آن محل ناف متعین کرد و پردہ باریک پیدا شود کہ احاطہ صورت جمعہ انسانی نمودہ حافظ از تفرق باشد و حتی آن است کہ اول عضوی کہ متکون میشود دل است و بعضی گفتہ اند کہ دماغ و چشم است و حالت دوم کہ نقاط دمویہ در صفات کہ آن جلد رقیق است کہ در او در آمدہ ظاہر شود و درین حالت نقاط رغوی کہ زبندیتہ بود استحیل نقاط دمویہ کرد و نقطہ سترہ استحیل بصورتہ سترہ شود و استحالہ محسوسہ و حالت سیم آن است کہ علقہ شود یعنی لفظہ خون غلیظ و حالت	

قاعدہ فکر
سبب بعکس
سیر
اول

چهارم آن است که مضغه شود یعنی پاره گوشت خایده و درین حالت اعضای
 ریسه ظاهر شود که دل و دماغ و جگر است و حالت پنجم نشت که استخوانها پیدا شود و
 اعضا از یکدیگر متمیز گردد و سرازگتف و دستها از پهلوی و شکم متصل شود و منافذ و مجاری
 حرارت غریزی بظهور پیوسته قوای غاذیه و نامیه بفعال آمده قابل مستعد روح
 حیوانی که مرکب روح انسانی است گردد بداند مدت رعوه که حالت اول است شش
 روز است یا هفت روز و درین ایام قوت متصوره در لطفه تصرف کنده بی استداد
 رحم و مدت حالت دوم که خطوط و نقاط دموی در او پیدا میشود سه روز است چنانچه
 ابتدا تا این یوم نه روز است بوده باشد و میباشد که یکروز متقدم شود یا متاخر و
 مدت حالت سیم که غلقه میشود شش روز است چنانچه مجموع از ابتدا تا غایت
 پانزده روز باشد و میباشد که بیک روز یا بدو روز متقدم یا متاخر گردد در مدت حالت
 رابعه که مضغه میشود دوازده روز است و گاه باشد که یکروز یا دو روز متقدم یا
 متاخر شود و مدت حالت خامسه که اعضا از یکدیگر متمایز میگردد نوزده روز است
 و درین نه روز اعضا جنین از بعضی تمام محسوس میگردد و در بعضی دیگر که اعضای
 بالکل هنوز تمام نشده اند در مدت چهار روز دیگر تمام ظهور می یابد چنانچه در اول
 روز تمام ظهور شود و اقل اعضای ظهور در اعضا جنین سی روز است و آنچه
 شش روز و زوجهل و اکثر جهل و پنج درین ایام حالات مذکوره در مقال انحال
 حالتی مذکور از انشی ابرع است و ایام ظهور او گفته است چنانچه مذکور شد
 انما ش است و امام فخر الدین رازی فرموده که اگر کسی درین مخالفت عینی پیدا
 است که عب الاله سعود رضی الله عنه از غیره مثل الله علیه و آله و سربوت
 کرده که ان احدکم یجمع خلقه فی بطن ائمه بعدین یوما نطفه تکون
 علقه مثل ذلك ثم یكون مضغاً مثل ذلك فی مثل اللدای ما کان فی

فَبَوْمَرًا بِرَيْحٍ غَلِيظَةٍ مِّنْ ذِي قُنُودٍ رِزْقًا وَاجِلًا وَشَقِيًّا أَوْ سَعِيدًا جَوَابِ أَنْتَ كَمَا كَرِهْتَ
 در مدت چهل روز اعضای جنین ظهور می یابد اما کمال آن حوالی نگاه می شود که سه
 اربعین بگذرد و بعد از آن حالات استعداد آن گردد که از حضرت و بابی روح حیوانی که عبارت
 از بخار لطیف است که قابل حیوة و حس و حرکت باشد برو فایض شود و بواسطه روز
 نه اعتدال روح حیوانی نور روح انسانی که روح اضافی است پرتومی برو می اندازد و از
 حضرت علم شعاع علم بر او تا بد صورت انسانی تمام رسیده خلعت تمام پوشیده
 فَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ و اطوار جمادی اشارت بچهار حالت اول
 است لهذا بصیغه جمع ادا نموده و درین حالت نسبت با جهاد کردن از آن جهت است
 که مرکب است که نفس ندارد پس از روح اضافی گشت دانا یعنی در اثناء حالت خامسه
 که تمام است اعضا متمم گشتند و صورت انسانی تکمیل یافته مستعد قبول فیض گشت
 روح حیوانی برو فایض شد و حکم اول ماینعین به الذات العلم قابل ظهور علم و
 حیوة گشت و می تواند بود که روح اضافی که گفته بهمین روح حیوانی باشد نسبت
 با حالات اربعت اولی می تواند بود که روح انسانی مراد باشد باین تقدیر معنی
 چنین باشد که در اثناء حالت خامسه روح حیوانی مراد فایض شد نور روح انسانی
 برو تا بان گشت و صنعت علم بطهور آمد پس آنکه جنبشی کرد او ز قدرت پس از وی
 شد حق صاحب ارادت مقرر است که هر گاه که ضعف آن مدتی که صورت اعضا
 جنین حاصل شده بگذرد جنین در رحم متحرک می گردد و چون ضعف ایام حرکت بگذرد
 و متولد شود مثلاً درسی روز که اقل ایام است ظهور یابد در شصت روز که ضعف سی است
 متحرک شود و ضعف شصت که صد و بیست باشد چون از حرکت بگذرد که مجموع
 صد و هشتاد روز که شش ما و است باشد تولد کند و این بنا بر تحریر تقریب است تحقیق

پس از وی شد و حق صاحب ارادت

پس آنکه جنبشی کرد او ز قدرت

یعنی جنین با در رحم بعد از آنکه روح حیوانی فایض شد حرکت پیدا می آید و بعد از ظهور حرکت که اثر قدرت آن جنین از حق که مرید کل است صاحب اراده شود از تنگنای رحم و غذای ناپایم اراده خروج بفضای دنیا نموده تولد نماید و چون بعد از صفت اراده آثار صفات دیگر بطور می آید مشهود که

بطفلی کرد باز احساس عالم | درو بالفعل شد و سواس عالم

در طفولیت بحسب ظهور آثار سمعی و بصیری حساس عالم نورانی دید و غذای لذیذ
چشید تمیز نافع و ضار بطور آمد و از جهت این حساس و سواس عالم که درو بالقوة
بود بالفعل آمد و طالب دنیا گشت

چو جزویات شد بروی مرتب | بس کلیات ده بزد از مرکب

یعنی چون نفس انسانی بجواس ظاهر و باطن جزویات که صور و معانی جزئی است
ادراک کرده در انسان مهیا و مرتب گردید انگاه بقوت عاقل که لفظ است وبالذات
مدکن کلیات نیز میان مدركات پسنماید و انترج - و جزئیة از ان مدركات
مخرومه نموده ملاحظه بر وجه کلی نماید بحسب احتیاج و ترتیب و ترکیب آن بود معاینه
نموده با نور کلیه و حقایق و صناعات عارف گردد و چون قوای محرکه بعد از قوای مدکن
به حرکت و توقف بار آورده است و اراده به توقف با دراک فرمود

غضب گشت اندر و پیداز شهو | و کز ایشان خواست جناح و پند

بدانکه قوای محرکه یا باعث است یا فاعله فاعلان است که از فعال تحریک کننده است
حاصل میشود باعث یا سبب بسوی جذاب منافع است و آنرا بقوت خود اندر
بسوی دفع مضاره آن غضب نامند و نیز باید که از ظهور قوای مدکن که این دو
قوت فاعله یا باعث بطور آمد و این صفات نیز پیدا شد مدکن ضد قناعت است
و سبب از هم اطاق قوت شهولیت و بکل ضد قناعت و از کلیات قوت

شویب و تحت ضد تدلل است و سکن است و از افراط قوت غضبیه است

بفعل آمد صفیهای ذمیه | بتر شد از دزد و دیو و طغیانه

یعنی چون نفس سعی و بهی که قوت غضب و شهولیت منبع شرور افغانند بر نفس باطله که تمیز انسان است از حیوانات غالب آید و قوت نطق را که نفس علی خوانند و وسیله تحصیل دواعی خود دانند هر آینه که جمیع صفات ذمیه و افعال قبیله که در و بالقوه بود بالفعل گردد و بحسب جامعیت انسانی صفاتی که در حیوانات منتشر بود از و ظهور یا بیهشیک از و در کسب باع و دیو که جن است و بهیمه بدتر و اسپس تر شود

تنزل را بود این نقطه اسفند | که شد با نقطه اول مقابل

یعنی هر سه نهانی در دایره وجود نقطه خیره قوس ظهور است نقطه وحدت واقع است و مکرر مذکور شد

شد از افعال کثرت بی نهایت | مقابل کشتن این دو تا بدایت

یعنی چون انسان منظر جمیع اسما و واقع است و ظهور حکم هر یک از ان موقوف بفعل خاص و هر فعل موقوف با خاص پس از افعال بی نهایت کثرت بحد در صورت نهانی ظاهر گشته و ازین روی با بدایت که وحدت حقیقی مقابله آمد و میفرماید که

اگر کرد مقید اندرین دام | بگمراهی بود گمراهی و انعام

چون در نهانی صفات ذمیه ظهور پیوسته اگر در همین صفات از خوردن و شامیدن و شهوت و تسلط و مقتضیات طبیعت که هر یکی دامیست شاهباز روح انسانی را پای بند کند بگمراهی و پس تر از انعام گردد و چون خلاف مقتضای طبع جز بنور هدایت الهی نرسد فرزند

و کورتوری رسد از عالم جان | ز فیض جذب بنیاز عکس برهان

یعنی اگر هدایت الهی را بهر کرد و نور و ارادت و الهامات و کشش بانی و علوم لدنی از عالم جان که مقام الوهیه و مرتبه اسماء است برسد بفيض جذب یا عکس برهان که دلیل است که عکس جذب است که محض غایت است یعنی دلیل یقینی بداند که نفس انسان

بعد از مفارقت بدن بسته باقی خواهد بود و اگر تبدیل ملکات رویه و اوصاف و نمیه
بجسته نموده باشد در عالم برزخ بصورتی که آن خلاق سینه گرفتار و معذب خواهد
بود پس روی از مقننات طبیعت گردانیده توجه به عالم علوی نماید و در پی
مضامیل و خلاق مرضیه سعی و اجتهاد نماید تا از خصایص این مرتبه سبب گردد

دلش با نور حق همراز گردد | و زان راهی که آمد باز گردد

یعنی سبب جذب معنوی یا برهان تعین نوراطلسی بر دل عارف عالم با بان گردد و توجه
بمبداء نموده چنانچه از اطلاق بتفید تزل نموده بود باز از کثرت بوحدهت وصول
یابد و سیر معاد می باشد و رساند و توجه بوحدهت روی منشا

ز جذب به یاز برهان تعین | ره می یابد ز انبیا ان تعین

بجذب یا برهان تعینی که در راه شبهه و ظن باشد راه با میان نفس حاصل گشت

کنند یک رجعت از کجا بن فجار | رخ ارد سوی علی بن ابیبرار

و از مراتب سلایق مقام روحانی وصول یابد و این مرتبه باس از آن است

بنوبه متصف گردد در آنجا | شود در احتاطا از اولاد آدم

در سیر جوخی اول مقامات توبه است و در مطالع صوفیه باب اول است

و بحسب لغته رجوع و بحسب شرح مذامت بر معانی است و غنم در رجوع بان سبب

طریقت و حقیقت توبه نیست که با انبیا در مانع و سوال است از این و نظیر

اخر اصل نموده روی توجه بیا سبب من در ابتدا باید در این مقام درجه

علیهین توبه متصف گردد و سبب فتح میانی است که در این مقام

که اولاد نیز باید از ان بپندارند و در معرفت باید معرفت توبه صفت

ز افغان نگو همیشه شود یا نشد | جواد در پسین اید بر افان

چون با اولاد این توبه است پس در سبب اولاد معرفت ز افغان توبه

اور پس نبی علیہ السلام و صلواتہ بعد از رفع سوانع بمعارض افلاک آفاقی و نفسی برآمد
چو یا بدگ از صفات بدنجائی

یعنی چون سالک در مقام بلوین است کلمات معنوی انبیا علیہم السلام برو ظاهر میشود
و چون از ان صفات بدنجائی یا بدترک آن همچو نوح علیہ السلام صاحب ثبات و تکلیف
کرد و نظم نوح نہ صد سال دعوت می نمود و دمی دم انکار قوشش می فرود و چو رکفر
نوحیان و صبر نوح و نوح را شد صیقل مرآت روح چونکہ دعوت وارد است
از کرد کار با قبول و ناست قبول اورا حکار

نماند قوت جز و پیش در ککل

یعنی چون سالک صاحب تکلیف شد و بر و منکشف گشت کہ قادر مختار بجز حق نیست لاجرم
قدرت جزئی کہ سالک بخود منسوب میداشت در قدرت کلی خود محو کرد و مقام قنای
کہ صفت صوفیہ آنرا طمس خوانند اورا حاصل شود چون خلیل علیہ السلام مستوکل شود نظم
چون خلیل اللہ در نزع او قناده جان بعزرائیل آسان می مذاکہ گفت و پس رو
بگو با پادشاه کہ خلیل خویش آخر جان میخواہد حاضری گفتش کہ ای شاه جهان از چه
می ندی بعزرائیل جان کہ گفت چون من گویم بنیدم ترک جان پامی عزرائیل آید در دنیا
بر سر آن آتش آمد جبرئیل کہ گفت از من حاجتی خواہد امی خلیل من نگردم سوی او
آدم نگاه ہذا نگہ بندرا ہم آمد جزا کہ چون بہ پیچیم سر از جبرئیل من کی دہم جان را
بعزرائیل من در دو عالم کی دہم من جان بکس تمانہ او گوید سخن این است و پس

ارادت بارضای حق شود خضکہ

یعنی غیر رضای حق در هیچ امر خواست کند و ارادہ خود از میانہ بردارد چون تو
علیہ السلام در مقام رضا بازگشت بحق کند کہ وَعَجَلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى وَمَشَارِحُ
فہرمودہ اند الرضا باب اللہ الاعظم و جنة الدنيا

<p>ز علم خویشتن یا بدرهائی</p>	<p>چو عیسی بنی کرد سما</p>
<p>یعنی علم او در علم الهی محو گردد و چون عیسی علیه السلام محقق با اسم اعظم گشته از اراضی کثرت تعینات باسمان وحدت صفاتی که مرتبه علم کلی حق است و حصول باید</p>	
<p>دهد یکباره هکتی ابتاداج</p>	<p>براید در پی احکام بمعراج</p>
<p>بدانکه توحید شهودی و ذوقی را سه مرتبه است اول آنکه حضرت حق تجلی افعال بر سالک متجلی شود و صاحب تجلی جمیع افعال اشیا را در افعال حق فانی یابد و غیر حق مؤثر نه بیند و این مقام را محو خوانند دوم آنکه حضرت حق تجلی صفاتی بر سالک متجلی شود سالک جمیع صفات اشیا را در صفات حق فانی یابد و صفات اشیا را صفات حق بیند و غیر حق را مطلق هیچ صفت نه بیند و این مقام را طمس گویند سوم آن است که حضرت حق تجلی ذاتی بر او متجلی شود و او جمیع ذات اشیا را در پر تو نور تجلی ذات احدیت فانی بیند و تعینات عدلی وجودی بنما در توحید ذاتی مرتفع شود و هیچ شئی را غیر حق وجود نه بیند و وجود اشیا را وجود حق شناسد و این محو خوانند سیم فانی که وجود اشیا را یکبار نیست کرداند و بعد از آن در پی احمد صلی الله علیه و آله و سلم بمعراج انبیا بعد الفنا در آید و سیر الیها که مقام کمال است مقام اولی شود</p>	
<p>رسا چون نقطه آخر با اول</p>	<p>در انجانة ملک کجند که در سبک</p>
<p>یعنی تعیین انسان کمال با بندگی متصل گردد که مقام طلاق است و هستی از رب و در مرتفع شود و بی ملک را انجان باشد نه معلوم چون نبی و ولی در مقام اولی است و سیر الیها چو پشته اندیشه با سیر الیها در مرتبه اولی است و در مرتبه اولی سیر الیها در مرتبه اولی است آن است که سفاخته انوار ولایت انکال نبی نماید زیرا که اگر چه مبدأ نبوت نبی نبوت است و میان نبی و ولی عموم خصوصیت تعلق است چو هر نبی البته می باید که ولی باشد فلانما بر ولی لازم نیست که نبی بود پس اولیا است و صلی الله علیه و آله و سلم</p>	

تمثیل

که ولایت بدون نبوت دارند

نبی چون آفتاب است و ولی ماه | مقابل گردد اندر لے مع الله

یعنی چون نبی اخذ نور نبوت و کمال از آفتاب ولایت خود مینماید و بغیر محتاج نیست
و تابع دیگری نه چون آفتاب است که بخود روشن است و ولی هر چند که بوزن کمال ولایت
روشن و نورانیست اما نور اوستغنا دار از آفتاب نبوت نبی است که اگر تابع نبودی
بمرتبه کمال ولایت رسیدی در مرتبه کمال نوریت که مقام علی مع الله است مقابل
نبی شود و در ولایت چه در وحدت اطلاقی تعیین ولی که موجب دینی بود برنگ و در است
برآمده و لفظ مقابل مناسبت ماه است و آفتاب

نبوت در کمال خویش صاف نیست | ولایت اندر و پیدانہ مخفیست

چون نور نبوت کسب قوت ولایت است و ما ولایت بکمال رسد نبوت ظاهر
نمیشود پس نبوت بحسب کمال که لازم ذاتی اوست مستلزم صفای تام فطرت است چون
آینه روشن و صورت ولایت که قوت تصرف است در خلق بجز در مراتب نبوت پیدا
و پنهان نمیتوان داشت بلکه ظہار حجره که آثار کمال ولایت است واجب است

ولایت در ولی پوشیده باید | ولی اندر نبی پیدا نماید

یعنی ولی می باید که ولایت را که تصرف بکلی است مخفی در دور مقام عدلیت خود نماید
باشد و نبی را اظهار تصرف لابد است

ولی از پیروی چون همدم آید | نبی را در ولایت محرک آید

یعنی ولی چون متابعت نبی فرمود در سر و وجه و ظاهر و باطن و اقوال و اعمال از متابعت
تجاوز ننموده در شریعت و طریقت همراز و همدم نبی شد و چنانچه نبی مقام محبوبیت
و صفی یافته ولی نیز بحسب متابعت بمرتبه محبوبی رسد و محرم ولایت و قرب گردد حضرت
رسالت صلی الله علیه و آله و سلم فرمود که علی مینی و انا میند خلقت و امثال این

از آن

از ان گفته تخبون یا بدک اوراہ

بخلو تخانہ یحب کڈ اللہ

اشارت بآیہ است یعنی محبت حق چون ذات است کہ وصال محبوب تخبہ در متابعت

حضرت محمدیہ است صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم حسب المقدور در متابعت اجتهاد نمود و را

بر قدم آن حضرت برود و بخلد تخانہ یحب کڈ اللہ کہ مرتبہ جہودیت است و او همیشه با

لظم از محبت کرد و او محبوب حق اگر چه طالب بود شد مطرب حق شد محبت و ظم

از اعتدال بی محبت نیست عالم را کمال از محبت نار نوری میشود و از محبت دیو

جوری میشود از محبت خار باکل میشود و از محبت سر کجاں میشود آفتاب خشن چون

تابند شد بند و خواجہ کشت و خواجہ بند شد از ان گفته تخبون یا بدک اوراہ فلہذا فریو

در ان خلوت سرا محبوب کردی

بحق یکبارہ کی مجلد و جب کردی

یعنی چون بتمام ولایت کہ فانی است کہ سید و رئیس دوان کہ تسلیم تہذیب و عبادت

بود در تجلی احدی استملک شد مادام کہ در ان سرور و تفریق باشد با تفاق تابعیت و

عبودیت بحسب صورت و احوال و تفریق است فانی در حق حقیقت و معنی این مقام است

اورا بوسلہ متابعت و عبادت حاصل شد و در ان وقت کہ حصول آن معنی عبادت

است عین تابع و عابد است از روی عین و کوی معنی سپہ عین تابتہ و تابتہ

معنی است نہ از روی صورت و چون مرتبہ کمال بقا و بقا است

ولی انکہ رسد کارش بانام

کہ باز غایت کرد باذ اجزاء

یعنی بوصول مرتبہ ولایت و تمام در عبادت و تابتہ کمال حاصل میشود زیرا کہ قبل

و سوال بتمام استغراق بیچارہ غیب و عین الہ بود و در تفریق کشت عین

ن بنید و نہ عبادت و عین الہ کشت عین الہ کشت عین الہ کشت عین الہ

و کثرت حجاب و حدت او نیاید و خلق را در حق و حق را در خلق مشاهده کرد چنانچه تعیین
 که مبدأ سیر جوعی است بمقام اطلاق رسیده بود جهت تکمیل ناقصان از مرتبه انجام
 که اطلاق است بسیر بابت باز بر تبه آغاز و تقید بیاید و چون اول در مقام عبودیت
 و متابعت باشد نظم با همه قمری که دارد با خدا از ریاضت نیست یکدم او جدا
 زانکه هر کوه مقتدای راوشد از بدو نیک جهان آگاه شد که نباشد در عمل ثابت
 چون بگذرد خلق را از دست غم و مقتدا چون در ریاضت قائم است تا بعشر را
 میل طاعت دایم است زانکه باشد تابع اعمال پر به هر مریدی صادق از صدق ضمیر
 دیگرانکه شان حق بی غایت است به هر زمانش نوع دیگر آیه است چونکه معروف است
 بی حلا جرم به معرفت بی غایت آید نیز هم به عمر اگر او ریاضت میکند روز و
 شب را صرف طاعت میکند و بیدم بنید جمال دیگر او به لا جرم دایم بود در سجده
 حال سغیمه نگر با این کمال و فاستقم بودش خطاب از ذوالجلال به رهنمای لایق این
 کامل است که از خودی فانی بجان واصل است چون از جواب سوال اول فارغ
 شد جواب سوال ثانی که در مصراع دوم سائل فرموده بود و سفیر باید که

کسی مرد تمام مسکن از تمامی کند با خواجگی کار غلامی

یعنی مرد تمام کامل آنست که با وجود آنکه از مرتبه تعیین که مستلزم عبودیت بود بر تبه فنا
 خودی و بقای با الله وصول یافته باشد و عینی مطلق شده و خواججه جهان کشته با
 چنین خواجگی کار غلامی که عبارت از متابعت و عبودیت است میکند و از جاده
 القصد استجا و ز ندارد

پس انکاهی که ببیند و مستفاد کند حق بر سرش فاج خندان

یعنی بعد از آنکه سالک قطع مسافت که دور است که میان بنده و حق بواسطه کثرت
 تعینات واقع است نمود و از صفات بشری دور شد و باصل حقیقت و اصل کشت

سزاوار خلافت آمد و تجلی ذات متحقق شدہ منظر جمیع اسماء و صفات الٰہی گشت حق تعالیٰ
 اور اناج خلافت بر سرش نہادہ از مرتبہ طلاق بمقام تقید بجهت تکمیل و کیران روانہ
 ساخت و اطلاق خلیفہ بر نشان وقتی واقع است کہ بدین مقام متحقق کرد و فاذا
 سَوَّبْنَهُ وَ نَفَخْنَا فِيْهِ مِنْ رُوْحِنَا فَقَعُوا لَهٗ سَاجِدًا بِئْنَ اٰیٰتِنَا اَشَارَتْ بِدَعْوَتِ

بقائى یا بدلا و بعد از کفنا باز | رود ز انجام رده دیگر با آغاز

بعد از آنکہ تعیین هستی نیست گشت و بہستی حق بہت شد از مرتبہ ستغراق و فنا بمقام
 یقین لقا آمد و از انجام راہ سلوک کہ بسیر رجوعی رفتہ بود کہ مقام سکرو طلاق بہت
 بار دیگر با آغاز کہ مرتبہ صحو و تقید است برود مقام تکمیل و تعیین تکلیف گشتہ خلیفہ حق
 و ہادی مطلق و راہنمای کہ راہان کرد و نظم آن جماعت کہ خودی وارستہ اند در
 مقام خودی پیوستہ اند : فانی از خود گشتہ و باقی بدوست : جمہکی مغز آمدہ
 فارغ ز پوست : مقصد و مقصود ایجاد جہان : محورمان بزم وصل دستمان :
 مقصد اور بہنمای پس جان : آمدہ لولاک اندر نشانمان : کہ قبول خاطر ایشان
 شومی : شد مسلم بر تو مالک معنوی : چون کامل بحسب خلافت الٰہی قائم بادای
 حقوق و لوازم جمیع مراتب و شئون است و نبود

شریعت را شعار خویش سازد | طریقت را دثار خویش سازد

یعنی بعد از آنکہ بمقام بقا بعد الفناء آمد باید کہ شریعت را شعار خویش سازد
 ظاہر خود را تلبس لباس شرع دارد تا ارشاد تو اند نمود و نہ لقیقت را کہ در
 ارباب قرب است بر بال است آن لباس پوش

حقیقت را مقام ذات اودان | اشک جامع بیان کفر و ایمان

حقیقت ظہور ذات حق است با حجاب تعیینات پناہ ساقی کوثر و جواب
 کبیل فرمود کہ محو المؤمن مع حکم العلوٰم شقیقت عبارت از تلبس است

یعنی حقیقت که مقام ولایت است مقام ذات آن کامل است و میان کفر که از مقتضیات اسمای جلالیه است و ایمان که از مقتضیات اسمای جمالیه است جامع است چه او منظر ذات کشته که مستجمع جمیع اسماء است

باخلاق حمیده کشت موصوف | بعلم و ذهد و تقوی بوده معرّف

بکلم تخلّقوا باخلاق الله کامل میباشد که مخلّق باخلاق حمیده و مصفا باوصاف پسندیده باشد و غایت کمال و بی کمال آنست که در جمیع علوم ظاهره و باطنه از عقاید و حکمیات و تعینات و حتایق و معارف تعینیه ما بر باشد تا وارث ظاهر و باطن حضرت نبی علیه الصلوٰة و السلام باشد و زهد بیرون آمدنست از دنیا و آرزو ها که بدینا تعلق دارد و تقوی ترسیدن است از حق در عواقب امور و لغزش خود که مسا دادر ممالک اندازد

همه با اولی و از همه دور | بزیر قبهای سر مسک تور

یعنی این همه مذکورات از اخلاق رضویه و اوصاف حمیده بان کامل است و با داء چون همه قیام دارد و ولی از همه مذکورات دور است زیرا که در مقام فنا مطلق است و جهت تشبیه بر تفاوت مراتب میفرماید که تمثیل و این اشارت بان است که حقیقت بی شریعت و طریقت زندگه و الحاد است

تبه کردد سر اسر مغز بادام | کوش از پوست بخر اشی که خام
ولی چون پخته شد تا پوست نکوشد | اگر که مغزش بگری بگری پوست
شریعت پوست مغز آمد حقیقت | میان این ان امکا طریقت

تمثیل
سلوک

یعنی شریعت حکام ظاهر است نسبت با طریقت که روش ارباب حال است چون پوست است و با طریقت نسبت با حقیقت که ظهور توحید حقیقی است بمنزله پوست و چنانچه بی پوست مغز کمال نمیرسد حقیقت نیز بی شریعت و طریقت حاصل نیست

خلل در راه سالک نقص مغز است	چون مغز نش پخته شد بی پوست مغز است
-----------------------------	------------------------------------

یعنی اگر سالک در راه مقصد حقیقی در محافظت شریعت و طریقت که بجهت وصال حقیقی
خدا شود که عبادت تمام بجای نیاید و قصوری یا بد مغز که حقیقت است نقصان
می یابد و سالک بسبب ترک آن عبادات بمطلوب نرسد و بر گاہ که مغز بوسید
پوست پخته شود و از خلل نقص مغز کشت اگر پوست از وی جدا گشتی مغز نرسد و خللی

چو عارف با یقین خویش پیوست	رسیده گشت مغز پوست بشکست
----------------------------	--------------------------

یعنی هر گاہ عارف صاحب مشہود بالیقین خویش کہ مقام وحدت و کشف حقیقی است
پیوندد و بار دیگر از آن حال محجب نشود و عم از آنکہ مجذوب مطلق گشتہ بماند و سرگرا
بمقام صحو نظم گفت لقمان سرخسی کامی آہ بہ پیرم و سرگشتہ و کم کردہ راہ بندہ
پس غم گشتہ ام شادیم بخش بہ پیر گشتہم خطا آزادیم بخش بہ بندہ چون شد پیر و شاگرد
گشتہ پس خطیش بد بند و آزادش کنند بہ ہاتھی گفت ای حرم را خاص خاص بہ ہر کہ
او از بندگی خواہد خلاص بہ محو کرد عقل تکلیفش بجمہ بہ ترک گیر این ہر دور و رور نہ
قدم بہ گفت الھی من تو را خواہم بدم بہ عقل و تکلیفم نباید و ہلہام و مد تہ جمع جمع
بجہت ارشاد دیگران بیاید فاما از مشہد تحقیق و مشاہدہ و جہ واحد مطلق موجب
کردہ رسیدہ و پختہ گشت و پوست شریعت بشکست اگر مجذوب از کاملان است
از جہت تکمیل نفس خود محتاج بہ ماییت و رساناست

وجودش اندرین عالم نیاید	برون رفت و در کہر کہ نیاید
-------------------------	----------------------------

یعنی وجود عارف درین عالم کثرت نیاید و اگر کاتبی بحسب با عیت ہر است
در عالم تفریقہ بیاید با موج بحر الھی اورا از ساحل فریق بغرق جمع و بندہ

و کربا پوست تابد تابش خود	درین نشاء کند یک دور دیگر
---------------------------	---------------------------

یعنی حقیقت کہ شبیہ بغز باد ام فرمودہ الر بعد از وصول سالک بشف حقیقی کہ بکشت

ورسیدی که مخر است بترتیب همان سالکت یا پست است یعنی درین استعداد طالبان
 ناب آفتاب ارشاد یا بدیهان حقیقت که بمرتبه جنبه است در نشاء مرید قابل پرورش
 آن کامل بیک دور دیگر کند در شاه آن کامل دور می نموده بود درین نشاء مریدیک
 دور دیگر کند و دایره وجود بنشاه این نیز تمام کرد

درختی که در آواز آواز و از خاک | که شاخش بگذرد از هفتم افلاک

یعنی آن جنبه حقیقت از آب ارشاد کامل و خاک استعداد مرید قابل درختی که در شاخ
 ترقی و کمال آن از فلک هفتم بگذرد و این مثل است از بلندی قدر تواند بود که هفت
 افلاک عبارت از هفت صفت ذاتیه باشد یعنی از مراتب صفات گذشته بمقام طهارت
 ذاتی مقام باید

همان دانه برون آید که کرباد | یکی صد کشته از نقد پر جبار

یعنی چنانچه از کمال اول بان مرید سرایت نموده بود از اول مرید او سرایت نماید تا مرید
 وی مانند مرید اول درختی شود و همان حقیقت که در و ظاهر شده بود باز با ذاتی ظهور
 و کمال در تابع وی پیدا آید زیرا که ظهور صفات کمال بحسب خصوصیات اشخاص
 و افراد متزاید مسک و در متزاید بیکل حق الافرکار

چو سیر جنبه بر خط شجر کشد | از نقطه خط از خط دوری که کشد

یعنی چون سیر جنبه حقیقت بر خط شجر نشاء کامل بواسطه پرورش با پوست شریعت
 واقع شد از آن جنبه حقیقت که بنقطه تغیر کرده بجهت عدم تجربه بواسطه سیر او از مراتب
 شیوانات تا نشاء انسان کامل که مراتب تنزل است خط و همی متصور کردید و
 از آن خط بطریق رجوع از ظهور ببطون دور می دیگر واقع شد و نقطه خیره خط با اول
 متصل گشته دایره کمال بظهور رسوست

چو شد در دایره سالک مکمل | رسد همه نقطه آخر با اول

یعنی در دایره وجود سالک اطوار مکتب شد و بمقام وحدت وصول یافت و پس
نزول و عروج دایره بوجود سالک سر بزم آورده سالک بحسب جامعیت نشأتین
تعیین مکتب و مقام گشت

دگر باره شود مانند پرکار | بدان کاری که اول بود پرکار

یعنی بعد از مراجعت از مرتبه جمع وحدت بمقام کثرت و فرق بہان عبادت و
سلوک در ابتداء و ہمی میداشت رعایت نماید تا چنانچه بعد از وصول از معاد مبداء
آمد باز از مبداء بعد از ورود و مقام وحدت ملک و می گردد و ہر لحظہ مانند پرکار دایره
وجود را تمام سازد و تعینات صلا حجاب و می نشد ہر بار کہ از وحدت بکثرت و تعیین
می آید مثل پرکار بہان کار اول در کار باشد تا باز دایره بنزول و عروج نماید چون
نهایت سیر سالک ارتفاع حجب کثرت است از وہ فریہ وحدت نشود

چو کرد او قطع یکبارہ مسافت | نہد حق بر کسی نشناخ خلافت

یعنی سالک مادام کہ در مرتبہ بلوین است و بطہور آثار کثرات از جمال وحدت
مجبوب نہ کرد ہنوز در مقام خلافت نیست و اند نمود زیرا کہ ہنوز حجاب دارد و ماہ
الحیوات تحقق از مشرب بر یقین نہ نوشیدہ و ہر گاہ کہ آن سالک یکبارگی
قطع مسافت و بعد نمود در مقام استقامت و یقین و وطن ساختہ وارث انبیا
و مدار کائنات و خلیفہ اللہ فی العالم شود و تاج کرامت و خلافت بکار آن جانان
فی الارض خلیفہ بر سر وی نہادہ اورا مقصود کن فکان کردانہ نظر بر انبیا

اندر و یکقطرہ جملہ ہستی پیش ہر ش ذرہ یک ذرہ ہم ہر نامی فلک
تا کویم وصف آن رشک ملک و وصف این آدم کہ نامش بیہم تا قیامت
کہ کویم قاصریم چون از این بیان کہ فرمود کہ جبہ حقیقت بواسطہ پرورش با
پوست شریعت از کامل در مرید با خلاص ظہور می یابد و از این مبداء و بندہ ہر

بجز اجاسی نیست که جماعتی که بسبب قلت نفسم بر حقیقت حال مطلع نگشته باشند
از این سخن هشام را سچو معنی تاسخ نمایند دفع آن توهم نموده فرمود

تینا سنج نیست ابن کز ذوی معنی | ظهورا نیست در عین تجلی

تاسخ نیست این که از نشاء کاملی ظهور حقیقت در مظهر دیگر باشد آن کامل شود
و باز از آن مظهر بعد از کمال در مظهر دیگر بلکه این بروزات کمال است که خرق حجاب
ظلمانی نموده از نهایت بیدایت و از بیدایت بنهایت دوران بنماید و این بروزات
در عین تجلی است و در تجلی لازم نیست که مظهر اول نیست کرد و تا مظهر دیگر ظهور
یابد چنانچه در تاسخ بدن اول نیست میشود تا بدن دیگر تعلق دهند بلکه تکرار اصلا
در تجلی نیست و در حالت واحده واحد مطلق بصورت چندین هزار مظاهر هر جا
بنوعی ظهور بنماید نظم هر لحظه شکل آن است عیار بر آمد به مردم بلباس دیگران باز بر آمد
القصد همو بود که می آید و میرفت تا عاقبت آن شکل عرب و آری بر آمد به این نیست
تاسخ سخن و حدت صرف است به کافر شود نکس که بانکار بر آمد فرمود که

وقد سألوا ما النهايت | فقبل هي الرجوع الى البداهة

و این مکرر بیان نموده شد و قاعده در میان مبداء و مختم نبوت و ظهور ولایت
بعد از ختم ولایت بنجامت الاولیاء

نبوت دا ظهور از آدم آمد | کمالش در وجود خاتم آمد

یعنی نقطه اول دایره نبوت آدم است علیه السلام و نقطه آخر وجود شریعت
حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم آخرت مظهر جمیع صفات کمال دایره نبوت است

ولایت بود باقی تا سفر کرد | چون نقطه در جهان دوری کرد

یعنی چون نبوت ختم شد ولایت بی تمام نبوت باقی ماند و از لباس نبوت عاری
شد بطریق سیر و سفر در مظاهر اولیا ظاهر گشت و مثال نقطه سیاره در جهان دوری

کرد یعنی چنانچه در صورت ظاهر در انبیا علیهم السلام با لباس نبوت دوری کرده بود و تبلیغ شرایع نموده در ظاهر اولیاء دوری دیگر فرمود و بیان حقایق اسرار نمود مشنومی که نبی بود و گوی آمد ولی که مخمگشت و گاهی شد علی در نبی آمد بسیار راه کرده در ولی از سب حق آگاه کرد

ظهور کلی او باشد بخاتم | بدو باید تمامی هر دو عالم

یعنی ظهور تمامی ولایت و کمالش خاتم الاولیاء خواهد بود که عبارت از محمد صلی الله علیه و آله است و با آنحضرت دور عالم کمال تمام باید و حقایق اسرار الهی در زمان آنحضرت تمام ظاهر شود چنانچه در زمان خاتم الانبیا علیه الصلوة و السلام کمال احکام شریعت بظهور پیوسته بدانکه جمیع طوائف که قابل اند بجد و ثبات عالم متفق اند بجز از فاسی عالم قانادر وقوع افتخار است یعنی میگویند هر چه جایز است لازم الوقوع است با وجود قول بجد و ثبات قابل بابتیت عالم اند و آیات و اول بر فناء عالم را تاویل مینمایند با تمام دور عالم که عبارت استیناف دور باشد بیعت و نشور و احیاء مکتوب و استخراج من فی القبور قیامت الصغری تجلی و اتمام قیامت الیکبری ببنهم دوره شعر و ذاک معادی قیامت اللنی واقوع لذی المعبود فیها بجنونی و ایس اذا حقت ذات بناسخ و مختلف الاخی کل عودة خاتم الاولیاء مظهر لفظ حقیقت ولایت است و جامع مراتب جمیع اولیاء

وجود اولیاء او را چو عضو اند | که او کل اسان و ابشار

یعنی در دایره ولایت عظمی که خاتم الاولیاء مظهر است لغناء و جود است اولیاء بعینت از صفات کمال ظاهر شده و بجمیع معنات کمال در لفظه اشیر که محمد صلی الله علیه و آله است ظهور یافته نظم جمله کشته خوشه عین خرمشتر است همه در دست

چو او از حواجی باید که نسبت | از او با ظاهر آمد و حمت تمام

بدانکه نسبت فرزند می مه است با خدایی که مشهور است دوم قلبی که بحسن ارشاد دل
 تابع مثل دل متبوع گردد سوم حقیقی که تابع برکت حسن متابعت متبوع بنهایت کمال
 که جمع و فرقی بعد اجمع است برسد و تابع و متبوع یکی شود و چون خاتم الاولیاء
 علیه السلام لیثه از آل محمد است صلی الله علیه و آله وسلم نسبت صابری ثابت
 است و چون دل مبارکش بحسن متابعت خاتم انبیا صلوات الله علیه و علی آله
 مراتب تجلیات نامتساوی الحس شده نسبت قلبی واقع است و چون وارث مقام
 لی مع الله شده است نسبت حقیقی تحقیق یافته پس برآینه نسبت تام که کلمه است
 واقع باشد و چون بن الختمین این نسبت تام محقق است بحکم الولد سیر
 لا ینبذ خاتم الاولیاء نیز مظهر رحمت رحمانیت کشته مخالفات دایره طرف
 ولایت را جامع گردد و سعادت دو جهانی در متابعت آن حضرت منحصر گردد
 و اصول هر یک قرار گیرد و اختلاف کثیر حکم ظهور و صحت از میان برخیزد و آنچه
 شیخ سعد الدین جموی فرموده که لکن یخرج المیکدی حتی یسمع من شرک بعله
 اسرار التوحید بر منصبه ظهور جلوه کند

شود او مقتدای شکر و عالم | خلیفه گردد از اولاد آدم

یعنی خاتم الاولیاء علیه الصلوٰة و السلام که باطن نبوت خاتم الانبیا است علیه الصلوٰة
 و السلام و حسنہ از حسنات آنحضرت مقتدا و واسطه فیض هر دو عالم ملک و ملکوت
 گردد و خلافت و تصرف از وی بظهور پیوند نظم امی زبده مجمل و مفصل و وی در
 تو مفصلات مجمل آیات جمال دلربائی در شان تو کشته است منزل
 تو آینه جهان نمائی در تو است همه جهان مثل و تمثیل بیان در مراتب
 انبیا و اولیاء نسبت با مرتبه محمد صلی الله علیه و آله وسلم

چون خرافات از شب جدا شد | ز صبح او طلوع و استوا شد

تمثیل

چون نور آفتاب نسبت باناه از شب جدا شدن گرفت و ظلمت کمتر شد صبح پیداشد
و نور آفتاب بر روی زمین بر تو انداخت و زیاده شد تا از دایره افق گذشت از
جانب مشرق طلوع شد و در درجات ارتفاع سیرانی نمود تا بسمت الراضی رسید است

دگر باره زد و در چرخ دوار | زوال عصر مغرب شد پدید

چون حرکت دور است بعد از گذشتن آفتاب از دایره نصف النهار درجات
انحطاط از جانب غربی زوال عصر و مغرب پیدا میشود و چون از استواء در گذشت
زوال است و چون ظل هر شیئی دو برابر آن شد عصر است و چون در افق غربی تابید
شد مغرب است قیاس معقول با محسوس نموده می فرماید که

بود نور نبی خورشید اعظم | که از موسی پدید و که زاد مکه

بواسطه عموم فیض نور آنحضرت مانند خورشید عظیم باشد در ذات کاملان از انبیا و اولیا
علیهم الصلوة والسلام منظره جمال آن حضرت

اگر تاریخ عالم را بجوایند | سرانتب را یکایک باز دانی

بعضی سیر انبیا از زمان آدم تا خاتم علیه الصلوة والسلام بتقریب اگر بجوانی مرآت
یکیک از ایشان شناسی که در دایره کمال در قوس ارتفاع نبوت هر یک نسبت با
حقیقت محمدی صلی الله علیه وآله وسلم چه درجه داشته

و خورشیدم ظهور سانه شد | که آن معراج دین را پاینده شد

از آفتاب بحسب درجات ارتفاع هر ساعت سایه و کیر طایفه میزند و این
حقیقت محمدی صلی الله علیه وآله وسلم در هر قرنی و زمانی سایه نشاء گاهی از انبیا
سلام ظهور مییابد و آن سایه های مختلف مانند زبان پدید و ج آفتابند تا به
ارتفاع میرسد و بظهور آن سایه های مختلف بنهایت نهار رسیده و این اشانت
معراج دین محمد است صلی الله علیه وآله وسلم

زمان خواجہ وقت استوای بود	کہ از ہر ظل ظلمت مصطفی بود
---------------------------	----------------------------

یعنی چنانچہ استوا آفتاب سایہ پنهان میشود زمان حضور ختم محمدی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم کہ غایت مرتبہ ظهور نور نبوت است و بمشایہ رسیدن آفتاب است بسمت الراس از ہر سایہ و ظلمت یعنی اندک و بسیار خلاصہ و برگزیدہ شدہ و تمام اطوار ظاہر و باطن در زمان آنحضرت بحد کمال رسیدہ بود و نظم است راہ او صراط المستقیم کہ گفتہ حق او را علی خلق عظیمہ از جمال او است عالم صفا کشتہ از خوانشش دو عالم بانوا

بخط استوا بر قامت راست	ندارد سایہ پیش و پس چپ و راست
------------------------	-------------------------------

خط استوا دایرہ ہست معروضہ در فکرت کہ ہمیشہ انجاست و روز مساوی است و چون آفتاب بسمت الراس ساکنان خط خطا استوای شد اشخاص مستقیم قامت با لظردہ سایہ بخوابد بود زیرا کہ سایہ اشخاص بواسطہ میل آفتاب است از سمت الراس یکی از جانب اربعہ کہ در ہست مذکور است

چونکہ او بر صراط حق اقامت	با صراط مستقیم ہدایت یافت
---------------------------	---------------------------

یعنی حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چون ہمیشہ بر صراط مستقیم عمداً خلاق و اوصاف و اعمال ظاہر و باطن کہ بمشایہ خط استوا است اقامت داشت و پیوستہ مستقیم تمام فرق بعد اجماع بود کہ مرتبہ ظهور و حدانیت در فردانیت شب و روز کثرت و وحدت آنجا برابر است کہ کثرت غالب بر وحدت تا موجب ظلمت نتواند کہ وحدت نیز غالب بر کثرت نیست کہ مستلزم عدم نیک و بد باشد بلکہ کثرت و وحدت شوزمان مشابہہ مینماید و چون اقامت آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم بر صراط مستقیم بود با صراط مستقیم دایم قسرت خود یعنی ظاہر خود آراستہ میداشت و چنانچہ در باطن آنحضرت را صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم انحراف شود و

نبودش سایه کان دارد سباهی زهی نور خدا ظل اظہی

آفتاب وحدت حقیقی از سمت الراس بجلی ذات بر آن حضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تابان شده و ہستی او را بر ظلمت امکانیہ گذاشته و تمام بنور ذات صفات خود منور ساخته نظم مارمیت از رمیت احمد است ؛ دیدن او دیدن خالق شدہ است ؛ من چرا بالا کنم رود در عمیق ؛ چون ز روی این زمین تا بد شروق دو کوی و دو مخوان و دو میدان ؛ بندہ را در خواجگی خود مخوان و از تعجب مسفریام کہ ہی نور خدا ظل اظہی یعنی من حیث الحقیقت عین نور خدا است و من حیث التعین و الشخص ظل آلہ است علیہ السلام

و در قبلہ میان شرق و غرب یکت ازین او در میان نور غرقست

یعنی قبلہ و وجہہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم در صورت و معنی و سطا اعمدال است و قبلہ موسی علیہ السلام بحکم غلبہ اسم لظاہر بجانب تشبیہ بود کہ توجہ بسوی مغرب اشارہ بآن است کہ دعوت است بخود بجهتہ افعال و ملاذ جسمانی منیفرمود و قبلہ وجہہ عیسی علیہ السلام بحکم غلبہ اسم الباطن بجانب تزیہ بود توجہ بجانب مشرق شعار برابر است و از ان جهتہ دعوت است خود بتقدیس و نظیر دل و سیر کلمات معنویہ و خلوت و نقطاع مینمود و قبلہ وجہہ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بحکم منظریہ جامع اللہ بحقیقت جامع اللہ است کہ شامل جمیع رہانیات و جسمانیات و انوار تجلیات الہی در جمیع ذوات موجودات مشابہ است پس ہر آئینہ در میان بحر انوار تجلیات بمانی و بلالی مستغرق باشد و در عین تزیہ و در عین تشبیہ تزیہ مشاہدہ نماید

بدست او چو شیطا شدہ مسلما بزیر پای او شد سایہ کینہان

امارت بحدیث است کہ اسلم شیطان علی بند شیطان مستحق از ظن است

بمعنی بعد و هر دو را از لقیاد است او را شیطان میخوانند و چون نفس نفیس آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم از انحراف و بعد فراط و تفریط مقدس بود و با اعتدال موصوف بر این شیطان بدست مبارکش مسلمان و منقاد باشد و بسبب این استقامت سایه که از انحراف و میل ماضی است در زیر قدم آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم پنهان باشد چه سایه شخاص را میسبب باشد و قدم همت آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم بمقامی بود که تعیین شخص او در پر تو نور تجلی فانی بود و تمام نور شده بود نظم چون فناش از فقر پیرایه شود و او محمد و اربی سایه شود و فقر فخری را فنا پیرایه شد و چون زبانه شمع اوبی سایه شد و شمع چون گردد زبانه پا و سر سایه را نبود بگرد او گذر و شمع چون در نار شد کلی فنا و بی اثر یعنی ز شمع و بی ضیاء چون مرتبه عالی آنحضرت اعلی از مراتب موجود است فرمود

میراث جمله زبر پایه اوست - وجود خاکیان از سایه اوست

آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم مخصوص تجلی ذاتی بود و باقی نبیاء علیهم السلام بصفتی و از خاکیان کائنات مراد است

ز نورش شد ولایت سایه کسرت - مشارق با مغارب شد برابر

یعنی از نور حقیقت محمدی صلی الله علیه و آله و سلم در مشرق نبوت ظهور یافته بر زمین مرتبه استوار زمان آنحضرت رسید در جانب مغرب از همان نور مذکور ولایت که باطن آنحضرت است سایه کسرتی کرده ظلال تعینات اولیا پیدا آمد و مشارق و مغارب مجازی یکدیگر گشته پس در مقابل هر شخصی از انبیا علیهم السلام تعیینی از تعینات است مرحومه واقع باشد

ز هر سایه که اول گشت حاصل - در آخر شد یکی دیگر مقابل

در مجازی هر نقطه از نقاط شرقی نقطه از نقاط غربی البته می باشد شمال اگر باران

آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم درجات نبوت کہ بیشا بہ شرف است صحیح نبی مرسل
از حضرت عیسیٰ علیہ السلام قریب بود کہ اینی اول الناس بعربی بن مکریم قائم
لپس نبی بنی و بکینه نبی و از جانب مغرب کہ طرف ولایت است ظهور
سر ولایت حضرت مرتضیٰ علی علیہ السلام کشت کہ ان علیاً منی و انا منہ و
هو ولی کل مؤمن و ایضاً لکل نبی وصی وارث و ان علیاً وصی و وارث
و ایضاً انا انزل علی بنی نزل القرآن و علی یقاتل علی ناول القرآن و ایضاً انا
ابا بکر کفی و کف علی فی العدل سواء و ایضاً انا مدینة العلم و علی بابہا
فمن اراد العلم فلیات الباب و ایضاً انا و علی من شجرة واحدة و الثامن
من اکتشار شتی و ایضاً قسمت الحکم بحسرة اجزاء فاعطی علی ثلثہ
و الناس جزاء واحد و ایضاً اوصی من امن بے و صدقنی بولایت علی
بن ابی طالب فمن تولاه فقد تولیني فکان قولى لله و ایضاً لما اتت فی
لبکة المعراج فاجتمع علی الایباء فی السماء فاوحی اللہ تعالیٰ الی سلمہ یا محمد
بما ذا بعثتم فقالوا بعثنا علی شہادة ان لا اله الا الله و علی الاقرار بنبوتک
و الولاية لعلی ابن ابی طالب و دلیل بر آنکہ علی علیہ السلام بن ابی طالب
است پشت کہ سلسلہ جمیع کائنات اولیاء اللہ بعلی علیہ السلام میرسد انعم داری
دلاہوامی سلوک طریق حق ؛ باید قدم بھی بردہ شاہ لافتی ؛ شاہی کہ از بلندہ قدس
خبر دہ ؛ ایرد بہل انی و بتا کید انما ؛ بر تخت ملک فقر حواء شاہ مستطیع
شاہان فقر حملہ باو کردہ ہستد ؛ و وصف کمال ہست سلمان و گوشت باس
نورہ عرصہ این بعد انبیا ؛ پس ہر آئینہ علی مرتضیٰ علیہ السلام و مقابل عیسیٰ باشد
کنون ہر عالمی باشد ز امت | رسولی را مقابلہ در نبوت
یعنی کہون کہ دور نبوت محترم شدہ دور ولایت ہست ہر عالمی از عالمی ربانی مقابلہ

رسولی از رسل سابق باشد و بشر بآن نبی علیہ السلام بود و دل مبارک هر دو در قبول فیض الہی مثل یکدیگر باشد

نبی چون در نبوت بود اکمل بود از ہر ولی ناچار افضل

یعنی حضرت محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم افضل از جمیع انبیاء و اولیاء است چه مطلق انبیاء اکمل از اولیاء اند و آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم افضل انبیاء است پس بالضرورة افضل اولیاء باشد

ولایت شد بنحایت جملہ ظاہر بر اول نقطہ ہم ختم آمد آخر

یعنی تمامست کمال بنحایت اولیاء کہ محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ظاہر شود و در دایرہ کمال بر اول نقطہ کہ حقیقت محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ولایت ختم شود چه قائم الاولیاء باطن جنہ خاتم الانبیاء است علیہ الصلوٰۃ والسلام لہذا فرمود بوالی علی اسمیہ اسمی و کتبند و کتبتی

از عالم چون شود پر امن و اینا جمادات و جانور یا بندگان

چون آنحضرت نظر اسم العدل است عالم از او پیرامن باشد و زمان آنحضرت زمان انکشاف حقیقت است پس عالم سرایمان خواهد بود و جمیع اشیاء اسنہ تصدیق توحید حقیقی خواهد و از غایب عتدال زمان او ہر سہ کمال کہ در جمادات و نباتات و حیوان بالقوہ بود بالفعل آید و ہمہ بکمال خود برسند و آثار ظہور آنحضرت است کہ رفع حجب شدہ تمام صفات کمال در جمادات و جانور مشاہدہ کردد

نماند در جہان یک نفس کافر شود عدل حقیقی جملہ ظاہر

چون ذات آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام مستلزم انکشاف سرار توحید است کفر و کفر کہ از لوازم ہبل است نماند و ہمہ عارف و موجد شوند و عدل حقیقی کہ ظل وحدت حقیقی است کہ مشتمل بر علوم شریعت و حقیقت تمام و کمال ظاہر شود چنانچہ خلاف بل انبیاء علیہم

اسلام بوجود شریعت خاتم الانبیا صلی الله علیه و آله وسلم تسویه یافت و وصول بر یکت
 اساس قرار گرفت مخالف حکام باز بطهور خاتم الاولیاء علیه الصلوٰة و السلام تسویه باید
 و مخالفات بر خیزد و عدل حقیقی ظاهر شود نظم یکتیش در شهرها اکنون مانند پراکنده
 شیرین و انرا بر نشاند ؛ نقل بر نقل است و می بر می بلا ؛ بر منار و روبرو بر نمانک
 صلا ؛ آفتاب اندر فلک دستک زمان ؛ در پانچاشقان بازی کنان ؛ چشم دولت سحر
 مطلق میکند ؛ روح شد منصور انا الحق میزند ؛ گوش بر بند و منو نهان مخرا خبر منون آن و یادگر

بود از کسر و حدت واقف حق | در و پیدا نماید وجه مطلق

یعنی چون خاتم الاولیا صاحب توحید دانست عارف حق سبب وحدت باشد و چون
 آنحضرت مظهر ولایت مطلقه است و به مطلق بکمال اطلاق در و ظهور می یابد و کمال
 حقیقت نهانی کما به حق در نشاء او پیدا میگرد و سوال از کیفیت و توف بر توحید

سوال پنجم

که شد بر کسر وحدت واقف آخر | شناسای چه اندک عارف آخر

در جواب سوال اول میفرمایند

کسی بر کسر وحدت کشت واقف | که او واقف نشد اندک عارف

حاصل کلام نیست که تا از مفاسد دو جهانی مجرد میشوند از واقف نمیوان گذشت

و جواب ثانی میفرمایند که

دل عارف شناسایی وجود است | وجود مطلق او را در کشت

یعنی آن صاحب دل عرف که شناسا که وجود و احوال مطلق است و غیر زیاده بود و بود
 دیگر نیست و حوادث مخصوص همه نمایش و عکوس و این که از مایه ای تمیزات نموده

شده و پیوسته وجود مطلق در مشهود او با است

بجز هستی حقیقی هست نشناخت | و یا هستی که هستی و الی در با

یعنی عارف که شناسای وجود مطلق است این معرفت را بدو طریق حاصل میکند یکی آنکه بدلیل قطعی یقینی بداند که بجز هست حقیقی که وجود مطلق که حق است هست وجود دیگر نیست دوم آنکه بطریق مگاشفه و حال در تاب نور تجلی احدی وجود مجازی خود را با لکنیه در بازو و بعین یقین و حق یقین عارف بالله شکر بیند که غیر حق موجود

وجود تو همه خار است و خاشاک | برون انداز از خود جمله را پاک

یعنی وجود تو خار و خاشاک راهت محو کن و بخود خود شو تا بوحدهت وجود حق راه تو انداخت

بر تو خانه دل را فرو روب | مهیا کن مقام و جای محبوب

خانه دل را که محل بارگاه کبریاست از خرس و خاشاک غبار رفت و روبری کن چون کذا خانه دل را

چون تو بیرون آواند در آید | بتوبی تو جمال خود نماید

یعنی چون تعیین سالک که حجاب است بر خیزد حق ظاهر شود و بی حجاب خودی بیده حق

سالک جمال حق بیند

کسی کو از کفو اقل کشت محبوب | به لای نفی کرد او خانه جاروب

یعنی هر که بمقتضای حدیث بعبادت نافرمانه محبوب حق کشت و به لای نفی که در لای اله

الا الله است خانه دل را جاروب کرد و خاشاک غیرت و هستی خود را نیز دور انداخت

و خانه را بخدمت خانه گذاشت البته آنچه مقصود آفرینش باشد بدست خواهد آورد

درون جای محمودان مکان یافت | ز بی سماع و بی بصر نشان یافت

درون جای محمود که مقام محمد است صلی الله علیه و آله و سلم که مرتبه بقاء بعد اعماء است

مکان یابد و تحقق باوصاف اطنی کشته از مقام بی سماع و بی بصر نشان یابد لظم

کشف این معنی اگر خواهی بیا : تیغ لادن بر منم غیر خدا : بعد نفی خلق کن اثبات

حق : تا که کردی غرق بجز ذات حق : از میان بر خیزد این ما و منی : پس که اگر کرد

بحق شاه و غنی : عالم تو حیدر و بنامیدت : هر چه گفتم جمله باور آیدت : قول

عارف نسبت از تقلید و ظن : محض تحقیق و یقین است این سخن	
ز هستی تا بود باقی برو شبان	نیاید که علم عارف صورت عین
یعنی تا از بقیه هستی بر عارف شین و عارف باقی باشد و فانی فی الله نشده باشد علم عارف که غیر حق است صورت عین و شهودی باید و توحید علمی و می عیبانی نمیشود چه تعلقاً جسمانی و تعینات نفسانی عایق او گشته از مشاهده عین توحید	
موانع فانا کردانی ز خود دور	درون خانه دل فایده نوری
موانع چون درین عالم چهار است	طهارت کردن از وی چهار است
یعنی موانع از روی کلیت چهار است	
نخسین پاکی از احداث و انجاس	دوم از معصیت و از شرک و سوا
سوم پاکی از اخلاق ذمیه است	که با او آدمی همچون بهیم است
چهارم پاکی سیر است از غیر	که اینجا منتصفی میگردد در سیر
سر و قلب بیک معنی است ایجا و معانی آیات نماز است	
هزاران کور که حاصل این طهارت است	شود پیشک سزاوار مناجات
هر که این طهارت اربعه حاصل کرد ظاهر او باطناً پاک شود و لایق مناجات که صلوات که المصلی بنا جی ربه میشود	
توانا خود را بکلی در کینازی	نمازت کی شود هک در نمازی
یعنی توانا فانی مطلق نشوی نماز تو هرگز نمازی نخواهد شد و بولت ملت مشیت	
چو ذاتک پاک کرد از همه شبان	نمازت کرد از قره العین
اشارات بحدیث است که قره عین فی الصلوات	
نماند در میان هیچ تنگ نری	شود معروف و عارف و جلالیک
چون بحقیقت غیر حق نیست موجودی بسیار عارف و معروف که عین است	

اطلاق و تفید است محوفانی کرد سوال ششم از تحقیق آنکه سعی را جهت چیست

اگر معروف و عارف ذات پاکست چه سودا در سر این مشت خاکست

جواب

مکن بر نعمت حق ناسپاسی | که تو حق را بنور حق شناسی

یعنی بر نعمت حق که افاضه وجود است بالوازم آن اوصاف کمال ناشکری مکن و یقین
دان که بوجود حق موجودی و علم شناسائی تابع وجود است و کسی که وجود از خود بناشته
علم و شناسائی از خود نخواهد بود پس بسته تو عارف حق گشته و میدانی که عارف و
معروف بحقیقت اوست نظم کر تو میان زانوار یقین عارف و معروف جز حق را
بسین چون غیب حق موجود نیست فرمود که

جز او معروف و عارف نیست در دنیا | و لیکن خاک مهیا بد ز خورنای

چنانچه خاک بواسطه قابلیت و انعکاس تاب قاب سب حرارت می نماید و گرمی
در او ظاهر شود از پر نور تجلی الهی که بر اعیان ثابت انسان بحسب قابلیت او تابان میگردد
گرمی و حرارت عشق و طلب از او بظهور می آید و بحقیقت عارف و معروف حق است

عجب نبود که ذره دارد امید | هوای تاب مهر و نور خورشید

اعیان مکنه را که در علم حق اند بذر هتئیه فرموده که چنانچه ذره جز نور خورشید ظهور ندارد
اعیان ثابت نیز بدون آنکه نور تجلی خورشید ذات الهی بر ایشان تابان گردد در عالم عین
ظهور نمی توانند نمود پس عجب نیست که ذره ناچیز طلب آن داشته باشد که مهر و محبت
فاحلیت آن آنحرف بر او افتد و بسبب آن محبت نور ذات از همان صفات برو
تابد و از ظلمت عدم بصرای وجود آرد تا هر چه در استعداد او بالقوه بود بواسطه آن نور فعلی

بیاد او در مقام حال فطرت | کز اینجا باز دانی اصل فطرت

یعنی بیاد او در حال فطرت اصلی را که از لباس وجود عاری بودی و در غیب باد که بکن شینا

مذکور استواری بودی با آن حال تقاضای آن دشتی که چون از نیستی بهستی آئی
 معرفت ببداء از تو بظهور آید و اصل این فکر است که سیر و سلوک است که از تو در نشاء
 حسی ظاهر میشود و مقتضای تقاضای ذاتی است که ترا بر معنی بیدار و تا عارف شوکما

الست بربکم ایشود کرا گفت که بود اخر که ان ساعت بل گفت

یعنی در مقام فطرت که بود که جواب بلی گفت جز حقیقت نسائی و ذریات نبی آدم
 اگر معرفت حق ایشان را ذاتی نبودی قرار بر بوبیت حق چون نمودی پس این
 سودا می عشق و طلب معرفت در عین نابود بود است نظم مادر از بل عشق تو فسانه
 بوده ایم با هست و رند عاشق و فرزانه بوده ایم پیش از ظهور عالم و آدم به بزم نش
 با تو حرف ساغر و پیمان نه بوده ایم به نام و نشان لیلی و مجنون نبود که ما به از عشق عقل سیر
 تو دیوانه بوده ایم چون قابلیت و استعداد عیان شیاء تجلی قدر حاصل شد فرمود

دکان روزی که کلمه نامی بر شدند بدل در قصه ایمان نوشتند

در روز فطرت که طینت حقیقت نسائی بقابلیت مظهرت معرفت تمام تجلی آمد
 بیدی جمال و جلال مخم کشته باز یور و زینت معرفت و تصدیق ذاتی اولئک کتب فی
 قلوبهم الا ایمان در علم حق ظهور یافت و بوجود علم شصت شد استعداد قابل کمال غنا

اگر آن نام و دایره بخوانی هر آن چیزی که میخواهی بدانی

یعنی اگر ارقام خطوط استعداد ذاتی که در نامه عین بابت هر یک مرقوم است بخوانی بر آن
 که هر چیز از هر که بظهور رسیده می آید تقاضای ذاتی است

تولبتی عقاب بندگی دوش ولی کردی بداء انی سر اموش

تجلی قدیس که عین ایمان و استعداد است بر و نمود که در آن روزی که کلامی می شنیدند
 چه آن تجلی بدون سمارت و از مرتبه واحدیت که مقام و علم است و ایمان بعین
 شب کرده فرمود که دوش از جهت آنکه این مرتبه تنزل است از کمال ظهور ایمان

بجای اسماء یعنی تو که نهانی در مقام احدیت و علم عمده عهد است بقول بی قبول کردی
ولی آن عهد که در وجود علمی بسی در وجود عینی بواسطه غلبه حکام اسماء جلالتیه که موجب
تجرباب بعدالایق جسمانی است فراموشش کرده و از فطرت غافل شده

کلام حق بدان گشت است منزل | که تا یادگت دهد آن عهد اول

تا یادست دهد که کسب کنی لهذا اکثر آیات درین باب بصیغه تنبیه و تذکره وارد است

تا اگر تو دیده حق را با غا ز | در کاینجا هم توانی دیدنش کباز

یعنی در مرتبه فطرت اگر قابلیت مشاهده جمال حق داشته و دیده درین نشاء کولی نم
توانی که باز بینی چه نشاء اخیره بر طبق اولی است

صفا نش و ابین امر و زانجا | که ذالانش را توانی دید فردا

یعنی صفات حق را در آیات آفاق و انفسی درین نشاء دنیا که امروز هستی مشاهده
نمایم که چگونه اسماء و صفات الهی در صور مظاہر عالم ظهور عالم نموده اند تا بعد
از تجرد از علایق بدنی ذات حق را فردا در عالم آخرت توانی دید

و گونه رنج خود ضایع مگردان | برو کیش تو قولا یقهدی زقران

یعنی تحصیل کمالات را قابلیت فطری می باید که هدایت عبارت از ان است
تمثیل در بیان آنکه هر کس حسب فطرت قابلیت چیزی ندارد بحقیقت منکر است

نذاورد باوردت آنکه زالوان | و کوه صد سال کوی نقل برهنا

سفید سرخ و زرد و سبز گاهی | بنزد او نباشد جز سیاهی

نگر تا کورماد در زاد بلد حال | کجا پدنا شود از کل کتال

چنانچه معالجه کور مادر را نمیتوان کرد و از آله مرض می نمیشود و اگر در اول بنیاد باشد
و علت بنیادی برو طاری شده باشد اکثر است که معالجه او در قوت او ستاد کامل
باشد بخیر موفقی که در اصل فطرت دیده وی بحق بنیاد بوده و در وجود او بواسطه علایق

تمثیل

جسمانی حسی عمی و پراطاری باشد مرشدان کمال که طبیب معنوی بحسن ارشاد دفع
آن نموده خود بر بنیانی فطره مبینه نمایند تا درین نشانه نیز مشاهده حق تواند کرد و اما
انکه در فطرت اعمی بوده لغو و با نده منته تامت انبیاء و اولیاء دفع آن مرض نتوانند که

خرگدازد بدن الحوال عقبی | بود چون کو و مواد کز اذ در اینا

یعنی مزد که عقل است از ادراک احوال عقبی مطلق که یکی از ان احوال مشاهده جمال
حق است مانند کور ما در زادن بی است نسبت با ادراک بالوان

و رای عقل طوری دارد انشا | که بشناسد آنرا ان اسکوار پنهان

یعنی و رای عقل نظری که استعلام مجهول بتربیب مقدمات مینماید انسان بطریق
دیگر هست که بان اسرار می که از عقل پنهان و مخفیست می شناسد و آن طور طریق
تصفیه و عبادت و سلوک و دوام توجه است که راه جمیع انبیاء و اولیاء است فرمود

بسان آتش اندر سنگ و آهن | نهاد آتش اندر جان و در تن

یعنی حکمت الهی چنانچه آتش را در سنگ و آهن مرکوز گردانیده است که چون هر دو را
بر هم زنند آتش برون می آید و از بر یک جدا ظاهر نمیشود و آن طور عشق که طریق تصفیه
است در جان و تن انسانی نهاده و چون جان و تن بر هم زده شد آن آتش عشق ظهور
می آید و مغیبات و اسرار روشن میشود و از بر یکی تنها از جان و تن این معنی حاصل
نمیت و بر هم زدن جان و تن در نفسی خاطر و ریاضت و خلاف عادت و کفر
مشغول شدن است لغلم آتشی از عشق جانان بر فروز بود و با عبادت و انان
سوز هر کجا سلطان عشقش جاکند و سده به ان کلمه بر جسم زند

از ان مجموع پیدا کرد این داز | جو بشنیدی بی و با خود بپرداز

یعنی چون این معنی شنیدی دست از عقل لایل باز دار و با خود پرداز بطریق تصفیه
و تطهیر محل مشغول باش و لغو مشغول غیر از ان دل بجز کرد ان خود را از خود می

چو برہم او فنادان سنگ و آهن | ز نورش ہر دم و عالم گشت گلشن

یعنی چون سنگ و آهن جان و تن برہم او فنادان نور آن برہم او فنادان ہر دو عالم روشن شد بآن معنی کہ خود گشت ہر دو عالم را بتور و عدت تحقیقی منور یافت نظم چہ عالی کرد خود را از خودی ہ یافت خود را عین نور ایزدی ہ چون عشق اوست کشتی جان نشان ہ پرز خود بسنی ہمہ کون و مکان ہ سیفر مانند

توئی تو سنجید نفس الطہی | بجواز سخنو پس ہر چیزی کہ خواہی

یعنی اگر طالب الی کہ حق را عیان بینی بحکم من عرف نفسه فقد عرف ربه باید کہ خود شناسی تا بشناہ جمال الہی و حصول این دولت عظمی بعقل و برہان میسر نیست سوال ہفتم در تحقیق آنچه ارباب کمال بلسان حال اظہار نموده اند مثل انا الحق

کدامین نقطہ را نطق است انا الحق | چہ کوئی ہرزہ کو بود ان مسزوق

یعنی چہ کس است کہ ناطق با نانیۃ انا الحق شدہ این کمال واقعی است کہ کمالان را حاصل میشود یا ہرزہ ولی معنی بود ان فریق یعنی زریق کردہ شد یعنی حسین منصور صاحب کہ قایل این قول است مانند در ہم فریق بود یعنی چنانچہ در ہم فریق روشن کردہ میشود و مانند نقرہ سیکر دوا و نیز بزریق نور وجود الہی روشن گشتہ بود و فرمود کہ انا الحق جواب حاصل جواب آن است کہ نقطہ وحدت حقیقت است کہ در ہر منظری ناطق با این نطق میشود فرمود کہ

انا الحق کشف اسرار است مطلق | بحر حق کیست نا کوید انا الحق

مطلق یعنی بیشک و شبہ

ہر ذرات عالم ہجو منصور | تو خواہی مگت کبر و خواہ مخور

اشارت بر آنست کہ فتنای ہر حقیقت در حالت مستی و بجزودی مطلق ہا در حالت مخموری کہ تمام بجزودی نیست و از مقام فنا و سکر تزلزل نمودہ جائز نیست و در شریعت

و طریقت ممنوع است و میفرماید کہ چه جای آنکہ صاحب کمال و اہل حال باین مطلق
ناطق شود کہ ہمہ ذرات عالم ہمچو منصور است میفرماید

درین شبیہ و قطبیل اندد اہم | بدین معنی ہمی باشند قائم

یعنی قول انا الحق تترتیب حق است از مشارکت غیر در ذات و صفات و ہمہ ذرات
در تسبیح در تہلیل گفتن لا الہ الا اللہ است یعنی نفی غیر اثبات حق کردن و کمال تسبیح
و تہلیل بحقیقت آنست کہ مستح و مہمل ناطق بانا الحق شود زیرا کہ در ہر دو انت کہ
جہت غیبت و خطابست شایبہ اثبیت دارد پس نفی تمام نباشد بدین ہمی باشند
قائم یعنی موجودات قائم بانا الحق اند و حق قائم قیوم ہمہ است نظم خواہی کہ شود کشف برت
سر انا الحق با فانی ز خودی باش و بحق با سقے مطلق و دلیلش میفرماید کہ

اگر خواہی کہ گردد بگو تو اسان | وان من شیء ابکرہ فروخوان

یعنی اگر خواہی کہ بدانی کہ ذرات عالم تسبیح اند و تترتیب حق از مشارکت در ذات و صفات
نمایند آیتہ کریمہ و ان من شیء یسبح بحمده و اکیبار بجوانی تا بدانی کہ ہمہ در تسبیح و تترتیب اند
و تترتیب تمام چنانچہ مذکور شد آنست کہ ناطق بانا الحق باشد جہد ظہار صفات کمال الحق
است پس حمد ہر یک اظہار آن صفت باشد کہ مظهر خاصانند و عامہ حق جمیع صفات
غیر از انشان نمی تواند بود

چو کردی خویشتن را پندہ کاری | تو ہم حلاج وارا پندم براد

یعنی چون وجود خیالی خود را بر ہم زدی و فروریختی تو سر ناطق بنطق

بر او پندہ پندارت از گوش | ندای واحد الفہار پندوش

چون غفلت و پندار مانع اطلاع بر حقیقت است پندہ پندار از گوش ہوش خود بر آ

تا ہمین امر در این ندا ہماع نسالی و بدانی کہ غیہ حق موجود نیست

ندای اید از حق بود و امت | چرا کشتی تو موقوت قیامت

یعنی چون ذات ہستی ہمیشہ اقتضای یکسانی مطلق میں مایہ کہ غیر ہستی جزئی نہیں
و آن تقاضای ذاتی است کہ معبر بندای لمن الملك الیوم لله الواحد القہما
شدہ پس علی الدوام این مذاحق بر عالم می آید تو چرا با وجود این باوقوف تعینات

دگر ادگر وادی اپن کہ ناگاہ | درختی کویدت انی اننا لله

مراد بوادی اپن طریق تصفیہ و درخت نشاء ثباتی است و ظهور کمال انسانی و رویت
یعنی بتصفیہ باطن کوش تا زنگت و دوی ازل برود از ہر شاہ انما اللہ بشنومی و
یقین بدانی کہ وقتی کہ درخت منظر تجلی الہی تواند بود انسان کہ اشرف موجودات
است بطریق اولیت خواهد بود نظم زنگت دوی ز آینه دل زدودہ ایم : تا حسن
جان فرامی تو با تو نمود و ایم : چون کلیم تاک بطور دل آمدیم : انی انما اللہ از ہر عالم شنیدیم

روا باشد انما اللہ از درختی | چرا نبود روا از نیک بخستی

اشارتست بر جماعتی کہ بقول منصور فتوی دادند نظم چون قلم در دست عذارسی بود
لاجرم منصور برداری بود : چونکہ حکم اندر کف رندان بود : لاجرم دولہون در
رندان بود یعنی از درختی انی انما اللہ جاز میدارند و منکر نمیدارند از نیک بختی کہ
منصور است چرا روا نمیدارند و منکر می شمارند

ہزاران کس را کہ اندر گردن شکنی نیست | یقین دانند کہ ہستی جزو کس نیست

یعنی جماعتی کہ از وہم گمان بدلائل یقینی یا کشف حقیقی در گذشتہ یقین میدارند
کہ وجود جزئی نیست کہ وجود واجب است و وجود اشیا تجلی است

انانیت بود حق را سزاوار | کہ ہو غیب است و غایت ہم پندار

یعنی بواسطہ آنکہ ذات ہستی تقاضای یکسانی مطلق مینماید انانیت کہ ماطق با اللہ و
انما الحق شدن است حق را سزاوار است و ہو غیب است و غایت ہم پندار
غیبت کہ غایب وہم پندار است و حق حاضر است پس ہر چه موجب غیرت و

و عینیت و انبیت باشد لایق آن حضرت نیست	
جناب حضرت حق زاد و زنیست	در آنحضرت من و ما و توئی نسبت
یعنی جناب الوہیت و احد بود و حقیقی است و در اولی برادر آنحضرت نہ نیست تا ازو تعبیر ہونا بند بکہ من و ما کہ افراد و جمعیت و توئی حضرت کہ خطاب است نیز نہست چہ ذات آنحضرت از جمع کثرات خواہ حقیقی و خواہ عباری ہمزواست	
من و ما و تو و او ہست یکچیز	کہ در وحدت نباشد هیچ تمیز
زیرا کہ در مرتبہ وحدت این عبارات کہ نسبت با ماست ہمہ بر خواہیہ است	
ہر آنکو خالی از خود چو نخواشد	انا الحق انک در صوت و صدا شد
یعنی ہر آنکو از خود می و تعیین خود مانند فلک لاشی محض یا مقدار مجزا ز مادہ است خالی شدہ لی او در وحدای انا الحق پیدا شد نظم از بانم چون تو خود گفتی انا الحق آشکارہ پس چو منصورم ہر ابرو در عشق آو بخینی ہم فرماید	
شود با وجہ باقی غیر ہا لک	یکی گردد سلوک و سیر و سالک
بدانکہ ہر موجودی از موجودات متعینہ دو جہہ دارد یکی من حیث التعیین و از آن جہہ او را غیر بخوانند کہ مقیدہ غیر مطلق است و دوم من حیث الحقیقہ کہ عبارت از وجد و احد است کہ بصور ہمہ تجلی است و این وجہ باقی است و ما عند اللہ باقی فرماید کہ چون تعین کہ عارض ہستی مطلق شدہ بود نیست شود و ہر جہہ باقی کہ جہہ ربانیت غیر مالک کرد و ہر اینہ یک حقیقہ و یکی کہ ہر اینہ	
حلول و اتحاد اینجا محالست	کہ در وحدت دونی میان خلقت
یعنی حلول کہ فرود آمدن حق در غیر خود و اتحاد کہ بعد از ہمزوا یکشدن است اینجا محال است یعنی در ظہور حق بصور ہشیاء بطریقیکہ معتقد صوفیہ است کہ در دار وجود غیر از حق و احد نیست و در وحدت حقیقی دونی و غیرت کہ را ہی است نظم اینجا حلول کہ فرود اتحاد	

کین وحدت است لیک بتکرار آمده اینجا چه جای وصف طول است و اتحاد کین حقیقت است یا طول

حلول و اتحاد از غیر خیزد | ولی وحدت هم از غیر خیزد

یعنی طول و اتحاد با معنی که گذشت از غیر حاصل میشود مادام که دو چیز نباشد که یکی در دیگری
حال شود متحد نگردد اما وحدت از میر ذات واحد در مراتب ترات و ظهورات هر جا
بصورتی سبب فتود غتباری نموده است و آن صورت که بحقیقت عدم اند موبوم
تکثر آن حقیقت واحد گشته اند

تعیین بود که هستی جدا شد | نه حق بیکه نه بند با خدا شد

یعنی آنچه گفته شد که خود را از خود خالی کن و فانی نه یعنی مراد است که ترا وجود بود
سعی کن که آن عدم گردد بلکه مراد است که تعینات از وجود مطلق که حق است بر خیزد
تا ظاهر شود که غیر حق موجودی نیست نه آنکه حق بنده شده و نه آنکه بنده خدا شد که طول و اتحاد

وجود خلاق و کثرت در وجود است | نه هر چه در آن مینماید عین بود است

یعنی وجود مخلوقات نمود بی بود است چه بسیاری از چیزهاست که نمود دارند و فی حد ذاته
وجود ندارند فی حقیقت مطلق ممکنات از آن جمله است تمثیل در نمودهای بی بود

بند اند بند است در برابر | در و بندگر بینانشخص دیگر

یکی زه باز بین تا چیست انعکس | نه این است و در آن پس چیست انعکس

یعنی در آینه بنگر و آن شخص دیگر مینماید بین و باز تا مل کن که آن عکس که در آینه است
چست چه اینجا بغیر از آینه و شخص محاذی دیگر نیست و این عکس حقیقت نه آن
شخص محاذی آینه است و نه نیز آینه است زیرا که اگر در آینه بودی بی محاذات مینماید
و میان شخص رالی و آینه نیز صورت خیالی مثالی است که حضرت حق جبهه بندگان ظمأ
آن فرمود تا مثل باشد بر آنکه نمود بی بودی باشد تا هر که ا قابلیت فطری باشد بعد
اشیاء با وجود نمودشان راه یابد و مطلع بر حقیقت او شود

چون هستم بذات خود معین	ندانم تا چه باشد سایه من
بواسطه انعکاس افسوا از برای حجاب من که خط فاصل میان نور و سایه ام بنیاید چه بحقیقت آن نه منم و نه نور است پس نمودنی بود ما شد	
عدم با هستی آخر چون شود ضم	نباشد نور و ظلمت هر کم و با هم
یعنی هستی با هستی و نور با ظلمت با هم نیست باشد که جماع ضدین و مقابلین عدم بلکه محالست و ممکن فی حد ذاته نه هست و نه نیست یعنی امکان اعتبار نسبت در خارج وجود ندارد و ممکن در وقت هستی واجب الوجود نیست و بر حقیقت عدم خود باقی است و الا قلب حقایق لازم آید و وجود ممکن بسبب اعتباری دیگر است و کذاک واجب بر وجوب ذاتی خود باقی است و از ظهور او بصورت ممکن تغییری در ذات واجب نیاید و در ذات ممکن وجودات ممکنات نمودنی بود است	
چون ماضی نیست مستقبله	چه باشد همرازان بکنقضه حال
بدانکه زمان مقدار حرکت فلک عظم است و چون حرکت وی در این است بر تعیین حرکتی که در آن مفروض میگردد پیشه نسبتی با بعضی تعینات دیگر از مسبق خواهد بود و نسبت با بعضی سابق و جمیع و تعیین در بقا محالست و همداد زمانی که این حرکت باز دید میگردد هر جزوی که در آن همداد فرض کرده میشود نسبت با بعضی جزاء مسبق است و آن همزای سابقه که نیست شده اند مستحق زمان ماضی اند و نسبت با بعضی همزای دیگر که هنوز بوجود نیامده سابق است و اینها هم جزای مسبق که نیامده است مستقبل است و آن جزو مفروض است بحال و آن است و حال نهایت ماضی و بدایت مستقبل و فاصل میان هر دو بردو مشترک است بنیها و نسبت حال و آن با همداد زمانی نسبت نقطه مفروض غیر متناسبی است از جانبین لهذا فرض نمود که در همداد زمانی که ماضی رفته	

و عدست و مستقبل ہنوز نیامده و عدست و ماہ و سال کہ منوط بزمان است و ہم
چنین است کہ اگر گذشتہ و یا نیامده عدست درین مدت از زمانی غیر از یک
نقطہ حال کہ دیدی کہ بیخ چیز دیگر نیست و از تجدید تعینات نقطہ حال است
کہ مدت از زمانی مانند خط و ممتد غیر مستنہای نموده شدہ است

یکی نقطہ است و دیگری کشتہ سادی | تو او را نام کردہ قطر جاری

یکی نقطہ حال و ہمی است کہ نسبت تجدیدی کہ اورا بسبب دوام حرکت فلک
اعظم حاصل میشود و صورت سرمانی از دور و ہم و خیال آمدہ مثال قطرہ باران کہ
در وقت نزول سیماں نماید و نقطہ گردان کہ دایرہ نماید بواسطہ آن سرعت تجدید
و آن نقطہ و ہمی را جوی آب روان نام کردہ کہ پیوستہ می رود و مبدای منتهی
مذارد و حال آنکہ کینقطہ و ہمی درین صورت پیش نیست و طر جاری نمودنی بود است

بجز من اندرین صحرای کو کیست | بگو با من کہ این صوت صدای چیست

صدای عکاس صوت است از جسم صلب کہ مجازی مصوت باشد یعنی بغیر از حق تعالی
بتعلیل درین صحرائی وجود دیگر کیست و چون ہمہ حق است و غیر از وی بیخ نیست
این صوت و صدا کہ درین صحرائی وجود نماید کہ عبارت از وجود ممکنات است
صیت پس چنانچہ آن صوت و صدا تحقیقی در وجود ندارند و از نمودہای بی بودند
وجود خلق مانند آن صدا است کہ از صوت و نغمہ قول کن کہ از حق بجهت اظہار کمال
خود ظاہر گشتہ و از اغیان ممکنہ کہ عدم اضافی اند و بہنا بہ جسم صلب محاذی
واقع اند منعکس شدہ مینمایند نظم مطرب عشق می نواز ساز بہ عاشقی کو کہ
بشنود آواز بہ ہمہ عالم صدای نغمہ اوست بہ کہ شنید این چنین صدای دراز
راز آواز جهان برون افتادہ خود صدا کی نگاه دارد راز بہ چون از نمایشہا
بی بود یکی ترکیب جواہر است از اعراض فرمود کہ

عرض فانیست جوهر نون و مرکب	با کوئی بود یا خود کو مستثبات
<p>مشکلین که قابل جوهر مجرد از ماده نیستند جوهر نزد ایشان منحصر است در جوهر فرد و مایترکب منہ کہ جسامند و طایفه از ایشان برانند کہ جوهر مجموع اعراض مجتمعه و طایفه دیگر برانند کہ اعراض داخل در حقیقت بر جسم اند و جوهر آنست کہ قائم بذات باشد و عرض آنست کہ نباشد میفرماید کہ بحکم العرض لا ینبغی زمانین عرض فانی است و ہر لحظہ نیست میشود و باز متحد و متکثر دو جوہر از عرض مرکب است بقول طایفہ کہ جوہر را مجموع اعراض مجتمعه گفته اند یا عرض را داخل در حقیقت جوہر داشته اند و وقتی کہ جوہر قائم بذات است مرکب از عرض فانی و عدم است باشد بگو کہ چیزی کہ ترکیب از نا بود یافته ہشد کی بوده است مرکب کجا است</p>	
ز طول و عرض و عمق است اجسام	وجودی چون پدیا پدیا یا ذرات
<p>یعنی جسام کہ در وجود تحقق نمایند از طول و عرض و عمق پیدا شدہ اند و این ہر سه امر است باری و ہمی عدمند و وجود جسم ازین اعدام پیدا آمدہ و ظاہر شدہ و برکزی عدم وجود نمیشود کہ قلب حقایق محال است و از عدم وجود حاصل نمیتواند شد</p>	
ازین جنس است اصل جملہ عالم	چو دانستی بیار ایمان فالکرم
<p>یعنی اصل و وجود عالم بحقیقت از جنس این موجود ہای بی بود است کہ مذکور شد تمثیلات چون معلوم نمودی کہ وجود خلق نمود بی بود است میان توحید حقیقیہ بیاورد تصدیق منا کہ ہر چه هست حق است و غیر حق عدم است و با توحید ایمان شو نظم کردان کو چہ باریابی تو بہ کی از ان کو چہ باز کردی تو بہ نفس خود بر تراش و او را باش ہا شود جملہ جان کشی ہ چون معلوم شد کہ غیر حق جمع وجود است</p>	
چو از حق ناپست دیگر هستی الحق	ہو الحق کوی کس خواہی نا الحق
<p>الحاصل عارف بعبارت کہ تعبیر از ان حقیقت بنمایہ چون جہت میدانند است</p>	

نزدیکان خود را آشنا کن	نمود و همی از هستی جدا کن
یعنی چون تو هم غیرت و بعد و بیگانگی بواسطه تعین و نمود و همی است که عارض هستی مطلق شده این تعین که از هستی حق است جدا کن تا بر تو ظاهر گردد که آشنائی بیگانه	
سوال هفتم	
سُلوک و سیرا و چور کشت حاصل	چرا مخلوق را کویند و اصل
یعنی سالک را که مخلوقست چرا و اصل میگویند و سلوک چگونه حاصل شد که مخلوق را وصال	
سوال هشتم	
و خود بیگانه گشتن آشنا بست	وصال حق ز خلقت جدا بست
یعنی وصال بحقیقت عبارت از آن است که سالک از تعین و هستی مجازی که سوهوم بخلق است جدا شود و آشنائی حق نسبت که از خودی خود بالکلیه بیگانه شود	
نظم یار ما با ما است از ما کی جداست : مائی ما پرده ادبار ما است : هر که از ما بینی	
بیگانه شد : بی حجاب جان بجان آشناست چون و صول حقیقی عبارت از دفع تعین	
امکانی است فرمود	
بجز واجب که چیزی نماند	چون ممکن کرد امکان بر فشانند
یعنی ممکن در وقت هستی واجب است با قید تعین عدمی که مانند کرد و غیر امکان است	
که بر صفت مطلق نشسته هر گاه که این کرد برفشانند و محو سازد غیر از واجب هیچ نماند	
چیز امکان همین نمود بی بود چون نمود و همی رفت چنانچه بود نمود نظم قصه ما و	
او مگر با او : یا تو باشی درین میان یا او : رہنمای من تو در قرآن : از فلک بودم در هم خوان	
وجود هر دو عالم چون خیال است	که در وقت بقا عین زوال است
یعنی چون هستی واجب است که بصورت عالم تجلی است و غیر حق دایما عدم است	
پس وجود عالم که میگویند مانند صور خیال حقیقی ندارد و در وقت بقا بحق موجود است	

ہر آئینہ باعتبار افراد از وجود زوال و عدم باشد نظم مشوجانہ گرفتار خیالات
کہ در وقت بقا عین زوال است فرمود کہ

نہ مخلوق نسبت ان کو کشت و اصل | نکو پد این سخن را ہر کمال

یعنی مخلوق عبارت از تعین است والا وجود در ہر مرتبہ کہ بہت واجب است و
مادام کہ تعین شخص مرتفع نمیکرد و وصول حاصل نمیشود پس اصل نہ مخلوق باشد و تا
اثری از مخلوقیہ مانده و اصل نخواہد و این سخن را کہ مخلوق و اصل است مردمانی
کامل ہرگز نکوید چہ و اصل حق حق است

عدم کی راہ یا بد اندرین باب | چہ نسبت خاک را بارت ارباب

چون تمکانات قطع نظر از بجلی و جسمی بصورت ایشان عدمند در باب وصول کی راہ یا بند
و نامناسب میان مدرک و مدرک متحقق نباشد ادراک میسر نگردد و خاک را با وجود
کثافت و ظلمت بارت ارباب کہ لطیف محض و نور مطلق است نسبت است ناموافق
و وصل وی کرد

عدم چہ بود کہ با حق و اصل اید | و ذر سپر و سلو کی حاصل اید

یعنی عدم کہ میسی محض است با حق چون و اصل آید و سیر و سلوک کہ تابع وجود و
علم و حیوۃ است چہ کہ نہ حاصل آید

اگر جاننت شود زین معنی آگاہ | بکونی در زمان استغفرا اللہ

اگر نفس با طعم تو ازین معنی کہ غیر حق عدم است آگاہ شود از اعتقاد و تصور
در ساعت بی تردد طلب مغفرت نماید کہ سزاوار است

تو معدوم و عدم پیوستہ کننا | بواجب کی رسد معدوم ممکن

یعنی تو کہ ممکنی نظریات خود کردہ معدومی و عدم ہمیشہ ساکن است کہ حرکت مطلقاً
تابع وجود است و سلوک کہ رفتن معنویت بجانب حق رسیدن بواجب کہ

وصول است کی از معدوم حاصل شود که منافی دو است

ندارد هیچ جوهری عرض عین | عرض چه بود چلا بقی زمانه

یعنی عالم جواهر و اعراض اند جوهر که متلبس در وجود است بی عرض عین یعنی تحقق در خارج ندارد چه اگر جواهر بسیطه اند تا متلبس بعوارض و مشخصات نمیکردند ظهور در عین نمیبانند و اگر مرکبه جسمانی اند البته متحقق از اعراض و عرض که تحقق جوهر باوست حکم لا بقی زمانه است پس عرض چه باشد بغیر از عدم و تحقق وجود بعدم چگونه تواند بود

حاکمی کاند رین فیک تصنیف | بطول و عرض و عمقش کرده تعریف

یعنی که در فن طبیعی که بحث از جسمام طبیعه نماید و تصنیف کرده تعریف جسم طبیعی چنین کرد که جوهر است که درومی امکان فرض ابعاد ثلثه بطریق تقاطع برزوا یا ای قائمه باشد و این ابعاد امور عدمی و ترکیب وجود اعدام تحقیقی و حقیقی ندارد

هیولی چیست جز عدم مطلق | که مبرک گردد بد و صورت محقق

بدانکه حکما در تقسیم جوهر گفته اند که جوهر یا محل جوهر دیگر است یا حال است اگر محل هیولی و اگر حال صورت است و اگر مرکب از بر دو باشد جسم است میفرماید که هیولی بی صورت منفک چنانچه مبرهن شده است نمیتواند بود و صورت هیولی متحقق نمیکرد و لازم اوست چه تحقق حال محل است و چیزی که بعدم متحقق گردد حال و می چه باشد و ازینجا قیاس نما که این جوهر که اصل اجسامند حقیقت ایشان این است که شنیدی اجسام که مرکب از ایشانند چون خواهد بود

چه صورت بی هیولی در قدم نیست | هیولی نیز بی او جز عدم نیست

بدانکه برهان عقلی ثابت شده که صورت و هیولی اصلا از یکدیگر منفک نیستند پس بی ملازم از طرفین باشد و صورت نیز بی هیولی عدم باشد لفظا در قدم نسبت اشارت

بمعنی

بمعتقد حکماست کہ ہیولی را قدم گفتہ اند

شده اجسام عالم زمین دو معدوم

یعنی نزد حکما جسم عالم مرکب از ہیولی و صورتست و این ہر دو ہیولی یکدیگر قدم معدوم پس مجموع عالم ازین ہر دو معدوم موجود گشتہ باشد چہ از ہیولی و صورت خبر معدومیتہ چیز دیگر معلوم نیست کہ چہ چیز اند و حال آنکہ از معدوم چیزی موجود شدن محالست

ببین ماہیت را بی کس و پیش

یعنی نظر باہیت و حقیقت خود کن کہ بی کم و زیادہ فی حد ذاتہ مانہ موجود است نہ معدوم چرا کہ اگر موجود بودی معدوم نشدی و اگر در نفس خود معدوم بودی موجود نکشتی چون ماہیات متنوعہ زیرا کہ قلب حقایق محال است پس معلوم شد کہ ممکن امری اعتباری کہ عقل از ادراک وجود و عدم بھم ترکیب میکند و حقیقت وجودی ندارد و وجودی ما واجب و عدم دایما متسنع و جماع ضدین محال است

نظر کن در حقیقت سوی مکان

یعنی بدیدہ اعتبار و حقیقت نہ مجاز سوی مکان ممکن نظر کن کہ مکان بی اشخاص وجود با وی عین نقصان است زیرا کہ عدم است و نقصانی زیادہ تر از نسبت نیست

و جو اندر کمال خویش ما رسیدن

یعنی وجود مطلق بواسطہ حب ذاتی در کمال خویش کہ وحدت و بساط است کہ نقصانی ذاتی اند ساری و تجلی است بر جمیع موجودات ممکنہ من الازل الی الابد کہ نقصانی است کہ در مراتب ظہور بسبب قیود اعتباریہ غرض آن حقیقت زیادہ و جوہور اعتباری

امور اعتباری نیست موجود

یعنی تعینات فی نفس الامر موجود نیستن زمین اعتبار معتبر است مانند تعداد و امر کہ دو بار شہاری دو شود و سہ بار شہاری سہ و علی ہذا و بتکثیر ارواح کہ ممکن اعتباری است

اعداد بسیار پیدا می شود و معدود کمی است

جهان دانستند هستی جز بخاری | سراسر کار او طواست و باز

اشارت بمعنی این آیت است که انما الحیوة الدنیا لعب و هو تمثیل در بیان
ظهور وجود مطلق در مراتب تجلیات و بی اعتباری وجود عالم نظم این عمر بی بقا
که ندارد دگرس و فایده وین است و روزه بی اعتبار هیچ ؛ این تحت و تاج و سلطنت و جاد
و کوبه ؛ وین لشکر و خزانه و این کیر و دار هیچ ؛ این جستجوی منصب و اسباب
حرص جاه ؛ وین کار و بار دینی و این سعی کار هیچ ؛ میفرماید

بخاری مرتفع کرد ز در کایا | بامر حق ضرر و بار د بصرایا

بدانکه عالم عناصر را عالم کون و فساد کویند و کون عبارت از قبول صورت طبیعت
بعد از صورتی و فساد گذاشتن صورت و کل واحد از عناصر صورت خود گذاشته صورت
دیگر میگردد چنانچه می بینیم که هوا آتش میشود در کوره آهنگر و سنگ آب می شود در عمل
کسیر و آب سنگ مرمر می شود و هوا آب می شود چون شنیم و آب هوا می شود تا شیر
حرارت لهذا میفرماید که بواسطه حرارت آفتاب بخاری از دریا مرتفع میشود و آن بخار
مرکب است از اجزاء هوایی که از غایت صغیر متمیز نمیشود لهذا آن بخار محسوس
میشود که چیزی دیگر غیر آب و هوا چون بخار طبقه زمهریر میرسد از غایت قوت
سرمای بصورت برف و تکرک بر می آید و اگر سرما کمتر باشد آن بخار مجتمع میشود
و متقاطر میگردد و آن بخار مجتمع ابر است و تقاطر آن باران لهذا فرمود که بامر حق
فرو بار در صبح یعنی آن بخار در طبقه زمهریر بامر حق برف و باران شده در صبح فرو باران

شعاع آفتاب از چرخ چارم | بسرو افتد شود ترکیب باهم

یعنی از چرخ چارم که جای آفتاب است شعاع آفتاب بران باران بجاک میخورد
افتاد و ترکیب یابد

کند گرمی دگر در عزم بالا	دگر او ببرد بدوان آب در بنا
یعنی بعد از آنکه حرارت شعاع آفتاب بان آب و خاک ترکیب شد آن حرارت و گرمی دیگر باره عزم بالا که گزونا راست نماید که مرکز اوست و چون ترکیب یافته بر آید آب دیگر باره باران شده بود بدان گرمی در آویزد میقتضی نماید	
چو با ایشان شود آب هوا ختم	بسر و ن آید نبات سگبز ختم
چون با گرمی و آب هوا بمنا سبت گرمی و خاک بمنا سبت سردی ختم شوند و موجب تصغیر و تماس و کسر و نگسار صورت ترکیبی را قبول نمایند بصورت نباتی ظهور نمایند زیرا که حرارت و هوا بسوی بالا می کشند و آب و خاک بجانب عمل نگاه می دارند نبات در میان استاده است	
غذای جانور کرد در تنگ پیل	خورد انسان و یا بد باز تخم پیل
چون عرض از ایجاد عالم باز معرفت است و آن از نشانه انسان حاصل است پس هر چه هست در صد است که بر تبه نهانی رسد و چون ترقی قیامت نبات سبب نگذارد تا تبدیل بچوانی باید غذای حیوانات شود و باز حیوان را انسان بخورد و آن حیوان در انسان تخم پیل باید و از حیوانی با انسانی ترقی نماید	
شود یک نقطه کرد در اکل واد	وزان انسان شود یکبار دگر بار
یعنی چون حیوان در انسان تکمیل یافت و جزای آن شد باز روح مدد و از آن نقطه سیداکت و چنانچه سابقا بیان کرده شد در امور عالم که در تکمیل آن است	
چون در نفس کو یاد رفتن آید	یکی جسم لطیف روشن آید
بعد از کمال اعتدال روح حیوانی که نور یافته است درین بدن با مان کرده و آن صورت پس از جسم لطیف از زمین روشن با نور معلوم است	

شود طفل و جوان و کهل و کمر پیر | بداند علم و رای و عقلا و تدبیر

چون از مادر متولد شود چند گاه طفل است و تمیز نیک و بد ندارد و بعد از آن با تمیز کرد و چون بسن قوف رسد کحل شود و از شین که تجاوز کند و بار زل عمر رسد کم پرو خرف کرد و از زمان میانه تا آخر عمر علم و رای و عقل و تدبیر بیاموزد انواع صفات کمالی از او بظهور رسد

رسد آنکه اجل از حضرت پاک | رود پاکی بیایاکی خاک با خاک

بعد از آنکه این مراتب از حضرت قدس یافت اجل در رسد یعنی مدت عمر صورتی آخر شود بگم کجا بداء که تعود و ن رود پاکی بیایاکی خاک با خاک یعنی پاک که روح قدسی ضمنی است قطع اتعلق نموده رجوع بمبداء و اصل خود نماید و عناصر هر یک بر کز خود روند و چون غرض ازین تمثیل بیان ظهور وحدت و صورت کثرت بود میسر نماید که

همه اجزای عالم چون نباتند | که یک قطره ز دریاى چوّه اند

یعنی چنانچه آن نبات از قطره باران حاصل بود جمیع عالم در اصل یک قطره از دریای وحدت حقیقی اند و یک قطره بجهت آن میسر نماید که همه موجودات بیک تجلی شود می که عبارت از ظهور حق است بصورت موجودات عینیه حاصل شده اند و الا هر یک از اجزای موجودات قطره اند از بحر تو حید

زمان چون بگذرد بر کوی شود بیا | همه انجام ایشان همچو آغاز

یعنی چون بر اجزای عالم زمان ظهور بگذرد باز دیگر چنانچه از سستی به سستی آمده بودند باز از سستی به سستی روند معاد اجزای عالم مانند مبداء گردد

رود هر یک از ایشان سوی مرکز | که ننگ دارد طبیعت سوی مرکز

مرکز مبداء است که محل اصلی همه است هر یک از اجزای عالم بعد از قضا می مدت ظهور سوی مبداء اصلی روند زیرا که طبیعت خومی مرکز نمیکند ارد و مرکز تعینات عالم عدم است البتة رجوع بمبداء اصلی خود خواهد نمود

چو دریا بپست کجاست لیک پر خون	کز و خیزد هزاران موج مکنون
<p>پر خون باعتبار سرعت فناء موجودات چنانچه علی الدوام نسبت با جمیع عالم است فناء باعتبار ہتفاء و تجدد و تعقیبات واقع است و نسبت با مواید باعتبار زوال و انتقال مشہود است و موج مکنون کہ می آید و فرو نشیند شبیہ در غایت مناسبت است کہ چون مانند دیوانہ قرار و اثبات ندارد</p>	
نگرنا قطره بادرات ز در کیا	چگونہ یافت چندین شکل و سما
بخار و اب و باران و نسو کل	نبات و جانور و انسان کامل
<p>یعنی قول کہ ز دریا ظاهر شد بخار میگفتند چون بطبقہ زہری رسید و مجتمع شد برآید چون متفصل شد باران خوانند چون بر زمین رسید نم شد چون با خاک آمیخت کل ہم نهادند چون صورت ترکیبی یافته ز زمین برآمد نبات استہیہ کہ درند چون شد جانور شد ستمی کجیوان کشت چون ماکول انسان آمد لطیفه کشت باز علقہ شد دیگر مخفف شد و در رحم صورت لبانی پیدا کرده متولد شد و انسان بکمال تکمیل است</p>	
همدیات قطره بودا خود و اول	کز و شد این همه اشیا مثل
<p>یعنی این ہمہ کہ مذکور شد بخار تا انسان آخرت را کہین کہ در آن حال کلی قطره آب بودہ کہ از صورتی بصورتی دیگر آمدہ این بہ اشیا شکل و صورت</p>	
جهان از عقل و نفس و اجزا	چوان یک قطره در آن عالم
<p>یعنی عالم از عقل و نفس و اجزا و جرم و اجزای آن عالم است چنانکہ آن قطره در آن کہ مذکور شد کہ از اجزای آن عالم است چنانکہ نہور یافته بود در سبب نبات عالمی نمود</p>	
اجل چون در رسد ز جیب اجزا	شود دستش در راستی کہ
<p>یعنی چون مدت ہستی ایشان تمام شد و وقت بمقام عالمی نمود</p>	

طمس
یعنی محو
شدن

بودند درستی کم کردند و بعدیت اصلی خود رجوع نمایند و غیر از حق کسی نمانند
--

چو موجی بگزیند که در دجها طمس	یقین کردد کان که تعین بالاکس
-------------------------------	------------------------------

چون دریای وحدت حقیقی تجلی اسم العاظمی تجلی شد جهان ما بود کرد و تعین و
--

تحقق کردد که آنچه حضرت حق در تمثیل حیوة دنیا فرموده است که کان که تعین
--

بالاکس یعنی بنداری که در می روز نبوده است بیان واقع بوده
--

خیال از پیش برخیزد بیکبار	نماند غیر حق در داریتار
---------------------------	-------------------------

یعنی تجلی ذاتی حق که مقصود فناء مطایبه است هستی ممکنات که فی الحقیقه خیال و نمود
--

بی بود بودند مطلق محو و نفع کردند و هستی حقیقی بر صرافت اطلاق ظهور نماید
--

ترا قریب شود آن کجمله حاصل	شوی تویی با دوست اصل
----------------------------	----------------------

یعنی چون تعین و همی که موهوم غیرت بود بالکل برخواست ترا قرب خاص حقیقی

حاصل شود و معلوم کردد که دور می بیند بسبب آن تعین و همی بود و تویی تویی

و اصل شوی با دوست چه تویی که موهوم دویی بود نماند

وصال اینجا بیک دفع خیال است	خیال از پیش برخیزد وصال است
-----------------------------	-----------------------------

یعنی پیش اهل توحید وصال حق عبارت از آن است که تعین که خیال و نمود بی بود
--

فانی گردد و چون تعین که خیال و وهم است محو گشت وصال است

مکو ممکن زحل خویش بگذشت	ند او واجب شده و واجب او گشت
-------------------------	------------------------------

اشارت بدفع و همی است که چون ممکن تجلی واجب موجود است چگونه عدم است
--

میفرماید که از آن جهت ممکن بسبب ظهور وجود واجب بصورت او و جویت بال غیر
--

دارد و مگو که از حد که عدیت است گذشت زیرا که چنانچه وجوب وجود واجب از ذات

اسکان نیز که اعتبار می و عدیت ممکن را لازم ذاتیت و هرگز واجب نمیشود و دایما

بر عدیت خود است

هر آنکو در معانی کشت فائق	نکوید کین بود قلب سحر فائق
یعنی هر که از تقلید و وہم گذشت و در معانی و حقایق فائق بر ارباب عقول حقیقہ شد ہرگز نشاید کہ بگوید کہ واجب ممکن یا ممکن واجب میگردد و چہ قلب حقایق محال	
ہزاران نشاء دار خواجہ در پیش	برو آمد شد خود را بندیش
مراد کثر نشاء نہ حصر یعنی نشاء بسیار و ظہورات بسیار ترا کہ انسانی در پیش است چہ صوری و چہ معنوی و ہر یک ازین دور بہدای و معانی و معادہی تکرر و تذکر نشاء مبداء خود ناگاہ اشارت بآن است و نشاء معادہی کہ شد غلبہ بر آن است بنا و غافل از خود شو کہ نور کار ہای بسیار در پیش است و نور آنچنانہ این نشاء بر حاش است کہ عالیاداری چہ چنانچہ معموری دنیا بان است معموری آخرت نیز با خواہ بود	
ز بحث جزو کل نشات انسان	بگویم یک بیک پیدا و پنهان
یعنی در بحث سوال جزو کل کہ بعد از دو سوال دیگر می آید کہ جزو است انکہ او از کل فرو ن است انسان را یک بیک بیان نام پیدا و پنهان یعنی صوری و معنوی سؤال ظہر بر طبق جواب سوال سابق	
وصال ممکن واجب بھم چاہست	حدیث قرب و بعد بپیش کہ چاہست
یعنی بیان نما کہ وصال ممکن و واجب چہ کیفیت می تواند بود و فلان کجا نزدیک و آن دور و غیر قرب اینجا کی را کم است چہ معنی است و این تفاوت از کجا است چون بیان وصال نموده بود و تحصیل شدہ جواب نامی است	
زمن بشنو حدیث بی کہ و بپیش	ز نزدیکی تو دور افتادی از حقیقت
چون نمود جمیع ذرات موجودات ہستی چون است و ہر یک از اشیاء عام و جزو او بی بجزو است نیز میفرماید ازین حدیث و انعمی چنانچہ است ان انسان و زیادہ است بجزو از غایت نزدیک است کہ از خود و افتادہ بپیدا ان از حق تعالی کہ از غایت	

و هستی تو سخن است و سخن آقرب البینه من حبل الودید نظم میان آب حیاتی و آب
یجولی به فراز کنجی و از فاقه درنگ و پونی به تو کومی دوست همی جوئی و نمیدانی به که
کر نظر بحقیقت کنی توان کولی چون سخن حق بصورت هر شیئی مقدار قابلیت آن شیئی تواند بود

چو هستی را ظهوری در عدم شد | از اینجا قریب و بعد و پیش که شد

یعنی چون هستی مطلق را ظهور در عدم که اعیان ممکنه مانیه مابته اند شد و استعداد آن
ایمان مختلف انداجرم از ان تفاوت استعدادات قریب و بعد پیش و کم باز دیدت
نظم هر چه بست از قامت با سازی اندام ماست به ورنه شریف تو بزرگای که گناه

قریب نیست کو در روشن نور است | بعد از آن نیستی که هست دور است

اشارت بحیث است که ان الله خلق الخلق فی ظلمه ثم روشن علیهم من نور
من اصابه ذلک النور اهدى و من خطاه ضل و غوی غلت عبارت از اعیان
مانیه اند که عدم نمایانند و بقیض و سخن قدس در علم ظهور یافته اند و خلق درین محل معنی
تقدیر است یعنی تقدیر سابق از ایجاد است و روشن نور گمانیه از ظهور نور وجود است
بصورت ایشان که تجلی شهودی موسومست من اصابه اشاره بان اعیان است که وجود
خارجی یافته و از علم تعین آیند و می آیند و من خطاه اشاره با اعیان است که مقتضای
حکمت الهی از علم بعین نمی آیند و بدانکه قریب بر دو نوع است یکی ایجاد است و ثم
رشد اشاره باین قریب است لهذا فرمود که هر چه روشن نور یافته قریب است و بعد در
مقابل این است که از وجود دور باشد نظم هر کس بیار دوست در آغوش و خیمه چو
خبر ز بار که آن یار ما کجاست به با تو هست آن یار دایم از تو یکدم دور نیست
گر چه نور جوری از وی او ز تو جوری نیست دوم قریب شهودی که اشاره بان میفرماید

اگر نوری ز خود در نور سا نند | تو از هکشی خود و ادها ندک

بدانکه ادراک بسط که ذوات اعیان غمییه را قبل از وجود خارجی حکم است بی تکم قالو بلی

معل

حاصل بود مقتضی عبارات ضطراری و رحمت عام ایجابی و رحمانی و مسلمیم قرب
ایجابی است و این ادراک تا خیر ادراک ادراک است که در مرتبه وجود خارجی است
تکلیف است چون آن دراک است بیست سنگ از ذات و محتاج ب فکر نیست و
سبب حکمت تکوین و امر ب فکر و عبارات ظهور ادراک ادراک است و محل غلط و
طلالی این ادراک ادراک است که مسلمیم عبارات ختمیاری و سادک و رحمت شام
رحیمی و قرب شود نسبت و حصول این قرب جز ب نور هدایت الهی نیست لهذا فرمود
که اگر حضرت عزت بنا بر حسن سابقه فطری از خود نور فاعل که مخصوص انبیا و اولیا است
سلام در تورا رساند بر آینه از تاب نور تجلی حدی که موجب قنای مشاهده است ترا از هستی
بجاری خود و اربابند و مقرب تقرب حقیقی کرد

چه حاصل مگر ترا زین بود نابود | کز و کاه بدست خوف که رجاء بود

یعنی چرا دست در وجود ممکن خود که نقل از بود و نابود که وجود عام است تریب کرد
میرانی و خود را ایشار را حق نیست از می تا بدان نور فاعل فاعل شده از خود این خود
و انبیا و بیاسالی چه مادام که وجود امکانی تو باشد خواه در شایه بر رخ شایان گاه و خوف
و نابود و گاه در رجاء باید بود غمش مجوی ما و من را به صد بار بگنیم این سخن را می
غش او بخواند و در وصل و فراق خویش مانده به غمش و نه شک و نه یقین است
نه خوف و رجاء کفر و دین است به آنکه در این چو رفت این را در دنیا و آخرت

نه چون عارف است که از تو به فقدان و حیران که مسلمیم خوف نیست

نترسد ز و کسی کو دانشناسد | که طفل از مسایه خودی هزل مسد

یعنی کسی که عارف و شناسای حق باشد غم نیست به بیگانه خودی که است و نه
مسلمان است بر وجود است و ذلالت خوف نیست و بیعت است این مشایخ و مقلدان
شیونیات و جوهر حقیقی بیگانه و نه اندک از مسایه است و نه طفل از بیگانه است

خلق طفل سال اندر هست خدا نیست بالغ جزر میوه از هوا

نماند خوف اگر کردی روانه | نخواهد اسب تازی تازیانه

یعنی سالک که در طلب دهن کسروی شده چه جامی عارف که خوف درین سالک نیست
و چون طالب وصل محبوبیت هر چه بالغ و وصول است از دل بیرون کرده و خوف
غضب الهی و عذاب دوزخ مانند تازیانه است که نفوس پنهان را که طلب خورد و خواب
برایشان غالب باشد و در طاعت تقصیر نمایند بسبب آن تازیانه خوف در سیر الی الله
شد و نیز شوند و زود تر بمنزل کمال رسند و عاشق صادق که در طلب قرار ندارد چون
اسب تازی دهنده است احتیاج تازیانه ندارد و نظم عاشق آن باشد که چون آتش بود و گرم
رو سوزنده و سرکش بود و لحظه نه کافر می دانند وین : ذره نه شک شناسد نه یقین
عشق جانان هر کجا منزل گرفت : جان نگس از بهستی دل گرفت

ترا از آتش دوزخ چه پاکست | که از هکشی فن و جان تو پاکست

یعنی تو که از بهستی مجازی فانی و پاک شده و از اعمال و خلاق فنی نفس تو منکی است و
از مشتهیات نفسانی که در برزخ مثالی در صورت نار و مار و کژدم تجسد است عبور نموده
دوزخ دیگران ترا عین بهشت است چه اقوال و اعمال تو تجسد بجور و غلمان و قصور و همار
و اشجار و انوار کشته

ز آتش زرخالص بر فرود زد | چه غششی نیست اندر وی چه سود

یعنی چون سالک از مقضیات طبیعی و شهوانی و نفسانی در گذشت و پاک شد مانند
زرخالص است او را از آتش پاک نیست و خلاق و سیمه مثابه غش زراست غش در پیش سوز

ترا غیر از تو چیزی نیست در پیش | ولیکن از وجود خود بیندیش

یعنی غیر از خودی خود ترا هیچ چیز دیگر در پیش نیست که سبب گروه و عذاب تو باشد و
بر که از خودی خود و اراست اصلا دیگر نا ملایم نمی بیند و نکولی که در گذشتن از خود کار

آسان است البته اندیشه و فکر از وجود نیستی مجازی خود می باید کرد که ارتفاع این تعین و رجوع نیستی اصلی خود سو قوف بمقدمات بسیار است از استعداد فطری و مجاهده وار شاد کامل و ریاضت نشا تو

اگر در خو پشتن کردی گرفتار | حجاب تو شود عالم که بیکبار

یعنی چون حقیقت انسانی میجو نیست مسح از جمیع عوامل هر گاه که انسان گرفتار حجاب خودی شد بحقیقت گرفتار حجاب جمیع عالم است نظم کفتم چه دورم از توجه مارا کناه نیست گفت که هست هستی تو بدترین کناه سینف را بد

توئی در دور هستی جزو اسفل | توئی با نقطه و حله قابل رست

چون مرتبه انسانی نقطه خرقوس نزولی و بدایت نور عروجی است بر آینه نور سفید و شاد بر نقطه

تعینهای عالم بر قوطار است | ازان کوئی چو شیطان چو من

یعنی تمام خصوصیات اسماء و صفات که سبب تعینات عالم شده اند بر تو نیست و در تو ظهور یافته بکلی مطلق عالم فی الحقیقه تشخصات حقیقت انسانند و ازان بهنده حق بکمال ذاتی و صفات بصورت تو تجلی نموده و جمیع عالم نسبت بحقیقت تو مانند اجزایند و تو کل و مجموع عالمی و تو در امی منی و انانیت تمام عالم و تو مجتمع گشته لاجرم مانند شیطان که نسبت با دم میافت انا خیر میند تو میگوئی چه برکت است از برکت

اذان کوئی مرا خود اختیار است | تن من مرکب جانم سواد است

یعنی نسبت خست یاری بخود کردن العکاس العین است و نشانه انسانی بود و تعین به وحدت و با جماع تعینات عالم بعد از تعینات انسانی و چون آفات و اوقات اختیار حق در خود مشاهده من مایه و از حقیقت او غافل است که چنانچه وجود او در مجاز نیست انتساب صفات و افعال نیز که تابع ذاتند که با او در مجاز نیست و همین است بحقیقت او را نه ذلت و نه صفات و چون جامعیت مراتب اعلی و اسفل در خود مشاهده من

و صدور افعال بتصور عقل و تدبیر نفس و تحریک اعضا میداند و نسبت صفات
بجود سینما میگوید که تن من مرکب است و جان من با و سوز نیست و نام نهاد خود را

و نام تن بدست جان نهادند | همه تکلیف بر من زان نهادند

یعنی خوب که اختیار بخود مستند میدارد و اعتقاد آن کرده و نام اختیار او بدست عقل و
جان اوست که هرگاه که خواهد که فعلی از و صادر شود اول عقل تصور این میکند و نفس
در تدبیر حصول آن میگوید و تحریک قوی باعثه و فاعله آن فعل بطهور می آید پس
خود را در فعل مستقل دانسته میگوید که مناسط تکلیف اختیار من است در افعال

ندانی کین ره انش پرست است | همه این افت و شومی هست است

یعنی نسبت افعال بخود کردن است تعلال نه بجز طریق اش پرستان است که مبداء بر
خیر و شر اثبات میکنند و این شومی اعتقاد فاسد از هستی پیدا شده یعنی از
نسبت است آنچه این همه آفات روی نمود

کدامین اختیار ای مرد جاهل | کسی که بود بالذات باطل

دلیل سیر باید بر بی اختیار می عبد که کدام اختیار و چه اختیار کسی که بالذات باطل نیست

چو بود نشن یکسر هیچ نابد | نکوئی کا اختیار از کجا بود

یعنی وجود تو نظر با ذات تو کرده مطلق مانند ما بود است نظر میکنی که اختیار از کی بود
و چیزی که معدوم باشد نسبت اختیار می بوی جهل است

کسی که در او وجود از خود نباشد | بدان خویش نیک بد نباشد

یعنی چون افعال تابع صفات و صفات تابع ذات است کسی که بالذات معدوم
بود نسبت وجود بوی مجازی باشد بالذات نه میگویند بد خواهد نمود

که او دیدی تواند که جمله عالم | که یکدم شادمانی یافت بی غم

اگر سیر اختیار در صدور افعال بودی بسته مور بر هیچ مرام وی واقع بودی

از سر انصاف بوجدان خود رجوع کن در جمله عالم تو گرا دیده که یک لحظه شادمانی بی غم یافته باشد و اکثر نسبت که خلاف خواست این کس واقع میشود آنچه میرزا موسی بن حضرت مرتضی علی علیه السلام میفرماید که عَرَفْتُ اللَّهَ بِفَسْحِ الْعَزَائِمِ مَشْوِي عَدَمِ خَيْرٍ رَسَتْ

گواشد حاصل خیر جمله امید | که ماند اندر کمال خویش جاوید

دلیل دیگر بر عدم اختیار آنکه هیچ کس در مرتبه کمالی که او را حاصل میشود جاوید نمی ماند و زوال و انتقال با وجود قدرت معنوی و صورتی که انبیا و اولیا و حکما و سادگان راست دلیل بر عدم اختیار است انظم در نظر امی سالک صاحب نظر تا محرم کو و آدم دیگر به آدم آخر کو و ذرات کو نام کلمات و جزویات کو

مراتب باقی و اهل مراتب | بزرگ امر حق و الله غالب

یعنی مراتب کمال در هر نوع از نبوت و ولایت و سلطنت و امارت و غیره که فرض کنند که باقی است و اهل آن مراتب در تحت تصرف مرتضی اند که ایشان را مستغیر و متبدل میکردند و انتقال و زوال با اهل مراتب را همی باید و حق تعالی بر مرتضی است و هر چه می خواهد چنان میکند

مؤثر حق شناسانند که جلا | ز حد خویش تن بیرون من پای

در صورت جمیع مظاهر و در همه جای و محل مؤثر حق را می باید دانست چه وجود و بقا حق است که با صورت وجود و افعال اشیا ظاهر گردد و از آنجا که اینها در مرتبه ذاتی خود پستی بیرون منزه که چیزی را که وجود از خود نباشد و متعلق به خود است نخواهد بود و اولی بعبثت آفرینست و من ننم بد آنی که سازدم سن آن شوم که مراد است که آنی که در مرتبه اشکاف قابل دهم در مرتبه اشکاف شیرین شوم و در مرتبه اشکاف اندکی بین شوم و من چه فکرم در میان معین بد نیست در حقیقت طاعت بین بین

و حال خویشتن پرس اینقدر چیست

و زانجا باز بدان کا هذک کت

بدانکه اشاعره معتزله بجهت استنا قدرت بعباد قدریه سخن خوانند و معتزله اشاعره را
 که اثبات قدر حق نمایند و همه افعال را بتقدیر حق میدانند قدریه سخن خوانند و نظر معنی
 قدریه و استعمال این نقطه بر هر دو طایفه طلاق میستوان نمود و اشاعره در طلاق
 این ائمه و حدیث میکنند یکی القدر یذبحو س هذه الاثمه زیرا که حدیث مقتضی -
 مشارکت قدریه امر مجوس در آنچه مجوس مشهور است که اثبات دو خالق مینماید
 یکی خالق خیر و یکی خالق شر و معتزله مشارکنند در معنی که عبدا خالق افعال خود میدانند
 در شر و حدیث دوم آمده فرمود القدر ربه خصماء الله فی القدر و خصومت در
 قدر کسی را باشد که عقا د نماید که بنده تقدیر و خلق چیزی مینماید که حق از ان کراهیت
 دارد لهذا فرمود که ز حال خویشتن پرس یعنی بازگشت بوجدان خود نما و از احوال خود
 پرس که نسبت احوال و افعال بخود کردن چیست چه وجدان شاهد است که بنده
 اختیار نیست و چون حال خود را می بینی که ترا بیشتر افعال بر خلاف خواست واقع
 می شود از ان حال بدانکه اهل قدر کیست این دو طایفه

هوا نکس که مذهب غیر جبر است

بنی فرمود که مانند کبر است

جبر در مقابل اختیار است و جبریه طایفه اند که سناد فعل عبد بحق مینمایند و میگویند که
 بنده را اصلا طاقت قدرت نیست نه قدرت موثره چنانچه معتزله میگویند و نه قدرت
 کاسب چنانچه اشاعره فرموده اند که بنده را قدرت اختیار نیست افعال بتقدیر حق است
 و جبریه میگویند که بنده مانند جهاد است در صدور افعال مینماید که هر کس که مذهب
 و عقا د وی نه مذهب جبر باشد بر حدیث نبوی که القدر یذبحو س هذه
 الاثمه مثل کبر است و این سخن اشاره بان است که نسبت قدرت و باقی صفات و
 افعال بخود نمودن بجز نوع که باشد معتقد عرفا و محققین است و درین سخن معتزله

و اشعاره بر دورا قدره شمرده

چنان کان کبریزدان اهرمن گفت | همین نادان احمق او و من گفت

یعنی چنانچه مجوس خالق خیر را پرزدان یعنی رحمان و خالق شر را اهرمن یعنی شیطان
میخوانند جاہل احمق که مذہبش غیر حیر است او و من میگویم دیدم معتزله میگویند که خیر از حق است
و شر از نفس ما و اشعاره میگویند که همه بتقدیر حق است ولی کسب مانیز داخل دارد پس
دو او و من مسکوبه

بما افعال ان نسبت بجاز است | نسبت خود در حقیقت طهور باین نسبت

یعنی نسبت افعال بما که مظاہریم عین بجاز است زیرا که فی نفس الامر وجود حقیقی داریم
پس تابع وجود نیز نخواهد بود و نسبتهای مجرد اعتباری میباشند باینکه باز میگویند که ما میمانند

نبودی تو که فعلت افسر باند | تو را از بصر کار می افسر باند

یعنی آنچه خود را فاعل فعل خود میدانی چگونه و واقعی باشد که تو در عالم عین نبودی و فعال تو در علم
حق معین بود و مخلوق و چیزی که پیش از تو مخلوق بوده چگونه بشدت تو باشد و ترانه
از بر آن تشریف روح اضالی بخشیده اند که با اختیار خود فاعل باشی بلکه تر از
بصر کاری دیگر که هر عظیم است برگزیده اند و آن است که تو در نمودن ذات و صفات و آثار
مثابه آینه عسقل باشی تا حق خود را بجمع کمالات بشود عین در تو مشاهده نماید و آینه را
در نمودن صیر و خست بار قدرت کجاست

بقدرت بی سبب از ای مطلق | بعلم خویش حکمی کرده مطلق

یعنی بقدرت قادریم بی سبب و معلول نماندند و باطل و جوت در فاعل او
نیست بعلم شامل خویش حکم جزیم در آن که بی سبب است و در حقیقت
اعیان و توفیق و در عمل ایشان ظاهر است باین کیفیت او را در این بسیار است

مقدر کنند پیش از جان از تن | برای هر یکی کاردی معین

یعنی از برای هر شخصی پیش از آن که جان او در مرتبه ارواح در تن او در مرتبه جسد ظهور یابد چه جای آنکه بگوید که پیوند کار می معین و علمی مقدر گشته

یکی هفتصد هزار سال طاعت | بجای آورد کرد گشت طوق لعنت

استشهاد آنکه بر طبق احکام علمی هر چه واقع میشود و کس را اختیار می نیست میفرماید که لمبیس هفتصد هزار سال عبادت بجای آورد و با وجود این همه طاعت طوق لعنت بر کردن او نهادند و هفتصد هزار اشاره یا آنت است که هفت مرتبه افراط و تفریط که وصول خلاق ذمیه اند در لمبیس که صورت قوت و ابهت در مراتب کمال ظهور یافته چه هزار کمال در مرتبه عدولست

دگر از معصیت نور و صفادید | چون توبه کرد نام اصطفادید

مراد ناظم ظاهر حکایت شان است که مشهور

عجب تر آنکه این از ترک مأمور | شد از الطاف حق مرحوم و مغفور

یعنی اگر در لمبیس با این همه طاعت و قبول برگزیدگی آدم با عصیان غایتی دارد اما این عجب تر است که سبب ترک لمبیس کرد و لطف الهی شامل حال آدم شد مرحوم و مغفور شد

سزان دیکر ز منهای کشت ملعون | زهی فعل توبی چند و چه چون

یعنی لمبیس از ارتکاب منهی که از آدم صادر گشت که از منی قرب شجره منهی شد ملعون گشته و کناه آدم موجب لعن و طرد لمبیس شد فرمود که تو و سوسه آدم نموده و او را بر این کار داشته خلاصه سخنان آدم و لمبیس آنست که بنا بر حکمت الهی ترک ما سوسه لمبیس مستلزم ارتکاب منهی آدم است چه اگر فرضاً لمبیس سجه انقیاد کردی اغوامی آدم نمود می بقرب شجره طیبه و آدم رحمت جامع علی و سفل فایز نشدی و اگر عدم منتهای آدم از نفسی قرب شجره طیبه ظاهر نشدی و سبب خراج او از بهشت شجره ارواح بعالم دنیا که طبیعت است نشدی کمال و سوسه و اغوامی لمبیس که عبارت از قوت و ابهت است

در آدم و ذریه او تا قیامت بطور نیامدی و مقتضای ذال طبرس کمال حیوانیه که مقتضی
احجاب بانامیه و بعد از مهده است تا موجب تعجب عالم گردد و پدید آمدن مقتضیات نامیه
جسارته مقتضی ماندست

جناب کبریائی لا ابا لیسث منزله از قیاسات خیالیست

اسارت بحدیث قدسی که هؤلاء فی الجنة ولا ابالی بطاعتهم یعنی چون جناب
کبریائی حق از غایت استعنائی بی باکست که افعال آنحضرت بسبب غلبه و غرض باشد
و افعال الهی سر و زبان است که بقیاسات خیالی که قیاس غایب است بجانیه
و دلائل و سببی و عقوبت کرد و اوقات عظمت و توان گشت

چه بود اندر ازل ای مرد نااهل که این یان شد محکم و این بود جهل

یعنی بی مردمان ساخت آنچه بود تصور کرده که افعال الهی معجز است اگر واقع بود می
ازل و مهده فطرت چه سبب و علت بود که این کی می شد مقتضی عمل مدعیه و آیه و سوره
کریمه و حق گشت و آن دیگر بود عمل معجز شده و در کتب معتبره یافت می شود که عقول داخل
است و نه نفسی بل بطریق شرف استعداده می شود که اعیان نامیه و حیوانیه
المهیمنه و سماه صورتی و نباتات و اینها و استعداده و استعداده که بعضی
نیستند و تعلق علم به این مطالب استعداده است و قضا که علم است و بعضی
عالم ندین بصورت آن اعیان در خدای استعداده است آن اعیان

کسی کو با خدا چون و چرا گفت چو مشه که حظه نشانی از امر الفسث

یعنی چون کمال ذال طبرس که در افعال الهی است و اینها که در افعال
خدا که بتدریج علم بعدین می آید چون و چرا که در افعال الهی است که در افعال
چیزی که در افعال آنحضرت است که در افعال الهی است و اینها که در افعال
با استعداده که در علم است تا برسد به مرتبه تعجب و اینها که در افعال

و در ازین بد که پرسید که از چه چون	نباشند اعتراض ازینکه موزون
یعنی چون عظمت کبریائی شایان حضرت خداوند است او را امر او را است که پرسش بندگان از تبه و چون نماید تا قصور و نقصان عباد بر خودشان شود و اعتراض چون و چرا ازینده پسندیده نیست	
خداوندی همه در کبریا نیست	از علت لایق فعل خدا نیست
یعنی الوهیت و خداوندی بالکل در کبریائی و عظمت و سعماست و هر چه از آن حضرت صادر میشود عین کمال است و علت و غرض لایق فعل خدائی نیست چه غرض فعل ایستاده می باید که اصل و منبع باشد تا موجب اقدام فاعل بر آن فعل شود و ازین جهت کمال فاعل لازم آید تعالی عن ذلک علواً کبیراً	
سزاوار خدائی لطف و قهر است	ولیکن بندگی در قهر جبر است
یعنی لایق خدائی بحسب مقتضای ذاتی لطف و قهر است تا شان طلاق در اسمای جمالی و جلالی ظاهر گردد و کمال که مقتضی بود از قوت لفعول آید و لایق بندگی است در ذات و اضطرار در افعال است تا لطف و رحمت عام افاضه وجود بر ایشان مینماید و بقهر و جبر ایشان بر صلب اختیار در صدور افعال میفرماید که تا بر اضطرار و نیستی خود مطلع گردند	
گرامت آدمی را اضطرار است	نه ان کور انصیبی اخنیادی است
یعنی سبب آنکه آدمی مطرور مجلای ذات و اسماء حضرت الوهیت است تصرف و خرق عادت که موسوم گرامت است از و بظهور می آید نه آنکه او را در آن تصرف خیار نیست چه آن تصرف حق است که در شاه آدمی می نماید میفرماید	
نبوده هیچ چیزش هرگز از خود	پس آنکه پرسد مثل زینک و ازیند
یعنی انسان را هرگز هیچ چیز مطلقاً از وجود و عظمت و فعل از خود نیست زیرا که ممکن	

فی حد ذاته عدست و با وجود این از سوال از نیک و بد می نماید و ترتیب ثواب و عقاب
بر آن سیدار نداین همه دلیل بی عرضی فعل حق و اظهار کمال خداوند است

نذا رد اختیار و کشتن ما نور | ذهی مسکین که شد مختار مجبور

یعنی هر فعل که از انسان صادر میشود بقدرت ارادت و تقدیر الهی است

و در آن فعل مجبور است و با وجود این حال مامور مکلف است نهی مسکین چنان

که انسان است که هم اختیار دارد که مکلف شده و هم مجبور است قیام بر این

معنی از کلام محقق امام جعفر الصادق علیه السلام که لا یجبر و لا یتوکل بل امر

باین که امر مستیوان نموده نظم این چه استغنا چه بی باکست این با که جوان

گفت آخر چیست این من ندارم اختیار خوشیمن به کشته هم مجبور امر در المنین به

بر زمان آرد دیگر را هم پیش به و که بس حیرانم اندر کار خویش به که تکام می

کند در لامکان به که کند جانم همه خاکدان به که در آرد در دم صد بود در گاه فل

میکنند از غیر خود به که غریق بحر انوارم کند به که آید قید بندارم کنند به که تپان به از

که رشک آرد نکت به که ز نام شک میدارد نکت به او بهر ساخت بهانه نوکت

آتش اندر خرمن جانم زند به گاه گوید نیات از من به ز تو است به گاه گوید حمد من نو

نکت و بوست به گاه گوید بست همه از قننا به که ندارم گفت من به در رضا

این غیث نبود که محض حکمت است عین علم و عدل و لطف و رحمت است

تا توانی ره و و همیشه بار باش به از جانت را کمین خایه فاش

نظم است این که عین علم و عدل است | نه جود است این که شخص لطف و

یعنی این که انسان با وجود بی اختیار می مامور و مکلف است نه نظم است

چه نظم تصرف تعبیر استتفاق است بلکه عین علم است از جهت آنکه منبع این فی

موضع واقع شده و تصرف در و بتلخیص با استتفاق است به توفیق

خود است نه ملک غیر و این تکلیف با وجود بی خستیماری نه جور و ستم است چه جور و ستم است که شخص را قابلیت هر می بوده باشد او را بر آن تکلیف کردند و در انسان این قابلیت هست بلکه این تکلیف محض لطف و فضل است در باره انسان که او را بواسطه این تکلیف به شریف کمال قرب و معرفت مشرف ساختند

بشرعت زان سبب تکلیف کرد | که از ذات خود تکلیف کردند

یعنی انسان را حضرت او هست بکالیف شرعی از ان سبب مکلف کردند که او را
بظرفیه علم و قدرت واحد الجسم مخصوص کرده اند

چو از تکلیف حق عاجز شوی تو | بیگبار از جهان بیرون روی تو

یعنی هر گاه تو بر حقیقت عدمیت خود واقف گردی از تکلیف حق عاجز شوی و بدانی که تکلیف تو بواسطه آن بوده که حکم است و مظهر و ظاهر ذات و صفات خود را بتوانست فرموده و ترا از ذات خود تعریف کرده و الاله ترا وجود بوده و نه افعال بیکبار از میان بیرون روی تو یعنی حصه عدمیت ممکن که عبودیت است از حصه الهیت که وجود است ممتاز کرد و تو بالکل از میان بیرون روی و بدانی که توانی تو نمودی بود و عدم و بی بوده است و عابد و معبود و مکلف یک حقیقت است که باعتبار اطلاق و تقید ممتاز نماید

بکلیت رهایی یا بی از خویش | غنی گردی بحق ای سر درویش

یعنی چون از تعیین عدمی خود رهایی یافتی بوجود حق متحقق ببقاء بعد النقاء متصف شدی تو نگر بحق گردی و آنکه هیچ از صفات مذاشتی اکنون وجود قدرت و علم و اختیار حق بهم در خود مشاهده کنی و همی بی تو باشی و توانی تو در میان نباشد

برو جان پدر تن در قضا ده | بتقدیرات پردازانی رضاده

یعنی چون ترا هیچ خستیماری نیست برو و تن بقضاده و یقین بدان که آنچه فاعل محار در باره تو مقدر فرموده دیگر کون نمیشود بظرفیه الهی ده و سرگردان نشو نه

سوال دہم

چہ بحر است نکتہ لفظش ساحل آمد	ز قعر او چو کوہ حاصل آمد
-------------------------------	--------------------------

یعنی سوال میفرماید کہ بگو چه بحر و کد ام دریا است انکہ لفظ او را ساحل و کنارہ است و از قعر آن چہ کوہ حاصل می آید چون حقیقت سواش معلوم شد میفرماید چون

یکی دریا است ہستی لفظ ساحل	صد حرف و جواہر دانش دل
----------------------------	------------------------

یعنی ہستی کہ در وجود است مانند کد دریا است کہ لفظ کنارہ او است و لفظ دوم معنی

دادم یکی ادراک کلیات دوم حکم و اسم معنی دوم است و حروف الفبا بتابہ صدند کہ در آن دریا حاصل میشوند و جواہر آن اصناف دانش دل است کہ عبارت از حقایق اشیا و معارف الہی است

بصر موجی ہزاران در شہوار	برون دیرد ز نقل و نصی اخبار
--------------------------	-----------------------------

یعنی بصر موجی کہ ازین دریای ہستی بصورت نفس انسانی ظہور می یابد در شہوار از معارف و حقایق و علوم یقینیت بسیار ساحل لفظ بیرون میریزد و از نقل کا ملان و از نقل شہر آن اخبار نوی است

ہزاران موج خیزد ہمدم از وی	نگردد قطره ہرگز کہ از وی
----------------------------	--------------------------

یعنی کثرت کجیات و امیسات بحر ہستی نوعی است کہ ہر دم و ہر لحظہ موج بسیار ازین بحر ظاہر میشود و ہرگز کہ قطرہ از آن دریا نقصان نمی یابد تا بہ تمام آن

وجود علم از آن دریای شرف است	غلاف دژ او از صکوت است
------------------------------	------------------------

یعنی وجود علم و ادراک ازین بحر زرف ہستی است و صکوت در معانی ذات اشیا و غلاف در علم از صوت و حرف بہت زیرا کہ الہی علم و معانی با صاف حرف و صوت خارج میگردد

معانی چون کند اینجا تنزل	غیر ورت باشد او را از مثل
--------------------------	---------------------------

یعنی صفاتی که وجود و علم و نظر و صوت و حرف مراد است درین جواب و سؤال چون بصوت بحر و اصداف و در و جواهر تزل نموده یعنی از معقول مجبوس معبر شده ضرورت شد که این معانی را تمثیل کردانیده شود تمثیل

شبهندم من که اندر ماه نیستا | صد با لارود از قعر عمان

نیسان ماهی است از ماهیهای رویان که در فصل بهار واقع است و صدف حیوان آبی است که بجهت او و صدف ملتصق است و محیط است مثل دو بال مرغ که میکشاید و دریم میکشد و در ماه نیسان آن حیوان از قعر دریا بالای آب می آید

ز شایب قعر بحر آید بر آفران | بروی بحر بنشیند دهن باز
بخاری سر تفع کرد در دریا | فرو یارد باه کس حق تعالی

چکد اندر دهانش قطره چند | شود بسته دهان او بصد بند

چنانچه رحم قبول نطفه نماید حوض صدف آن قطره را قبول کند و در دهانش چنان محکم بسته شود که گویا بسته است

رود در قعر دریا بادی پیر | شود آن قطره بازان یکی در

شهر است که چند روز که در قعر دریا قرار گرفت بعد از آن اول صبح بر روی دریا می آید و تا آخر روز استنشاق هوا نماید و از وقت غروب تا صبح در زیر آب می باشد و چون چند روز بدین شیوه آید و شد نمود آن قطرات منعقد و بنجد میگردند و چون انعقاد یافت در قعر دریا قرار گیرد و بقدرت رب العالمین آن قطره باران در زمین گردد و چون بسنگام استخراج شود

بقعر اندر رود غواص دریا | ازان ارد بیرون لولو لالا

یعنی جماعتی که دریا فرو میروند بقعر دریا روند و آن اصداف را اخراج نمایند و ازان درهای خشکنده و شفاف بیرون می آرند چون ذکر تفصیل تمثیل نمود شروع

در مشر کرده فی سرمایہ

تن تو ساحل هستی چو دریا	بخارش فیض و باران علم است
-------------------------	---------------------------

یعنی وجود مانند دریا است و بدن انسان کناره دریا و چون سابقاً نطق را تشبیه کنیزان فرموده بود تا معلوم شود مراد بدان نطق صورتیست که از لواحق بدن است و بحقیقت ساحل تعین جامع انسانی است که شامل ظاہر و باطن است و بخار آن دریا فیض عالم رحمانی است که بسبب حرارت حسب ظهور و اظہار بحکم قاضیت آن اعرف مصاعد گشته و باران اسماء الخیہ است کہ برابر اضی استعدادات انسانی باریده شدہ چون آب غواصی بخوابد کہ استخراج لای از دریا نماید موجود

خرد غواص این بحر عظیم است	کہ او را صد جو اهر در کلیم است
---------------------------	--------------------------------

یعنی جزو کہ قوت عاقل غواص این دریای بستی است کہ علی الذوام در غور تفکر و تدبیر است و از بسیاری غویس جو اهر بشمار غایم و معارف یقینیتہ در کلیم استعداد پیمان دارد و از دریای بستی بسا عمل نطق سنی آمورد

دل مد علم را مانند یک ظرف	اصدا فی علم در صورت نشانی با حرف
---------------------------	----------------------------------

یعنی دل انسانی کہ صورت جمعیت الوہیت است بحسب جمعیت علم اسما کہ بمشابه قطرهای باران مانند ظرف است کہ محیطا بر جمیع است و از جهت مرکزیت آن قعر بحر است و صرف علم دل صورت و حرف است یہ خلاف معانی الذوات و صفات در ایشان برورده و منتقم میشود

نفس کرد در روان چون بوق مع	رساند از من مانند زنگ در سار مع
----------------------------	---------------------------------

یعنی چنانچہ در فیضان کہ فصل بہار است ریح عاصف اسداف را از زمین بویسم می برند تا حرکت آن باورده ف مانند حباب بر روی آب می آید تا فقط بوسی با آن درو پاشش بکند ریح نفس انسانی روان و متحرک گشت مانند بوق مع و منتقم

از قعر بحر باطن تنفس اصداق اصوات و حروف را بواسطه عبور در مخارج اخراج نماید
و از آن نفس روان حرفها و صوتها بکوشش سماع رسد

صدای بشکن بیرون کن در ششوار | بیفکن پوست مغز نفوس بر دار

یعنی چنانچه عرض از صدق و دراست تا صدق لشکنی جواهر بیرون نمی آید مخصوصاً از
اصوات و حروف و الفاظ معانیست و مادام از الفاظ و علوم ظاهره که بشنا به
پوست اندامیکذری بجز نفوس که آن معانی حقایق و علوم سکا شده است میرسی

لغت با اشتقاق و نحو فاصرف | همی کرد دهر پیرا من حرف

یعنی این علوم در تحت الفاظ اند و لفظ مرکب از حروف است

هر آنکو جمله عمر خود درین کرد | بگذره صراف عمر نازنین کرد

ز جوشش قشر خشن افتاد کرد دست | بنابلد مغز هر گو پوست نشکست

یعنی طایفه که هر خود را صرف این علوم کردند مانند کسی اند که از کردگان پوست خشک
بدست وی افتاده باشد که اتفاق از آن میریزست و معتبر است که پوست تا
نشکند مغز نیابد و شکستن پوست آن است که آن مقید گردند و آنرا و سید علم دین
دانند و مقتضای علم دین عمل نمایند چون دانستن تفسیر قرآن و احادیث موقوف
بدانشش علوم مذکور است میفرماید

بلی بپوست ناپخته است هر مغز | ز علم ظاهر آمد علم دین نغز

چنانچه مغز را کمال بچنگی بواسطه پوست است کمال علم دین که تفسیر و حدیث است بعلم
ظاهر است که لغت و اشتقاق و نحو و صرف است

ز من جان برادر پند بپنوش | بجان و دل برود ز علم دین کوش

چون حکمت ایجاد عالم معرفت است و معرفت حقیق سبب عبادت است که ما
خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ لِأَلْبَعِبُدُونِ ذکر سبب و اراده سبب عبادت موقوف

بعلم دین است چه اگر کیفیت عبادت مذاند جز خدا ننتیجہ عبادت نباشد میسر باید عین
من ار برادر دینی نه استماع نماز قبول کن و بتوجه تمام در کسب علم دین کوشش
که رسید حصول مقاصد دارین است

که عالم در دین و عالم در دین یافت
اگر کثرت بد از وی محضی یافت

یعنی عالم علوم دین در دنیا و آخرت مقدمی یافته در دنیا از جہت انگر مرد و در عبادت
و مناکحات و معاملات استیجاب تمام بر او است و در آخرت چون عمل با آن علم
نموده باشد موجب درجات وی خواهد بود عالم اگر در عمل و نسب از ہم کمتر
کمتر بوده باشد بیکت و نتیجہ علم کمتر و بہت کرد و محتاج الیہ خلق بہت

عمل کان از سر احوال باشد
بسی بجز از علم قال باشد

یعنی آن عمل و عبادت که از سر احوال بہت و تسلیم رفع حجاب از میان بندہ و عذو
است بسیار بہتر از علم قال است زیرا کہ غرض قال دہنستن کبھیات اعمال است
و غرض از عمل حصول احوال عنونیت کہ عبادت از قرب و مشاہدہ انوار و تجلیات
تھی است اگر چه آن صاحب عمل با حال ظاہر نہ بدہ باشد

ولی کاری کہ از اب و کل ایک
نہ چون علم انکث کان کارد از اب

یعنی اگر چه علم با حال بہتر از علم قال است ولی عمل کہ از اب و کل بدنی باشد و علم بحال
نباشد آن علم چون علم نسبت زرا کہ علم کہ حد قال باشد ہمین کاروان است ثابت است

میان جسم و جان بنکر چہ فرق است
کہ این را غریب کہری و این را

یعنی کہ خواہی فرق میان مراتب نہ کہ بود تو طام شوہر بین بیان بدن و روح
کہ چہ تفاوت بسیار است کہ جسم را غریب من شمارنا کہ نسبت بحال و روح
نمان است و جان را مشرف کہ بود انوار از روح علم غریب

از نیجا باز دان احوال اعمال
بہ نسبت با علوم قال با حال

یعنی فرق باز اینجا بازشناس که اعمال بدنی را نسبت با علوم حال صیغه چه
علوم قال بنشاید جان است با اعمال بدنی و باز نسبت علوم قال با حال همین نسبت
است بعینه یعنی حال جان علوم قال است چه حال عبارت از مرکب است
که عین له مقبول است

نه علم است آنکه دارد مبدل بینی که صورت دارد اما نسبت معنی

یعنی حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله چون فرمود که حب الدنيا رأس کل
مفسده یعنی علمی که میل دنیوی دارد بحقیقت نه علم است چه علم نسبت که وسیله قرب
حق بود و علمی را که وسیله جاه و منصب است صورت علمیت نه معنی علمی مثل
باقی صناعات است

نکورد علم هرگز جمع با آرزو ملک خواهی سک از وی و رواندا

یعنی علوم دینی که سبب طهارت نفس از اخلاق ذمیه است با آرزو و حب دنیا جمع
نمیکرد چه بی نهایت است اگر فرشته خواهی سک را از خود دور می باید
انداخت بنا بر حدیث لاید خل الملائکه بیکتا فیک کلبا و تصاویر

علوم دین از اخلاق فرشته است نیاید در دلی کوسک سرشته است

یعنی علوم دینی که موجب قدس نفس انسانی است از اخلاق فرشته است لهذا
واسطه وحی ملائک می باشند و خلاق ملکی را با صفات سکلی که آرزو حرص است
صفات بعد هر چه تمام تر است و در دلی که صفات سکلی سرشته باشد هرگز در نمی آید

چند صطفی آخر همین است نکو بشنو که البته جهنم است

و حدیث که مذکور شد که ملک در خانه که سک و صورت است می آید این معنی را نیکو
بشنو که علوم دنیا با آن بسته جمع نمیشود

درون خانه چون هست صوت فرشته نباید اندر وی ضرور

بر و بزدا ای اول تخنه دل	که تا سار و مملکت پیش تو سوزد
یعنی روی تخمه دل که در نفس بسیار بلوغ محفوظ آفانی است از تصور حکایت و صفات ذمیره و نفوس او هام باطله و خیالات فاسده پاک کن و باب ذکر و فکر بشوی تا سنا سبستی با عالم الحقیق بواسطه طهارت پیدا آید و ارواح مطهره و متفلسف که صورت علمیه حقیقت اند و بسا که مومنون اند در خانه دل خود درینند	
از تو تحصیل کن علم و در اشت که	در بجزرا آخرت می کن جزا نش که
یعنی از ملک که در دل صافی تو که ساده از نفوس است منزل ساخته علم و در اشت که علم معنوی کشفی لذت است که با شارت حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم باولیا میرسد تحصیل کن و از بجزراشت و از خودی خود زراعت نما که آنچه اینجا نشانه اینجا خواهی در وید نظم ایندم هست الوقت سخن انداختن به کارهای روز حاجت ساختن به به کیشی مجلس آن خواهی درود به نیک و بد اینجا عیان خواهد نمود چون که فرصت هست بنشان بی درنگ به آن نماز میربای نیک رنگ به چون سبب تصفیه و تجلید قلب است تحصیل علم را بش فرمود	
کتاب حق بخوان در انفسا لفاق	مذنب شو با جمل جمل اخلاق
یعنی تعلیم ملک کتاب آیات صفات و اسماء الحسی از انفس خود که تمام است جامع جمیع کتب الحسی و تمام است آیات اسماء و صفات در و مکتوب است و در انفس که کتاب همیشه ندیده که تفصیل کتاب انفس است و با سبب اینها در انفس از تو بخوان و داناه حکیم شو و بخند عدالت و زینت کمال در انفس اخلاق است مذنب و مجاز شو قاتله	
اصول خلق نیک اند خدا لک	پس از وی حکمت و عفت نتوان
بدانکه نفس ناطق است بی در و نبوت است بی او آن مومنون که به باطن نیند	

دو قسم اند ادراک بقوت نظری و قوت علمی منبسط میشود و تحریک بقوت شهومی و غضبی باشد و این چهار قوت که نظری و علمی و شهومی و غضبی باشد و هرگاه که تصدیف هر یک در موضوعات خویش بوجه اعتدال بود نه با افراط و نه بتفریط از هر یکی فضیلتی حاصل شود و پس اصول خلاق چهار باشند یکی از تعذیب قوت نظری و آن را عدالت گویند دوم از تعذیب قوت علمی سوم از تعذیب شهومی و آن را محضت نامند چهارم از تعذیب قوت غضبی و آن را شجاعت خوانند و تقدم عدالت بواسطه توقف اوست بر آن سه فضیلت دیگر و تفضیل برین در فن هداقت مذکور است و بحسب معنی بیت این چهار فضیلت اصول خلاقند

حکیمی است کرد ادراست گفتا | کسی کو متصف کرد که بدین چار

یعنی حکیم بودن آن است که بشین حکمت که علمی و نظریست متصف گردد و راست کرداری اشاره بحکمت نظری است که چیزها را چنانچه هست بداند و بشناسد البته رست گفتار خواهد بود چه قول صورت علم است

بحکمت باشدش جان دل آکه | نه کور بربا شد و نی نبر آکه

یعنی آکس که باین اصول اربعه خلاق است متصف گردد جان و دل او از حکمت آگوست و واقف حکمت اظہی حقیقی که علم باشیاست چنانچه اشیاست و عمل بر مقتضای آن بعد انصاف بآن فضایل چهارگانه میس تواند بود و بدانکه هر یک ازین فضایل مجزوه دو طرف دارد که مذموم است یکی افراط و یکی تفریط که مذموم است چنانچه اعتدال قوت لفظی حکمت است افراط آنرا جبر بزه و تفریط آن را ابله میخوانند که هر دو مذموم اند و کور برنی آن است که قوت فکری نماید در آنکه واجب نبود یا زیاده از آن مقدار که واجب بود و ابله است که تعطیل قوت فکری نماید باراده نادرومی خلقت و حکیم آن است که قوت ادراک را در امور ضروری

بمقدار مستحسن که وجوب عرفی است کار بندد و زیاده ازین موجب حسیله و مکروه	
سبب خلل در انتظام امور و معاد است و تعطیل موجب خسران دین و دنی باشد	
بعفت شهوت خود کرده مستور	شیره همچون خمود از وی شد لذت
یعنی بعفت که حالت متوسط قوت شهولیت که بسبب اعتدال و مطاوعت قوت	
عاقله و مخالفت هوای خویش حادث شده شهوت و آرزوی التذات خود بآ	
پنهان ساخته و طرفین افراط که شره است و تفریط که خمود است از دور شده	
شجاع و صافی از ذلت کبر	میرا ذاتش از جبین و طهور
یعنی آن حکیم باید که شجاعت که اعتدال قوت غضبی است که بواسطه القیاد او امر	
نفس ناطقه را و عدم تجاوز از حد اعتدال حاصل شده است داشته باشد و از	
ذیلی که لوازم جبین است و تکبر که لوازم تمور است صافی و معرآ باشد و ذات	
او از ذیل طرفین فراط و تفریط شجاعت که جبین و تمور دور بود	
عدالت چون شعارد ذات او شد	ندارد ظلم از او خلقتش نکوشد
عدالت مساوات و راستی است یعنی مرتبه وسط و چون شعارد لها من ذات	
حکیم عدالت تمیز قوت علمی است باعتبار اول و حالت مشابهت که از	
متراج و تسالم حکمت و عفت و شجاعت حادث میشود باعتبار او هم هر آینه	
ظلم که ضد عدالت است مذات باشد پس خلق او هم نیک بود که با اعتدال واقع شود	
و خلاصت اشعار ششم عدالت است که هر دو واقع شود جنان با عدالت	
همه اخلاق نیک در میان است	که از افراط و تفریط پیشتر است
یعنی جمیع اخلاق سه در وسط است زیرا که عدالت از افراط و تفریط دور است	
است که از دور است	
میان چون صراط المستقیم است	از هر دو جان بشر تعرجه است

یعنی حد وسط صراط المستقیم است که البته این کس را بمقام بکمال نفسی نفس الامری
 میرساند و جز بطریق اعتدال کسب معرفت و حقایق امور نمیتوان نمود و از هر دو
 جانب وسط و میانه که افراط و تفریط است قهر حجیم مراد است و هر گاه از اعتدال
 میل با حدیجا نبین نمود افراط و تفریط کرده گرفتار دوزخ شد و از درجات کمال
 بدرگات نقص افتاده تا زمانیکه بصراط اعتدال عبور نمی نماید به بیشتر نمیتوان رسید

بباد بکی و تیزی موی و شمشیر	ندروی کشن و بودن برود بر
-----------------------------	--------------------------

اشارت است بصفت صراط یعنی میانه که در وسط است بیاریکی مانند موی و
 تیزی مثال شمشیر است و از غایت باریکی از دو و الپس کشن و سجا و ز میسر نیست
 چه باندک میل و انحراف بدوزخ می افتد و از غایت تیزی بر و زمان دیر نمی توان
 بود زیرا که چنانچه پائنت وسط حقیقی در میان اطراف نامستناهی متعذراست
 تمسک و اقامت بدان بعد از وجود متعذرتراست نظم صورت عدل است
 میزان و صراط بر صراط حق کذب احتیاط و انحراف از هر دو جانب دوزخ
 است اعتدال اندر وسط چون برزخ است راه او سطر و که شد خیر الای
 تا رهی از دوزخ پر شر و شور تا نسی بر صراط حق عبور کی رسی در جنت و
 حور و قصور چون ضد عدل علم است فرمود

عدالت چون بکی دزدان عداد	همین هفت آمدن این ضدان عدال
--------------------------	-----------------------------

به آنکه حکما عدالت را چون باقی اصول ظریفین افراط و تفریط که ظلم و انظلام باشد
 اعتبار فرموده اند ظلم تحصیل سبب معاش از وجه ذمیر غصب و نهب و
 غیر استحقاق انظلام مگین دادن این طالب معاش و انقیاد نمودن در فرا
 گرفتن آن بی استحقاق و اینجاست میفرماید که ضد عدالت یکی است پس برآینه
 اضداد اصول در عدد هفت باشد و این انظلام که تفریط عدالت است غلبه

نفرموده و حکمتش آنچه بخاطر این فقیر رسد این است که چون کمال فقر و ولایت در سخن
و نیستی است و بحقیقت نظام سبب و سبب مراتب کمال میشود پس از صفات مذکور
نباشد بلکه غایت مرتبه کمال است که از ایداء خلق مستلزم باشد

بزیور هر عدد گسری هفت است | ازان در گهای دوزخ نیز هفت است

یعنی زبیر هر عددی از اعداد هفتگان ستری از اسرار پنهان است و از جمله اسرار
پنهانی این است که این هفت عدد شماره هفت در دوزخ اند

چنان که ظلم شد دوزخ مهیبا | بهشت آمد همیشه عدل را جفا

یعنی چنانچه دوزخ از ظلم و ملکات ردیه میباشد جایی ظالم و قاهر است بهشت
جایی عدل و راستی و حد وسط است و محکم عادل صادق

جزای عدل نور و رحمت آمد | سزای ظلم لعن و ظلمت آمد

بدانکه جزای اعمال لازم اعمال است و هر چیزی خاصیت خود را میدهد
آنکه بهر لازم فعلی است و علاوه بر لازم عمل نیز باید که جزای عدل و راستی
اخلاق و افعال نور تجلیات الحرف رحمت نامستناهی است و سزای ظلم و
انحراف از او امر و نواهی لعن و دوری و ظلمت است نظم نیست انان
بر کرا خلق بد است در حقیقت چون سباع است و در است و باره
چه باشد خلق بد خلق بد آمد و دوست سزاوار چون تو می پاید از بد
اسلام شینان ترا باشد سزاوار

ظهور نیکوی در اعتدال است | عدالت جسد را یعنی الکمال است

یعنی ظهور حسن و عدل است که در کمال انبیا و انبیا و ملکات کلام حق
محقق است نیکوی در عجایب و باطن ظهوری بود با حسن معرفت که سرش است
و آرایش که آن ایمان است با اشیاء و عجایب عجایب است

آرایش آن که دین و اسلام است ظاهر میشود و عدالت جسم را قسسی الکمال است چه عدالت مساوات است و مساوات بی اعتبار و وحدت صورت نمی بندد پس غایت الکمال اجسام آن باشد که اجزای متباعد و متفاده ایشان متقارب و متماثل شوند و ماده و صورت ایشان بواسطه تصغر و تماس متداخل گردند و تضاد کیفیات هر یک کسر و انکسار یابد و با هم متخی شوند و صورت و حدانی بظهور آید و آن صورت و حدانی عدالت است که در مرکب بصورت بسیطی پیدا آید چنانچه فرمود

مركب چون شود مانند يك چيز | از اجزاده و در کرد که فعل و تمیز

یعنی مرکب که بدن انسان مراد است چون بواسطه عدالت هر یک مانند یک چیز شود یعنی صورت و حدانی حاصل کند و از اجزای که عناصر است فعل کفیتی که طبیعت است که حرارت و برودت و رطوبت و بیوست باشد و در کرد و تمیز نیز از اجزاء بالکل مرتفع شود چه مجموع شئی که واحد شده

بسيط الذات را مانند کرد | میان این وان پیوند کرد

یعنی آن مرکب بسبب حدانی که از مساوات اجزاء لازم آمده بسبب الذات را که عقول و نفوس مجرده اند مانند کرد یعنی مشابهت با ایشان پیدا کند و میان این مرکب که بدن است و آن بسبب الذات که نفس ناطقه است که روح انسانیست با پیوند کرد و بیان این پیوند میفرماید که

نه پیوندی که از ترکیب اجزاست | که روح از وصف جسمیت میرا

یعنی آن پیوند نه آن است که چون ترکیب بدن از اجزاء باشد که آن لازم جسم است و روح انسانی نه جسم است و نه جسمانی و او صاف جسمانی بروطلاق نمیتوان کرد

چو اب و گل شود یکبار صافی | رسد از حق بد و روح اضافی

یعنی چون آب و گل بدن انسانی اتحاد پیدا کردند و تمامی از کدرات تضاد طبیعی صافی

شدند از حق تعالی بدان آب و گل بدن انسانی بسبب تسویه روح اضرائی و نفخت
فیتر من و دوحی برسد و انسان بشرفیف جامعیه مشرف کرد و

چو یابد کتسویه را جزای ارگان در و گیرد فروغ عالم جاب

یعنی در اجزای ارگان که عناصرند چون تسویه یابند و صورت و جدائی پیدا کنند
روشنائی عالم جان بران تسویه تابان شود و ظلمت آب و گل را بنور علم و معرفت و نور ساری

شعاع جان سوی تن وقت تعادیل

چو خود شپید جهان آمد که بشکل

اگر چه خود بچرخ چار و پهن است

شعاع عشر نور تک بهر زمین است

طبیعتهای عنصر نورد خود نیست

کو اکب کرم و خشک و سرد و تر

و دلیل بر آنکه طبیعت عنصریه در کو اکب نیست است که اگر گرم باشد و اگر سرد باشد

ثقیل باشد پس در افلاک میل صعود و هبوط باشد چه خفت بهات فوس

طبیعت است که جسم بسبب آن متحرک بجانب علی است و ثقل قوت طبیعت

است که جسم بسبب آن متحرک بجانب سفلی است پس افلاک قابل حرکت

مستقیم باشند و این واقع و محال باشد قطعیه و اگر رطب باشند قبول شمال

بآسانی نمایند و اگر خشک باشند قبول اشکال بدشواری نمایند علی این حال خرق

است یا مرقابل باشند و این محال باشد قطعیه و دلیل بر آنکه افلاک لو ان

که اگر میدانستند حاجب اجرامی شدند از رؤیت و حال آنکه افلاک به

از ثوابت رؤیت نمی یابند که در افلاک شمس است و شفاف است

عناصر جمله از وی کرم و سرد است

سفید و سرخ و سبز و ال و زرد است

یعنی با وجود آنکه در آفتاب و باقی کواکب شایع است ان شایع هر چه عناصر

بر کلمات ظاهر میشود سبب است

بود حکمش و ان چون شایع عادل

ذخایر و بتوان گفتن در داخل

یعنی حکم آفتاب و شمع او بر خدا صبر باری و سار سیت بوجہی کہ کیفیت آن محسوس نیست و چون تشبہ شاہ عادل فرمود کہ ظلم و جور او ان نسبت پس البتہ تخلف در حکم وہی نباشد و اشو آفتاب را نمیتوان گفت کہ داخل طبایع عناصر است یا خارج از آن چه اگر داخل بودی شجر می و نقش ام لازم آمدی و اگر خارج بودی تاثیر نبود می و چون تشبہ نموده اشارت بتطبیق کرده میفرماید کہ

چو از تعادل شد ارکان موافق | ز صنایع نقش کو یا کشت عاشق

یعنی چون اجزاء ارکان عدالت کہ مساوات نامست کہ موسوم بحسن است یافتند نفس ناطقہ انسانی عاشق آن صورت استو کشت و تعلق نمود چه تعلق روح با بدن تعلق عاشق و معشوق است چه عاشق پیوستہ با معشوقست و جدا از معشوق نیست

نکاح معنوی افتاد در دین | بجهان را نفس کلی داد کابین

یعنی چون حسن در صورت انسانی بطور پیوستہ و نفس کو یا عاشق آن صورت شد تا چار و آبی مطلق کہ حق است میان نفس و صورت انسانی نکاح معنوی کہ عقد و تصرف است و حقیقت نکاح صورتی است در دین مبین واقع شد و چون نکاح بی مہر نمیباشد نفس کلی کہ نفس ناطقہ انسانی است کہ جمیع نفوس متعلقہ با جزای عالم خریا اویند و عالم را بکابین با انسان داد و مجموع عالم نکات انسان شد و در تحت تصرف مردی

ز انیشان می پدید آمد فصاحت | علوم و نطق و اخلاق صباحت

بین همه توحید از واجب است

ملاکت از جهان بی مثالی | درآمد همگی خورد لا ابالی

یعنی چنانچہ بواسطہ تعلق نفس با بدن صفات کمال صباحت کہ جمال است ظهور یافت فصاحت نمونہ نور وحدت حقیقی است تنزل نموده از مرتبہ اطلاق جهان بی مثالی و خفا

بسبب آنکه بوسید صباحت جاذب داما کرده و نگذازد که هیچ قیدی مقید گردند
در ملک تقید و مثال همچو زندی بان در آمد و در تخمگاه حسن و جمال منزل گرفت

بشهرستان نیکوئی علم زد که همه قرنیب عالم را بهم زد که

چنانکه حسن در تعدیل جای گرفت جاذب نفس ماضی گشت و از ازدواج ایشان
انواع صفات کمال و جمال بظهور پیوست ملاحظت که حالتی است وجدانی و رای
حسن آمده و بی پروا در شهرستان نیکوئی شاهوار علم زد و والی ممالک حسن و جمال
شده و چون آنکیز و مفتش بود ترقیب عالم را با الکل برهم زد و شیخیر دلها کرده ستوجه بجانب
خود گردانید و بجز عفتی که بصورت دلبری اقرب بود بصورت او تجلی کرد

کهی بود خشر حسبا و سوادا کههی با نطق تبغ ابدار است

یعنی هرگاه که آن ملاحظت که پر تو نور وحدت حقیقی است در صورت نفس انسان
ظهور می باید ملاحظت بچو آنند و هرگاه که بنفس لفظی ظاهر میشود فصاحتش بیاورند

ولی و شاه و در و پیش و پیر که همه در تحت حکم او صخره

یعنی ملاحظت که نور وحدت حقیقی است بنوعی جلوه گری نموده که مجبور است این اصناف
اربعه که دنیا و مافیها در نظر است ایشان اصلا در نمی آید در تحت علم ملاحظت سخن اندواز
قید تصرف او مقتضای و لو انجیب که خستند حرف صبر ندارند

در و حسن روی نیکو او جلیسند نه از حسن است نه با کوی آن

یعنی در اندرون حسن روی ارباب حسن است که آنچه باقی مانده از صفات این
و تصرف می نماید تا آن حسن است پس حسن که ببارت آن است است و بسیار
زافر و انان با آن است تا آنکه باید بی بند

جز از حق می نیاید دل با آن که شرکت نیست کس را با خدا

یعنی جذب و تصرف و اما که صرف بعت و لا یعنی این است و اما که در حق است

آید چه حکم لا مؤثر فی الوجود الا الله در خدائی که تصرفش تأثیر است هیچ کس در کس نیست

بجا شهوت دل سکونم در باید که حق که که و باطل مینماید

بیا که حق و باطل که شرعاً مستعمل است هر یک قسمی اند از اقسام منجمله هر حق حقیقی که وجود

مطلق است و در مقابل آن باطل حقیقی که عدم باشد لهذا حضرت رسالت صلی الله

عیه وآله وسلم فرمود که اصدق قول قال قلت لنبی الله کل شیء ما خلا الله

باطل و چون غیر حق عدم است و مقرر است که مؤثر در وجود نیست و میفرماید

که در ربانی و جذب در صورت معشوقان بحقیقت نه از شهوت است بلکه حق است

که در آن صورت جذب قلوب می نماید اگر چه در صورت باطل شرعی باشد زیرا که حق

بصورت جلالی که باطل شرعی است که ظهور می نماید نظم بهر حسن مگر رقم زکات ب

جمال اوست و در دفتر جمال تو کم شور رقم بسین

مؤثر حق شناس اندر همه جای ز حد خویش تن بیرون مندر پای

یعنی در جمیع صور جمالی و خواه جلالی مؤثر حق را باید دانست و از حد خود که مکان است

پای بیرون نمیشاید نهاد نظم آنکه خود را می نماید از رخ خوبان چو ماه و میکند از دید

عشاق در خوبان نگاه و عشق چون خود کرد با خود آنچه کرد و میکند پس باشد

عاشق و معشوق را جرم و گناه و خیمه بیرون زدنی اظهار خود سلطان عشق تا کند پیر

عرشه ملک جهان عرض سپاه و عشق کثرت بر نماید پیش او باشد یکی و یوسف و

کرک و زلیخا و عزیز و جاه و جاه میفرماید

حق اندر کسوت حق در حق آن حق اندر باطل آمد کار شیطان

یعنی ملاحظه بر تو نور حق حقیقی در لباس حق شرعی دین حق یعنی دین ثابت و عادت

ارباب یقین وان و مشاهده حق در صورت باطل شرعی کار شیطان و نفس و هوا

و موجب بعد از صراط ارباب کمال است خلاصه سخن آنکه اگر عشق مجازی بصورت

حسن بطریق پاکی و قطع نظر از شهوات نفسانیته باشد مشاهده حق در کسوت حق است
 و از باطل دور است و دین حق است و البته بدین بعشق حقیقی میرساند نظم
 عشق آن باشد که باطل حق شود و قید را بگذارد و مطلق شود و اگر بنظر شهوانی باشد
 و منبعت از طبیعت حیوانی بود آن جذب و تصفیه در صورت حسن فعل حق است
 که در کسوت باطل شرعی که شهوات منور نموده و آن کار و فعل شیطان نفس
 است که واسطه منظر شر در واقع شده اند و از جهت آنکه موجب تفتید بعالم صمیمیت
 و بعد از مبداء حقیقی و عدم اطلاع بر حقیقت حال شود در شرع منتهی است و تمکینش
 مطعون است و اعمال و فعل نسبت با هر طایفه حکم دیگر دارد آنکه جز نسبت با کامل
 عین کمال است و اختیار عین نقصان و نسبت با ناقص خست یا عین کمال است
 و غیر نقصان مشاهده حق در کسوت معشوقان نسبت با کامل و ناقص همین قیاس
 باید کرد نظم جبر باشد پروبال کمالان و جبر هم زندان و بند جانوران و بال ناانرا
 سوی سلطان برد و بال زاغان را کورستان برد و هر چه که در غایت غلت شود
 کفر کسب و کمالی غلت شود و نعمت جنات خوش برد و زخمی شد محرم کر چه
 حق آمد سخن مشاهده حق در کسوت حسن و جمال نسبت با کامل و ناقص فی عجب
 برین قیاس می توان نمود حکم کمالی که مشاهده حق حقیقی در کسوت و لباس حق شرعی
 دین حق و عادت ارباب کمال است و ملاحظه حق حقیقی در صورت باطل است
 فعل نفس و شیطان است چون از بیان قانع که بر جواب است
 مرتب گردانیده بود فارغ شد فرمود سؤال باز در جسم

حیه جزو است نکند و از کمال نسبت	طریق جستن آن جزو چون است
جواب	
وجود آن جزو و آن کمال و فواید	که موجودات کمال این و از کسوت

بدانکه وجود مطلق با تعین و مشخص که عارض او شده است مستمی بوجود است پس وجود جزو هر چه موجود باشد و هر موجودی از موجودات کل است که یکت جزو از وجود است میفرماید که آن جزو که از کل زیاد است و وجود است زیرا که کل موجودات که دو جزو است یکی وجود دوم تعین و فزون جزو که وجود است بر کل که موجود است بواسطه آنست که هر موجود که فرض کرده شود وجود است با تعین خاص و وجود با تعین خاص البتّه باعتبار تعین غیر وجود با تعین خاص دیگر است چه آسمان من حیث الثعین البتّه غیر زمین است بخلاف وجود مر خلق که شامل موجودات و ساری و صادق بر همه پس وجود جزو است که از موجودات کل است باعتبار صدق و شمول افزون باشد و فزونی جزو از کل باژگونه و عکس دیگر اجزا است نسبت با کلها چه قیاس افزونی کل است بر اجزاء

بود موجود را کثرت برونی که او وحدت ندارد جز درونی

یعنی کثرت و اختلافات موجودات باعتبار نسبت و اضافات است موجب تقدیم حقیقت واحد است بصورت کثیره که وجه ظاهراست و برونی اشارت باین وجه است و وحدت و اتحاد موجودات باعتبار وجود واحد مطلق است که حقیقت و باطن همه و قیوم جمیع موجودات است و درونی اشاره باین اعتبار است چنانچه میفرماید

وجود کل ز کثرت کشت ظاهر که او بر وحدت جزو است شای

یعنی هستی کل که موجودات است از کثرت نسبت و اضافات و شیوانات آن حقیقت واحد که وجود است ظاهر کثرت نمود شده و جمیع موجودات نمود آن حقیقت اند که در هر موجودی نسبتی خاص نموده شده وجه ظاهر کثرت موجودات است و وجود کل که تعینات است پوشانیده وحدت جزو که وجود است

چو کل از روی ظاهر است بسیار	بود از جزو خود کمتر بمقدار
یعنی کل که موجودات اند از روی ظاهر بسیار اند پس از جزو خود که وجود است بر اینه بحسب شمول و کیفیت کمتر خواهد بود چه نسبت به هر موجودی غیر موجود دیگر است و وجود که جزو موجود است شامل جمیع موجودات است	
نه آخر واجب آمد جزو هستی	که هستی کرد او را زبردستی
هستی در اینجا عبارت از موجودات که کل است و واجب وجود مطلق که جزو موجودات است و توضیح همان معنی است که وجود جزو است زیاده از کل است لفظ بود هر بود با تو نابود است و همچنین بوده است نابود است بدون بود با نمود تو بود همه نابود از آن نمود نمود فرمود	
ندارد کل وجودی در حقیقت	که او چون عارضی شد بر حقیقت
یعنی کل که موجود است و که است در نفس الامر وجود ایشان نمودنی بود است که عارض وجود واجب حقیقتی اند	
وجود کل کثیر و واحد ایک	کثیر از روی کثرت مینماید
یعنی وجود موجودات از روی نسبت و اسما کثیر است و از حیثیت ذات که وجود است واحد است و کثیر از روی کثرت نماینده است که در حقیقت چون نقطه کثرتی حقیقت واحد است که از وجه ظهور کثیر و از روی بطون واحدی نماید	
عرض شد هستی و کان اجتماع است	عرض شود علی بالذات و الیه
یعنی موجودیت ممکن که حقیقت از ترکیب وجود و عدم با دیدن از امور اجتماعی عرض است که نبود و پیدا شد و عرض بحیثیت ذاتی که در داخل الیه و امسوی مکتوب بود که در اجتماع است	
بهر جزوی کل کان نیست کرد	کل اندر دم نامکان نیست کرد

یعنی چون کل موجودات ممکنه است دو جزو دارد و یک جزو که وجود است صلا
تغییر در آن نیست و یک که تعیین است هر عرضی است و هر لحظه نیست
میگردد و بجز جزوی که از کل فانی میگرداند الغدام لازم می آید پس جمیع ممکنات
در هر آنی فانی باشند

جهان کل است در هر طرفه العین

یعنی عالم که موجودات ممکنه و کل است چون بیات جماعی عرض است در هر آن
عدم میگرداند که العرض لا یتقی زمانین

دگر باره شود پدید آید

یعنی هر لحظه جهان بحسب اتمت می دانی چنانچه مکرر مذکور شده عدم میگرداند و با اتصال
فیض رحمانی و مدد وجودی باز هستی دگر میدانی شود و سابقا همین شده

بهر ساعت جوان و کهنه پیر است

یعنی عالم بهر ساعت با اعتبار می بسند وجود جوان است و باعتبار آنکه فیض وجود بر
شیره واحد است کهنه پیر است و حشر معنی جمع است و شمر معنی بسط یعنی بسبب آنکه
هر لحظه تعیینات عالم رجوع بودت دارد حشر است یعنی جمع است و تفرقه نمی نماید
و باعتبار توالی فیض رحمانی چون آن حقیقت واحد هر لحظه بصورت کثرات عالم ظاهر
می شود شمر است

در آنچه چیزی دو ساعت می نیاید

ولیکن طامنه الکبری نه این است که این نوع العمل و این نوع دین است

طه در لغت انباشتن جا و هموار کردن است و قیاست سنی بطامنه الکبری بجهت آن است
که جمیع تعیینات در آن روز نیست گردد و زمین وجود هموار گردد یعنی آنچه گفته شد که
عالم در طرفه العین منعدم میگرداند هر چه در عالم است هر لحظه می میرد و میزاید مثال او نمودار قیاست

کبری است که نشاء اولی و روز عمل است و آن قیامت کبری در نشاء ثانیه و روز جزا ^{و دین است}

اذان تا این بسجه قرق است ز قطار | بنادانی مکن خود را گرفتار

یعنی در آن طامت کبری تا این که در هر طرقته بعین میشود فرق بسیار است یکی آنکه در عمل است و آن روز جزا دیگر آنکه آنجا ظهور فعل است که همیشه با یکدیگر ظاهر میشوند و این تدریج است و آن تفصیل و این اجمال است و آن کبری این نیست ز غمنا که بنادانی که هر دور یکی دانست خود را گرفتار مکن

نظر بکشای در تفصیل اجمال | نگر در ساعت و روز و وسایل

یعنی بین که میان طامت کبری و این انعدم نسبت تفصیل و اجمال است و مانند نسبت روز است با ماه و ماه با سال که چنانچه سال بسط ماه است و با تفصیل روز و روز تفصیل ساعت غایب کبری نیز تفصیل اندام و تجدید است که نسبت با هر شخص و هر جسم عالم و امر است تمثیل

اگر خواهی که این معنی بدانی | ترا همگسست مگرک و دران کانی

اگر میخواهی که بشناسی که فناء و تجدید عالم در هر طرقته بعین غیر طامت کبری است و کیفیت هر یک چگونه قیاس با حوال خود نما که ترا مگرک و زندگانی با انواع است مگرک عبارت از تفرقه بیانات جماعی و خفا و مگرک نیست و زندگی و حیات عبارت از آگاهی و شعور و ظهور و بروز چنانچه میوه و هستی و معنوی میباشند و کلمات و نشانی و معنوی میباشند

ز هر چه در جهان از زهر و بالهست | مثالش در تن و جان تفصیل است

هر چه زیر عاصه و بالیدند بالاک غموا و غمور و افراک است مثال و نموده در این بدوشن و جان تو پیدا است چنانچه مگرک مگرک است نظم و عقاید نویش و کلمات و کلمات خود شوی بیانی و ای صورت خوب و زیست با تو و هر روزی و هر وقت با تو داری تو زمین و آسمانی هر یک نشانی و کبری نشانی و کبری نشانی و کبری نشانی

آن تو هست روشن یعنی چو نیکو چو بد و راست؛ کین مجده هزار عالم اینجا است
 کرد و چو تو در نور دی این فرشتی معلوم تو است سوی علی العرش اگر دیده دیده بر کشائی
 در خود همه را بجزو منسانی میفرماید .

جهان چون نشئت یک شخص معین | تو او را کشته چون جان او ترا تنگ

یعنی جهان من حیث المجموع مانند انسان یک شخص معین است و چنانچه انسان را
 بدنی در وحیست و حیوة و کمالات بدن مترتب بر روح است عالم نیز نسبت بانسان
 مانند بدن است و انسان روح او

سه گونه نوع انسان را ممالک | یکی هر لحظه وان بر حسب نشئت

یعنی یکی از آن سه نوع مرگست که هر لحظه بحسب اقتضای ذاتی ممکن واقع است

دوم زانها ممالک اختیار است | سوم مردن مگر او را اضطرار است

یعنی مرگ خستیماری عبارت از قطع هوای نفس است و عراض از لذت جسمانی
 است و امام جعفر صادق علیه السلام میفرماید که الموت هو التوبة و نوع سوم که فطری
 مفارقت روح و بدن است

چو مرگ زندگی باشد مقابل | سه نوع آمد جهان نشد در سه منزل

یعنی در مقابل هر ممالکی حیوانی خواهد بود و چنانچه ممالک نوع انسان سه گونه میباشد حیوان
 نیز البته سه گونه تواند بود و هر حیوانی ازین سه نوع حیات در منزلت انسان حاصل
 خواهد بود نوع اول حیاتیست که در طرفه بعین تجلی نفس رحمانی متواتر میرسد و این
 حیات در مقابل ممالکی است که در هر زمان بحسب اقتضای ذاتی ممکن انسان و جمیع
 موجودات را واقع است و این شامل مراتب وجود و مخصوص نشاء ظهور است
 نوع دوم حیاتیست ابدی قبلی که بواسطه روح از صفات نفسانی و تصاف بصفات
 قلبی حاصل میگردد و این حیات در مقابل ممالک ختیار است کما قال الفلاطون

مت بالا زاده تھی بالطبیعة و منزل این حیات در عالم قدس مرتبه تخر و است و این موت و حیات مخصوص نوع انسانی است سوم حیات ابدی در برابر رخ مثالی ملکوتی :
حسب حال حسب مریه

جهان و اندیست مترك اختیاری | که ان را از همه عالمه تقوداری

بدانکه موت ختمت یار و سید معرفت است و آن معرفت مخصوص نشا و انسا است پس سبب و وسیله آن معرفت نیز مخصوص ان باشد انظم کر بیز خون من آن دوست رو : پامی کوبان جان بر نشانم برو : از مودم مرک من در زندگی است چون رهم زمین زندگی پانیدی کی است : وانکه مردن پیش او شد فتح باب سار عو آید مر اورا در خطاب میفرماید

ولم یکن لک حظ من یکر و کمد بدل لک | دکرا اخر می شود مانند اول

یعنی عالم به لک بدل میاید و وقت قدم میشود و باز وجودی باید جهانیه مذکور شد

هکذا انما یکر و کمد انما یکر و کمد | ز تو در نفع میکر و کمد و کمد

یعنی حالیکه در قیامت کبری نسبت با جمیع ناهر خوا به شد انهم انهم و بتانین و کویر قات و انشا کوا لب و غیره از تو که ان و منتخب عالمی و اینکام نزار و بتما شدن جان از من اشرا میاید و بنا برین مناسبت میاید

تو چون زین سکر انما یکر و کمد | حوا است بخ و خوردش با عباد انما

چون ان سنج عالمست اباب عقول یعنی تمامه میرا ان و انما یکر و کمد
اجزای قسمت عالم به غیر ف و در دنیا انما یکر و کمد و در دوزخ انما یکر و کمد

چو کوه سنگ استخوف نفاذ کمناسک | نباتت نور و اجلا فک درختت

لذت در وقت سرد از انما یکر و کمد | بلکه چون زین دوزخ قیامت

دماغ اشفت و جان تشیه کردد | حوا است که چه تشیه کردد

مسامحت کرد که از خوی هم چو دریا
شود جان از کفش ای سر در مسکین
بیم تحیده کرد که ساق با اساق
چو زوح از تن بکلیت جدا شد

تو در وی غرق کشیدی سر و پا
زیستی استخوانها چشم رنگین
هم جفتی شود از جفت خود طاق
زمینت قاع صف صف لایقی شد

یعنی چون روح انسانی از بدن مفارقت نمود بر آینه چنانچه در قیامت کبری کوبها
از زمین برداشته میشود و زمین و باغون راست میگردد و وسیع ارتفاع نمی ماند
در قیامت صغری بعد از موت غمطرا رسیست زمین بدن ایشان قاع صف صف
شود چنانچه در قیامت و باقی معانی ابیات ظاهر است

بدین منوال باشد حال عالم

که تو در خویش میتبخی دما دم

یعنی بدان نوع که تو وقت جان دادن در خود این احوال می بینی احوال عالم چنانچه

بقا حق است باقی جمله فانی

بیانش جمله در سبع المثانی

اطلاق بقا بر غیر حق بواسطه ظهور حق است و مظاهر فی ذاتها عدسند و بیان فنا
عالم حکمکی در سبع المثانی که کلام الله است مراد است مذکور است

بکل من علیها فان بیان کرد

لفی خلق جد بد هکد عیان کرد

یعنی بآیت کل من علیها فان بیان نماید که بر چه غیر حق است فانی و عدم است
و اطلاق بر ایشان حکم بل هم فی لبس من خلق جد بد بواسطه تجلی فیض رحمان است

بود ایجاد و اعدام در عالم

چو خلق و بعث نفس ابن آدم

یعنی ایجاد و اعدام هر دو عالم مانند خلق و اعاده نفس بنی آدم است چنانچه این
نسیب می شود و این نیز حوا به شد

همیشه خاقد در خلق جد ید است

و گرچه مدت عمر نشود ید است

یعنی همیشه مخلوقات در فرسایش تازه است و اگر چه از غایت سرعت مدت عمر

حق در زمین باید و زمان عدم بعینه زمان وجودش است مانند خود عراض

همیشه فیض فضل حق تعالی بود از زمان وجود آن در تجلی

ظهورات مقتضای کل بوم هو فی شان از مضافات زینیه الهیه است و علی
الدوام فیض و فضل از شان خود در تجلی است یعنی تجلی رحمانی و امداد وجود

از آنجانب بود ایجاد و تکمیل و از آنجانب بود هر چه لحظه تبدیل

یعنی از جانب حق بواسطه تجلیات اسمانی و شیوانات ذاتی در هر لحظه ایجاد عالم کبیر
مظاہر بکالات وجودی کرده می شود و بدین سبب وجود عالم مستمر بنیاید و از این جانب
که عالم است بحسب مقتضای ذاتی هر ساعت تبدیل است و بدین سبب ممکنات
عالم درستی مستمرند بلکه مقتضای اسماء الهی آن است که علی الدوام هست و نیست
باشد بجهت هما و مقابل

ولیکن چون گذشت از ظهور دینی بقای کل بود در دار عقبی

بدانکه ظهور روحیه باقی در مظاہر غیر متوائف باشد بممالک از مرتبه است ظهور می
نماید و هر گاه که آن تجلی و ظهور در مظاہر متوائف باشد بممالک از مرتبه خاصه است
در آن مظاہر ظهور می نمایند لهذا سینه باید که در انشاؤ اخره می نماید و حد امکان است
که بقا در آن انشاؤ ظهور نیاید لاجرم آخرتیان از یم الوجود مخلد باشند

که هر چیزی که بدین بالضرورت است دو عالم دارد از بعد و حاضری

یعنی یعنی که محسوس می شود و است از ادوی عالم است بل عالم است از این
عالم معنی و حقیقت که بعد از حقیقت ال عالم است از این عالم معنی و حقیقت

و ممال اولین عالم فراقیست اسرار دیکه از عند الله باقیست

بجمله ما عند که مینند و او ما عند الله باقی بحقیقت و ممال و بود این نش

بین ما بود و فراق است و عالم معنی از عند الله باقی است که از تعیین است

مجازی نیست کردد بوجود حقیقتی حقیقی محذور محذور خواهد بود	
بقا اسم وجود آمد ولیکن	بجای کان بود سا بهیوسا کن
یعنی بقا در حقیقت اسم وجود است اما در جائیکه آن وجود سایر یعنی مجلی و ظاهر در مظان مانند ساکن باشد چه وجود قطع نظر از مظان ساکن است و بر یک قرار است و باعتبار مظان سایر سیما حاصل نسبت که بقا اسم وجود است قطع نظر از تعینات نمود باعتماد بر تعین فنا بر اشیا، اطلاق مینماید چه تعین انا و حرفی بانکس مرتفع میگردد و اطلاق فنا می کند بانکه سفال را باقی میخوانند پس بقا اسم همان وجود است	
مظاهر چون بود بر وفق ظاهر	دراول عین نماید عین آخر
یعنی هر گاه که در غایت تناسب و توازن واقع شوند و مطابق حق باشد در اول که نشانه صوری و نبوی است عین آخر که نشانه اذخروی است و معنوی بنماید و هر چه در عالم آخرت مشهود خواهد شد در نشانه دنیا برایشان جلوه کند	
هر آنچه هست بالقوه در پدیدار	دران عالم بفعل آید بیکبار
یعنی انسان بکلم جامعیت ذاتی آنچه در نشانه دنیا در او بالقوه است چون تعین که خوب خفاست مرتفع گردد و از عالم صورت بعالم معنی منتقل شود مجموع بیکبار بفعل آن چه چنانچه عالم صورت محل حکمت است امور و می بتدریج است عالم معنی محل ظهور قدرت است و امور و می دفعی است قاعدا در بیان شکل ملکات انسانی و بدنی است در معاد بصورت متناسب آن عالم	
ز تو هر فعل کا اول کشت ظاهر	بران کردی بیاندی چند قادر
یعنی هر فعل از خیر و شر که از تو صادر گردد از تعدد و تکرار بر آن فعل و عمل قادر کردی و معاد بر آن فعل بر تو آسان شود	
ظنه بازی اگر نفعست اگر ضرر	شود در نفس تو چیزی مبادخر

بهر نوبت که تکرار آن نمائی البته در نفس تو چیزی ازین دو که نفع و ضرر است مدخر
شود بلکه خست خلق کرد

بعادت حالها با خوبی کرد | بدت میوهها خوشبوی کرد

بدانکه هر چه از کیفیات نفسانی سریع الزوال بود آنرا حال خوانند و آنچه بطبی الزوال باشد
آنرا خلق و خوبی نامند و خلق ملکه بود نفس استقضای سهولت صدور فعل از وی
بی احتیاج تفکری و رذقی بلکه ملکه کیفیت بود از کیفیات نفسانی و عادت که بی احتیاج است
و چون ملکه است چنان بود که در احوال تفکر خستیار گاهی کرده باشد و تکلیف در آن
شروع کند تا بجاوردت و پیوستگی با آن کار الفت گیرد و بعد از الفت تمام سهولت بی
رویت از وی صادر میشود لهذا میفرماید که بعادت و مواظبت و تکرار حال که باشد البته
خومی و ملکه میگردد و در نفس مرکوز میشود و بدان معتاد میشود و چنانچه میوه از خامی و
بی نفسی بدست گذشتن زمان خوشبوی و نافع و لذیذ میگردد

از ان موخت انسان بدیشها را | و از ان تو تلب کرد اندیشها را

یعنی از ان عادت و ممارست در احوال و افعال همان بجا میماند و حرفتها نموده
و آموخته است و هم از ان عادت ترتیب و ترکیب اندیشهای آنها نموده و از تکرار
افعال خیر و شر ملکات فاضله و رذیله و حسنات و قسبه و سینه در نفوس کامل و ناقصه
مرکوز گشته و مخزون شده و کیفیات مختصه نفسانی در عالم معنی استعبر بود
است بجهت آنکه آن عالم ظهور خواهد داشت

همه افعال و احوال مدخرا | شویید که در آن روز مشهور

چو غبار یک دی از پیراهن تن | شد کسب یکبار در روشن

چون روح انسان نفع معنی زمین نموده و در آن نفس معنی بهمان عالم معنی
برفغ واحد روشن و غلبه بر او شود چون که نشانی از رذیله در آن است با خود بینی

دانستی نخست دیده باطن چه بنیاید شود با هر چه پنهان است پیدا میشود فرمود

فدت باشد و لیکن بکن درکت که بنماید در و چون آب و صورت

یعنی بدن مثالی و جسم معنوی خواهد بود که عظمت و کثافت عنصری نداشته باشد و از روشی
مانند آب صافی باشد که هر چه بر آن دارند صورت آن در آن عکس منعکس گردد

هم پیدا شود انجا ضمایر | فذروخوان ایت تبار السرا

یعنی جمیع اعمال و اخلاق مرکوزه در نفس بسبب رفع حجب ظلمانی بدن طبیعت
در عالم برزخ مثالی بصورت مناسبت پیدا شود تا این کشف بدلیل نقلیه بود که شود
ایت بوم تبلی السرا نور جوان نظم نقاب قوت حسی جواز پیش تو بردارند اگر
کبری سقریابی و کر مومن جهان بینی که او باش طبیعت برون رانی زدن آن پس
همه رمز الهی راز خاطر تر جهان بینی چون در عالم محشر هر صفت که در دنیا بر او
غائب بوده باشد آن صفت در آن عالم بصورت مناسبت پیدا می شود فرمود

دگر باره بوقوع عالم خاص | شود اخلاص تو اجسام و اشخاص

یعنی چنانچه قوت باطنیت بر باد در معاش بروفق این نشاء حسی ظهور یافت ذکر
باره قوت باطنیت معاش بدنی و نفسی در معاد بروفق آن نشاء معاد می بفعول آید
و اخلاق و اعمال مناسب آن نشاء مجسم و مشخص گردد چنانچه در چهار است

چنان که قوت عنصر در اینجا | موالید سه گانه کشت پیدا

همه اخلاق تو در عالم جان | کھی انوار کرد گاه نهران

یعنی که از قوت عنصری در این نشاء حسی موالید سه گانه که معادن و نباتات و حیوانات
است ظاهر شدند و از قوت بفعول آمدند جمیع اخلاق و ملکات تو که انسانی از
حسنه و رذیله در عالم جان که مرتبه برزخ عالم مثالی مراد است اخلاق حسنه
بصورت نور میگرد و و اخلاق سیئه مانند مار می نماید

تعین مرتفع کرد و رفتی	نمایند در نظر بالا و پستی
<p>بدانکہ قیامت عبارت از برخواستن تعینات و کثرات است کہ عارض وجود اند و در نظر حق بین بالا و پستی کہ از لوازم تعین بودند محو گشتند نظم زاهدان پیوستہ چون در دست ہجراتی اسیر کی کنی باور کہ جان ما بجانان و اصل است ہر کہ غرق بحر وحدت شد خبر و اردنا ہ ورنہ حال ما چہ داند ہر کہ او بر ساحل است ہ چون فنا و تغیر و انتقال لازم نشا ہ صورتی دنیوی است میف باید</p>	
نمایند کسک نزدیک در حیوان	بیکر نگریں بر اہد قلب و جانت
<p>یعنی در عالم ارواح تن و جسد لایق آن عالم نخواہد بود و مرکب تن کہ درین نشا ہ دنیا بود در دار آخرت کہ دار حیات است یعنی دار حیوۃ و ایم است کہ او را زوالی نباشد و روح و بدن متحد گشتہ بیک رنگی کہ کثافت و بتر دست بر آید تساوی مرتفع کرد و</p>	
بود پاؤسر و چشم تو چون دل	شود کما فی ظلمات صورت کل
<p>یعنی جمیع اعضا و قوتی تو مانند دل متصفند بظلمت علم و شہود کردند و جمیع اجزا و قوی دانا و بینا و گویا و سخنوا باشند و ہر قوتی از قوای مد رکات بہر قوتی حاصل کرد و وظلمت صورت غمضی کہ موجب ظلمت و کثافت بود چون تعین و رفع گشت و حقیقت در مجموع علی استوار است ہرگز نہ ہر نورانی و اشرف محض باشت و میان اعضا تفرق نماید نظم پس بجائی چون رستی از بدن ہر کہ شہودند میاید شدن ہر بہت گفت است آن شہیدین زبان ہر ہر موجوبی غار نانین</p>	
کند ہم نور حق در تو تجالی	بہ بدنی جہہ حق تعالی
<p>یعنی چون تعین تو کہ مانع مشاہدہ نور وحدت بود مٹنغ شود روح و بدن ہر ہر</p>	

مخد و نورانی شدن نور الهی بی کیفیت است بر تو تجلی کند بر کمال انوار و شادمانی
ذو اجمال نمائی و علم لبقین عین لبقین شود

دو عالم را هم بر یک هم زنی استو | ندانم تا چه مستیها کنی استو

یعنی طالب صادق که ترک دنیا و عقبی نموده در شش عشق انعامی محبوب سوزان است
چون نور تجلی جمال محبوب بر او تابانگاری لذت بر دو عالم بر سر زنده و نیست
و از شراب تجلی مستیها و بی خودیها بوی روی نماید نظم ساقی بده می که بود مستی
تا و امانم ز خیال منی و ما به زان با ده که چونکه بر ششم صرشته فارغ کند غصه دنیا و بر

سقه سدر و طعم چه بود بلیندیش | طیفوری چیست کشته صفا از جویش

یعنی تامل در آیه و سقه سدر و طعم شراباً با ظهور اکمل غافل مشین که ان الله را با ندا
حالات است که در فقه عقل نمی آید و معنی ظهور است که در مستی آن شراب از لذت است
و تعین خود صافی کردی و پاک شوی چنانچه از زنده است فعل ماند و نه صفات و نه ذات

زهی شربت زهی لذت زهی ذوق | زهی دولت زهی حیرت زهی شوق

از غایت لجب میفرماید که زهی شربت شیرین که از کف ساقی باقی می نوشند و زهی ذوق که
دالیقان آن شراب را بخورد میگردانند و زهی دوست با او به سازگندی را که آن
حال دست دهد و زهی حیرت و استغراق که در مشاهده آن نور و زهی شوق و آرزو که با
وجود آن حیرت و سکر مشتاق آنند که بر لحظه دیدار دیگر می بنشینند نظم ای خیر از حیات
رندان خرابات : زان می خنثیدی که شدی سومی مناجات : زان با ده طلب
کن که از موسی عمران : نوشید و پنهان خیر افتاد بمیوت : زین با ده اگر
ست شوی هر دو جهان را : محکوم تو سازند زهی لطف و عنایات : نوشیدن می
از کف ساقی سقتم : در پیش سیری است به از جمله عبادات چون حکم و ممن قتلند
محببتی فعلى دینه و ممن علی دینه فانادینه سنی از خود عین هستی بحق است فرمود

خبر

خوشا اندم که مای خوشتر باشم	غنی مطلق و درویش باشم
-----------------------------	-----------------------

یعنی خوشا اندم و ساعت که ما از تاب بجای نوز احدی از خودی خود بخود کردیم و درویش باشم و درویش در اصطلاح این طایفه است که بحسب حال در درویشی نیست گشته باشد و در فنا از خودی بقاء بکنی یافته پس بر که باین مرتبه سیه درویش است بآن معنی که از خود نیست گشته و غنی مطلق است باعتبار آنکه ببقای حق متحقق شده فرمود

ندد بن عقله تقوی نداد ذاک	فناده مسک و جهران بر سر خاک
---------------------------	-----------------------------

یعنی در آن مرتبه خودی این همه عبارات که از هم هستی و تعینت ما را نیست و از سر ظاهر مسک و جهران بر سر خاک مذلت و بخودی افتاده از خودی غنی است بدستی عاشقان جان با ناز و صد باره از ملاح و بر سر

بهشت و خور و خلد اینچاه سجد	که بیگانه در آن خلوت نکند
-----------------------------	---------------------------

در آن خلوتخانه و حدت این همه بیگانه اند بلکه بسته مالک را کنجان نیست

چور ویک دهم و خوردم از آن	ندانم تا چه خواهد شد شیرازی
---------------------------	-----------------------------

یعنی چون اشغال دایمی نمی باشد و هر وصالی مستلزم فرقیست نیدام که بعد از رویت جمال و خوردن شراب شورچه حال باشد نظیر یک نفس دوری ندوی بچو ما و بی نماید پیش عاشق سال و ماه با من کجا و چه در جیران کجا یا یابا بی زمان رویم ما چون بسبب عوالتی جسمانی البته از این سر زو می دوری در این

در هر مستی باشد خاری	در این اندیش دهنر کشت یاد
----------------------	---------------------------

یعنی چون حال متحول است و دوام ندارد و در این مستی در رویت و بحسب بقا و از زمان مختلف است و این اندیشه با در آن حال به خود تمامه مایل و دل خون گشته است و این اشاره ببداء احوال است و تمام مویز و تاملین نظر

که نماید دوست در دوزخ جمال؛ هست آن دوزخ بهشت اهل حال؛ در
بهشت اروعه دیدار نیست؛ جان عاشق را بجهت کار نیست سوالی و ازین هم
غرض آن است که منظر و ظاهر شئی واحد چگونه ممتاز می شوند

قدیم و محدث از هم چون جدا شد | که این عالم شدن دیگر خدا شد

قدیم آن است که مسبوق بغیر نباشد سبباً و اتیاناً و مستند بهیچ علت نباشد و محدث
بمقال نیست که مسبوق بغیر باشد سبباً و اتیاناً و مستند بعلمت بود و نزد اهل حق
قدیم بذات و زمان واجب الوجود است تعالی شانه و محدث عالم که عبارت
از تعینات و کثرات است و چون نزد محققان واجب الوجود است که بصورت
مظاهر تجلی نموده سوال میفرماید که چون محدث نمود قدیم است چگونه جدا شدند
جواب بنا بر معتقد موحده جواب

قدیم و محدث از هم خود جدا نیست | که از هستی است باقی دایما نیست

یعنی قدیم و محدث از هم جدا نیستند و پیوسته قدیم را بصورت محدمات ظهور است و
محدث که ممکن است قطع نظر از تجلی حق عدم است و بقای محدث دایما از هستی
مطلق که واجب الوجود است میباشد

همه اسکت و این مانند عنقا است | جز از حق بجز جمله اسم بی معناست

یعنی فی نفس الامر هر چه هست همه قدیم است و این محدث است که چون عنقا است
که بغیر از سم از او معلوم نیست نظم بغیر یار درین دار نیست دیار می؛ خیال غیر اگر
هست پیش نادان است؛ فنا گشته خلاصی مجوز دست فراق
بوصل دوست رسیدن کار آسان است فرمود

عدم موجود کرد که این محال است | وجود از روی هکسند لا بزالست

میفرماید که عدم موجود نمیکرد که قلب حقایق محال است وجود که وصف خاص

اوست از روی هستی نه تعین لایزال است اگر چه با ملاحظه تعین شخصها و عدم پرا
اطلاق میکند

نه ان این کرد و نه این شود ان | همه اشکال کرد بر تو اسان

یعنی قدیم محدث میشود نه ممکن واجب میگرد که قلب حقایق لازم می آید پس هستی وجود
مطلق که قدیم است و ایما بر وجود و قدم خود با قیست و ممکن بر عدمیت خود
باقی و چون این دهنستی جمیع اشکالها و شبهات بر تو سهل و آسان کرد معنی
این کلمات مذکور شده نظم جهان در ظلمت نابود بودی مختفی دایم؛ کرا نوار جمال تو
نمیگردی جهان روشن؛ صفات عالم افروزت زمرات جهان پیدار عکس
پر تو ذات همه در زمان روشن فرمود

جهان خود جمله امر اعتبار پسند | چنان یاک نقطه کاند در دستان
بر و یک نقطه اشک بر کرد ان | که بدنی و اسپه از سر عت ان
بکر کرد شمار اید بنا چار | نکر کرد از احد اعداد بسیار

حدیث ما سوی الله رادها کن | بعقل خویش این از ان رها کن

یعنی چون دهنستی که غیر وجود عدم است پس حدیث غیر حق بگذار که وجود کثرات
مانند وجود اعداد است نسبت با واحد عددی و وجود دایره نسبت با نقطه حوله
و بعقل منور بنور قدس که دارمی این محدثات را که تعینات است از ان قد
فرد واحد اکن

چو مثل داری دین کین چو نخی است | که با واحد دین نین محالست

یعنی دین که وجود محدثات خیال و نمودی بود است چه شک و شبهه تواند بود که
با وحدت وجود مطلق و ولی عین محال و محض ضلال است فرمود که

عدم مانند هستی بود یکتا | همه کثرت ز نسبت کشت یکدا

یعنی چنانچه وجودی واحد است عدم نیز مفهوم واحد است و تمایز در عدم نسبت
پس تعدد در عدم نباشد و در وجود و عدم تصور کثرت نمیتوان کرد چه غیر هستی خبر
نستی و غیر نستی خبر نستی نسبت و مجموع کثرات از نسبت ظاهراً بر شده زیرا
که بواسطه نسبت و تحت نامت ذات که صفات اند اسماء از یکدیگر متمایز گشته
اند مثلاً کثرات نسب اند که شیونات ذاتیه اند

ظهور اختلاف و کثرت و نشان | شده پیدا از بوقلمون امکان

یعنی از بوقلمون امکان که اعیان مابته ممکنات اند شواهد اسماء الطبی این همه
پیدا شده اند چنانچه مکرر مذکور شده

وجود هر یکی چون بود و واحد | بود انیت حق کشت شاهد

بدانکه هر موجودی از موجودات مختص بخاصیتی و تعیینی است که هر شیئی در
در آن خاصیت باومی شریک نیست و اگر نه ظهور آن وحدت خاص در او
بودی آن موجود متعین نکشتی و در هر موجود آن وحدت دلیل است بر وحدانیت
موصوفی مماثل و دلالتش آن است که وجود جمیع اشیا در حقیقت شیئی
واحد است و همشیا از هر موجودی از اعدای خود بخصو صیت نسبت
و صفت خاص است که خود منظر است لاجرم هر موجودی شاهد وحدانیت
حق باشد نظم ذلیل وحدت او غیر حق کسیت چو موجودی بعالم غیر نستی
سوال سیزدهم در تحقیق حقایق و معانی مقبوله که ارباب کشف تفسیر
از آن بصور محسوسیه فرموده اند

چه خواهد مرد معنی زین عبارات | که دارد سوی چشم و لب اشارت

چه جوید از رخ و زلف خط و خال | کسی کاند که مقام است و احوال

چون این مذکورات از لوازم صورت اند احوال معنوی چه خواهد از اینها جوید

بر آن

هر آن چیز که در عالم عیان است	چو عکس ز آفتابان جهان است
یعنی هر چه در عالم امکان ظاهر و عیان شده و میشود مانند عکس است از انوار آفتاب آن ذات و صفات و اسماء الهی و بواسطه ظهور بصورت ممکنات است که در عالم نمودی پیدا کرد	
جهان چون خط و خال زلف آبروست	که هر چیزی بجای خویش نیکوست
چون مقرر شد که ذات ذرات موجودات عکس انوار و صفات و اسماء الهی اند پس هر آن در صورت جامعتهای آن که خلاصه صورتها را گویند چشم و لب و زلف و خال که موجب کمال نشاء انسانیت و بدون اینها در صورت انسان نقص است هر یکی بسته شود از معنی خاص صفات و احد حقیقی باشند و مشابهت نامه میان ایشان خواهد بود لهذا فرمود که مراتب موجودات که همان تعبیر از ان است مانند زلف و خال و منظر و آبروست هر یکی دلیل و نمودار مدلول مخصوص از اسماء و صفات آن ذاتند و هر یک فی حد ذات در غایت خوبی واقع اند و چون هر یکی از اینها در صورت انسان بکمال صورت و سیرت است مراتب موجودات نیز در غایت خوبی و نهایت کمال و جمال واقع اند بدانکه چشم اشارت است به روح مراعیان و هستی ادوات ایشان و صفات از آن رو که تا جب دانند همه با بر و میگردند و لب اشارت است به نفس رحمانی و زلف تجلی جمال در صورت جسمانی و خط بطهور آن حقیقت در صفات هر یک از این و رخ بحدیقت من حیث است یعنی است که شامل خفا و ظهور است و خال بحدیقت و دست من حیث است احتیاقی که بسبب ادوات آنها می کشد اشارت است به	
تجلی که جمال که جلال است	رخ و زلف آن عالمی است
یعنی تجلی حق جمال می باشد که مستلزم لطیف و رحمت است و جلالت میانی که مستلزم قهر و غضب است و بحدیقت هر یک از جمال و جلال است ملازم و یکبار است پس هر آن روی هم رویان مناسب نور و لطف باشد و زلف بتان مشابه ظلمت و پریشان	

و مناسبت ظاهراست نظم گرفتگی شعاع جمالش جهان و جان ناچیز بود می از
سطوات جلال او و رنه نقاب روی جمالش شده می جلال عالم بسوختی ز فروغ
جمال او چون احتجاب قهر لازم جلال و رحمت لازم جمال است فرمود

صفات حق تعالی لطف قهر است

دخ و زلف بتان را زان دو بهر است

یعنی رخساره و زلف بان ماه بکر را بحسب جامعۀ نشاۀ انسانی این دو صفت بحسب

چو محسوسا مداین الفاظ مسموع

نخست از کلمه محسوس اندک موضوع

یعنی این الفاظ رخ و زلف و خط و حال محسوس اند اولی نسبت که اول در اراء معانی
محسوسه موضوع باشد بجهت آنکه در محسوسیت مشتکند و وجه دیگر که میفرماید

ندارد عالم معنی نهائیت

کجا بپندمگرا و در الفاظ غایت

یعنی عالم معانی که عالم ذات و اسما و صفات اظہیر است غیرت سنایی و بازیر معنی را
از ان درجات بی نهایت است پس در طرف الفاظ آن را کنجائی سخاوت بود

هزاران معنی که شد از ذوق پیدا

کجا تعبیر لفظی بیابد او را

یعنی معانی که بطریق ذوق و وجدان برابر با کشف ظاهراست تعبیر لفظی کرد
وسعت آن نمیکرد

چو اهل دل کند تفسیر معنی

بمانندی کند تعبیر معنی

یعنی چون اهل دل خواهد که تفسیر آن معانی که بردلطهای ایشان جلوه نموده نمایند بجهت
ارشاد و قبالان در لباس محسوساتی در نظر مجرمان بنمایند که مناسبت آن معانی باشد

که محسوسات ازان عالم چو ساید

که این چون طفلان مانند آید

چنانچه سایه بنور ظاهراست ولی او عدم همه عالم نبود آفتاب اسما و صفات اظہیر هویدا
اند و پرورش این عالم ازان عالم است چون پرورش طفل از دایه

بنزد من خود الفاظ معسول

بران معنی فتاد از وضع اول

آنچه ذکر نمود سخن قوم بود اکنون میفرمایند که هرگز از محققان این طایفه هم آن است
که این الفاظ که گفته بطریق تاویل بران معانی اطلاق کرده اند اول از برای آن معانی
موضوع بوده اند و از آن معانی نقل بر این محسوسات نموده شده است فرع و تابع درها
بر این مسیف باید که

بمحسوسات خاص از عرف عام است | چه دانند عام کان معنی کدام است

یعنی دلالت این الفاظ بر این محسوسات خاص بطریق نقل عرف عام است و تاویل
ایشان و عام چه میدانند که آن معانی موضوع له هملی ایشان که است

نظر چون در جهان عقل کردند | از اینجا لفظها را نقل کردند

یعنی چاغختی که نه از ارباب شهود بوده اند و این الفاظ مسموع ایشان شد چون نظر
در جهان عقل کردند و بطریق نقل فهم آن معانی اصل نمیدانند لاجرم این الفاظ را
از آن معنی نقل کردند و بران محسوسات خاص اطلاق نمودند و معنی اول متروک داشتند

تناسب و رعایت کرد عاقل | چو سوی لفظ و معنی کشید نازل

یعنی این الفاظ را که نقل بر این معانی محسوسه نموده اند و بجهت از آن مراتب فرود آمده اند بقدر
الامکان رعایت تناسب عقلی مرعی داشته اند تا تخصیص بعضی الفاظ بعضی معانی
ترشح بلا مرجع نباشد و چون تشبیه تام متمنع است فرمود که

در تشبیه کلی نیست ممکن | ز جست و جوی آن میباشد سزاگون

یعنی تشبیه کلی من العینین نیست نه نمی تواند بود چه میان محسوس و عقلی است
و جستجوی تشابه تام بینها ممکن و طالب چیزی که نباشد نباید بود

بر این معنی کسی را بر نود و نیست | که صاحب مذهب اینجا غیرتو نیست

یعنی چون نزد بعضی اسما الله علیها فی حق است بر معنی که اطلاق بر این الفاظ جرح
نمایند و حکس را بر تو گرفت نیست زیرا که صاحب مذهب اینجا غیر حق نیست و نیست

حق لہبہ حق است نظم مذہب از ہمہ دینہا جداست ؛ عاشقان را مذہب
 منت خداست آنچه برابر باب حال بطریق مکاشفہ ظاہر میشود بالاتر از مدارک
 عقل و تکالیف بر عقل است و جماعتی کہ در مقام استغراق و خودی باشند
 بچکس ابرایشان حکم تکلیف نیست و معاف تر جان حضرت حق اند
 و مولا فادومی قدس سرہ نیز میفرماید مثنوی میرد میدوزد
 این خیاط کو میدہ میوزد این نفاط کو ساعتی کافر کند صدیق را ساعتی بنون
 کند زندیق را ماشکاریم این چنین دومی کراست کومی چو کانیم چو کانی کجاست
 و چون مناسط تکالیف با تفاق عقل است میفرماید

و انا با خودی ز نهار ز نهار	عبادات شریعت را نکلند از
-----------------------------	--------------------------

یعنی ہر چند عاجب مذہبیں دین مرتبہ حق است فاما زمانی کہ سالک با خود باشد و
 غفلت برقرار بود الفاظ و عباراتی کہ مخالف شرع بود نمیتوان گفت و ارباب طریقت بجز

کہ رخصت اہل دل را در سہ حال	فنا و سکر بسر دیگر دلالت است
-----------------------------	------------------------------

یعنی دین حالت کہی فناء است کہ زایل شدن تمیز است میان قدم و حدوث دوم
 سکر است کہ و بہشت و ہیمان است کہ در مشاہدہ جمال محبوب فجاۃ بر سر
 محب میرسد و تمیز مرتفع میشود و چون انسان از غایت خودی نمیداند کہ چہ میکند
 سوم دلالت است کہ اضطراب و قلق باطن سالک است در جلوہ محبوب از غایت
 ذوق اہل دل مرخص اند با آنکہ عبارت کہ خواہند از ان حالات و جدالی تعبیر نمایند
 و این رخصت نسبت با اصحاب حال مواجید است تا اہل تقلید

ہر آنکس کوشناسد کہ این سہ حالت	بداند و وضع الفاظ دلالت
ترا کہ نیست احوال سوا جہد	مشو کافر ز نادانی بنقلید

یعنی اگر تو بحسب حال مکاشفہ بان مراتب ز سیدہ باشی ز نهار و صد ز نهار کہ بجز تقلید

این کمال که فرمودی و تکلم بآن کلمات نکردی بسبب جهل ندانسته که ایشان در چه حال این الفاظ فرموده اند که با تفاق بی آن حالات این سخنان محکوم کبفر است

مجازی نیست احوال حقیقت | نه هر کس یا بد اسرار و طریقت

یعنی حقیقت که انبیا علیهم السلام و اولیا علیهم الرحمه از آن اخبار فرموده اند کسی فکر باطل نکند که سخنان چند مجازی غیر واقعی بوده و حقیقتی نداشته چه این همه احوال کمالان است و نه چنان است که هر کسی اسرار طریقت تواند دریافت چه آن معنی مشروط بشرایط بسیار است و اسرار طریقت همان احوال حقیقت است چنانچه طریقت سر شریعت است و حقیقت سر طریقت و طریقت بی شریعت و سوسه است و حقیقت بی طریقت زندقه نظم کرده خواهی دولت طاعت کنی طاعت عدد ساله کیساعت کنی تو کنی مکن لحظه طاعت در راه پس مکن تو طاعت خود را بجا

کز افای دوست ناید اهل تحقیق | مگر این را کشف باید یا که تعبد

بطریق ارشاد میفرماید که ای دوست من از اهل تحقیق سخن کزاف و غیر واقع نمی آید و تحقیق کردن سخنان ایشان بدو طریق می تواند بود یکی آنکه بطریق سلوک بمقام کشف رسد و مشاهده همان حال بنماید دوم آنکه بتوفیق الهی تصدیق تمام سخنان اولیاد داشته باشد

بگفتم وضع الفاظ و معانی | ترا سر بسته کرد از بیانی

یعنی بیان وضع الفاظ و معانی نمودیم بآن نوع که نزد صوفیه است و آنچه نزدین است و بر هر تقدیر سر بسته بطریق اجمال کشیم اگر آن طریق نگاهداری و موافقت نمائی بدانی که بر یک الفاظ چه معنی است

نظر کن در معانی سوز غایت | لوازم را یکایک کن در مانت

یعنی در هر معنی از ان معانی به بین که مقصود و صلیت و چون مراتب معانی بسیار است
در هر مرتبه رعایت لوازم آن کما یبغی نمائی و تشخیص لازم هر مرتبه علاوه بر آنکه
آنهاست تشبیه و تتریه معین کرد و موید هم تجزیه لغوی است

بوجه خاص از تشبیه میکان | زدیکر وجهها تتریه میکان

یعنی بوجه خاص از ان لوازم که در هر مرتبه آن معانی را حاصل است تشبیه میکان و
طلاق الفاظی که دلالت بر ان معانی خاص دارد بنا و از وجوہات دیگر از لوازم
این مرتبه تتریه میکان مثال آن چشم میگوید و صفت بصر چیزی را به بنا سبب آنکه
در نهایت مراتب تجلیات و ظهورات که مرتبه شهادت است بصیری لازم بصرت
پس باین وجه خاص تشبیه می نماید و از وجوہات دیگر که فرضا این چشم چشم است
و این لوازم اجسام است تتریه میکان که مانند چشم نیست و از جسمیت منزله است
حقیقت سخن است که در مرتبه تتریات و افعال و آثار است که بصورت همه
ظاہر گشته و بنقش همه برآمده و بارعایت مراتب تجلیات و ظهورات حق
تشبیه و تتریه هر دو واقع است و ظاہر است و فی حقیقت تشبیه و تتریه از
مور عتبار می اند چون فی نفس الامر غیر حق موجود نیست مشبیه بحیه باشد و
منزله از حیه باشد تعالی اللہ عنہ و الاضداد و الامثال و الادلاد

چو شایبوق قاعه یکسر بقدر | نمایم از ان مثال چند دیگر

یعنی چون این قاعده که رعایت لوازم هر معنی باید نمود و بوجه خاص تشبیه باید نمود
و از وجوہ دیگر تتریه باید فرمود و مقرر و ثابت شد اکنون جهت تبیین قاعده مثالی
چند از هر یک از ان معانی و لوازم ایشان نمایم و از اجمال تفصیل آورم تا خاص
و عام بجزو یا بند اشارت بچشم و لب

نکر که چشم شاهد چیست پید | رعایت کن لوازم را بدانجا

یعنی به بین که از چشم شاهد و محبوب حاضر چه پیدا و ظاهر است و رعایت بوزنم
صفات چشم محبوب حاضر بدین جا یعنی بعالم معنی نما و از تناسب غافل شو

ز چشمش خواست بهیاری مستی | ز لعاش نسبتی در تحت همستی

یعنی یاری و مستی که از بعد و فراق و پندار خود می روی نموده و از آثار و نور مزاج
علل جان بخش که اشارت بنفس حمانی است نایش نیستی اسکان است در اعراض
و خوب وجود نظم پیشتر بی رخت چه بود جهان سایه در عدم سرای خراب
راستو اهر طلعت تو یافت ؛ سایه از رنگت هر یافت خضاب

ز چشم اوست دلها مست مخمور | ز لعل اوست جانها جله مستور

یعنی از آثار چشم شوخ آن پری سبک است که دلهای خلائق سرستی بندار و خمار خم بدارد
و از لب اوست که ارواح مجرزه در حجاب غزلت ستواری و از صفات اتم موجود
نمانی سبته اند

ز چشم او همه دلها جگر خوار | لب لعاشش شقای جان ب بیمار

یعنی از لوازم چشم اوست که تمام دلها جگر خوار یعنی گرفتارند و آشتی قاند و از آثار
لب اوست که جان بیار و در آمیزومی ر شفا و راحت شربت وصال و چشاند
و از مرتبه مرض مرزن نیستی را بصحت مستی میرساند انهم تا چشم بقره فتنه بگینست
کز هر طریقی هزار خونناست به تا بدم لبست که ام می داد کز خبر او و دو کوهان است
باغی است جهان رنگس ویت به خرم دل آنکه در قماش است فرمود

بچشمش که چید عالم در دنیا باک | لبش هر که ساحتی بطنی نیا باک

یعنی اگر چه است نماند بی اتفاقی که از لوازم چشم است که عالم به نظر من نیارد و در
غیبتی خود بگذارد و اما لب حیات بخشش بنصف شامل خورشید و این است را بجا
فبغیر حمانی در مقام مستی بخا بیدار انشود و در بیان همه عالم در این عالم است

که چون جام طرب نوشد و طمچ برده دان سازد

دخی از مردمی دلها نوازد | دخی بیچارگان را چاره سازد

یعنی با وجود کمال استغنا چشم سناش کاهی از گرم و مردمی که از لوازم هست است
و لطمای عشاق مشتاق را بشا هده جمال معشوق می نوازند و لب جان پرورش
دخی بیچارگان عدم آباد را با فاضله وجود چاره کار میسازد و از نیستی بهستی آورد

بشوخی جان دمد در آب درختا | بدلم دادن زندگانش بر افلاک

یعنی شوخی و بی باکی بواسطه رویت استعداد جامعیت انسانی چشم دور غیش جان
مجرد و روح اضائی در آب و خاک بدن عنصری انسانی میسر مد و لب حیوة
بخشش بدم دادن و نفخت فیه من روحی آتش حرمان جامعیت بر افلاک
و املاک میزند نظم نه فکر است میسر نه فکر حاصل آنچه در سر سویدای بی آدم از دست

از وهر غمزه دامودانه شد | و ز وهر کوشه پهنانه شد

غمزه حالتی است که از چشم بر هم زدن و کشادن محبوبان در دل ربانی واقع میشود و
بر هم زدن اشاره بقدم التفات است و کشادن اشاره ب مردمی و دلنوازی و آثار
این دو صفت است که موجب خوف و رجاء میشود یعنی از ان چشم و غمزه دامودانه
است که بوی آن دانه مرغ دل عشاق ببرد ام بلا میگردد دامودانه از آن جهت
فرمود که محنت و راحت متعاقب اند نظم کر کریزی بر مهید راحتی
زان طرف هم پیشیت آید محنتی فرمود

ذغمزه میدهد هستی بگارت | بنوسه میکند باز شرعاً درت

یعنی از غمزه که اشاره باستغنا و عدم التفات است هستی عالم را با راج نیستی
سید به و بنوسه لب لعل که عبارت از افخ روح و حیاست باز عالم غارت زده
نیست کشته راعمارت ایجاد میفرماید که

ز چشمش خون ماد رجوشد ایما | ز لعلش جان ما ملکه شود ایما

یعنی از استغنا می چشم قتلش خون ماد ایم در جوش است و از خوف بعد و بیم صرمان ترسان میباشیم و از بسکه لبش شراب وصال در کلام جان ما می ریزد جان ما مدیهوش و یخبر است و راه بنیستی خود از غایت بخود می نهد و نظم مرا که لعل لبست ساقی است و جام شراب با از آن چون ز کس مست تو ام مدام خراب بدین صفت که منم مست ساقی باقی عجب که باز شناسم شراب را از شراب چون دلربائی از لولو از م چشم است میفرماید

بغزده چشم او دل میرباید | بچشمه لعل او جان میفرزاید

یعنی بظهور و خفا که غمزه کنایت از دست چشم عیارش در لهامی عشاق میرباید و گاه محبوب را در لهام ظاهر و گاه مخفی بسیار و بفریندگی و لطف لب لعل او جان میفرزاید و بر لب کمال میرساند

چو از چشم و لبش جوئی کناری | مسرا این گوید که نه آن گوید کناری

یعنی هر گاه که غاشق اراده وصل مینماید و شرب میجوید و استغنا که از لولو از م چشم آن شیفته را در مقام منع میدارد و لب لطف از میان سرکشگی و دوری بگذرد قبول می آورد

ز غمزه عالمی کار سازد | بپوسه فکر مان جان میندازد

یعنی نسبت میگرداند و جان میسوزاند یعنی سوزانست و نظم لب لب است دل دگر می خواست فرمود فراق تو که فرمای و کینایت فرمود

از ویک غمزه و جان داد آنجا | از ویک بوسه و استادن نما

ماصل آنکه هستی و هستی را جان عالم اواقع است از تقضیات چشم و لب است

ز لعل بالبعه شد حشر عالمی | ز لعل روح پیکر آگشت آدیمی

یعنی از یک دیدن خفیف و کرشمه تکلی جلالی حشر و جمع عالم شد و از تعریفه و کثرت
بجمع وحدت رسیدند بان معنی که همه فانی شدند و غیر از موجود حقیقی باقی نماند
و این از لوازم چشم است و بنفخ روح که از لوازم ازلی است آدم که جان عالمست
پیدا گشت فرمود

چو از چشم و لبش اندیشه کردند | جهانی می پرستی پیشه کردند

یعنی از مستی محبت شهود تفصیلی که در تجلی اول حکم قاجبیت آن اعرف از مقتضیات
ذاتی است و شراب مستی حقیقی و جویی که ساقی فخلقت الخلق در جام نیستی ریخته
چون تفکر کردند بحسب تاثیر آن مستی در جمیع موجودات همه مستی محبت و هستی
شدند انظم سبائی چه شد که جمله جهان می پرست شد این خود چه باد و بود که در آن
مست شد این رو چه روی بود که یک جلوه چون که کرد عالم که نیست بود از آن
جلوه هست شد چون مستی موجودات بحقیقت نمودی بود و خیالست

بچشمش در نیاید جمله هستی | در و چون آید آخر خواب و مستی

یعنی در نظر بصیری حق جل و علا جمله هستی عالم در نمی آید و قدر می ندارد و در شهود علمی
حق غیر از اشیا ثابت الوجود میشود نمیکرد و در مستی عالم مانند خوابی است که نایم
بلیند و مطابق واقع نباشد یا شامل مستی و غفلتی که نابود بود می شمارد و آنحضرت
ازین بر دو منزله است پس در هر نظر از بصیری و علمی او هستی را قدر می نباشد

وجود ماهم مستیست یا خواب | چه نسبت خاک را بار بار کباب

یعنی وجود ما که موجودات عالمیم فی نفس الامر خوابی و مستی و پندار پیش نیست و
خاک که وجود ممکنات مراد است که در مذلت و نیستی مثل است بارت الارباب
که حق است باعتبار اسم عظم چه نسبت است و در نظر او چه قدر

خورد آرد ازین صد که نده اشفت | که و کنصنع علی عینی چرا گفت

این است که استدر است از نیت سابق یعنی اگر چه وجود ما را در نظر حق قدری نباشد اما خود
صد فرج و سرور دارد از این معنی که حضرت عزت در کلام مجید با موسی علیه السلام
چرا میفرماید که وَالْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةٌ مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي یعنی من که خداوند
الغای محبت خود بتو کردم و ترا محبوب خود ساختم و پرده اخته از نظفون نیست
تا بلوغ در چشم بندی من شدی پس ازین آیت ظاهر میشود که ما را در چشم حق قدری
باشد و از معنی این حدیث قدسی یا بن آدم اِنَّكَ مَحَبَّتٌ فَحَقِّي عَلَيْكَ كَلِمَةٌ مَحَبَّةٌ
قدر انسان در بارگاه حضرت قدوسی مشاهد می باید کرد و از خود غافل نماید بود
اشاره بن زلف

حدیث زلف جانان بعد از است | چه شاید گفتن از آن کان جای دان است

یعنی سخن زلف جانان پس دور است و در فضا و حصر در نمی آید در اثری
زلف اشارت بعد م حصر موجودات و تعینات است و وجه شبه است که
زلف پرده رومی محبوب است و تعینات حجاب وجه واحد حقیقی و بیان
خصوصیات بر تعیناتی کجای می توان نمند که آن جانی را و اخفاء است نه انظما چه
ابرا آن اسرار منجر نیستند و سخن میشود نظم سخن زلف مشوش کجا در دل
ازین شیفته تر می توان کرد ابتدا است در این کار مرا که از آن بیخ
توان کرد فرمود

پیر من ز کس حدیث زلف پرچین | مجذبا بند ز خیر صبا است چین

یعنی از من عاشق بیدل سخن زلف پرچین و شکرین عشق پرین که از من عشاق
بواسطه تقیید بقیود احکام کثرت که هر یک گمانی است از آن چین بر زلف از نیت
ظهور است بیاج بشرح ندارد و زنجیر جانین عشق معنی بانید که سلسله زلف معشوق است
که سبب تقیید مجازین است بقیود کثرت نمیکند که در هوای وصال بلبران نمایند

و از فراق خلاص یابند نظم هر دم بیا در ویش جمع آورم دل و جان به بازم کند
پریشان سودای زلف دلبره از رخ نقاب زلفت بردار تا مانند نام و نشان
بعالم از مومن و زکافر چون برستی تا عدم انحراف از لوازم قامت معشوق بود

ز قدمش راستی گفتم سخن دوش | سر زلفت مرا کفنا فرا پوش

یعنی از قامت معشوق که عبارات از اصدا حضرت الهیه است که بر رخ و جوب
اسکان است دوش سخنی برستی و اعتدال گفتم سر زلف معشوق مرا گفت که آن
سخن را اظهار کن که در عالم تضاد اسمائی و صفائی کجی و مخالف است از غایت دراز
که زلف منظر کثرت و تقابل اسماء است راستی قدر پوشا بنده

کجی بر راستی زو کشت غالب | و زود در پیش آمد زلف طالب

یعنی کجی و انحراف و تضاد و مخالف برستی و اعتدال که اشارت بمعنیات است
غالب کشته و ظهورت مخالف اسمائی و صفائی راستی و اعتدال تجلی ذاتی را که در جمیع
ذرات یکسان است پوشا بنده و از کجی زلف طالب در پیش آمده از غلبه قیود
کثرت و حکام آن نمیتواند که طی مراتب کثرت نموده بمقام وحدت عبور نماید و
داخل مطلوب گردد نظم عاشق دیوانه چون خواهد که بنید رومی یار به زلف او
آشفته کشت و سح و تابی میکنند

همه دطا از و کشته مساکسل | همه جانها از و بوده مقلقل

یعنی دلها از زلف او در زنجیر احکام کثرت مقیده اند و جانها بواسطه گرفتاری کثرت جوشان
و فروشان نظم اگر یک بار زلف بار از خسار برخیزد هزاران جان مشتاقان زهر سوزار
برخیزد فرمود

معلق صد هزار جان زهر سوز | نشد یکدل برون از حلقه او

یعنی از هر جانب که تصور نمایند هزاران دل بسته زلف اوست و هر کسی در بند چیزی عالمند

و آن حلقه است از حلقهای بی نهایت مساس با آن زلف

اگر زلفین خود را بر فشانند | بنگار در یکی کافر نمائند

اگر پرده تعینات جلالی و جمالی را از هم باز کنند بر اینه آن کس که در پس پرده تعینات مخفی بوده ظاهر گردد و تماست عالم مشاهده جمال توحید الهی نمایند و مشرکان موحده شوند نظم ایمان و کفر من همه رخسار و زلف تو است در بند کفر مانده و ایمانم ارزوست چون کثرت حجاب و وحدت است میفرماید

و کبر بگذارد بش پیوسته ساکن | نمائند در جهان یک نفس مؤمن

و اگر ظلمت تعینات پیوسته و دایم ساکن بگذارد و هرگز حجاب کثرت از وجه وحدت بر ندارد و در همه جهان یکت مؤمن حقیقی که شاهد توحید عیانی باشد مانند نظم از روی اوست این همه مؤمن عیان شده و زلف اوست این همه کفار آمده چون ظلمت نفوس کثرات مانع نور وحدت میگرداند

چو دام فتنه شد چو چنبر او | بشوخی باز کرد از تن سیر او

یعنی چون چنبر زلف که دایره کونیت که از مراتب موجودات مکنه بهم بر آید و دام و فتنه و استحجان طالبان راه آن میشد بشوخی و تنگی سر زلف از تن باز کرد و کوتاه کرد و انداخت تا جمال و وحدت از زیر نقاب کثرت منوّه شود و پانصدت بر سالکان رومی نماید نظم چون نقاب زلف شکین از جمال خود کشود و بجمع صدق در شب دیگر نما که رو نمود چون موج کثرت موجب وحدت است فرمود

اگر زلفش بر یک شد چه عم نبود | که کاشک که شد از در زانوف

یعنی هر چند ظلمت شب که است و تعینات که میشود ظهور روز و وحدت زیاده میارود و این معنی اشارت بان است که هر تعینی که هست جهت کثرت و جهت وحدت دارد و نمودن جهت کثرت او موجب ظهور جهت وحدت میشود و کما هست

نیست میگرد

چو او بر کاروان عقل ره زد | بدست خویش تن بگری کرد

یعنی چون محبوب حقیقی راه کاروان عقل زد و عقل را از نفوذ و اجناس معارف کشفی و توحید حقیقی برهنه کرد و بدست خود کرد بزلف تابدار زد تا عقل بواسطه نقیب تیره بشکل راه بتوحید حقیقی نتواند برد اگر چه بحسب علم عالم بوجود بیدار و احد میگردد اما نمیداند که همان حقیقت واجب است که در سر ایامی تحسین نموده است

نیاید زلف او یک لحظه آرام | کهی صبح آورد کاهی کند شط

بیقراری زلف اشاره بتغییرات و تبدیلات سلسله وجودات است و از صبح و حد مراد است و از شام کثرت و این هر دو معنی نسبت با سالک است که گاهی نوزده بردش تابان میشود و در همه منظر حقیقی رامی بیند و گاهی حکام کثرت بنوعی غالب میگردد که نمیکرد که مشاهده نوز توحید نماید نظم پیدا است حسن دوست از ذرات کن نمانان از پس که ظاهر است نماید چنین بنان

ز روی و زلف خود صد روز بگرد | بسی باز بچهای بوالعجب کرد

یعنی محبوب از روی و زلف خود صد روز و شب کرد چه جای میروز و شب که درین عالم نموده چه تمامی نور و ظلمت صوری و معنوی که واقع است همه آثار و لوازم رخ و زلف است و بواسطه این روی و زلف بس باز بچهای بوالعجب نموده می نماید گاهی روز می نماید گاهی شب و گاهی ابرو گاهی آفتاب گاهی زندق گاهی موحه میکند و گاهی مومن را کافر و بحسب معنی نسبت با عموم ضلایق و گاهی خوف است و گاهی بجا و نسبت با سالکان گاه قبض و گاه بسط

کل آدم در آن دم شد مخمور | که دادش بوی زلف معطر

یعنی طبیعت آدم در آن دم سرشته شد که بوی زلف جامعیت و کثرت آن زلف

معطر که سلسله کثرت اسماء و صفات است داده شد نظم نسیم زلف خنیر و می دست
 و ماغ جمله عالم را معطر چون منظر جامعیت حقیقت انسانی است نیز

دل ما دارد که از زلفش نشانی که خود ساکن نمیکردد زمانی

یعنی دل ما که خلاصه بنیه انسان است بنا سبب جامعیت اسماء و صفات از
 از زلف محبوب نمونه داده که بکایت لحظه آرام نمیباید و داریم در نظر ذات
 تجلیات منقلب است

از و هر لحظه کار از سر گرفتیم ز جان خویش تن دل بر گرفتیم

یعنی از و که اشاره بدل باشد یا زلف هر لحظه سلوک از سر گرفتیم زیرا که ساکنان هر چند
 بر مراتب کمال وصول یابند حکم آنه لیعان قلبی باز دل بتاثر او از زلف بسبب جامعیه
 دل جمیع احکام کثرات بخیالات که اول داشت میل میکنند و مشغول میشود و ازین
 چاره نیست پس باین معنی باید تا لغی آن بنمایند تا و حوان بآن مراتب باز دست زده
 و از جهت آنکه راه دور و پچا چیست دل از جای خود بر گرفتیم و فکر آسایش بر طرف
 نموده تن بقضاء دادیم انظم چون قضا آمد شود دانش بجواب همه سیه کرد و برگرد
 آفتاب چون تعلب و عدم سکون قلب بواسطه منظریت قضا و کثرت اسماء
 ف

از آن کردد دل از زلفش مشوش که از رویش دل دارد بر آتش

یعنی دل عاشقان از زلف محبوب از آنجه مشوش است که از جوانی در آتش
 دل بر آتش شوق دارد و زلف که کثرت حکام مود است مانع نشود از جود
 میشود اشاره بر رخ و خطا که چه سوال بود تا بنا به عاقل خود در آنست

رخ اینجا منظره لطف خدا نیست | مراد از خط جناب که یا نیست

رخ اینجا شامت است با آنکه در غیر اینجا معانی دیگر آید یعنی ازین طریق

کنیم از رخ مظهر حسن خدائی میجو ابریم که جمعیت کالات اسما و صفات است که لازمه ذات است که تخییر اشیا متفرقه باین جمعیت کرده شد و مراد از خط جناب کبرمالی است که عالم ارواح مجرده است که اقرب مراتب وجود است بدتره اطلاق

رخش خطی کشید اندر نکونی | که از ما نیست بیرون خوبرونی

یعنی رخ محبوب به نیکی و لطافت خطی کشیده است که جامع جمیع دقائق نکات حسن و جمال است و هیچ خوبرونی و ملاحظت از آن خط متجاوز نمیشود

خط امک سبزه زار عالم جان | ازان کردند نامش دار حیوان

بدانکه چنانچه خط بر رخ دمیده میشود تعینات عالم ارواح کرد ذات الهی برآمده بآن معنی که اقرب مراتب وجود بدتره غیب هویت یعنی خط که تعینات ارواح مراد است سبزه زار جان عالم جان است چه سبزه چنانچه اول نشو نما یافته ظهور حیوانیت مرتبه ارواح اول مراتب ظهورات و بر رخ میان غیب مطلق و شهادت مرتبه ارواح است و از آنکه سبزه زار است دار حیوان نامش کرده اند اشارت است بآیه وان الدار الاخرة طی المحیوان و عالم ارواح را در آخرت بجهت آن گفته اند که بازگشت ارواح منظمه بعد از مفارقت بدن بآن عالم است

ز نار یکی زلنش روز شب کن | ز خطش چشمه حیوان طلب کن

یعنی از تعینات روز ظهور کثرت شب کن یعنی محو کردن و چون کثرت صوری محو ساختی از عالم ارواح نیز عبور نما و چون حیوان سبزه گرفتار شود ظلمات تعینات ارواح چشمه حیوان مطلب

خضروار از مقام بی نشانی | بجو از خطش آب زندگانی

یعنی از ظلمت کثرت چون عبور نمودی و بمقام وحدت رسیدی مانند خضرا از مقام بی نشانی که مرتبه ذات مطلق مراد است همچو خط محبوب که تعینات عالم

ارواح از منبع و چشمه ذات سبحوت می نوش نظم کی خورد خضر لببت از آب حیوان
شرابی تا تو ظلمت را تصور کرده آب حیات فرمود

اگر روی و خطش بدنی تو بپشاک | بدانی کثرت از وحدت بکابیک

یعنی اگر روی و خط محبوب بدنی تفصیل بدانی که وحدت روز است که جمعیت و
نوریت دارد و کثرت شب است که تفرقه و ظلمت دارد

زدلفش باز دانی کار عالم | از خطش باز خوانی سر مبهم

یعنی بدانی که مراد بر لفظ کثرت و تفرقه عالم است و از خط سر مبهم که دمیده شد و
خط کثرت است بگرد و وجه وحدت که آن توسط عالم ارواح است میان غیب و
شهادت باز دانی و باز خوانی مناسب خط فرموده و بدانکه زلف و خط هر دو معبر کثرت
میسگردند اما شمول زلف چون زیاده است مراد مطلق کثرت است و خط کثرت
عالم ارواح

کسی کو خطش از روی نکودید | دل من روی او در خط او دید

یعنی اگر کسی خط محبوب از روی خوب او مشاهده نمود بان معنی که کثرت از وحدت
دید و حق پیش او آینه خلق شده که ذوالعقل باشد پس خلق را ظاهر دید و حق را باطن
فانادول که بجز کجانی حق ندارد روی محبوب در خط او دید بان معنی که از کثرت وحدت
مشاهده نمود و نزد من خلق آینه حق است که در اصطلاح این مقام ذوالعقل است
و خلق را باطن نظم الی کز معرفت نور و صفای دید و زهر خیرین که در باطن
دیدند

مگر در خسار او سبب المثلانست | که هر کس از او بجز معانیست

یعنی در خسار محبوب از روی اسما بر تمامت معانی و کمال معرفت فاتحه الکتاب است
که چنانچه ششم بر جمیع آیات قرآنیست ذات حق اسما بر تمامت معانی اسما

صفات دارو چنانچه فاسخه کتاب دو بار نازل شده و بفت آیت است و بدین سبب سبع المثانی گفته ذات حق را باعث بار و ظهور در دو مرتبه علم و نفیست اعتبار یکی لازم است که صفات سبعه ذاتیه اند که حیات و علم و قدرت و ارادت و سمع و بصره و کلام است پس مشابهت بینها ثابت است و توکید مشابهت میفرماید چنانچه هر حرفی از آن سبع المثانی بحر سیت از معانی نسبت اشمال او وجه الهی نیز باعث بار اشمال او از روی ذات بر تمامت تجلیات بحر معانیست که پایان ندارد و اشمال هر تجلی مرجمع تجلیات را در اصطلاح ستر تجلیات گویند

نهفتاد و نهم موی اذان جان	هزاران بحر علم از عالم حدواز
یعنی بر بر هر موی از رخسار محبوب پنهان هزاران بحر علم از عالم سحر غیب است	یعنی در تحت هر تجلی از تجلیات نامتناهی وجه الهی بنا بر اشکالت او بر تمامت تجلیات هزاران بحر علم و معرفت و سحر عالم غیب مخفیست و غوامض این بحر را اولیاء الله گویند

بدین بواب قلب عرش رحمان	ز خط عارض زیبای جانان
یعنی نظر کن که قلب که عرش رحمان است بواب عارض محبوب که از لطافت تشبیه باب کرده اند از آن جهت که قلب انسان از عالم ارواح است خط عارض زیبای جانان است که بواب است یعنی عرش که بر آب بودن که گمان عرشه علی الملاء اشارت بان معنی است که قلب انسانی خط است برومی مانند آب که بر رخ محبوب ظاهر شده آفتاب درت بخال بدانکه سبدها و منتقامی کثرت وحدت است و حال شار و باواست	

بران رخ نقطه خالش بسپست	که اصل و مکر کرد و در محیط است
-------------------------	--------------------------------

یعنی

یعنی بر آن رخ محبوب که وجه ذات باعتبار ظهور مرد است نقطه و خال که وحدت حقیقت مراد است بسیط است و باعتبار تجلی آن حقیقت در مجالی غیر متناهی نیز تعدی و انقسامی در وحدت او لازم نیامده است که آن نقطه خال اصل و مرکز دور محیط دایره وجود است که همه موجودات را گرفته است و چنانکه سطح دایره بانکه حقیقت مرکز است منبسط شده بهیچ انقسامی در نقطه مرکز لازم نیامده در دایره موجودات نیز نقطه وحدت حقیقت است که منبسط گشته و بصورت همه تجلی نموده و تمامست دایره موجودات عمود انبساط او میدوایند و همچنانکه بود بر سر ذات بساطت خود است و این تعدد در وحدت او لازم نیامده

از و شد خط دور همه در عالم و ز و شد خط و نفس قلب آدم

یعنی از نقطه خال خط دو عالم غیب و شهادت شد و اصل این خط غیر متناهی آن نقطه وحدت است که خال است و چون آدم از عالم است و باعتبار خصوصیت جامعیه امتیاز از عالم دارد افراد بزرگتر فرمود که هم از آن نقطه خال و خط نفس قلب آدم خال شد نظم یک نقطه پیش نیست درین دور دایره هر که محیط دایره پرکار آمده با آن وحدتست بجهت ظهور صفات خویش از اعیان مکانات با ظهور آمد و چون در انشاء کامله انسانی که آمیزه وحدت و کثرت است آن حقیقت بصورت قلب انسانی ظهور یافته بود

از آن حال دل پر خون تباهاست که عکس نقطه خال سبب است

اصل و انسانی آن قطر خون سیاه است که در صورتی بیخود است و دل پر خون اشارت با دست و سودا میسازد با کثرت و انباشت از عکس خال است که بهیچ غیب نیست و چنانچه منبع است حیوانه موجودات آن نقطه خال است که بهیچ غیب است منبع حیات و کمال انسانی این نقطه خون

سیاه است که در درون دل او پنهان است

ز خالش حال دل جز خون شدن نیست | کزان منزل ده بیرون شد در نسبت

یعنی از حال محبوب که مرتبه اطلاق و عیب نبوت است حال دل غیر از خون شدن نیست زیرا که چون اینجا شعور و لغت را راه نیست هر آینه مقام وحدت ذاتی از بیرون شدن و خلاصی از جهل تمام نداشته باشد و بسبب شمول نیز راه بیرون شدن ندارد نظم بجز آشوب دل سودا ئیان ؛ خال فتنه بر رخ زیا نهاد چون بخوابد که آفتاب نماید که دل عکس نقطه خال است میفرماید

بوحدهت در دنیا شد هیچ کس نیست | دو نقطه نبود که اندک اصل وحدت

یعنی در وحدت حقیقی اصلا دوی را کجائی نیست و در اصل وحدت دو نقطه مقصود نیست پس ازین دو نقطه که دل و خال سیاه است البته یکی اصل خواهد بود یکی عکس آن اصل باشد

ندانم خال او عکس دل ما است | و یا دل عکس خال روی دنیا است

بدانکه مدارج وجود بحسب تزل و ترقی دور است و در قوس تزل نقطه مبداء و وحدت و نقطه آخره انسان و در قوس عروج بر عکس آن پس مبداء عروج نقطه دل انسان است که صورت احدیه جمع نشاء کامله انسان اوست پس نسبت با سیر سالک که موجب مقصود و ایجاد است عتبار صلیه در این اولی است لهذا میفرماید که البته ازین نقطه یکی اصل و دیگری عکس خواهد بود و چون نسبت ما با این نقطه دل میشود است و آن غیب منیدانم که این اصل است یا آن اصل است

عکس خال او دل کشت پیدا ؛ تتمه همان معنی است ؛ و یا عکس دل انجاشد هویدا

دل اندر روی و با اوست در دل | بمن پوشیده شد این را از مشکل

یعنی دل در روی محبوب واقع است مانند خال با آن معنی که روی که وجه ذات است

اصل باشد و نقطہ دل کہ خال است عکس آن یا اگر رومی او کہ احسنیہ جمعیت است در دل است بان معنی کہ دل باشد و رومی او در دل ظهور یافته موسوم بعکس شدہ باشد و این راز مشکل بنہایت و ترجیح احد بطرفین بنی تواند کرد و ہر کہ ام کہ عتبار بنیاید جہتی چند معارض دارد

اگر هست این دل ما عکس آن خال | چرا میباشد آخر مختلف حال

یعنی بطریق تسلیم اگر نقطہ خال وحدت حقیقت بواسطہ اولیت و بعدانیت اصل باشد نقطہ دل کہ عکس است چرا منقلب حال میباشد بایست کہ چون اصل سکن و برکات قرار بود می

کھی چون چشم مخورش خرابست | کھی چون زلف او در اضطرابست
کھی روشن چو آن وی چو ما هست | کھی تار پلک چو خال سیاہ است
کھی مسجد بود کاہی کنشت است | کھی وزخ بود کاہی غیبت است

مسجد شارت اعلیہ معنی است کہ مرتبہ محمد سیت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نشست عبارت از استیلا می صورت کہ موسی ^{بنام} است علیہ السلام و در وزخ حکام شرت صفات نفسانی و غیبت صفات روحانی نظم کہ خوب خوبم کاہ زشت کہ کعبہ ام کاہی کنشت کہ دوزخم کاہی ہیبت ہذا جنون اعا شقین چون علوم مرتبہ و ترقی و کمال ہر جہ مقام دل کامل نیست بفرماید

کھی بتر شود از شفقت افلاک | کھی افند بزیر تو در خفا است
پس از زهد و رع کردد کربان | شراب شمع و شاہد طلبکار

این بیت ہم بطریق تزلزل حال سالک میتوان گرفت چنانکہ عبارت و ہم بطریق طوقی کہ مراد شراب و شمع معنیست سوال چنانکہ

شراب شمع و شاہد با چہ معنوا | خرابانی شدن اندر چہ دمنوا

جواب

شراب شمع و شاہد عین معنی است | کہ در ہر صورتی اور اتجلی است

یعنی این شراب و شمع و شاہد را کہ می بینیم اگر نظر بحقیقت نمایند و بعین شہود نگردان
معنی و حقیقت است کہ بصورت جمیع موجودات تجلی این نموده این جواب بر
مشرب عرفان است و از سؤالہامی اول نیز ہمین مشرب جواب میستوان داد
و بطریق ارباب اشارہ میفرماید

شراب شمع ذوق نور عرفان | بہ بین شاہد کہ از کس نیست پیمان

یعنی شراب عبارت از ذوقی است کہ از جلوہ محبوب ناگاہ بردل سالک می نماید
و اورا مست می سازد و شمع نور عرفان است کہ در دل عارف فروختہ است
و شاہد حق است باعتبار ظہور و حضور

شراب پنجا زجاہ شمع مصباح | بود شاہد فروغ نور ارواح

یعنی شراب درین محل کہ بیان حالات اہل کمال میرود زجاہ است و زجاہ آن
صورت مظاہرستی اند کہ حق در عالم مثال کہ بر رخ غیب و شہادت و معنی است
از برای تانیس سالک بتدی کہ بمرتبہ شہود جمال مطلق نرسیدہ است بیان
صورت ظاہر میگردد و این را تجلی افعالی نامند و در اصطلاح تانیس گویند و شمع
مصباح و نور تجلی است کہ در صورت زجاہ ظہور نمودہ و شاہد روشنی نور
ارواح است یعنی فروغ نور تجلی است کہ مخصوص ارواح طیبتہ است
و این را تجلی نوری خوانند

ز شاہد بردل موسی شکر شد | شرابش آتش و شمعش شکر شد

یعنی ز شاہد کہ فروغ نور تجلی است بردل موسی علیہ السلام شکر شد یعنی آن شکر بردل
موسی افتاد و شراب موسی علیہ السلام آتش شد زیرا کہ از شاہدہ آن آتش ذوق بوجود

در او پیدا آمد و شمع موسی علیه السلام شکر شد که نور از او رخت نمود

شراب شمع جان او نور او است | اولی شاهد همان آیات کبر است

یعنی نسبت با شرب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم آن نور است که در شب معراج
مشاهده فرموده و شابه را آیات کبری که تجلیات اسمانی و صفاتی است که شهود
آن بر صورت جامه نیست مخصوص در آن مبارک آنحضرت بود

شراب و شمع و شاهد جمله حاضر | مشو غافل شاهد بازی اخدر

اگر چه نبوت ختم شراب ذوق و مشاهده تجلیات ذاتی و اسمانی و صفاتی که معبر شراب
و شمع و شاهد میگردد باقی است که مخصوص مقام ولایت است پس شراب و
شمع و شاهد جمله حاضر است و با تو همراه است غافل شوی

شراب بخودی در کشن مانی | مگر از دست خود یا بی مانی

یعنی شراب فنا که لازم تجلی ذاتی است در کشن با بدولت مستی بی مکر از دست
تعیین و هستی خود که موجب حجاب است امان یابی و از فراق بیامانی نظم
پاک کن رنگ خودی از خوشیستن به تا خود بینی جمال و ولهمن است خود را
از ره خود دور کن به از وصالش جان دل معمور کن چون نمای از خودی موجب
بقای سبقت میفرماید

بخوردی تا از خوشیست و ارهاند | وجود قطره باد آریاد ساند

یعنی شراب تجلی جمال بخور تا ترا از خودی محو سازد و هستی مجازی را
بجز عظم حقیقت مطلقه بودی تعیین قطره کی بدیاد ساند

شراب خور که جا مشن روی باد | پیال چشم سست باده خواد است

تشبیه چشم را به پیاله بواسطه آن است که شراب تجلی از چشم خود بخورد و می تواند
بود که مراد چشم محبوب باشد و سست باده خوار صفت یعنی شراب تجلی جمال

شعبوب هم به پایا چشم محبوب نوش کن که بحقیقت رانی و مرئی اوست

شرابی اطلب بی ساغر و جام | شراب باده خوار ساقی اشام

یعنی طلب شراب تجلی از جام وجه بانی که حق است بخورد یعنی و سقیم هم رطب
شراباً طهوراً تا مثل نما که حق آن کس را ساقی است

طهوران می بود کز لوت هسته | ترا پاکی دهد که در وقت هستی

سابقاً معنی این مذکور شده

بخور می و ارهان خود را از سر | که بدگستی بد است از بند سر

یعنی می محبت نوش کن و از اسیردگی که لازم زهد خشک و صورت آرا میست
خود را خلاص کن که بدستی که عدم بصورت است بسیار بهتر است از آن نیکردی
که بحسب صورت است و در باطن شردمی قید پندار نظم دل که پاکیزه بود جائز
نایاک چه پاک ؛ سر که بی مغز بود نغمی ستار چه سود

کسی کوفند از درگاه خود دور | حجاب ظلمت او را بصر از نور

غرض از علوم و اعمال است که وسیله معرفت گردد و هرگاه که سبب غرور و آنانیت
شود موجب بعد از حق آن در صورت طاعت است و در معنی کناه حجاب ظلمانی
لذات طبیعی است و حجاب نورانی علوم رسمی و عبادات عادی و بجز از آن جمله است
که میدانند که آنچه میبکنند بد است و موجب شیبانی و فقار میشود

که آدم را از ظلمت صدها کشد | از نور ابلیس ملعون ابد کشد

یعنی آدم کناه مقرر شده در بنا ظلمنا فرمود و این موجب صطیفامی او گشت و
ابلیس از غرور نوریت خلقش من نار ملعون ابدی گشت

اگر آینه دل را زدود است | چو خور آینه اند روی چه سود است

یعنی آینه دل مصفد ذکر و فکر و سلوک و ریاضات از زنگار غیر صیقل میکند که جمال حق

در آن بنامیده آنکه سلب انانیته شود چه هر تصفیه که موجب خود منی شود نه بودن آن
بجز از بودن است نظم اول از خود می خود گذر کن به وانگاه نظر بر وی مقصود
از هستی خود چه نیست کشتی به از جمله حجابها گذشته میفرماید

ذرویش بر توی چون بر می افتاد | بسی شکل جهانی بر وی افتاد

یعنی از وجه ذات حق چون بر توی بر می محبت ذاتی افتاد در یابی ذات سبب
ریاح محبت متموج کشت پس شکل جهانی بر می محبت و در یابی حقیقت افتاد
نظم ستم که بر سر دریای بی نهایت تو به مثال هر دو جهان چون حباب می نیم
من شود

جهان و جهان بر و شکل جابست | جبابش اولیای اقباب است

یعنی عالم آباح و عالم ارواح بر بحر ذات با اعتبار می محبت نمود شکل جابست
یعنی صورت و شکل جهانی دارند و حقیقت غیر دریا هیچ نیست و اولیای در تحت
قباب جباب بهترین ایشان مستور و مخفی اند

شده زو عقل کل چیزان مله هوش | فناده نقش کل را حلقه در گوش

همه عالم چون یک خمخانه اوست | دل هر ذره پیمان اوست

عقل کل که او مختارات است به بوش می محبت فطرت است و نفس کل مرتب
دوم است منقاد اراده اوست و تمام عالم غیب و شهادت باین خمخانه اوست
که پراز شراب بستی حق شده و دل حقیقت بر ذره بسبب قابلیت نامرئی است
محبت حق است

خورد است و ملا یک سجده است | هوامست و زهر مست است

فلک سرگشته از وی در تکاپوی | هوادردل با امید یکی بوی

ملا یک خورده صاف از کوزه پاک | بخورد و بچند دردی برهن خاک

صاف شارت بصفا می تعیین ایشان است از کدورت صفات طبعی و مجرد ریخته
یعنی یکبار بخوردن آن می دردی برین خاک ظلمانی ریخته اند

عناصر کشته زان یکجور سرخوش زبوی جرعه کا فناد بر خاک ز عکس او تن پر مرده جان کشت چیمانی خلق از سر کشته ایم یکی از بوی در دشت عاقل آمد فنا ده که در آب و که در انش بر آمد آدمی تا شد بر افلاک ز تابش جان افسرده در وار کشت ز خان مان خود بر کشته دایم یکی از رنگ صافش تا قتل آمد

یعنی بسیار سعدا یکی از بوی درو آن می عاقل آمد بان معنی که تعمق و تعقل معقولات
منود و در شناخت اشیا تابع عقل شد و یکی از رنگ صاف آن باده ناقل آمد یعنی راه
حق را بدلائل نقل رفت

یکی از بوی در دشت عاقل آمد یکی از رنگ صافش تا قتل آمد
--

یعنی ارباب ذوق که قدم از تک و پوی نقل و عقل بالا نهاده اند یکی از نیم جرعه ماست و
صادق کشته قدم در طریق صدق و خلاص و محبت حق را رخ دارد و شراب نیم
جرعه از آن می از جام تجلیات افعال است و در کتاب اعمال و خلاق مرصیه ساعی
و انمیر به معتقدان نجبا و ابرار است و یکی دیگر از یکصراحی عاشق کشته بقیود صورت
التفانی مذارد و شراب او از خم و بسوی تجلیات اسما و صفاتی است و این مقام بدلا
و امنا و او تا دست لظم مست این می هر کسی از جام دیگر کشته اند آن یکی از یک
پاله مست و این از یک سبو

یکی دیگر فرو برده به یکبار خم و خمخاند و ساقی و میخوار

این مست شراب جام تجلی ذاتی است و مشرب قطاب باعتبار حسب ظهور و ظهور
می خوار خود است لظم امی ساقی از آن می که دل و دین برین است بزکن قدحی که جان

شیرین بن است که هست شراب خوردن این کسی معشوق بجام خوردن آئین
من است میفهمد ماید

کشیده جملہ و مانند دهن باز | زهی در یاد دل فدای سگرافراز

یعنی همه را کشیده و درین باز کشوده هلاک من عزیزند چه مرتبه طلاق الی اوسع از آن است
که باین مذکور است و جمیع تعینات پر شود نظم بسی پیوده بدل باده ساقی و مگرین
شد پیمانہ دل بیابشوزندان خرابات اگر کشیده انسانہ دل و چون
بهر محیط استی مطلق دل و حقیقت او شده در یاد دل باشد و چون جمیع تعینات
و جوبی و اسکانی برنده محو و فنا خود تراشیده و دور کرده است و سر فرزند عالم و
ادم است که بیخ مخلوقی بد تبار و میرسد پس سگرافراز باشد

دراشامیده هکستی ابیکبار | فراغت یافته ز اقرار و انکار

زیرا که نه او انکار کرد و نه پروای فرار و انکار دیگر می و ارد می نشاید

شده فارغ ز زهد خشک طاق | کوفه دامن بی خرابیات

طامات خودمانی است خرابیات اشارت بوجد است اعم از نهالی و معنائی و ذرات

خراباتی شدن از خود درها ^{للسبب} | خودی کفر است که خود پارسا ^{للسبب}

یعنی خراباتی که از باب حوال بخود نسبت داشته اند است که سالک از خود پارسا ماید

چه صفاقت فعل و هستی بخود نمودن بحقیقت کفر است و پارسائی عبارت است از تعینات

از تعینات طبیعی و شیمی

نشانی داده اند از خرابیات | که التوحید است اطا اختلافات

یعنی توحید آن است که بتفاوت صفاقت وجود یعنی حق ماید نظم تاب و آ

جلالت بجز نماز کمال پرتوی بر ظلمت آباء بهمان انداخته نمود جبهه پیش شده و ک

برای روی پوش نام هستی که برین و که بران انداخته چون در مقام وحدت

تو هم غیرت را بحسب مال نیست فرمود

خرابات از جهان بی مثال است | مقام عاشقان کمال است

یعنی خرابات که مقام وحدت است بجهت آنکه فمای نفوس و اشکال است از جهان بی

مثالی است یعنی منزله از صور مثالی و خیالی است و این مقام بی باکان است که هیچ

قید صوری مقید نگرداند نظم در خرابات با کز کند بهر که از خوشی سفر کنند

خرابات آشنایان مرغ جان است | خرابات استخوان کمال است

یعنی مقام وحدت بازگشت روح نهانی است و نهایت سیر و حجابی و مقام توحید

صفاتی استمان توحید ذاتی است نظم خواهی که درون جرم عشق خراعی در

سبکده بنشیند که ره کعبه دراز است فرمود

خراباتی خراب اند که خراب است | که در صحرای او عالم سواد است

از خود و آرزو اول خرابی محو صفات یافته و آنکه فمای ذات بس خراب در خراب است

و در صحرای او که فمای طلاق ذاتی است نمود مثل سراب است نمود بی بود

خراباتی است بیچند و نهایت | نه آغازش کسی دیده نه غایت

یعنی طلاق وحدت ذاتی محدود نیست و بسدای و منتهای او معلوم گشته

اگر صد سال در وی میشتابی | نه خود را و نه کس را با زبانی

چه درین عالم همه تعینات نابود است

کروشی اند روی پا و بی سر | همه که مؤمنند نیز کافر

چه این همه مراتب بر شخصی است

شراب بخودی در سر گرفته | بترک جمله خیر و شر گرفته

شرابی خورده هر بی لب و کام | فراغت یافته از تنگ و از نام

حدیث ماجرای سطح و طافات | خیال خلوت و نور کرامات

<p>بوی دُرْدَنی از دست داده عصا و زکوة و تسبیح و مسواک مثال آب و کل افنان خیزان</p>	<p>زدوق پیچودی مست او فناده کز کورده بدردی جمله را پاک بجای اشک خون از دیدن رینک</p>
<p>این حال بعد از رجوع است از مقام محمود استغراق بحال صحیح است تا سفک از لذات آن حال که در ابیات سابق مذکور است باز آمده</p>	
<p>کهی از سر خوشی در عالم فنان</p>	<p>شک چون شاطران کردن سرفراز</p>
<p>الحق جای صد شادمانی و سوداست که کسی را یک لحظه در عمری چنین دولتی روزی کرد نظم کر چنان دولت بعمری کیزمان دستم دهد بر سرفرازان عالم کردن فراز می کنم</p>	
<p>کهی از دوسباهی زوید بهوار</p>	<p>کهی از سرخ روئی بر سردار</p>
<p>یعنی کابی بواسطه تنزل از ان مقام عالیّه جمیعہ بحالم کثرت از و سیاهی گرفتاری و ظلمت عدیمت رومی بدیوار تعین مجازی آورده کاهی سبب ترقی از مرتبه تفرقه و تعبیهات بحالم جمع از سرخ روی شراب تجلی ذاتی بخود بر سردار ملامت چون حسین تصویر تاج در آمد نظم و خرابیات فتنه تا از می و بهلیم مست شور و غوغای انا الحق در بهار باند ختم فرمود</p>	
<p>کهی اندر هماغ شوق جانان</p>	<p>شکابی پاوس کز چون چرخ کمان</p>
<p>این در حالتی که از فغانی نام با خود آمده ولی در شکایت است</p>	
<p>بهر نغمه که از مطرب شنیده صماع جان نه آخر صوت و حر ز سر بیرون کشید دلق ده نوی</p>	<p>بدو وجدی از ان عالم رسیده که در هر پرده سر شاکر نیست بجز در کشته از هد پاک و هر سو</p>
<p>یعنی تکامل رسیدن آن سزا که در هر پرده منفرد است دلق ده نوی</p>	

بیرون کشیده و دور انداخته و بکوش محبت سامع آن همراه است و از رنگت
و بوی ریاضت مجرب است و صدق تصنع درومی نیست نظم کرده است با زمین
روفته پای بهمت برد و عالم کوفته از میان برخواست گفت و شنود رهروان
غیب در عین شهود چون مقام خراباتیان مرتبه طلاق وحدت و لاتعین است
فهرمود

فروشنه بدان صاف مرقوق	همه رنگ سیاه و سبز و زرد رنگ
-----------------------	------------------------------

یعنی آن خراباتیان رنگها که از استخراج نور و طلعت و جوبی و امکانی صورت نسبت
یافته که لغتینات ارواح و اجسام است همه را از لوح وجود شسته اند

یکی پیمان خورده از کمی صاف	شده زان صوفی صافی زا و صاف
بجان خاک مزابل پاک و فشا	زهر چندان دیده از صد یک گفته

یعنی در مقام عبودیت بصدق خلاص که منبعث از جان باشد خاک صفات و نیمه
شیطانی را از مزابل طبع و نفس پاک کرده و از آنچه در مراتب کشف و شهود
دیده با وجود آنکه درستی و بیخودی گفته از صد یک گفته

گرفته دامن رندان خستاد	ز شبنجی و مریدی کشته بهزار
چه شبنجی و مریدی این چه قید است	چه جای زهد و تقوی این چه شبدا

این نسبت با حال اصل است که در مقام استغراق مست شراب فستی باشد و
نسبت بغیر او کفر است

اگر روی تو باشد در که و مندر	بنت و زلفار و ترسانی ترا بیدر
------------------------------	-------------------------------

یعنی تا تو سیر قید رسوم و عادات عالم تفرقه باشی و روی تو در که و مندر باشد که یکی را
کوچک دانی و یکی را بزرگ بهتر بحال تو آن باشد که روی بوحدهت آری که بت اشاره
بانت و زلفار خدمت و ریاضت بر میان بندی و ترسانی و تجرید و تفرید اختیار

کسی تا بمقام اطلاق و عدت وصول یابی و بدانی که همه یکسان حقیقت است و یکسانند بود
 اندو در مرتبه و عدت هیچ ختمت بسیار و تفرقه و کثرت نیست چون از جواب این
 سؤال تمام و کمال فارغ شد فرمود که سؤال این سؤالیست از الفاظی هستند
 دیگر که در باب کمال متکلم بآن میسر کردند و خود را منسوب بآن میفرمایند و حال
 آنکه ظاهر آن مناسب احوال ایشان نمی نماید چنانچه فرمود

سؤال پانزدهم

بت و زنا و ترسانی درین کوی	همه کفر است و کفر چایست بر کوی
یعنی بت و زنا و ترسانی درین کوی از باب حال و اهل کمال همه کفر است و اگر کفر نیست بر کوی چه چیز است از این الفاظ چه مقصود است فرمود که جواب این جوابی است بر طبق مشرب طایفه صوفیه موجود که غیر حق موجود نمیدانند فرمود	
جواب	

بت اینجا مظهر عشق است و عدت	بود ز نادب کتر عقد خدمت
بدانکه عشق درین محل حقیقت سطلته مراد است و جمیع ذرات موجودات مجلای آن حقیقت اند میفرماید که اینجا که مشرب اهل کمال است بت مظهر عشق است و چون در صورت بت حق ظاهر باشد بر آینه بت متوجه الیه از باب کمال باشد و هر نظری را باین اعتبار بت میتوان گفت و زنا عقد طاعت محبوب حقیقی است هر مرتبه که باشد	

چو کفر و دین بود قایم بجهستی	شود توحید باین بت پرستی
یعنی چون کفر و دین که از صورت تضاد و اندکیم بوجود اند و بتی علق حق است پس توحید و یگانگی درین حق بین بت پرستی باشد اگر کفر و بت ازین است احقیقت غیر دانی شرک باشد و قایل توحید حقیقی نباشی فرمود	

<p>چو اشیا هست هستی را مظاهر</p>	<p>از آن جمله یکی بت باشد آخر</p>
<p>یعنی چون ما هست موجودات مظاهر هستی حق اند بر این از جمله مظاهر یکی بت است و کافران همه اورا عبادت میکنند پس حکم و قضی قاتک آن لا نعبد و الا ایاه کافران بالضرورة عابد حق باشند و تعیین طریق و حصر ممنوع باشد لظن صنام سونات زخشن تو جلوه کرد شد بت پرست عابد صنام سونات لات و سونات راز سر شوق سجده کرد کافر چو دید حسن تو را از سونات و لات</p>	
<p>نکو اندیشه کن ای مسرد عاقل</p>	<p>که بت از روی هستی نیست باطل</p>
<p>حکم تیفکرون فی خلق السموات والارض اندیشه کن ای مرد دانا که بت از روی هستی وجود که بواسطه منظریت دارد باطل نسبت چه در ضمن هر موجودی صدم حکمت و فایده است</p>	
<p>بدان کایزد تعالی خالق اوست</p>	<p>زینکه هر چه صادد گشت نیکوت</p>
<p>وجود انجا که باشد کحضر خیر است</p>	<p>اگر کثرت است در وی و ز غیر است</p>
<p>این مسئله مقرر است نزد علما و علما که وجود خیر محض است دهر شمری و بدی که در وجود پدید می آید آن از عدم است مانند آنکه زید سر عمر و برید و عمر و کشته شد ازین رو که زید قدرت بر قتل داشت خیر است و از آن رو که تیغ بر زده بود خیر است و از آن رو که عضو عمر و قبول آن فعل نمود خیر است فاما از آن جهت که عدم حیوة لازم آمد شرست پس شرعاً باید لعدم باشد و وجود هر جا که باشد خیر محض باشد پس بت از روی وجود بد نامند</p>	
<p>مسلمانان که بدالسنی که بت چپست</p>	<p>بدالسنی که دین در بت پرستیت</p>
<p>یعنی اگر مسلمان که قابل توحید است و انکار بت مینماید بدالسنی که بت چپست و منظر کسبت بدالسنی که دین حق در بت پرستی است زیرا که بت منظر هستی مطلق است</p>	

پس بت من حیث تحقیق حق باشد و دین و عبادت مسلمانان حق پرستی است
و بت پرستی حق پرستی است پس دین در بت پرستی پرستی حق پرستی باشد

و کوشش در بت آگاه گشتی | کجا در دین خود کمراه گشتی

یعنی آن مشرک که عبادت بت میکند اگر آگاه گشتی که حق بصورت بت او ظهور نموده
است و از آن جهت معبود گشته کجا در ملت خود کمراه گشتی بلکه موحد و حق پرست بود

ندید او از بت از خالق ظاهر | بدین علت شد از شرع کافر

یعنی مشرک از بت غیر از تعین او ندید بدین سبب در شرع کافر است که اگر نظر بت
پرست بر حقیقت آن بودی همیشه در شرع کافر نبودی

تو هم کوز و نردبنی حق پنهان | بشرع اندر بخوانند کت مسلمان

یعنی چون موجب کفر بت پرست در شرع رویت غلط ظاهر صورت بت است
تو که دعوی اسلام میکنی اگر هم مانند آن مشرک همین صورت غلط می بینی و در
پرده تعین بت حق پنهان که بدان صورت تجلی نموده است نمی بینی ترا نیز در
شرع مسلمان بخوانند کافری که حق را که در صورت بت ظاهر گشته است

ز اسلام مجازی گشته هزار | که اگر حقیقی شد پیدا

این بیت اشاره جواب سوال بت پرست که کسی گوید که دین اسلام از آن است که وجود
ممکنات البته غیر وجود واجب است و حال آنکه میفرماید که اگر از بت حق پنهان
نمی بینی ترا مسلمان شرعی خوانند پس این سخن خلاف دین مسلمانان
باشد جواب میفرماید که این واجب و ممکن مطابق غیر آموخته است و اسلام مجازی است
نه حقیقی و بسبب مجازی از اسلام مجازی کسی که کفر حقیقی که فی نفس الامر کفر
باشد پیدا نمیشود کافر حقیقی نیست و اگر چه در صورت کفر نماید ولی حقیقت
عین کمال اسلام است لکن مسلمانان که در دین خود کفر حقیقی میکنند

مسلمان بود کا فر شد فرمود

در روز بھرتی جان نیست پنهان | بزیر کفرا ایمانی است پنهان

یعنی درون ہر عیسائی و صوفی کہ فی عینی روحی حقیقی مخفی است و در تحت لیسین ہر کفتری کہ بہت ایمانی پنهان است و آن جان و ایمان مخفی بہت ہی و جہت است کہ بصورت آن چیر متجلی شدہ لفظ چون دور شد نقاب جلال از جمال دوست کرد و عیان کہ عابد حق بود بت پرست بی بھرہ از جمال رخت نیست ذرہ مرات حسن روی تو بود است ہر جہ بہت فرمود

ہمیشہ کفر دکنشید حق است | و ان من شکی گفت اینجا چہ دق

یعنی کفر کہ از شیاء موجودہ بہت ہمیشہ در تسبیح حق است و تزیین حق از نقائص کہ ضد آن کمالا تذکہ خود منظر نیست میناید و حضرت حق در قرآن کریم میفرماید کہ و ان من شکی اہل سیدہ بجمہ پس کفر در تسبیح باشد بچاکس رادق بنا شد

چہ مپکویم کہ دور افتادم از گاہ | فلذہم بعد ما جاءت قل اللہ

یعنی چہ گاہی بہت کہ سیکویم از گاہ ختمار یا اعتدال الرظا ہر شرع دور افتادم و سخن توحید بلند کرد ایندم فہم ہر کس با سجا نمی رسد و بچہ عدم غم ناگاہ سبب طعن و انکار مردم نادان سیکر دو و موجب زیادتی بد بختی و بعد و حریان ایشان از اولیا میشود پس این مردم را کہ از فہم این سخن دورند بگذار و مبالغہ در اظہار معانی و حقایق سما بعد از ان کہ در قرآن مجید آمدہ کہ قل اللہ ثم ذرہم فی خوٰصہم یلعبون یعنی ہم جامع اللہ را بچوان و ایشان را کہ با حکام اسماء جزئیہ گرفتار ماندہ اند و راہ حقیقت نمی برند بگذار در قرور رفتن ایشان در لہو و لعب

بذلان خوبی و خ بت را کہ او است

کہ کشتی بت پرست از حق نمی خواست

شہر کرد و ہو گفت و ہو بود

نکو کرد و نکو گفت و نکو بود

یکی کوی و یکی بین و یکی دان	بدین بختم آمد اصل فرخ ایمان
-----------------------------	-----------------------------

یعنی در نظر شهود تو باید که غیر حق در نیاید و بزبان هزار نما که موجود حقیقی حق است پس بدل تصدیق جرم کن که هر چه موجود است حق است و غیر او عدم است که اصل و فرخ ایمان منتهی بتوحید است لکن در یکی رو و زوئی یکسوی باش یکدل و یکقبل و یک روی باش هر که در دریای وحدت کم نشد کر همه آدم بود مردم نشد فرمود

نه من مپسکوم ابرو بشنوز قران	تفاوت نیست اندر خلق رحمان
------------------------------	---------------------------

یعنی این که گفتم همه رای یکی بین و یکی دان و یکی کوی نیست که این سخن مسکوم از قران بشنو که خدا جل و شان فرموده که ما تری فی خلق الرحمن بین تفاوت یعنی در آفرینش رحمان تفاوت نیست و در فیض ذاتی وجودی حکم و سعادت جسمی کل شیء جمیع موجودات علی السویه اند و تفاوت در تجلی رحیمی است بطریق تفصیل بعد از اجمال چون از تحقیق بیان بابت فارغ بر طبق ترتیب سؤال در جواب بیفزاید

آشاده بر بختار

نظر کردم بدیدم اصل هر کار	نشان خدمت عقد زنتار
---------------------------	---------------------

یعنی از سر کشف در اصل بر می از امور نظر کردم و دیشتم که مقصود در وضع او بوده است از عقد زنتار یعنی در وضع اول که زنتار موضوع کشته نشان خدمت و طاعت بوده است

نباشد اهل دانش را معول	نه هر چیزی بگرب وضع اول
------------------------	-------------------------

یعنی اهل دانش را که عالم بحقایق آورده و وضع دلالت الفاظ بر معانی اند و اهل نیست مگر بر وضع اول که نیستند که در ابتدا این الفاظ بر چه موضوع بود و معنی بر آن موضوع حاصل می نماید

میان در بند چون مردان بگردی | ذکر آدر زمره اوفو بعهدی

یعنی بزنا خدمت و عبادت حق میان خود چون مردان مرد در بند و در آدر
میان جماعتی که مخاطب امر الهی به او فو البعده می شده اند و حق عبودیت بجا آرد
زنا رعشق تو که چو کفار بسته ایم در کفر و درین عشق تو مردانه بودیم فرمود

برخش علم و چو کان و ادا دکت | زمینان دگر با کوی سعادت گ

یعنی مرکب علم فرائض که در شریعت و طریقت برین کس واجب باشد و چو کان عبادت
حق کوی سعادت ابدی که معرفت الله است از میدان دنیا درین فرصت در

ترا از بصر این کارا فریدند | اگر چه خلق بسیار افریدند

یعنی ترا که انسانی از بصر و فو البعده ازلی پیدا نمودند تا بوسیله علم و عمل معرفت و وقت
حق حاصل کنی اگر چه خلق بسیار آفریدند اما چون قابلیت حمل امانت مخصوص
انسان است این عبادت خستباری که بمنجر بوصول و تحقیق بمقام وحدت
غیر انسان را نیست نظم خلقت آدم برای حبست و جوست هر که جو یا نیست
چون نفسش جوست هر که طالب نیست انشائش مخوان رنگ صورت دارد
ایمانیت جان فرمود

پیدا چو ان علم و ماد در هکت اعمال | بسان قره العین است احوال

یعنی در حصول نتیجه احوال که قره العین از باب کمال است علم بها به پراست و عمل
مادری زمانه که این هر دو جمع نمیشوند نتیجه حاصل نمیکرد

نبا شد بی پیدا انسان شکی نیست | مسیح اندک جهان پیش از یکی نیست

یعنی از مادرها تولد انسان نمیتواند بود عیسی در جهان یکی است که بی پدر حاصل شد
پس هر آینه بی علم از اعمال تنها که بجای مادر است احوال حاصل نکرد مگر بسبب
قدرت که با مرورش کمال باشد

خیال نورد و اسباب گرامات	رہا کن ترہات و شطح و طامات
<p>زیرا کہ کمال مرتبہ ہنسی در فنا و نیستی است نہ در اینہا نظم می خوار و رند باطن می خود نما سباش می نوش در طریقت مابہ کہ خود فروش زہار نیک خلق و بد خود نہان کن غیب کسان پوشش ولی غیب خود پوشش فرمود</p>	
جز این کبر و ریا و عجب مستیست ہمہ اسباب است در اج و مکر گستا	گرامات تواند کہ حق کپر سببست در بن ہر چیز کو نوز باب فقر است
<p>یعنی در طریق عبادت و ریاضت و فقر ہر حالتی کہ سالک را روی نماید او نہ از باب فقر و شرایا سلوک باشد و ظہور آن موجب انانیت سالک گردد آن ہمہ لہیہ اسباب است در اج و مکر است و مکر با اصطلاح صوفیہ ارادت نعمت یا مخالف و ابقاء حال یا سوء ادب بحق است یعنی با وجود آنکہ مخالفت بحق سینکہ نعمت صوری یا معنوی از او باز نمیگیرد و با وجود آنکہ سوء ادب با حق دارد اورا مجوبہ احوال نیسازد تا مغرور تر شود</p>	
شود پیدا ہر زان خرق عادت	زا بلہنر لعین بی شہادت
<p>یعنی لہیس کہ قوہ و اہمہ است و ملعون حق است و اورا شہود معانی کلید معقولہ نیست با وجود این ہمہ ہزاران خرق عادت از وہا در میشود</p>	
کھی در کد انشپند کہ در اندام	کہ از دیوار کت ابد گاہ از بام
<p>یعنی دیوار حاجب اوست و از بام می آید و در دل و سواس میکند با و با اعمال فاسد میدارد ہم خرق عادت است</p>	
در آرد کہ تو کفر و فسق و عتیا	ہمہ انداز تو احوال پنہان
<p>تصرف نام اورا است در اعضای نشان</p>	
بد ولیکن بد پنہا کی رسنی تو	شد بلہست امام و در کپی تو

یعنی درین خوارق طبعی عشوای تو و توبہ نیامتیوانی رسید

گرامات تو کرد در خود نما بست | تو فرعونی و ابن دعوی خدا بست

یعنی اگر غرض از خرق عادت خود نمائی باشد تا ترا بزرگ گویند و معتقد گردند ہر آئینہ تو فرعون
و این دعوی خدائی است کہ تو داری

کسی کو راست با حق آشنا ہے | نیاید ہرگز از وی خود نما ہے

یعنی ہر کرا قرب معرفت حق باشد و دین و دہشتہ کہ غیر حق عدم است البتہ ازان
کس خود نمائی نمی آید چہ اشنائی حق عین یکانگی خود است

ہم ردوی تو در خالق است و ظلم | مکن خود را درین علت گرفتار

یعنی در ظلمت کرامات رومی ل تو در خلق است کہ ایشان معتقد خود کردانی زنہا
کہ خود را بدین علت عام فریبی کہ منجر کبر و ریاست و بدترین امراض معنوی است
گرفتار مکن کہ قبول خلق زہر قاتل بود

چو با عامہ نشینی مسخ کردی | چہ جای مسخ بلکہ فسخ کردی

بدانکہ تسخیرتہ چہار شعبہ اند اول آنکہ تجویز انتقال روح انسانی بدن انسانی
می نمایند و بس درین نسخ است و دوم تجویز انتقال مظاهر حیوانی علی حسب المناسبت
نمایند و این نسخ است سوم تجویز انتقال روح انسانی با جسم سعدنی و نباتی و
رسوخ آن در صورتی ازان صورت کرده اند و این نسخ است و چہارم آنکہ میکویند کہ
روح دایرہ است میان مظهر جمادی و نباتی و حیوانی و انسانی و ہر گاہ کہ دورہ
تمام میکند فسخ آن دورہ نمود ابتدا دورہ دیگر مینماید و این را فسخ میکویند و
بعضی از انجاعت بر آنند کہ فسخ عبارتست از انتقال روح انسانی با جسم نباتی و
جمادی و نباتی و این شیخ میفرماید کہ مجالست با عام اگر مکنی بمرتبہ جمادی و نباتی
سیرسی بالکل از کمالات صفات انسانی بلکہ حیوانی نیز محروم میشود

اشعار
تشریح
تفسیر
نہ از این
اگر

<p>مبادا هیچ باعامت سرو کار</p>	<p>که از فطرت شوی ناکه نکونار</p>
<p>یعنی اگر خوابی که از استعداد فطری و کمال نهانی محروم نگردی می باید که ترا با عموم الناس شیخ سروکاری نباشد اگر باشد ناگاه از اعلام مراتب فطرت جعلی سرزیر شو باسفل است افلیس گرفتار آئی</p>	
<p>نکف کردی لجز زده ناز نبر عسر بجمعیت لقب کردند تشویش</p>	<p>نکوئی در چه کار است این چنین عمر خری ایشوا کرده زهی دلش</p>
<p>یعنی آن شیخ عام فریب از ترس آنکه ناگاه عقاب آدمی که عامه در باره وی کرده اند بزبان آید و تشویش خاطر دارد و مریدان نیز که لذت این تشویش را اجتماع ظاهری و جمعیت باطنی کرده اند</p>	
<p>فنا ده سروری کنون بجهت حال نگردد حال احوال تا چگونه نمونه باز بین ای مرد حساس خراسن را بین همه در شک ان خر چو خواجه قصه اخر زمان کرد به بین اکنون که کور و گشتار شد نماندند در میان رفو و اوزم همه احوال عالمه و از کون است کسی کز باب طرد و لغو و مقلست حضر میکشت انقر زنگد طالع کنون باشنخ خود کردی توای خر چو اولاً یعرف الله است از بزر</p>	<p>از ان کشتند مردم جمله بد حال فرستاده است در عالم نمونه خر او را دان که نامش ره حساس شده از جهل پیشرا هتک ان خر بچندین جا ازین معنی بیان کرد علوم دین همه بر آسمان شد نمیداد کسی از جا هلی شایم اگر تو عاقلی بنگر که چه است پد زنیگوید اکنون شکست وقت است که ان را بدید یا جسد صالح خری اگر خوی هست از تو خر تر چگونه پاک کرد اند ترا سر</p>

و کردار نشان باب خود پور	چگونه چون بود نور علی نشود
یعنی پسری که نشان بحال پردر و باشد چه پسین نمایم که در خوبی نور بر نور است	
پسر کو بنک رای و بنک بخناست ولیکن شیخ دینکے کردان کو	چو مپوه زندگ سرد رخت است ندانند بنک از بند بد زنبکو
یعنی بحیرت نسب شیخ نمی شود	
سربدی علم دین اموختن بود کسی از فرده علم اموخت هرگز	چراغ دل پور افر و ختن بود ز خاکستر چراغ افر و ختن هرگز
<p>یعنی چون مریدی آموختن علم دین و فروختن چراغ دل یقین بود آن شیخ زاده مادان و شیخ جاہل کہ تو معتقدوی کشته مرده جمل و خاکستر نادانیت از مرده بجاکس علم نیا موخته و از خاکستر چراغ نی فروخته نظم باش همان کریمان ای بالشیمان کم نشین جان پیر بر چه جوی از محل خود بجوی بازستان از کل و ریجان کموی این چنین کس را اگر تابع شوی ره نیابی عاقبت کردی قوی فرمود</p>	
مراد ز دل همین آید کز بن کار نه زان معنی که مرگ شهرت ندارم شریکم چون خست پس اهدا ز اینکا دگر باره رسیدا طامی از حق	به بندم بر میان خویش زنتار بلی دارم ولی زان هست عارم خوشم بهتر است از شکره صد بار کہ بر حرکت مکبر از آبلهی دست
<p>یعنی چون از ان سخنان بوی عدم رضا بقضا آمد و کو که خالی از خواطر نفسانی نبود در باره یعنی بعد از خطور آن خاطر الهام و اعلام از جانب حق رسید که در وجود ظهور این جمال حکمت است اعراض شما</p>	
اگر کتاس نبود در کمالک	همه خلق او فتنند اندک مهالک

اشارت است بآنکه عوام الناس اعتقاد بجهت شیخ نادان که مینماید البته صورت
اراده و صدق و خلاص و خدمت و شکستگی و عجز و نیاز در آن مریدی از ایشان
بظهور می آید اگر چه در غیر محل باشد پس فی الحقیقه آن شیخ نادان منزلت نفس
و طبع ایشان را از احداث و انجاس بعضی صفات ذمیمه پاک گردانیده باشد
و رسوم آداب ظاهری فقرا و ابل حق لبسته در آن صورت بهم مرخی خواهد بود
و اگر ایشان آن کناسی نکنند بجنوری خواص زیاده گردد و اشرف را
اشتغال با امور خسیسه باید نمود

بُودَ جَسَدِيَّتِكَ اَخْرَعْتَ ضَمًّا | چنين اما جهان و الله اعلم

یعنی مناسبت جنسیت و تقارب اسمانی علت اجتماع و تضام میگردد و مناسبت
استعداد فطری بر حسب هر مریدی پس نسبت و مناسبت هر امتی پیغمبری و در هر
صورت کشتن جنسیت راست و جهان بخین است که هر جنس جنس خود را جذب نماید

ولی از صحبت نااهل بگریز | عبادت خواهی از عادت بگریز

یعنی هر چند جنسیت علم مضم است ولی از صحبت نااهل و جاهل می باید گریخت که
الصحبة رتوون که حکم کلی نسبت که اگر عبادت حق میجوایی که گویی جهتناب از عادت
در رسم سیباید نمود از رسم خلاص می باید کرد

نگردد جمع با عادت عبادت | عبادت میکنی دیگر از عادت

یعنی عبادت است که خالصا لوجه الله باشد نه آنکه عبادت طبیعت گشت
عبادت حقیقی هرگز با عادت در رسم جمع نمیکرد لهذا عبادت این علمانی که در عادت
منجر بقرب حقیقی که نتیج عبادت است غیر اشارت ترسان

ز ترسانی غرض تجر بلد بدم | خلاص از ترسند انقباض

یعنی تجرید و فریدار علانی و غوایی دنیوی طبعی حضرت می طریک است

و از ترسائی که عبارت از ممتی و متابعت حضرت عیسی است علی بنیما و علیہ الصلوٰۃ
و السلام است غرض از باب کمال تجرید از قیود رسوم عادات و خلاص تقلیدیم

جناب قدس و حدیث دہر جانست | کہ سیمرغ بقاراشیان است

یعنی جناب قدس و حدت ذاتی کہ منزه از جمیع الواث کثرات است دیر جان و دیر
مجد ترسایان است کہ از بہت عیسی با شش یعنی دیر قدس و حدت معبد ارواح
انسانی است کہ از عالم تجرید است کہ سیمرغ بقار و حقیقی را اشیان است چه اصل
و حقیقت بقاء و حدت راست کہ از خلاف کہ نشاء فناست مقدس است

ذروح اللہ پیدا گشت این کار | کہ از ذروح القدس آمد پدیدار

یعنی از روح اللہ کہ حضرت عیسی است این کار بجز دو سرہ از قید کثرت و رسوم کہ بہ
غیر از و ترسائی کردہ میشود و وصل بقام و دیر قدس و حدت ذاتی پیدا گشتہ و این
عیسی علیہ السلام از باطن احدیت جمع حضرت اللہ است و از آنجہت سستی
بروح اللہ و اسم اللہ از حیثیت صورت جبرئیل مانع اوست و از بہت آنکہ عبد اللہ
حقیقی است احیاء مکتبی و خلق طبر و ابراء و امکہ و ابرص از و بظہور آمدہ

ہم از اللہ در پیش تو جانہست | کہ از ذروح القدس روی نشاء

یعنی چنانچہ عیسی علیہ السلام روح اللہ است ہم از اسم اللہ حکم و لفتخ پذیر من
روحی در پیش تو کہ انسانی جانی و حقیقی است و از روح بقدر سس کہ جبرئیل است
کہ صورت متمثل علمت در ان حال نشاء

اگر بآبی خلاص از نفس ناسوت | درائی در جناب قدس لاهوت

مراد ناسوت بشریت است و لاهوت حقیقت و حدت سابع در جمیع اشیا
و نفس ناسوت بخاری لطیف است کہ حامل قوت حیوۃ و حس و حرکت ارادۃ
است کہ حکیم دوح حیویش میگوید یعنی مانع و صول تو بعالم تجرید و دیر و حدت ذاتی

نفس ناسوتیست اگر از و خلاص شوی بجزید و تقزید باطن هر آینه مانند عیسی علیه
 السلام و جناب قدس لایهوت در آئی و حی لایهوت باشتی نظم دست غیرت
 کلخن از عنوان نفسی کرده پاک رخت جان بر کاشتن این ستنف سینا می کشد
 چون حجاب سوسی از دیده دل دور شد شبنم از دریا می کثرت سوسی ریامی
 کش میسر ماید

هر آنکس که مجرد چون ملک شد | چو روح الله بر چارم فلتک شد

هر آنکس که از صفات نفسانی و مقتضیات طبیعی مانند ملکیت که نمره اند مجرد و سحر
 شود بفلک چهارم که نشاء و محل روح قطب است عروج نماید و منزل سازد
 تمثیل در کیفیت ارتقاء نفس با طقه نانی براتب علیه

بود مجبوس طفل شیر خواره | بنزد مادگانند کجا هوان

یعنی چنانچه طفل که هنوز شیر مادر نخورد و نزد مادر در کجا هوانه مجبوس است شخصی که از
 نفس ناسوتی خلاصی نیافته و شیر الوفات طبع مینوشد مانند آن طفل نزد مادر که
 اسفل سافلین عناصر است مجبوس که هوانه بدن است

چو گشت او بالغ و مرد سفر شد | اگر مرد است همراه پدگ شد

یعنی چون طفل بالغ شد آثار رشد و تیز نیت و بد در او پیدا آمد مرد سفر شد و میتواند که از
 وطن سفر نماید و بسبب امور صوری و معنوی مشغول گردد و اگر فاضلت مردان کجا
 دان در و مرکز است همراه پدر میشود تا از و کار با بیاموزد و علم حاصل کند و حاصل
 کلام است که هر گاه در شخصی باعث سفر معنوی پیدا آید طبعی است که از ناسوتیست
 دوری جنبه توجه به عالم علوی که بمثابة پدراست نماید تا حصول کالات و
 میسر گردد

عناصر مرترا چون ام سفلی است | تقزید کند و بد زای نفس است

یعنی عناصر اربعه ترا که تانی مانند مادر است که مرتبه سفلی دارد چه مادر زیر پدر
میباشد و پدر تو آبای علوی هست که افلاک است و تو فرزند می که از ازدواج این
هر دو متولد گشته

از آن گفت است عیسی گاه اسرا | که اهنک پدر دارم ببالا

منقول است که عیسی علیه السلام پیش از عروج میفرمود که اِخْرَجْ ذَاهِبُ الْاَوَابِئِكُمْ
السَّمَاوِي سَخْنِ اِسْمَارِهٖ بَانَ نَقْلٍ اَسْتَمِيفْرَمَايِد

تو همه جان پدر سوی بد گشتی | بد در رفتند همگرا همان بد گشتی

و همراهان سالکان اند که قطع تعلقات نموده از خانه طبیعت بدر رفته روی بعالم
علوی مفساده اند

اگر خواهی که کز دی مرغ پرواز | بجهان جیفر پیش گر کس انداز

و اشاره بآداب سلوک است و ترک دنیا که بی آن وصول به مراتب علیه ممکن نیست

بدونان ده مرا این دنیا ای غدار | که جز سگ را نشاید داد مردار

نسب چو که مناسب اطلب کن | بحق دوا و در و ترک نسب کن

اشاره بجماعتی است که نسب صوری مانع راه ایشان شده عاری دارند که طلب شده نمایند

بجز نسبتی هر کو فرو شد | فلا انساب نقد وقت او شد

اشاره است باینکه باید که در واقع فی الصور فلا انساب بچشم بریای عدیه که

مقتضای ذاتی تعینات است که شوط خورد هم درین عالم آنچه موعود دیگران است

در قیامت مشاهده نماید

هر آن نسبت که پیدا شد ز بهوت | نذار در حاصلی جز کبر و نخوت

یعنی هر آن نسبت نسب که پیدا شود از شهوت نفس پانی را از آن نسبت حاصلی

نیست غیر از کبر و غرور که صفات دیمه اند

اگر شهوت نبودی در میانند چو شهوت در میان کارگوشد	نسبها جمله میکاشتی فسانه یکی مادرشان دیکر پدر شد
مقصود سخن نسبت که غرض اصلی از انسان معرفت الله است و نسب حقیقی غیر ازین نسبت باقی طفیل است موجب تفاخر نیست	
نمیگویم که مادر یا پدر کیست یعنی تحقیر و مذمت مادر و پدر نمیکنم ایشان را با حرمت و توقیر مریب باید است	که با ایشان بجز حرمت باید نیست
نهاده ناقصی را نام خواهر عدوی خویش را فرزند خوانی مرا باری بگو تا خال و عم کیست	حسودی القب کرده برادر و خود بپیکانه خویشاوند خوانی وز ایشان حاصلی جز درد غم نیست
کمال حقیقی در رفع نسبت است چرا این نسبتها را بخود مضاف باید داشت و بیفتائی که با تو در طریق اند بگوی و جدا گردی که نشینی همه افسانه و افسون و پند است	پی هزل ای بران همه رفتن اند از ایشان من چگویم تا چه بدنی بجان خواجه کاینهار پیش خداست
یعنی جمع نسب نسبی که مذکور شد و نسب طریقی از رفیعان طریقت که در منزل وجد همراهی بنمایند فی الحقیقه اگر نظر نمائی بر همه فسانه و پند است و این کس را مقید دار و نیکو که بعالم مجرد مقام هلاک و مرتبه کمال نسبی برسد و از مطلب محروم بیدارد بمگردی و ارهان خود را چو مردی یعنی دل را که فلاحیه نیست نسبی است بیح الایس میالاسی ولیکن حق شرع است کس را ضایع کن و در ظاهر باو ای حقوق شرعیة شعول بسیارش و در باطن مستقطع و شرع از پاک دقیقه مانند مهمل اشوی در هدم و کون از دین معطل اشاره بدان است که رعایت او ضایع و حکام شرعیست چنانچه موجب نظام عالم نظام	

صورتست معقب حصول کلمات معنوی نیز میگرد و پس عدم رعایت شرع سبب صورت و معنی باشد

حقوق شرع را از دنیا مگذار | ولیکن خویشتن را هم نگذار

یعنی حقوق شرعی الدین و غیر باور فقار او بانی حقوق ازینا مگذار و بر رعایت امر اقدام نمائی ولیکن نوعی مکن که بواسطه آن رعایت مقصود بالذات که قرب الهی است فوت شود

ذرو زن ناپست الا ما یتدعکم | بجا بگذار چون عیسی مسکرم

از روزن همچو عیسی در کند تا برای بر فلک چون ماه و خور فرمود چون آفتی و در هر روزی ازین دو بدتر نیست هر دو را بگذار چنانچه عیسی علیه السلام هر دو را گذاشت

حنیفی شو نه هر فیک مذاهب | در ذای مردی کن مین مانند راهب

یعنی چنانچه حضرت ابراهیم علیه السلام بجهت با او احد و مقید گشت و گفت ای پسر من چنانچه تو نیز حنیفی و ابراهیمی شو از قید مذاهب در گذر و از هر طایفه وصول بر تبه کمال باشد زیرا که در حنیف در لغت مسلم و مستقیم در اسلام است و در این باب مولانا مغربی سخنان خوبی فرموده نظم اگر مینی درین دیوان شعرا خرابات و خراباتی و خرابیت و زمار و ناقوس و چلیپا مرغ و ترسا و کبر و دیرینا شراب و شاهد و شمع و شبستان خروش و بر بجا و آواز مستان می و بخانه درند و خرابات حرف ساقی و مردنابجات کرو کرده پیاده خویشتن را نمانده بر سر می جان دتن با خط و خال و قد و بالا و ابرو عذار زلف و پیچ کبیر مشور و خفا را از ان گفتار در تاب برو مقصود از ان گفتار در باب پیچ و اندر سر و پایی عبارت اگر هستی زار با با شارت چه هر یک را ازین الفاظ جانی است بزیر هر یکی پنهان جهانی است تو جانش را طلب از چشم بگذر مسرور می باش

از هم بگذر میفرماید	
ترا تا در نظر اغیار و غیر است	اگر در مسجدی تعیین کرده است
یعنی ما دام که در نظر شود تو اغیار باشی بان معنی که اشیا را من حیث الحقیقه غیر حق مانی که این از روی حقیقت شکرست اگر در مسجد باشی آن مسجد نسبت با تو کفر است	
چون چنین کنی پشت کسوت غیب	شود و بجز تو مسجد صوتی دیگر
یعنی چون از دیده بصیرت تو لباس غیر که تعیبات است که وجود حق درین لباس مستقر گشته بر خیزد از بهر تو مسجد صورت دیر شود و معاینه مانی که دیر و مسجدی بوده است	
نمیدانم بجز جانی که هستی	خلاف نفس غایت کن که هستی
یعنی نمیدانم چیست که تو میگوئی که این مسجد است و آن دیر این کفر با آن سلام بجز مکانی و هر جایی که باشی میباید که خلاف نفس اماره کنی و مخالف او اظهار نمائی تا از حجاب خودی که بدترین حجابست با زری نظم کر رضای حق همی جوئی و لا پیش خود کن خلاف نفس را در خلاف نفس شو ثابت قدم تا که روی با بی با سر از قدم تا کرد و نفس تابع روح را کی دو ایایی دل محسوس روح را میفرماید	
بیت و زنا و ترسانی و ناقوس	اشادت شد همه با توك ناموس
یعنی ارباب کمال که تلفظ با نیامی کنند هم اشارت بر کن ناموس است چه اصل مذاهب فاسده از ناموس ناشی شده و حجاب ازین اقومی ارباب	
مناصب و جاهرا و افع نیست	
اگر خواهی که باشی بنده خاص	مهبتا شو برای صدق و اخلاص
یعنی اگر خواهی که بنده خاص حق باشی قطع نظر از خلق میباید کرد تا در ورطه کبر و ریا نیفتی صدق نیست که بجز بهر نامی و خلاص آنکه از غیر بر آن بدانند صدق و حقیقت با خدا و خلق در سر و علانیه و بدل و بزبان راست بودن است و خفا	

آنکه روی مال با حق داشته باشد در هر کار و هر سخن که کند و قطع نظر از خلق و نیکت و بد ایشان نموده باشد نظم صدق و خلاص است زادر هر روان صدق پیش آور که تا بینی عیان آنچه دادند اولیا از وی نشان کردند ارمی صدق و خلاص و یقین در ره مردان مرد جانی نشین فرمود

برو خود را در راه خویش برگیر | بهر یک لحظه ایمانی ز سر بگیر

یعنی اگر سلوک راه حق میخواهی که بنمائی هستی و پندار خود که جمع حجب متفرع بر پشت از پیش راه خود مرتفع ساز و چون نفس هر دم در تو خیال اعمال و اوصاف بد می آورد میخواهد که ترا در هلاکت کبر و ریا و خود بینی اندازد میباید که تو هر لحظه نفسی خیالات فاسد کرده ایمانی خاص از سرگیری نظم نفس را همچون خر عیسی بسوز پس جو عیسی جان شود جان بر فروز خر بسوزد منع جان را کار ساز تا خوشت روح الهه آید پیش باز فرمود

بباطن نفس ما چون هست کافر | مشور راضی بدین اسلام ظاهر

یعنی چون جمالی نفس مجبول بر شرارت و کفر و عدم تقیاد هست و کافر پنهان است که با تو همراه است پس بدین اسلام ظاهری که داری راضی مشو

زنو کفر لحظه ایمان تازه کردن | مسلمان شو مسلمان شو مسلمان

یعنی سالکت میباید که دو ساعت در یک مقام منزل نکند و چون معروف غیر مقامی است معرفت نیز نهایت ندارد پس هر لحظه که مقام اعلی از آن که داشت وصول میباید از تو تصدیق تازه کرد و اند لهذا بطریق مبالغه میفرماید مسلمان شو مسلمان شو مسلمان یعنی باین میان اسلام ظاهر اجمالی راضی مشو و هر ساعت از نو ایمان تازه کن و از نو مسلمان شو

بسی ایمان بود که کفر زاید | نه کفر است آن که زو ایمان فرماید

جواب نهم است که در سوال فرموده بود توبت و زنا که هر کفر است اگر نه چسبیت بر کوی
یعنی از توبت و زنا و ترسائی باین معنی که بایش گذشت ایمان نیز آید
پس عا شاکه کفر بود

و یا و سمعد و ناموس بکناد | بیفکن خرقه و بربند ز قار

ریا در اعمال نظر بر خلق دشمن است یعنی این همه بگذار و طالب خلاص ولی
یعنی بائش و خرقه که موجب خود نمائی است بیفکن و زنا را عقد خدمت حق بر
میان بنده خلق بسیار معتقد تو نگردد

چوپر ما شو اندک کفر فردی | اگر مردی بدد دل را بمردی

یعنی مانند شیخ و مرشد کامل ما در کفر بی همتا و در کفر فرو شدن بدو معنی است
یکی آنکه جامع این کفرهای مذکور باشد و دوم آنکه در کفر حقیقی که پوشیدن کثرت
است در وحدت یکتا باشد و به تجلی فردیه متحقق گشته ندین وحدت شود نظم
کفر باطل حق مطلق را بخود پوشیدن است کفر حق خود را بحق پوشیدن است
ای پرهنر تا تو در بند خودی حق را بخود پوشیده با چنین کفری ز کفر ما
کجا یابی خبر چون بحق پوشیده کردی آنکھی کافر شوی چون شوی کافر
ز ایمان آنکھی یابی اثر آنکه از سر چشمه کفر حقیقی آب خورد بحر کفر بهر
دو عالم بود پیش چون مش فرمود

بجزد شود هر که اقرار و انکار | بتوسا زاده دل ده به حساب

یعنی از اقرار و انکار که در عالم صورت است مطلقا نسبت با هر که باشد مجزود شود
بکلی دل خود بر سا زاده که شیخ کامل است به و از او بیرون مروه که زاده تو کند نماید
افعال خضر با سوسی بیاد آور نظم آن سپر کاش خضر برید خلق سر او را در نیاید
عالم خلق و هم موسی با همه نور و هنر شد از ان محبوب خوبی پر سپر آنکه حق نماید الهام

و خطاب ہرچہ فرماید بود عین صواب کہ خضر در بحر کشتی را شکست صد و سی و دو
 شکست خضر ہست و صفت کامل بر سارازادہ بر این معنی کہ ولادت معنوی
 کامل او بکاملی دیگر تاملی شود سلسلہ بحضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
 چون از جواب سوالات تمام و کمال فارغ شد و سخن را منجر بہ تائیدت کامل ہوی
 کروانید میفرماید کہ اشارہ بہ تائیدت از ترسایچہ از ترسایچہ چنانچہ نموده شد مرشد
 کامل مراد است و بتی کہ مخصوص اوست جمعیت وحدت ذاتیہ بہت کہ مرتبہ
 قطبیت کبری است و تشبیہ این مرتبہ جمعیت بہ بت بواسطہ نسبت کہ توجہ جمع
 موجودات بطبع و ارادہ باوست و چون بچہ مظهریت این جامعیت کامل را
 نسبت میخوانند فرمود کہ

بت و ترسایچہ خودیست باہر	کہ از روی بتان دارد مظاهر
یعنی بت ترسایچہ کہ کامل زمان است این نور جمعیت وحدت ذاتیہ کہ از روی کاملان ہر زمان تا بان است بحسب اقتضای زمان	
کنند و جملہ دھار او ثبات	کھی کردد منعی و کماہ ساقی
و تاق لفتح و او یعنی سیدہ است یعنی مرشد کامل زمان جمع دھار را بند می ہری و مایل خود بسیار زود تا بسبب گرفتاری محبت آن کامل ہرچہ فرماید بجا ورتواند تا ایشان را ہدایت نموده یا عالم معرفت و توحید آشنا سازد و نسبت بجال ہر کسی گاہی غنا و سرود گویندہ سخنان عشق و معرفت تحریک دہار را بنمایند و گاہی ساقی کشتہ شراب شوق در کام جان میریزد و دلالت بتوجہ لفظاع و بیخودی میفرماید و اگر تانی یا سید یعنی خدمتکار نزدیک پس معنی نسبت کہ آن کامل دھارا نزدیک و خدمتکاری میسما د تا بجال حقیقی برسائند	
زہی مطرب کہ از یک نغمہ خوش	زند در خور من صد مؤمنانش

یعنی رہی مطرب و نشاط آورندہ کہ آن کامل است کہ از یک نغمہ خوش کہ عشق
و معرفت او اینما یاد در خرسین سستی صدر را بد مغرور تشش میزند نظم ہر جا کہ
رسد بوی تو حقا کہ نامد یک گوشہ نشین بر سر سجادہ نقوی

ذہبی ساقی کہ او از یک پیالہ کند بخورد دو صد ہفتاد سالہ

از تعجب میفرماید کہ رہی ساقی شراب عشق کہ آن کامل است کہ از یک پیالہ
شراب محبت بخورد کہ دو صد ہفتاد سالہ پرفسردہ را بخورد و لا یعقل کند و یا آنکہ
گیر سن موجب سکون است از ان پارہ ایشان را بواسطہ بخودی و سکر تیز کام
بسیار زد کہ دو ساعت در یک منزل توقف نینمایند نظم جاناز می عشق یکی
قطرہ بدل وہ تا درود چہسان بکند بیمار نامد فرمود

روڈ در خانقہ مست شبانند کند افسوس صوفی را فسانند

چون کامل بواسطہ طلاق ذاتی کہ دارد با ہم مقیدات مجمع میکرد میفرماید کہ رود
در خانقہ مست شبانہ یعنی در خانقاہ کہ منزل سالکان طریقت است آن کامل
مست می شبانہ شود جمال مطلق کہ در پریم ہویت غیب نوشیدہ در رود و
شبانہ بدان جہہ فرمودند کہ در مرتبہ غیب شعور راہ نیست احوال صوفیان کہ
در مقام سیرالی اللہ و مقام تلوین اند مانند فسوس است در جنب ظہور کامل
آن کامل باطل و بہودہ خواہد بود

و کرد در مسجد انید در محرکاہ نہ بگذارد در دو یک

یعنی در محرکاہ کہ وقت شروع ارباب عبادت اگر کامل مسجد در آید نہ دہاہ
بیدار در ان مسجد گذارد و ہمہ بدانند کہ اکاہی ایشان عین خواب غفلت بود

رود در مدگ رسد چون مست شود فقیر از وی شود بیچارہ مخمور

یعنی کامل در مدگ کہ محل تعلیم علوم شرعیہ است چون مست شود و رود یعنی مستی

خود را از شراب سخی ذاتی پنهان دارد و شمر در خور استعداد ارباب طلب بیان نماید
 فقیہ سچا رہ کہ خود را سبب فقہا ہست آگاہ تصور میکرد و از ان کمال بیان معرفت چو ل
 و کمالات کہ از او شاہدہ نماید مخمور و سرگردان از شمار فراق و ہجران شود و بداند
 کہ دلش خود نسبت با عرفان او جہل بود علم و معنی از کتاب و اوستا حاصلت
 نماید کس چندین جفا علم و دین کم جوڑا و راق و کتاب کر زول جوئی بود عین صواب
 کر شومی بیدار زین خواب کران صد نشان مٹی ز بارہی نشان فرمود

ز عشقش ز اہدان بیجا گشتند | ز خان و مان خود او آوارہ گشتند

یعنی از عشق صاحب کمال ز اہدان کہ ترک دنیا در طلب محبوب حقیقی نمودہ اند و
 طالب مرشدان ایشان را بشاہدہ جمال کمال محبوب رساند از خان و مان خود
 آوارہ گشتہ اند و سرور عیان بان طلب بخادہ اورا میجویند

یکی مؤمن د کردا کافر او کرد | ہمد عالم ہر از شور و شر او کرد

یعنی چون کامل صاحب زمان آمد یکی را کہ قرار با نیچہ او فرمود آورد و مؤمن کرد و آن
 دکر را کہ انکار نمود کافر کرد و ہمہ شور و شر امتیازات کافر و مؤمن و فاسق و ناسک
 واقع بہت سبب واسطہ اش صاحب کمال است و نسبت با کمالان اولیا ہر
 زمان نیز ہمین حکم دارد

خرابات از لبش معمور گشتہ | مساجد از رخس پر نور گشتہ

یعنی خرابات کہ مظهر فیض نفس رحمانی است بطخیل او موجود و معمور گشتہ و مساجد
 کہ مظهر فیض نفس رحمانی است بطخیل او موجود و معمور گشتہ و مساجد کہ مظهر تجلی
 جمال است از رخ او پر نور گشتہ و بمصباح تقدیس و فطیل روشن است نظم
 تو آن نفاس رحمانی کہ جاننا از دست یابند تو آن دریای غفرانی کہ میشود خجالتمنا
 ہمای لطف از یکدم نظر بر عالم اندازد سر بر روی سن یابد از ان دولت کرامتہا فرمود

همه کار من از وی شد میسر	بد و دیدم خلاص از نفس کافر
وصف الحال خود میفرماید که همه کار و مراد من از مرشد کامل که هدایت من نموده میسر و محصل شد و آنچه در طریق معرفت و قرب حقیقی مطلوب بود بواسطه کامل مارا حاصل شد و باهتمام او که طبیب نفوس است خلاص از نفس کافر خود و حیل و کما و دیدم و از بندگی نفس از او حقیقی شدم	
دل از دانش خود صد حجب داشت	ز عجب نخوت و تلبیس پنداشت
یعنی دل من از دانش و علم و کمال صوری خود صد حجب داشت و کجا بهایی نورانی علمی محبوب از اسرار مراتب کشف و شهود بودم و راه یککالات معنوی نمیبردیم تا گاه طلوع آفتاب اقبال رومی نموده	
در آمد از درم آن بت سحر کاه	مرا از خواب غفلت کرد آگاه
یعنی آن بت که کامل وقت است از درم سحر کاه درآمد و مرا از خواب غفلت که سبب آن حجب نورانی دست داده بود بیدار کرد و دانستم که با وجود آن آگاهی که داشتم هنوز در خواب غفلت بوده ام بر اسرار معرفت الهی واقف نبوده ام	
ز روشن خلوت من کشت روشن	بد و دیدم که تا خود چلیستم من
یعنی از نور تجلی جمال و جبهه مرشد کامل خلوت جان من که بطلمات پنداشت تاریک بود و بسبب آن تاریکی راه حقیقت خود نمیبردیم و خود را نمی روشن کشت و روشنائی نور آن آفتاب پهنر کمال دیدم که من خود را می و مقصود بانتم	
چو کردم بر رخ خویش نگاهنی	بگرامد از میان جانم اهی
یعنی چون نظاره رخسار هسته بانواع حسن و کمال آن بطهر کمال کردم و صورت	

و سیرتی که هرگز ندیده بودم بدیدم بصد جان عاشق او کستم و کفتم نظم خوشادوسی
 که در مالش تو باشی خوشاراهی که پایانش تو باشی خوشا چشمی که رخسار تو بیند
 خوشا جانی که جانانش تو باشی همه شاد می و عشرت باشد ای دوست در آن
 خانه که همانش تو باشی مشو پنهان از آن عاشق که پیوست همه پیدا و پنهانش
 تو باشی فرمود

مزا کفنا که ای شیاد سالوس	بسر شد عورت اندر نام و ناموس
---------------------------	------------------------------

یعنی بطریق لطف و دلبری آن بت رعنا مرا گفت که ای شیاد سالوس که همچو من کبری را
 مایل خود کرده انده عمر و زندگانی تو هم در طلب نام و ناموس و حبت جاه بسز شد و فرست
 ایام عمر عزیز صرف مالا یعنی و مغرور خود بینی شدی و از جمال محبوب چنین محبوب
 بودی و ندانستی

ببین تا فهد علم و کبرین داشت	ترا ای نارسیده از که واداشت
------------------------------	-----------------------------

یعنی آن مرشد با من بطریق خطاب میفرماید که نگاه کن و ببین تا علمی و کبری که
 بسبب علم پیدا کرده و زهد و آن پنداشت و هستی که بواسطه آن زهد کسب کرده ترا
 که هنوز خام و نارسیده از که واداشت و بعلم فریفته شده و از دولت صحبت
 چنین کامل تا غایت محروم بودی

نظر کردن برویم نیم ساعت	همی آردند هزاران سال طاعت
-------------------------	---------------------------

یعنی آن کامل فرمود که نیم ساعت نظر بر روی من که هادی زمانم نمودن هزاران
 سال طاعت می آرد چه بجز طاعت بی ارشاد و کامل قرب و وصول بحق نیست
 مناسب مولانا رومی در سنوی میفرماید گفت پیغمبر علی را کی علی شیر حقی پہلوان
 پر دلی لیکت بر شیری مکن ہم اعمید اندر آدر سایہ نخل امید ہر کسی کر طاعتی
 پیش آورد بجز قرب حضرت یحون و چند تو در آدر سایہ آن کاملی کش نماند

سؤال پانزدهم در بت و زمار

و جواب آن

بر دانه ناهلی پس تقرب جوید اوسوی آله سر مسح از طاعت اوسیح گاه
زانکه او هر خار را کاشن کند دیده هر کور را روشن کند با علی از جمله طاعات
راه برگزین تو سایه لطف آله از همه طاعات اینت بهترست سبق با بی
برهرا ن سابق که هست در بشر رو پوش کشته است آفتاب فخر کن و آند
اعلم بالصواب

علی الجمله ریح العالم آرای

مرا با من نمود اندک سزای پای

یعنی سخن بسیار است علی الجمله مختصار نموده می شود روی آن مرشد کامل کمال
خود عالم را می آراید و بحقیقت آرایش جهان خود اوست سر تا قدم مرا بمن نمود
و دانستم که خود را ندانسته بودم و عرفان خود و خدا حاصل کرده و این همه علوم و زهد
و طاعت که در نیت میدکسب نموده بودم برابری با آن مکنظر و یکت مشاهده
جمال با کمال او نتوانست نمود چه شناخت خود که بحقیقت شناخت حق
است ما را از آن همه حاصل نکشت و از آن یکت نظر حاصل شد

سینه شد روی جانم از خجالت

ز فوت عمر و ایام بطالت

یعنی آن علوم و زهد که درین مدت کمال تصور کرده شده بود معلوم شد نظر
با این کمال حقیقی که بسبب کامل روی نموده عین نقصان بوده روی جان
من از شرمندگی سینه شد که ایام عمر عزیز فوت شده و بطالت گذشته
مقصود است حاصل نگوده هم

چو دیدان ماه کز روی چو خود ^{شد}

بریدم من ز جان خویش امید

یعنی چون آن ماه که مرشد است که در شب طمانی مکانی است نور و نور و خوب گشته
تابندگی نباید مشاهده نمود که از روی خورشید و شمس و که در دل و جان پر توان گشته
مرا چنانچه هست بمن نمود و من بسبب اطلاق بر نقص خود دل از جان بریده ام

و بجز و نادانی خویش متفرشته قابلیت استفاضه نور و ولایت و می سپردا کردم

یکی پیمانته بر سر کرد و بمن داد | که از آب و حیاتش کسب من افشاد

یعنی یکی پیمانته از شراب معرفت و بحلی وجه باقی پر کرد و بمن داد چگونه شراب کسب شرابی که

از آب صافی او که پاک کننده جمیع الواثا و صاف کثرات است این سوزان خودی

در من افشاد و در سوز و کداز آدم بخواندم نظم ساقی بده آب نشانی افروز چون خنجر

تما سوز این نشانی با آب نشان در آب من نشانی بر افروز بجای برای دل حکم

خوار رحم آر بر این تن غم اندوز در ساغر دل شرابی افکن کز پر تو آن شود ششم

چون در حرفی و می نوشی مرا محرم یافت فرمود

کنون گفت از محبی رنگ و می بوی | نفوس تجنزه هستی من و شوی

یعنی آن محبوبی کامل گفت که اکنون که حرفی و بهنای می از شراب وجه باقی که در رنگ

افعال دارد و نه بوی صفات نفوس هستی با که کثرت و تقیبات است فرو شوی که تا

نقش دولتی باقی است لوح وجود از رقم اغیار پاک نیست

چو اشامیدم آن پیمانته پاک | در افشادم زمستی بر سر خاک

یعنی چون بارشاد آن کامل پیمانته شراب وحدت ذات پاک را اشامیدم از مستی و خنجر

بر سر خاک مذلت و فنا و نیستی در افشادم

کنون نه نیستم در خود نه هستم | نه هشیانم نه مخمورم نه مستم

یعنی اکنون که در مقام صحیح بعد از خودی نفس الامر نه هستم زیرا که قائم بان حقیقت و باقی به

بقای اویم و نسبت بذات خود نیستم چه هستی مجاز می محو شده بعد نیست اصل رجوع

نموده نه هشیانم عاقلم از آنکه آثار بخودی باقی است و نه مخمورم زیرا که خار از فرق

است و من در عین و صالم و نه مستم چه هستی حالت بخودی و فناست و من در مقام

تکلیف و بقا مستم گشته ام نظم هشیانم و مستم چه هستی محزون عشقم کیستم

نہستم و نہ نیستم ہذا جنون العاشقین تاروی ساقی دیدہ ام جام فنا نوشیدہ ام
سرستم و شوریدہ ام ہذا جنون العاشقین مخمور چشمہ ساقیم مست از می طلاقیم
کہ فانی و کہ باقیم ہذا جنون العاشقین

کھی چون چشم اور ادم سری خوش | کھی چون زلف او باشم مشوش

یعنی مانند آن چشم محبوب از نوشیدن آن شراب سرخوشم کہ نہ تمام ہشیارم و نہ تمام متم
و گاہی چون زلف پریشان او شفته و حیرانم اشارتت بمنظرت کائناتم ہو ہے
شان کہ مقام توین صفات است کہ اعلیٰ مراتب کلین و برزخ جمع و تفرقہ واقع است

چنانچہ سفیر باید

کھی از خوی و در کلختم من | کھی از روی او در کلشن من

یعنی گاہی بحسب طور صفات بشری در کلختم طبیعت ساکنم و گاہی بواسطہ استیلائی
و حدت از نور تجلی وجہ باقی در کلشن توحید و جمعیت حضور و سرورم چون بیان احوال و
اطوار ارشادات کامل بہایت رسانند فرمود در خانندہ
اشادہ بان میفرماید کہ کلماتی صدر نکت خوشبومی کہ در کلماتان این
کتاب شگفتہ شدہ ہمہ از کلشن آن کامل است

از ان کلشن گرفتہ گشتم باز | نہنادم کہ نام او را کلشن دان

یعنی از معارف ان کلشن بحال بواسطہ مشاہدہ روی آن منظر حسن و جمال ابدان یافتہ
بعضی از ان باز گرفتہ اشارتت بدانکہ آنچه بحسب وجدان و کشف مشاہدات
از ان اعلیٰ است کہ تمام در تحریر و تقریر تو ان در آورد و نام آن شد کہ از تحقیق
آن گرفتہ بودم کلشن را نہنادم و چون کثیر ہراری کہ در این کتاب منظوم شدہ خاصہ
ماظم است فرمود کہ

و از دزدان کلما شگفتہ است | کہ تا اکنون کسی دیگر نکفتہ است

یعنی درین کتاب کلشن راز مهراری که مفتح دل پاک اهل تداست کلمات کشفه و آن مهراری
و کسی که گفته چه بعضی خاصه آن بزرگست و بعضی دیگر اگر گفته باشند بطریق نظم چنین گفته اند

زبان سوسن او جمله کو یا است | عیون نر کس او جمله کسیدنا است

یعنی لسان حال سوسن این کلشن جمله کو یا است بنا بر آنکه دست غمیری با وز سیده و پیکر و مشورت
چشمهای نر کس این کلشن جمله کسیدنا است و می بیند کسی دیگر را شهود این معانی نبود این اشارت
بر آنکه هر چه درین کلشن ذکر کرده شده همه بر طبق سائل توحید واقع است و بر پنج مکاشفات
و شهادت ارباب کشف و شهود است

فامل کن بچشم دل بکا یا است | که تا بسر خیزد از پیش از این شک

بطریق ارشاد و میفرماید که آنچه گفته ام یک است از معنی فامل و نظاره بچشم دل که بصیرت
و مدرك معانی معقوله بنا و مشاهده کن تا از پیش تو این شک و شبهه که و هم در خیال تو می
آورد بر خیزد و دور شود و یقین بدانی که هر چه گفته ام همان بیان دعوت است و از بد کمالی خود
خلاص سازی و احوال ارباب کمال افسانه سخوانی و اسیر بعد و حرمان نگردد

به بین منقول و معقول حقایق | مصفی کرده در علم دقایق

یعنی بچشم دل نظاره کن و به بین که منقول راجع بعقاید شریعیه است و معقول که عاید
مسائل حکمیه است و حقایق عیانی که مصطلحات صوفیه موحده است هر دو در علم دقایق
و تدقیق نکات مصفی از او آید و کدورات شطح و طامات کرده و بحد کمال رسانیده

بچشم منکری منکر در و خوار | که کلمات کردد اندر چشم تو خوار

یعنی بموجب عین الرضا کل عیب کلید لیکن عین لسخا تبندی اسماوی یا چشم منکری درین
کتاب کلشن مبین و بدیده عیب جوی منکر زیرا که اگر چشم انکار نظر کنی این کلماتی که ناگوار
که درین کلشن شکفته در چشم تو که خار گردد و نکت را بدینی چه هر کسی آنچه دارد همان امری است

نشان شناسی ناسپاسی است | شناسائی حق در حق شناسی است

نمان و علامت ناشناسی و جهل شخص نسبت که ناسپاس و ناخوش شود باشد و چه
 بجوتی نماید و گرفتار چون و چرا باشد و خدا شناسی در حق شناختن است
 سپس را ضایع کنی اگر چه در مسئله بوده باشد چه جای آنکه این بزرگ چندین جملات
 و دقائق درین کتاب منظوم کرده

غرض زین جمله تا آن کو کند یاد | عزیزی کو دیدم رحمت بر و باد

یعنی غرض اصلی ترتیب این کتاب کشف نسبت که اگر بسبب خواندن این کتاب عزیز می
 بی ما را یاد کند که رحمت بر او باد که چندین معانی را که موجب هدایت طالبان
 سعادت یقین است در سبک نظم آورده است و چون دانستن نام ولی نعمت
 باخصاص عامی خیر اقرب است فرمود که

بنام خویش کرده ختم پایان | الهی عاقبت محمود کردان

یعنی ما بدانند که نام ولی نعمت چه بوده است ختم پایان کتاب بنام خویش کردم
 خداوند عاقبت محمود کردان نام شیخ بزرگوار ناظم مولانا سعد الدین محمود شبستری
 بود و شبستر موضعی است در بهشت فرسنگی تبریز و مولد و فن
 ایشان قدس الله سره العزیز همان جا است

فہرست

سوال اول در مکر و جواب آن	سوال دوم در تفصیل فکر و جواب آن	سوال سوم در حقیقت الایمان و جواب آن
سوال چهارم در تحقیق مسافران و جواب آن	سوال پنجم در وحدت و جواب آن	سوال ششم در تحقیق حق و جواب آن
سوال هفتم در تحقیق ارباب عالم و جواب آن	سوال هشتم در احوال مخلوق و جواب آن	سوال نهم در معانی علم و جواب آن
سوال دهم در بحر و جواب آن	سوال یازدهم در جزوه و جواب آن	سوال دوازدهم در منظر شیعی و جواب آن
سوال سیزدهم در تحقیق حقایق و جواب آن	سوال چهاردهم در شمع و جواب آن	سوال پانزدهم در بیت و جواب آن

RAZA MOHAMED SHIRAZI
 ملک الکتاب

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على محمد وآله الطاهرين وآن اهرام
 چنین مینگار دقل الاحباب پیر محمد ملک لکناک چون از مضامین آیات بنیادنا و سوره المومنین گفته اند
 تا هرست که از بدایه الی انتهایه در جمیع اشیا موجوده ممکنات هر لفظی معنی لازم است و هر چه بدینا است
 باطنی بخصوصه عبادات را که سرمایه سیاب خلقت عالم اند و وصل سلسله نظام نبی آدم کما قال الله
 تعالی ما خلقت الجن و الان الا لایعبدن لی الا لایعبدون پس ظاهر و هوید است که اصل مقصود از عبادات و ریاضات
 تصفیه مرات قلب زنگ که ورت و عراض جسمانیه و عروج بعبارج انسانیه و در توفیقات رمانت
 و لکن حصول نمطلب خبر کوشه چشم عنایت مرشد کامل بسیار عسیر بل غیر بسیار است لذلک راهروا حق
 جانان را بشارت باد که بنک قباب هدایت از مطلع مطیع در درخشیدن است و باد و باد و باد
 در سخنان حق پرستی سرگرم جوشیدن و معلوم شود که با هزاران کوشش و ناز و جهان جان خود و انداز از
 بوستان بیان شرح گلشن از چون سلمای عراق بود ای حجاز سرگرم حمیدین اگر صوفیان با صفا
 عمر کرانایه را کابین این عروس زینب نمایند بجاست و اگر کالمان با وفا نقد جان اروم نامی این شاه
 رعنا کردانند و پس متر از همه است که این جس خداداد را مرتبه برینت نام نامی محفل بالفاظ مدیح
 کرامی مظهر جلالت و حق جوئی و پسر مظهر ایالت و خوشخوئی دریا سخا بیکه تراوش تمام نعام عاشق محبت
 فزای بھارستان فضل و کمال است هواداری که نسایم لطاف خاص غایبه سامی مانع آمانی و آمان سرکار
 عظمت مدار کردن قهار سلار و دومان سلطنت شاهزاده عظیم کرم فخرم براننده تخت و
 کرم مخاطب سخا طبل بنیر بنیر آنر نیل از جانب سنی ابوان دولت بهت کلید
 حضور سری مھاراجه و بهراج مھاراجه اندک محبتی راج منکر سلطان
 بھادر والی و فرمان و امی ریاست وزیران کرم ادا م الله اقبال نموده عدار عذرای خلافت
 کلکون خود را در زمره دو لشو امان مقرون سازم تا ضمنا این نامه نامی حاضران با دستاویز غایتنا
 ار مغالی و آنحضرت کردون شوکت بھرام صولت در صفی عالم چون نصیت بخشش و عدالت ایشان
 یاد کاری و دشانی باشد مید که بن خدمت در محل پسندند و باله لتوفیق الاستقامت

MUHAMMED